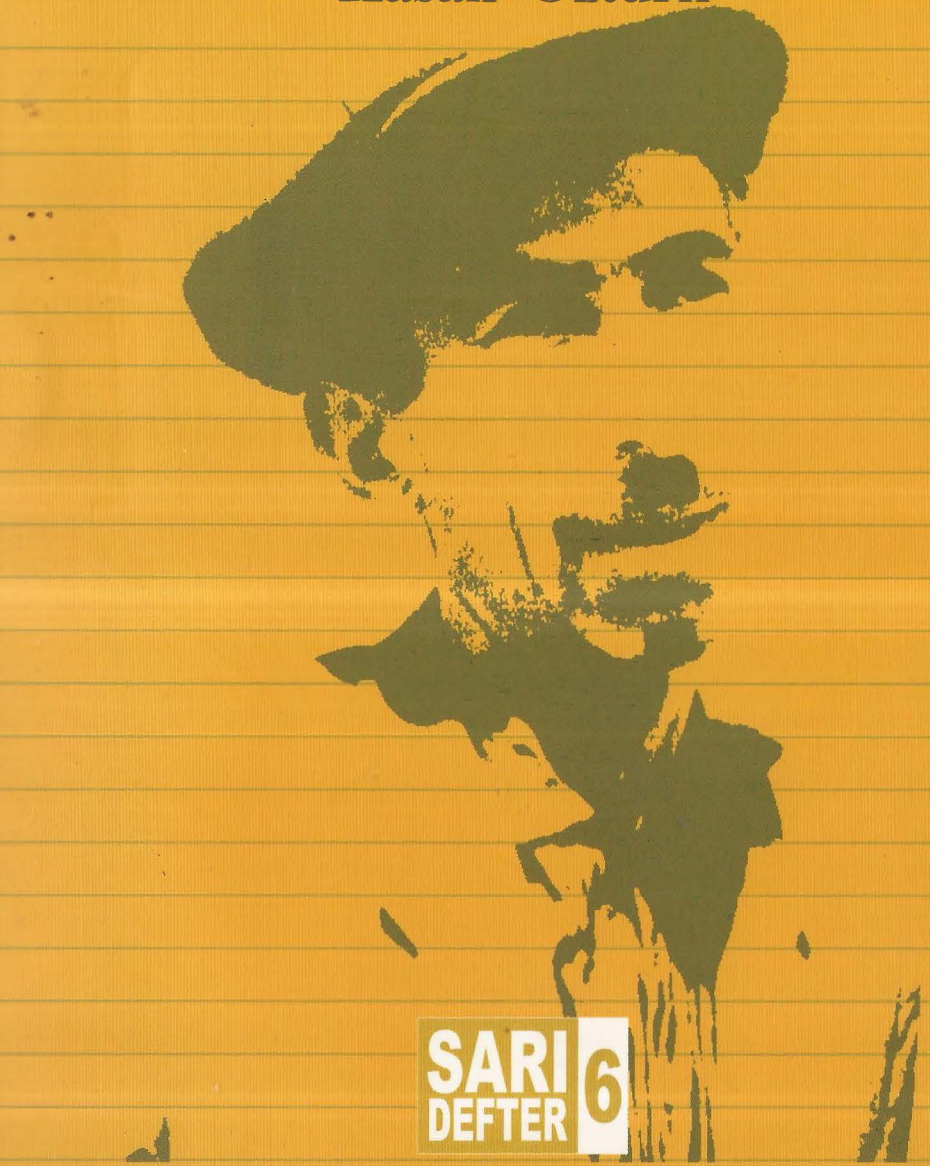
ÇINARLI KÖYÜN MUHTARI

Biyografik Roman

Hasan Öztürk

SARI DEFTER 6

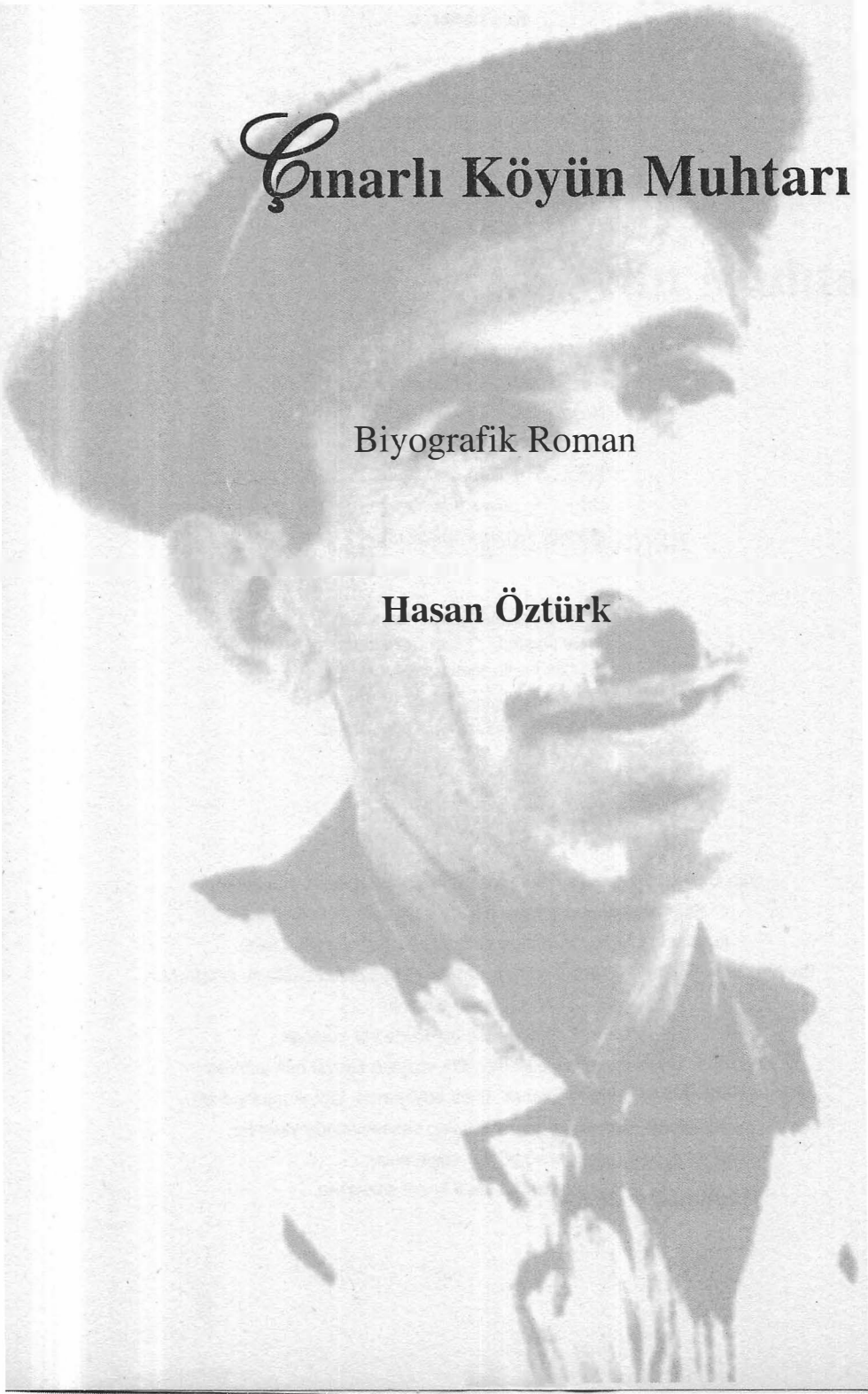
ÇINARLI KÖYÜN MUHTARI • Hasan Öztürk

SARI DEFTER 6

Çınarlı Köyün Muhtarı

Biyografik Roman

Hasan Öztürk

Sarı Defter: 6

©TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV'a aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

1. Basım Eylül 2007

ISBN 978-975-8683-62-8

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad.
No: 20 Taksim - İstanbul
Tel : 0212 237 98 92
Faks : 0212. 237 98 93
Url : www.tustav.org
e-posta : bilgi@tustav.org

Kapak Tasarımı: Orhan Demirbağ
Ofset Hazırlık: Orhan Demirbağ
Baskı-Cilt: Ladin Matbaacılık Ltd. Şti.
Tel 0212 485 93 96-97 Fax: 0212 485 93 95
Kapak Fotoğrafı:Osman Saffet Arolat

Sarı Defter bir zamanlar ilkokulda herkesin kullandığı ortak defterdi.
Kağıdın, kalemin değerli olduğu zamanlar, Sarı Defter,
kurşun kalem, tahta kurşun kalem sapı, boyna asılan silgi...
Bunlar köyde-kentte her ilkokul çocuğunun değişmez okula başlama araçlarıydı.
Türkiye sosyal tarihinin
Sarı Defterini dolduranlar, bu dizide yer bulacak.
Bu dizide, Öndeyişte sözü edilenler, 20. yüzyılın sosyal mücadelesinin
"kahreden ve yaratanları" olacak. Grev boylarında, toprak işgallerinde,
mitinglerde, toplantılarda yer alanlar, cezaevlerinde yatanlar,
siyasal sürgünler yaşayanlar...
Kendi kaleminden veya kendi sözleriyle.

Çınarlı Köyün Muhtarı

Biyografik Roman

Hasan Öztürk

Yazarın Kısa Özgeçmişi

1942 yılında Gemlik Narlı Köyü'nde doğan Hasan Öztürk, yazarlığa 12 Eylül'de askeri tutukevinde başladı. Askeri yönetimin baskılarına karşın içeride yedi oyun yazıp sahneledi. Dışarıya çıktığında yazmayı sürdüren Öztürk'ün oyunlarının sayısı otuzu geçmiştir. Bir çok profesyonel ve amatör tiyatrolarda oyunları oynanan yazar, oyun yazma yarışmalarında da ödüller almıştır. Ödül alan PAYİTAHT KADISI, DELİLER ve İLMİK İLMİK adlı oyunları kitap olarak basılmıştır. Öykü ödülleri de olan Hasan Öztürk'ün "ÇÜRÜME" adlı öykü kitabı bir yarışma sonucu Kültür Bakanlığı'nca basılmıştır. 1996 yılında "KORİDOR" ve 1997 yılında "HÜCRE" adlı senaryoları Yunus Nadi ödülü kazanmıştır. İzmir'in Selçuk ilçesinde kurmuş olduğu ve genel sanat yönetmenliğini yaptığı Selçuk Belediyesi Efes Tiyatrosu'nda kendi yazdığı otuz kadar oyunu sahneleyen yazar, bu ilçede ve Kuşadası'nda üç yüzün üzerinde amatör oyuncuyu sahneye çıkarmıştır. Radyo oyunları da yazan Öztürk'ün "ZAMAN TÜNELİ" adlı gençlik romanı İlya Yayınları'nca basılmıştır.

Hasan Öztürk, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV) mütevelli heyeti; ilk kurulan Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye Birleşik Komünist Partisi üyesidir.

"Bu romanda geçen kişilerin hepsi gerçektir ve gerçek adları ile anılmışlardır. Roman kurgusu ise yazara aittir. Bir başka deyişle olayların ve kişilerin destansı öyküsü, yaşayan gerçek kişiler tarafından yaratılmıştır. Bu destansı öyküyü anlatırken doğan kusurlar ise tamamen yazara aittir."

Ayinin Giriş Duası

Yenilenlerin tarihidir bu anlatacağım,
tarihleri anlatılmayacak olanların tarihi.
Adları sokaklardan, adları kitaplardan silinenlerin tarihi.
Zalime karşı başkaldırdıkları söylenmeyecek olanların tarihi,
dünyayı değiştirme çabaları yadsınanların tarihi,
dünyayı değiştirmeyi bazen başaranların tarihi,
unutulmaya razı olmayanların tarihi.
Dünyanın bir gizli tarihidir bu,
dünyayı değiştiren düşüncelerin tarihi
ve dünyanın değişmesinin tarihi.
Bir düşünceler tarihidir bu ve düşünenlerin tarihi,
erkeklerin ve kadınların tarihi.
Bir insanlık destanının tarihidir bu.
Kahramanları, kurbanları, korkakları, cellatlarıyla
ve ermişleri, engizisyoncuları, havarileri, hainleri
ve zalimleriyle insanlık tarihi.
Ünsüzlerin, adı bilinmeyenlerin destanıdır bu
ve işçilerle köylülerin yalın davranışlarını,
şairlerin, eylemcilerin ve filozofların
yüce gönüllü hallerini tanıyanların destanı,
bir çığlık ve gözyaşı tarihi,
bir güller ve tozun tarihi, bir buzul ve yakan kumullar tarihi,
bir akıl ve delilik tarihi,
soyluluk ve utancın tarihi.

Çünkü tadını yitiren tuzun öyküsünü öğrenecektik,
kumların içinde yiten coşkun ırmağın öyküsünü,
kayalara tırmandıktan sonra sakinleşen
ve acı kıyıları yalamaya gelen dalgaların öyküsünü.
Ama yenilenen şafakların öyküsünü de öğrendik,
aydınlık sabahların, cömert hasatların öyküsünü
ve ışığın kalbinde havalanan kuşların öyküsünü.
Hiç gerçekleşmemiş eski bir düşün tarihidir bu
ama toprağı tohumlayan düşün tarihi.
Hep hayal kırıklığına uğramış
ama kendisiyle barışık bir insanlıktan doğan
insanların gördüğü düşün tarihi,
insanların insanlığa doğru uzun yürüyüşünün tarihi.
Umuda ihanet eden bir büyük düşün tarihidir bu.
Ama bu düş karşısında kazanılan zafer
umutsuz bir zaferdir aslında.
Yer altı mezarlarında okunacak bir tarihtir bu,
bizden çok uzaklardan gelip
çok uzaklara gidecek bir tarih!

Francis COMBES Ortak Dava *(Cause commune)*
Çeviri: Özdemir İnce

Önsöz

Her şey TÜSTAV e-posta grubu moderatörü Cüneyt Türksen'in delileri İhtiyar Heyeti'ne üye seçen Müşküle köyüyle ilgili bir haberi yazışma grubumuza aktarmasıyla başladı. Maddi hataları da içeren bu yazıda, Fevzi Kavuk'un cinayet işleyip Bursa cezaevine girdiği ve orada Nâzım Hikmet'le tanışıp onun görüşlerini benimsediği, çıktıktan sonra da köyündeki insanları etkileyip sosyalist yaptığı yazılıyordu.

Attila Aşut, bu yazının sahibini, arkadaşımız Cüneyt Türksen'e sorup öğrendi ve eski dostu Fevzi Kavuk hakkında bir yazı yazıp gruba gönderdi. Attila, Fevzi hakkında bilgi veriyor ve onun gibi bir köylü önderinin romanının yazılmasını söylüyordu. Fevzi Kavuk hakkında daha fazla bilgi için beni göreve çağırıyordu. Ben de Nâzım'la hapiste yatanın Fevzi Kavuk değil de İsmail Başaran olduğunu yazdım. Fevzi Kavuk hakkında son bilgileri vererek kendisiyle sözlü tarih çalışması yapacağımızı söyledim. Bu arada da Fevzi Kavuk'la ilgili yazmış olduğum iki öyküyü gruba gönderdim. Öyküler ilgi çekmişti.

"Attila'nın söylediği niye olmasın" deyip Fevzi Kavuk gibi önemli bir halk önderinin romanını yazmaya karar verdim. O sıralar TÜSTAV'ın toplantısı yapılacaktı; Fevzi Kavukla ikimiz de delegeydik, kendisine Selçuk'tan telefon ederek kongreye birlikte gitmeyi önerdim. Bursa'da buluştuğumuzda ona bu roman projemden söz ettim, çok heyecanlandı. Toplantıyı yaptıktan sonra birlikte Bursa'ya döndük. Bir hafta kadar kızı Gülcan'ın evinde kalarak karşılıklı konuştuk. Yıllara dayalı dostluğumuz olduğundan kendisi hakkında bir çok şey biliyordum. Bu bir haftalık süre

içerisinde ben sordum, Fevzi Kavuk anlattı ve anlattıklarını kasete aldım. Biz bu çalışmayı yaparken eşi Nurten Hanım'ın yemekleri, çay ve kahveleriyle keyfimize keyif kattık.

Biyografik romanlarda her an ikilem içerisinde kalmak kaçınılmazdır. Bu romanlar hem belgeseldir, hem kurmacadır; başka bir deyişle ne belgeseldir, ne de kurmaca. Uç dersiniz ben deveyim der, koş dersiniz ben kuşum der. Bir takım toplumsal gerçekleri ve kişisel yaşanmışlıkları anlatırken bunu roman tadında verebilmeniz için kurmacanın özgürlüğünden yararlanırsınız. Fazla özgür kalmak isterseniz bu kez de yaşanmış gerçekleri atlarsınız. Bu ikilem içerisinde bocalarken iki tür eleştiri gelir yazdıklarınıza. Ya okuyan için önemli bir olayın üzerinde fazla durmadığınız söylenir, ya da romanın fazla belgesel olduğu. Bu tür eleştirileri baştan kabul ederek bu romanı yazma işine girişmeniz gerekir; ben de öyle yaptım, umarım dengeyi tutturabilmişimdir.

Bu romanı yazmaya karar verdiğimde bunu kendime bir görev olarak aldım. Fevzi Kavuk'u insanlar tanıyıp anlasınlar istedim. O, benim bildiğim kadarıyla ülkemizin yetiştirdiği, yaşayan en önemli köylü lideri, örnek bir halk önderidir. Siz benim bu romanı yazarken dediğime bakmayın; belki kendime biraz pay çıkarmak için öyle söylüyorum. Bu roman zaten Fevzi Kavuk tarafından yaşayarak yazılmıştır; ben bu romanı sadece kağıda döktüm.

Kitabımın yazılışında, basım ve yayımında emeği geçen tüm dostlara; özellikle bu kitabı yazmam için beni özendiren, önerilerde bulunan Attila Aşut'a ve redaksiyonunu yapan Gündüz Mutluay'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Çok sevdiğim Fevzi ağabeyime de hem teşekkür ediyor ve hem de uzun ve sağlıklı bir yaşam diliyorum.

Hasan ÖZTÜRK

Merkez Yürütme Kurulu toplantısı için parti genel merkezine geldiğinde dört kişi vardı içeride. Oradakiler Fevzi'yi karşılayıp içten gelen sevgileriyle kucakladılar. Genel Başkan Şaban Yıldız, Savaş Al, Attila Aşut ve çaycılık yapan bir gençti Fevzi'yi karşılayanlar. Yeni demlenen çaydan üst üste iki bardak ikram ettiler Müşküle'den gelen arkadaşlarına. Başkan ve diğerleri Fevzi'nin ve köyü Müşküle'nin durumunu sorup öğrendikten sonra genel konulara geçildi; koyu bir sohbet başladı aralarında. 15-16 Haziran olaylarından ve MDD hareketinden, önlerindeki Büyük Kongre için neler yapmaları gerektiğinden konuştular. Söyleşinin en koyu yerinde kapının önünde bir takım bağrışmalar duydular. Çaycı koşarak gidip açtı kapıyı; açmasıyla da kapatması bir oldu.

"Partiyi bastılar," diye bağırdı genç çaycı. İçerideki dört kişinin aklına aynı şey gelmişti: Daha önce partinin il ve ilçe binalarını basan faşistler şimdi de genel merkezi basmaya gelmişlerdi. Başka kim olabilirdi ki? Akıllarına başka bir şey gelmemişti. Kapı dışarıdan zorlanmaya başlamıştı. Genel Başkan koşarak odasına gidip silahını kapmış ve dışarıdan zorlanmakta olan kapının arkasına gelmişti. Arkasından Fevzi ve diğerleri de başkanı izleyip kapının arkasına toplandılar. Şaban Yıldız, kapıyı açınca, elinde silahlı olarak onu aniden görenler kapıyı zorlamayı bırakıp geri çekildiler. Fevzi dışarıya baktı; kapının önü gençlerle doluydu. İçeridekiler dışarıdakileri görünce şaşırmışlardı; gelenler faşistler değil MDD'cilerdi ve başlarında da Mahir Çayan vardı. Bu gençlere kıyamazdı Şaban Yıldız. Kapıyı biraz sonra kıracakları anlaşılan kalabalığa kurşun da sıkamayacağına göre başka bir şeyler yapmalıydı. Sayıları kendilerinden çok fazla olan bu kalabalıkla başa çıkmak olanaksızdı, ama yine de sonuna dek çabalamak için aklına o anda gelen şeyi yaptı. Kapının önündeki demir parmaklığı çekip diğer arkadaşlarının yardımıyla kilitledi. Şimdilik tehlikeyi atlatmışlardı, ama elinde silah olan Yıldız'dan çekinip biraz gerileyen kalabalığın ne zaman saldıracağı belli değildi. Onun için içeridekiler tetikte bekliyorlardı.

Pencereden dışarıya baktıklarında kalabalığın elli-altmış kişi kadar olduğunu gördüler. Bu sırada hiçbir şeyden haberi olmayan Sadun Aren ağır ağır genel merkeze doğru geliyordu. Aren genel merkeze yaklaşıp da olayı görünce yakından tanıdığı Mahir'le ve önceden tanıdığı bazı gençlerle konuşup onları ikna etmeye çalıştı; ancak, Aren'in bu çabası işe yaramadı. Bir şey yapamayacağını anlayan Aren dönüp gitmeye, hiç olmazsa partiden belli kişilerle ilişki kurup durumu anlatmaya karar verdi. Savaş Al kendisine pencereden seslenip bir numaraya telefon etmesini söyledi. Sadun Aren'in ona "Tamam" demesiyle birlikte sırtına bir demir çubuğun indiğini gördü pencereden ona bakan Fevzi. Sonra da, Sadun Aren'in koluna girip onu siper yapan saldırganlar demir kapıya doğru yürüdüler. O sırada partinin önüne gelmiş olan ve kendilerini engellemeye çalışan Merkez Yürütme Kurulu üyesi Şaban Erik'i tekme, tokat ve demir çubuklarla çok çabuk etkisizleştirdiler. Ellerinde Sadun Aren'i rehin olarak bulunduran MDD'ciler eskisi gibi çekinmiyorlardı Şaban Yıldız'ın silahından. Zaten onları vurmaya niyeti olmayan Genel Başkan, arkadaşlarıyla birlikte demir kapıya dayanıp açılmaması için gayret sarf etmekten başka çare olmadığını anlamıştı. Bu arada ellerinde demir çubuklar olan MDD'li gençler durmadan kapının demir koruyucusunun aralıklarından içeridekilerin bacaklarına vuruyorlardı. Sık sık ayak bileklerine vuran demirin çıkardığı ses duyuluyordu...

Fevzi'nin ince ayak bileklerine fena vurmuştu içlerinden biri, o anda başının döndüğünü gözlerinin kararttığını duyumsadı. Kendini yitirmemek için tüm gücüyle kapıya yeniden dayandı. Kapıya arkadan dayanmasalar dışarıdakilerin açması işten bile değildi. Bu baskını önleme gayretini bacakları kanayarak yapan içeridekiler çok azınlıktaydılar ve güçleri yavaş yavaş tükeniyordu. Fevzi ince kollarıyla kapıyı arkadan iterken bir ara Attila Aşut'un yanından çekilip alındığını gördü. Göz ucuyla ona bakıyordu bir yandan kapıya dayanırken. Bir anda Attila'nın ağzı yüzü kan içinde kalmıştı. İçeridekilerin yorgunluktan güçleri azalırken bir de Attila'nın aralarından alınması, çok geçmeden Savaş Al'ın da saldırganların eline düşmesine neden oldu. Biraz sonra da Fevzi ellerindeydi. Arka-

sından Şaban Yıldız'ın gırtlağına sarıldılar. Fevzi, kendisinin yemekte olduğu dayağı unutmuş, Genel Başkan'a bakıyordu. Geçirdiği önemli bir ameliyat sonrası gırtlağından açtıkları bir delikten soluk alıp veren Başkan her an ölebilirdi bu durumda. Durumu çok kaygı vericiydi; Yıldız'ın renginin morardığını görüyordu Fevzi. Bağırıp durumu anlatmaya çalıştı; boşunaydı, sırtına yediği güçlü bir darbe nedeniyle kendi nefesi de yetmemişti sesinin çıkmasına. Saldırganların elinde tutsak olan Sadun Aren'in bağırdığını duydu o an başkanın boğazını sıkan gençlere. Ameliyatlı olduğunu, boğazını sıkmayı sürdürürlerse onun ölebileceğini söylüyordu Aren. İçlerinden bir çoğunun hocası olan Aren'in sözünü dikkate alıp bırakmışlardı Başkan Yıldız'ın boğazını sıkmayı.

Boğazı sıkılmaktan kurtulmuştu Başkan; ama dayak sürüyordu bu arada. Parti kurucusu, tekstil işçisi, sendikacı ve şimdi de geçici olarak Genel Başkanlığı üstlenen yaşlı adamı bu duruma düşürenlerin nasıl devrimci olup, halkı nasıl kurtaracaklarını düşünüyordu Fevzi bir yandan dayak yerken...

Dayak faslı bitmiş, Sadun Hoca da içlerinde hepsini bir odaya toplamışlardı. Partinin demirbaşlarını kamulaştırdıklarını söyleyip topluyorlardı MDD'ciler. Partililerin bulundukları odaya giren Mahir, her an yeniden saldırmak için bir bahane arayan gençlerin dışarıya çıkmalarını ve içeridekileri yalnız bırakmalarını istedi. Bazılarının çıkmak istemediğini görüyordu Fevzi. Mahir onlara dönüp:

"Bu odadan kim çıkmazsa polistir," deyince hepsi boşaltmak zorunda kalmışlardı odayı. Fevzi düşünüyordu olanları, neydi kendisi gibi sosyalist bir köy muhtarından bu gençlerin istedikleri? MDD'ciler de, başka sosyalistler de yapsa devrimi, kendisine gereksinim duymayacaklar mıydı?.. Ondan başka, sosyalistlerin oyuyla seçilmiş bir muhtar da yoktu ülkede... Bir de kafası başka bir şeye takılmıştı Fevzi'nin: Odadan çıkmayıp olayı daha da büyütmek isteyenlere "kim çıkmazsa polistir" demişti Mahir. O sözü söylerken aralarında polisler olduğunu bilerek mi, bilmeyerek mi söylemişti?..

Partiyi basanlar, oportünist, revizyonist gibi laflarla karışık bir sürü küfür ve hakaretle partiden topladıkları demirbaşları alıp gittiler. Fevzi partiden çıktığında morali çok bozuktu; ilk aklına gelen, konuk olarak

kaldığı İlkay İzer'in evinde bıraktığı ruhsatlı tabancasını alarak, arkadaşlarını ve kendisini döven MDD'cileri bulup bir kaçını vurmaktı. Eve doğru yürürken kendisi gibi inançlı sosyalist arkadaşlarından Yılmaz Atilla'ya rastladı yolda. Fevzi'nin perişan halini gören Yılmaz şaşırmıştı.

"Ne oldu Fevzi?" diye sorunca arkadaşı, kendisini tutamayan Fevzi çocuk gibi ağlamaya başladı. Olay onu çok derinden etkilemişti. Sarsıla sarsıla ağlamaktan konuşamıyordu. Bir süre ağladıktan sonra ancak anlatabildi başlarına gelenleri arkadaşı Yılmaz'a.

"Bizi dövdüler Yılmaz, hem de fena dövdüler," deyip olanları baştan sona anlattı.

"Nasıl yaparlar bunu?" diyen Yılmaz inanamıyordu Fevzi'nin söylediklerine. "Siyasal bilgilerde kalıyor Mahir'ler, gidip konuşalım kendileriyle, senin gibi sosyalist bir köy muhtarını dövmelerini hangi kitapta okuduklarını, hangi devrimci ustadan öğrendiklerini soralım onlara?"

Ağlayınca ve konuşunca sinirleri yatışmış, öfkesi kısmen geçmişti Fevzi'nin. "Bir başka zaman, bu kızgınlıkla ben, onları vurmak için giderim yanlarına ancak," diye yanıtladı Fevzi.

"Gel öyleyse bir eczaneye gidip yaralarını sardıralım," deyip koluna giren Yılmaz, onun yürümesine yardım etti. Birlikte eczaneye gittiklerinde çıkardığı ayakkabılarının içinin kan dolduğunu gördüler. Eczacı da şaşırmıştı. Böylesine çok zayıf, adeta kemik yığını gibi bir adamı kimlerin acımasızca döverek bu hale getirdiğine. Sormamıştı ya; o sorsaydı bile kendisini devrimcilerin dövüp bu hale getirdiğini söylemeyecekti Fevzi ona. Eczacı yaralarını sardıktan sonra Fevzi arkadaşından izin isteyip ayrıldı. Yılmaz gittikten sonra Yüksel Caddesi'nde bir duvarın üstüne oturup düşünmeye başladı. Bir ara hızını artıran Ankara rüzgârı,onun ince bedenini sağ sola sallıyordu. Bir sokak köpeği Fevzi'nin ayaklarına kadar yaklaşmış duvarın üstüne tüneyip düşüncelere dalan bu zayıf adama, "Ne bu halin?" der gibi bakıyordu. Düşünürken çok derinlere dalan Fevzi'nin ağzından birkaç söz döküldü : "Nereden nereye?.."

***

Fevzi, 1931 yılının ilk günü dünyaya geldiğinde, epeyce soğuk bir

kışla tanıştı; bir gün önceden yağmaya başlayan kar dinmemişti henüz. Pek dineceğe de benzemiyordu. Köyün aşağı mahallesinde olan evlerinin bahçesi diz boyu kardı. Aç bir sığırcık sürüsü, konacak toprak, yiyecek zeytin arıyordu, ama boşuna. Bu yıl kışın erken geleceğini anlayan köylüler bir an önce ürünlerini toplamışlardı. Ürünlerini sığırcıklara yem etmeyen köylülerden paraya gereksinimi olanlar ürünlerini hemen satmış, durumu biraz iyi olanlar da zeytinlerini salamura yapıp kaldırmışlardı. Zeytin ağaçları ovaya ve yamaçlara, beyazlarını giymiş on binlerce gelin gibi yayılmış, sessizce karın yağışını izliyorlardı. Aşağıda, köyün kuzeyinde, iki kilometre kadar uzaklıktaki İznik Gölü, hiç kıpırdamadan, üstüne düşen kar tanelerini birer birer eritip katıyordu sularına. Gölde yüzen birkaç martı sırtlarına biriken karlardan rahatsız olup gölün batı yakasına doğru uçtular.

Melek Hanım sevgi dolu gözlerini dikmiş yeni doğan bebeğine bakıyordu. Fevzi onun ikinci çocuğuydu. Kendisinden dört yaş büyük Ali adında bir de ağabeyi vardı Fevzi'nin. Babası Türk olan Fevzi'nin annesi Çerkez'di. Melek Hanım Bilecik'in merkeze bağlı Günçez köyünden gelin gelmişti Müşküle'ye. Çalışkanlığının, insanlara aşırı saygısının yanında güzel de bir kadındı. Kavuklar'ın Rıza'ya ikinci oğlan çocuğunu vermenin mutluluğunu yaşıyordu şimdi o. Annesinin bu duygularını biliyormuşçasına uykusunun içinde, kendisine sevgi dolu gözlerle bakan kadına gülümsüyordu Fevzi. Annesi uykusunun içerisinde gülümseyen oğlunun bol bol uyuyup büyümesi için bir ninni tutturdu:

İstanbul'dan paşa gelir, yelkenleri boşa gelir.
Benim yavrımın uyuması gışa gelir.

***

İlk öğretmeni binbaşılıktan emekli Sıtkı Tansuk'tu. Daha sonra gelen Nihat Bayrakçeken ve kendisinde en çok iz bırakan Kemal Sorguç öğretmen. Kişiliğinin biçimlenmesinde onun etkisi olduğunu düşünür Fevzi. Yaşlıca bir öğretmen olarak köylerine gelen Kemal Bey büyük bir Atatürk hayranıydı. Öyle ki, Atatürk'ü anlatırken ağlamadan edemezdi. Saya giyen

kadınlara ve sarık takan erkeklere çok kızardı. Kız çocuklarının okumasını isterdi; onları okula göndermeyen büyüklerine demediğini bırakmazdı. Sınıflarındaki bir kız arkadaşları okula sık sık gelmez, devamsızlık yapardı. Öğretmen: "Niye gelmedin kızım?" diye sorduğunda da her seferinde ninesinin göndermediğini söylerdi çocuk. Bir gün okulun önünden geçen cenazenin kim olduğunu sorduğunda öğretmen, çocuklar sınıflarındaki kız arkadaşlarını sık sık okula göndermeyen kadın olduğunu söylemişlerdi ona. Öğretmen: "Şükür, bir mikrop daha gidiyor," deyip sevincini ortaya koymuştu. Fevzi, çocuk aklıyla tanrının işine karıştığı için öğretmenin çarpılacağını düşünüp bir süre beklemişti ağzının burnunun yamulmasını. Daha sonra da beklemekten usanıp, öğretmeninin söylediği bu sözlerden dolayı çarpılıp çarpılmaması gerektiğini düşünmeye başlamıştı. Böyle birkaç olay daha yaşamıştı öğretmeniyle ilgili Fevzi, adam çarpılmıyordu bir türlü. Ondan sonra da hurafelerin üzerine korkmadan giden bu öğretmeni, Fevzi'nin yalan yanlış inandığı bir çok şeyi yeniden düşünmesine neden olmuştu. Onun için de kişiliğinin oluşmasında kendisini en çok etkileyen adam olarak düşünürdü onu...

***

On yaşına geldiğine zatürreye yakalanan Fevzi'nin hastalığının daha sonra da zatülcenbe dönüşmesi annesini ve babasını çok telaşlandırmıştı. Doktorların söylediğine göre bu hastalığın vereme çevirmesi söz konusuydu ve o dönemde de bu hastalık ölümcül hastalıkların başında geliyordu. Bu yüzden onun okuluna iki yıl ara vermesi gerekmişti. İlkokulu bitirdiğinde de artık köy delikanlısı denebilecek yaşa gelmişti. Okulu bitirdikten sonra bir yıl geçmişti. On altı yaşlarında cılız bir delikanlı olan Fevzi, köyde bir düğün olmasını beklemeye başladı. Delikanlı adayı olarak heyecanlıydı. Gençler beni ya kabul etmezlerse aralarına diye geçiriyordu aklından. Köyün en zayıf, en çelimsiz genciydi; yaşını göstermediğini söylüyordu herkes. Beklediği gün gelip çattı. Köy meydanında çalan çalgıların sesi evlerine dek ulaşıyordu. Hava kararmaya başladığında en yeni giysilerini özenle giydi. Düz ve siyah saçlarını yandan ayırarak taradı. Babası durumun farkındaydı; oğlunun heyecanını anlıyordu.

"Düğüne mi gidiyorsun?"diye sordu ona.

"He baba," dedi Fevzi.
"İçkiye alışık değilsin, fazla kaçırıp sarhoş olma sakın."
"Olmam baba, merak etme sen."
"Paran var mı yanında?"diye sordu Fevzi evden çıkarken.
"Var baba." dedi Fevzi.

Yine de yetmeyebilir diye cebine biraz daha para koydu babası. Sağlıktan yana sorunları olmasına karşın para sıkıntısı hiç çekmemişti Fevzi. Babası Kavukların Rıza değirmeni, davarı ve zeytinlikleri olan bir adamdı. Çok da çalışkandı; Fevzi sabahları uyandığında hiçbir zaman onu yatarken görmemişti. Bekâr denilen bir iki de genç çalışırdı yanlarında. Rıza, düğüne giden oğlunun arkasından bir süre baktı; bu çelimsiz delikanlıyı çok seviyordu o. Kendisini üzmediği gibi çevresiyle de çok iyi geçiniyordu. Zeki ve uyumluydu Fevzi. Sık sık adam vurulan bu köyde önemliydi çevresiyle iyi geçinmesi. Şimdi askerde olan büyük oğlu Ali, Fevzi gibi hoşgörülü ve bağışlayıcı değildi; onun için de köyde her an bir olaya karışacak diye çekinirdi Rıza Aga...

Fevzi, bir büyük şişe rakı koltuğunun altında, düğünün olduğu yere gitti. Anason kokusu yayılmaya başlamıştı çevreye. Eğlence başlayalı çok olmamıştı ama yine de köyün delikanlıları toplanmışlar, bir hasırın üzerine halka biçiminde oturmuşlardı. Köyün gençlerine selam veren Fevzi rakıyı çıkarıp ortaya koydu. O sıralar delikanlı başı olan genç: "Buyur otur Fevzi, aramıza hoş geldin," dedi. Bu davet, onun delikanlı olarak diğer gençlerce kabulü anlamına geliyordu. Çok sevindi, ancak sevincini belli etmemeye çalışarak, doğal hareketlerle içki sofrasındaki hasırın üzerine bağdaş kurup oturdu. Kabul edildiği için heyecanının bir kısmı geçmişti ama tamamen sakinleşememişti; ilk içkisini içecek olması onu korkutuyordu. Sarhoş olup arkadaşlarının kolunda ya da sırtında eve gitmek vardı. Onun için de içerken kendisini denetlemeye karar verdi.

Kavukların Rıza, ona belli etmeden oğlunu birkaç kez uzaktan gözlemişti. Zayıf bedeninin içkiye dayanıp dayanamayacağını bilmiyordu. Onun kötü duruma düşüp arkadaşlarının yanında mahcup olmasını istemiyordu. Uzaktan gözlediği oğlunu her seferinde olgun ve sağlıklı bir bü-

yük adam gibi arkadaşlarının arasında oturduğunu gördükçe mutlu oluyordu. Fevzi'nin de korktuğu başına gelmemişti. Gençler Kasap Havası oynamak için kalktıklarında onu da kolundan tutup aralarına almışlardı. Sallanıp düşmekten korkan Fevzi, ne olur ne olmaz diye ilkin oynamak istememiş, onun için de kalkar kalkmaz yeniden hasırın üstüne oturmuştu. Delikanlı başı olan köylüsü kalkması gerektiğini söyleyince arkadaşlarının arasına katılan Fevzi gayet iyi olduğunu görüp sevinmiş ve diğer gençlerle birlikte Kasap Havası oynayarak, yerine hiç sallanmadan oturmuştu. Kendisi kadar içki içip de sarhoş olan ve ne dediğini bilmeyen arkadaşlarına baktıkça, "bunlar niye böyle oldular?" diye düşünüp şaşıyordu. Üstelik ilk düğünleri de değildi sarhoş olan o arkadaşlarının. Eğlence bitip düğün dağıldığında içki sofrasına ilk oturduğu gibi, dimdik kalkmıştı Fevzi. Eve giderken de sallanmamıştı hiç. Ertesi gün de devam eden düğüne, akşamkinin aksine hiç heyecanlanmadan gidip katıldı. Kendisine güvenini artırmıştı bu olay onun...

***

Fevzi'nin delikanlıların arasına katılışından iki yıl kadar sonra köylerinde delikanlı başı olan kişi evlenmişti. Evli olan kişiler delikanlı başı olarak kalamazlardı. Onun için de yeni delikanlı başı seçilmesi gerekiyordu. Gençler bu işi köyün tarihi hamamında toplanıp yaparlardı. O gün orada toplandıklarında çoğunun aklında bu iş için bir tek aday vardı: Fevzi Kavuk!

Kısa zamanda olgun tavırlarıyla, zekâsıyla ve liderlik nitelikleriyle kendisini tüm arkadaşlarına kabul ettirmişti o. Köyün gençlerinden birinin önerisiyle aday olan Fevzi, oy birliğiyle köyün delikanlı başı seçildi. Arkadaşları üzerinde kurduğu sevgiye dayalı otorite onun geleceğini hazırlıyordu. Müşküle köyünün dostluğa ve sevgiye çok gereksinimi vardı. Köyde o güne dek bir çok cinayet işlenmişti. Bir çoğunun belinde, ağzına mermi sürülmüş, ateş etmeye hazır tabanca vardı. Kan davası olanlar, ne zaman hangi duvarın, hangi ağacın arkasından düşmanlarından birinin çıkıp kendisine ateş edeceğini bilemiyorlardı. Bu yüzden her an korku içerisinde yaşıyorlardı. Böyle bir köyde yavaş yavaş lider olarak sivrilmeye

başlayan Fevzi; düşmanlıkların, kan davalarının panzehirinin insanları sevmek olduğunu çok iyi biliyordu...

Bir adam öldürüp hapse girmiş olan İsmail Başaran bu sıralarda cezasını bitirip çıkmıştı dışarıya. Hapisten yeni çıkan bu adam Fevzi'yle sık sık görüşürdü. Nâzım Hikmet'ten söz ederdi ona. Daha önce hiç duymadığı "hümanizma" sözcüğünü ilkin Nâzım'dan duymuştu İsmail Başaran. Fevzi de ilkin Başaran'dan duydu bu yabancı sözcüğü. Nâzım nasıl öğrettiyse cezaevinde sözcüğün anlamını kendilerine, Başaran da öyle öğretmişti Fevzi'ye. Kendisi de bir adam öldürüp hapse girmiş olan Başaran, yalnız sevgiyi değil, onun anlam katacağı insan yaşamının ne kadar değerli olduğunu uzun uzun anlattı ona.

"Bu köyde ve daha sonra da memleketinde bir şeyler yapmak istiyorsan sevgi rehberin olacak, unutma Fevzi" demişti.

"Ben bu cahil köylü aklımla ne yaparım be İsmai Aga," dediğinde de Fevzi, Başaran ona:

"Sende bir şeyler görmesem bunları söylemem Fevzi. Gençler arasında sevildiğini biliyorum, bunun değerini bilip iyiye kullanman gerekir."

"Ne işe yarar bu?"

"Bugün gençler arasında delikanlı başı olan kişi, yarın köyün lideri olmaya adaydır, bunu sakın unutma."

"Bu ne manaya geliyor İsmail Aga?" diye sormuştu Fevzi. Bir şeyler anlamıştı Başaran'ın konuşmasından, ama onun ağzından duymak istiyordu bir de.

"Bu şu manaya geliyor Fevzi: Eğer bu sevgini ve saygını sürdürebilirsen yarın biraz daha yaşlanınca bu köye muhtar olursun. İyi bir muhtarın, köyün insanlarının iyiliği için yapacağı çok şey vardır. Bu etkiyi iyi kullanırsan köylüye sevginin ne olduğunu öğretirsin. Müşküle'nin buna çok ihtiyacı var. Akan kanı ancak sevgi durdurur."

"Pişman mısın Ömer Agayı öldürdüğüne İsmail Aga?" Bu soruyu sormakla doğru mu yaptı, yanlış mı pek bilmiyordu. Başaran'ın konuşmalarından cesaretlenmiş, çok merak ettiği bu soru çıkıvermişti ağzından. Başaran'ın babasını, öküzlerini zeytinliğine soktuğu için köy meydanında döven Ömer Sarı iri yarı, kavgayı seven, içki içip ulu orta silah atan bir adamdı. Fevzi'nin bu sorusu üzerine bir süre sessiz kalmıştı Başaran. Fevzi, onun kendisine kızıp kızmadığını anlayabilmek için belli etmemeye

çalışarak, Başaran'ın yere doğru eğdiği yüzünü incelemeye çalışıyordu.

"Ben insan öldürecek bir adam değildim Fevzi. Babam zorladı beni. Şimdiki, yani Nâzım'ı tanıdıktan sonraki aklım olsa, inan bana, babama karşı gelir ve böyle bir şey yapmamak için evden kaçardım. Sosyalist dünya görüşüne inananlar kişisel kızgınlıkları yüzünden insanları öldürmezler." Bunları söyleyen Başaran hapisten çıktıktan sonra, on yedi yaşındaki oğlu Ali'yi vuran Mehmet Özdemir'i öldürmeyi aklından bile geçirmemişti.

"Bunları da Nâzım mı söyledi İsmail Aga?"

"Nâzım; insanlara balık vereceğinize balık tutmasını öğretin, derdi"

"O ne demek be İsmail Aga?"

"Şu demek Fevzi: İnsanlara kişisel kızgınlıkları yüzünden adam öldürmemeyi öğretene kadar sosyalizmi öğretiniz. Sosyalist olan insan başkalarını mutlu etmeye adayacağı için kendisini, o artık kişisel nedenlerle insan öldürmez."

"Nasıl bir adammış bu Nâzım be İsmail Aga?"

"Nasıl anlatayım Nâzım'ı sana be Fevzi. Nâzım, Nâzım gibi bir adamdı işte. Benim Nâzım'ı her şeyiyle anlatacak kadar bilgim yok ki be yeğenim."

Başaran bunları söyledikten sonra evine gitmek için yanından uzaklaşırken Fevzi onun arkasından bakıyordu. Bir süre baktıktan sonra geçen gün değirmende olanları anımsayıp kendi kendine güldü Fevzi.

Fevzi, köylerinde değirmen işleten babasına yemek götürdüğü bir gün, komşu köy olan Narlıca'da imamlık yapan ve aynı zamanda ek gelir olsun diye babasının yanında gündelikçi olarak çalışan Rıza Çakır da oradaydı. Yemek gelince işi paydos eden imam ve Fevzi'nin babası Rıza, ellerini yıkayıp karınlarını doyurmak için hazırlık yaparlarken yakınlarda bulunan zeytinliğini dolaşmak için gelen İsmail Başaran yanlarına uğramıştı. O sıralarda hapisten yeni çıkmıştı. Rıza Aga onu da buyur etti yemeğe; hep birlikte karınlarını doyurdular. Yemekten sonra Narlıca Köyü'nün imamı ellerini açıp bir dua okudu. Hepsi ellerini açıp "amin," dediler yemek duasına. Arkasından İsmail Başaran da ellerini açarak dua okumaya başladı. Onun ellerini açıp dua okuduğunu gören diğerleri de amin demek için ellerini açtılar. Başaran'ı iyi tanıyan Rıza Aga, onun dinle, duayla pek

ilgisi olmadığını iyi bilmekteydi; ancak, Narlıca Köyü'nün imamının yanında bozuntuya vermedi. Merakla işin nereye varacağım düşünerek ellerini açmış "amin" demeye başlamıştı Başaran'ın okuduklarına. Bu arada, bir yandan da köylüsünü göz ucuyla süzüyordu Rıza. Fevzi daha önce bu şiiri Başaran okurken duymuştu. Bunun bir dua olmadığını bilmekteydi; ancak, o da babası gibi Başaran mahcup olmasın diye ellerini açmış onun dua yerine okuduğu şiire amin diyordu. Başaran gözlerini kapamış, tüm benliğiyle dua diye okuduğu şeye yoğunlaşmıştı. Şöyle başlamıştı Başaran'ın duası:

"Yaldızlı meşin kabı
Parçalanmış kitabı
Ay altında dün gece
Deli bir derviş gibi
Mumu sönmüş, rahlesi yere devrilmiş gibi
Okudum saatlerce"

Başaran, birkaç dizede bir durduğunda Narlıca köyünün imamı "amin" diyor, Rıza Aga ve Fevzi de ona uyuyorlardı. Hele üçüncü bölümü imam kendinden geçmiş gibi dinliyordu, gözlerini kapatıp, tüm benliğiyle okuyan Başaran'ı.

"İblis bir yılan oldu Adem Havvaya kandı
Kardeşini öldüren lanetli ruhu gördüm
Koca tahta bir gemi ummanlarda çalkandı
Ufuklardan güvercin bekleyen Nuh'u gördüm
İsmail'in topuğu kumdan çıkardı zemzem
Tur-u Sina'da Musa kaldırdı kollarını
Asasını vurunca yarıldı bahr-i kulzem
Buldu Ben-i İsrail Kudüs'ün yollarını
Zekeriya zikrini
Bir sonsuz aha verdi
Doğdu İsa bikrini
Meryem Allah'a verdi

Kureyş-i Muhammed'e kucak açtı Medine
Bir ateş mezar oldu kerbela Hüseyin'e"

Deyip de bir soluk alırken Başaran, Narlıcalı imam öylesine bir "aaaminnn" dedi ki Başaran gülmemek için dudağını ısırmak zorunda kaldı. Fevzi de kendisini zor tutuyordu. Nâzım Hikmet bizim bu halimizi görse ne der acaba, diye geçiyordu aklından.

Günler gelip geçmiş, Fevzi'nin askerlik çağı gelmişti. Ne askeri olacağından çok, kilosu tutup da askere alınıp alınmayacağını merak ediyordu. Zayıflığından dolayı çürüğe çıkarılmaktan çok korkuyordu. Askerlik yapmayana adam demezlerdi köyde. Fevzi, son yoklama için askerlik şubesine gittiğinde korktuğu başına gelmemiş, kilosunu yeterli bulmuşlar ve askerlik yapabileceğine karar vermişlerdi. O güne dek hep iri yarı kişileri jandarma yaparlardı Askerlik Şubeleri'ndeki yoklamalarda. Görevleri hırsızla, uğursuzla uğraşmak olan, gerektiğinde saatlerce yol yürümek durumunda kalan bu asker sınıfının güçlü bir bedene sahip olmaları gerekiyordu. Bu yüzden Fevzi'yi niye Jandarma askeri yaptıklarına köyde kimsenin aklı ermemişti. Fevzi ise kendisinin jandarma sınıfına ayırmalarını şöyle açıklıyordu:

"Jandarmaların bir olay olduğu zaman en kısa zamanda suçun işlendiği yere yetişmesi gerekir, yetişemezse suçluyu yakalayamazlar. İşte beni kısa zamanda suçluları yakalamam için kullanacaklar askerde"diyordu.

"Nasıl yani?" diye soranları da o:

"Ben rüzgâr sınıfı jandarmayım," diye yanıtlıyordu.

"Rüzgârla ne ilgisi var jandarmanın," diyenlere:

"Ben bu kiloyla çok rahat uçarak giderim olay yerine," deyip çevresindekileri güldürüyordu.

***

1950 yılı Mayıs'ının başlarıydı. Öğlen ezanı okunalı bir saat kadar olmuştu. İznik gölü hiç kıpırdamadan öylece duruyordu; sanki ufak bir devinimden korkar gibiydi. Hava mevsim normallerinin üzerinde sıcaktı. Zeytinliklerin arasında görülen meyve ağaçları sanki ağlarcasına bu rüzgârsız

havada son kalan çiçeklerini göz yaşları gibi döküyorlardı. Müşküle Köyü'nden içlerinde Fevzi'nin de olduğu bir grup genç ve onlardan epeyce yaşlı Hasan Çakır, gölün yakınındaki, Ulu Çınar'ın dibinde oturmuşlar İsmail Başaran'ı bekliyorlardı. Başaran İznik'ten gelecek, duyduğu haberleri ve bu son günlerde sürekli alıp okudukları gazeteleri getirecekti. Önlerinde duran eski bir kamyonun kasasında Başaran'ı gören köylüler huzursuzca kıpırdanmaya başladılar. Hepsi merak içerisindeydiler; acaba Nâzım Hikmet açlık grevini bırakmış mıydı; yoksa eylemini sürdürüp ölecek miydi o Koca Şair? Bugüne dek haksızlığa uğradığını bildiren, durumun yeniden incelenmesini isteyen dilekçeleri dikkate alınmamıştı. Bu kez, Nâzım Hikmet'in kendi deyişiyle,"en son dilekçesini canıyla pullayarak," devlete ve kamuoyuna gönderiyordu.

Harbiyelileri ve deniz astsubaylarını isyana teşvikten iki dava açılmış 28 yıl 4 ay toplam ceza almıştı şair. 1938 Yılının başında tutuklanan Nâzım,13 yıldır cezaevindeydi. Daha on beş yıldan fazla yatacaktı. Bu haksız cezanın kaldırılmasını isteyerek 2 Mayıs'ta açlık grevine başlamıştı. Af Yasası'nın görüşülmesi ise 14 Mayıs'ta yapılacak olan seçimlerden sonraya bırakılmıştı. Nâzım açlık grevine başlayalı on gün gibi kısa bir zaman olmasına karşın, yaptığı bu eylem dünyada büyük ses getirmişti. Türkiye'de yüzden fazla yürekli aydın ve sanatçı af için dilekçe imzalamıştı. TKP, tüm olanaklarını kullanarak bu kampanyada etkin olmaya çalışıyordu. TKP yandaşı gençler, örgütleri aracılığıyla imza toplayıp bildiri dağıtıyorlardı. Nâzım Hikmet'in annesi Celile Hanım ilerlemiş yaşına karşın Galata Köprüsünün başına oturmuş halktan imza topluyordu.

Eski kamyonun kasasından arkadaşlarının yanına gelmek için inen Başaran'ın yüzü hiç de iyi görünmüyordu.

"Başaran Aga bozuk görünüyor," dedi yanında oturan Hasan Çakır'a Fevzi.

"Öyle, neler anlatacak bakalım?"

"Ölmüş olmasın?" dedi Emin Alper.

"Sus, ağzından yel alsın, Nâzım kolay kolay ölmez aç kalmakla," dedi Hasan Çakır.

Yanlarına gelirken konuştu Başaran:

"Açlık grevi sürüyor arkadaşlar. Cayacağı da yokmuş Nâzım'ın. Açlık grevinde kötüleşince Cerrahpaşa Hastanesi'ne götürmüşler, orada yatırmak istemişler ama Nâzım kabul etmemiş, 'beni cezaevine götürün açlık grevimi sürdüreceğim,' demiş. Doktorlar da bir tutanak düzenleyip yeniden göndermişler Paşa Kapısı Cezaevi'ne."

"Kötü be İsmail Aga," dedi endişeli bir sesle Fevzi. Başaran öyle anlatmıştı ki onlara Nâzım'ı, o olmadan dünyanın tadı da kalmaz diye düşünüyordu.

Koltuğunun altındaki gazeteleri ortaya atıp arkadaşlarının arasına otururken Başaran bir şiir okumaya başlamıştı:

" bütün taşlar gibi vekarlı,
hapiste söylenen bütün türküler gibi kederli,
bütün yük hayvanları gibi battal, ağır
ve aç çocukların dargın yüzlerine benzeyen elleriniz.
arılar gibi hünerli, hafif,
sütlü memeler gibi yüklü,
tabiat gibi cesur"

Başaran bir süre daha okuduktan sonra durup bir soluk aldı, şiiri yeniden sürdürmek için hazırlanırken, Fevzi izin almadan girdi şiire:

"ve beyaz sofrada bir kere bile yemek yemeden doyasıya,
göçüp gidersiniz bu her dalı yemiş dolu dünyadan.
insanlar, ah, benim insanlarım,"

Şiiri okurken onun ağzından aldığı için kızdı mı acaba diye Başaran'a bakmıştı Fevzi. Başaran kızmak bir yana, mutlu bile olmuştu onun bu davranışından dolayı. Gözleriyle ona "bravo, devam et" diyordu. Başaran devam et diyordu ama Fevzi burada takılmıştı. Bunu anlayan Başaran şiiri okumayı kaldığı yerden sürdürdü:

"insanlarım, ah, benim insanlarım,
antenler yalan söylüyorsa,
yalan söylüyorsa rotatifler,

kitaplar yalan söylüyorsa,
beyaz perdede yalan söylüyorsa çıplak baldırları kızların,"

Şiirin burasında Hasan Çakır da katıldı Başaran'a. Bir süre de onunla birlikte okudular şiiri. Son iki dizeye geldiklerinde Fevzi'yle Emin ve yeğeni Mehmet Başaran da katıldı İsmail Başaran'a:

"bu ölümlü, bu yaşanası dünyada
bu bezirgan saltanatı, bu zulüm bitmesin diyedir."

Nâzım, 19 Mayıs'ta çok kötü duruma düşünce kaldırılmış olduğu hastanede açlık grevini bıraktı. Dostlarının ricasıyla yeni hükümet kurulana dek açlık grevini ertelediğinde Müşküle Köyü'ndeki dostları çok sevinmişlerdi. Asıl sevinçleri ise iki ay kadar sonra Nâzım'ın salıverilmesi oldu. O günden sonra Nâzım ölünceye dek ondan haber almaya çalıştılar. Sosyalizm, komünizm dendiğinde akıllarına hemen Nâzım geliyordu. Müşküle'de de bu iki sözcük çok sık kullanılırdı..

***

1950 Yılının 14 Mayıs'ında yapılan seçimlerde Demokrat Parti oyların yüzde 53,3'ünü almış ve 487 milletvekilliğinden 408'ini kazanarak iktidara gelmişti. Ülkenin ekonomik ve demokratik gelişimi için bir çok sözler vererek iktidara gelen Demokrat Parti'nin ilk icraatlarından biri Türkçe okunan ezanı yasaklayıp onun yerine Arapça ezanı koymak oldu. Tutucu kesimin isteği üzerine radyodan dini konuların yayınlanmasına izin verdi. Köy okullarına din dersi kondu. Demokrat Parti'nin en önemli işlerinden biri de Kore'yi komünistlerin elinden kurtarmak için asker göndermek oldu. Bu gönderdiği askerlerin içerisinde Müşkülelilerde vardı. Başaran bunun çok yanlış bir şey olduğunu söylemesine karşın hiç bilmedikleri, adını ilk kez duydukları Kore'ye gönüllü giden köylüler de oluyordu. Kore'yi kurtarmak ve Amerika Birleşik Devletleri'nin gözüne girmek için asker gönderen Türkiye; Fas, Tunus, Cezayir gibi ülkelerin bağımsızlık savaşı verdikleri emperyalist ülkeleri desteklemiş, Süveyş kanalını millileştiren Mısır'a karşı İngiltere'nin yanında yer almıştır. Cezaevi arkadaş-

larını ziyarete giden Başaran bu konuları bilinç düzeyi yüksek dostlarından duyup öğreniyor, onların yorumlarına kendisininkileri de katarak gelip Müşküle'de anlatıyordu.

Serbest piyasa ekonomisini benimseyip köylünün zeytinini biraz para ettiren, makineli tarımı köye sokan, bu arada Marshall Yardımı adıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan artmış olan süt tozunu ve tereyağını dağıtan Demokrat Parti, Başaran'ın anlattıklarına karşın Müşküle'de itibarını artırmayı sürdürüyordu.

İki buçuk yıl sürecek askerliğini yapmak için 1 Haziran 1951 tarihinde, ilkin Edirne'ye eğitime gitti Fevzi. Oradan Siirt'e gönderdiler onu. Görev yeri Kurtalan'dı, Diyarbakır, Mardin gibi yakın illere de gidiyordu görev gereği. Yıl 1951'di. Batı da gelişmiş sayılmazdı o yıllarda, ama Doğu'nun içinde bulunduğu bu geri kalmışlık şaşırtmıştı Fevzi'yi. "Sanki başka ülkede askerlik yapıyorum ben," diye düşünmekten kendini alamıyordu. Bölgeyi dolaştıkça ve insanlarıyla ilişki kurdukça daha iyi tanıyordu ülkenin Güneydoğu'sunu. Çok sonraları, üçüncü kez Genel Yönetim Kuruluna seçildiği Türkiye İşçi Partisinin Ankara'da yapılan 1970'deki IV. Büyük kongresinde, Kürt halkıyla ilgili önergeler tartışılırken askerlikte bilincine yerleştirdiği Güneydoğu fotoğrafları hep canlanacaktı...

16 Nisan 1954 tarihinde askerliğini bitirip köyü Müşküle'ye dönmüştü Fevzi. Köyün hali hiç iyi değildi. Demokrat Parti iktidar olunca yine bir çok cinayet işlenmişti köyde. Köyün en belalı kişileri Demokrat Parti'yi tutuyorlardı. İktidarın desteğini arkalarına alıp daha güçlü olmanın peşindeydiler. Fevzi'nin büyük amcası da Demokrat Parti'yi tutuyordu. Babası ve küçük amcası yansız kalmaya çalışıyorlardı, ama CHP sempatizanıydılar ikisi de. Köyün haline bakıp "Bu durumda ne yapabilirim ben?" diye düşünüyordu Fevzi. İsmail Başaran'la ve onun can arkadaşı olan Hasan Çakır'la da köyün içinde bulunduğu durumu konuşup tartışıyorlardı. Bu sırada Müşküle'ye öğretmen olarak atanmış olan Kaman'ın Hacı Mirza köyünden Seyfi Alp de "Köye için ne yapabilirim?" diye düşünenlerdendir. Fevzi gibi kara kuru bir adamdır o da. Arayış içerisinde olan bu iki genç sonunda bir araya gelip köyde Dostluk Spor adında bir kulüp kurmaya karar verdiler. Dostluk Spor Kulübü kuruldu, muhtar da köyün malı

olan; nalbant, kalaycı gibi yılın belli dönemlerinde dışarıdan gelip geçici olarak çalışan esnafının kullandıkları dükkânlardan birini onlara dernek merkezi olarak ayırdı. Kulüp kurucusu ve daha sonra da seçimle gelen başkanı oldu Fevzi Kavuk. Temizleyip düzenledikleri kulüp merkezi yavaş yavaş gençlerin toplanıp söyleştikleri bir yer olmaya başlamıştı. İsmail Başaran, köyde çok kitap okuması, dünya ve yurt olaylarına ilgisiyle tanınan Hasan Çakır, Fevzi'nin ölünceye dek en yakın dostu Emin Alper de bu çalışmalarda hep yanında oldu.

Köy meydanına bir voleybol sahası yapan gençler bazı köylülerin tepkisiyle karşılaşmışlardı. Tepki gösterenler özellikle dindar yaşlılar olmuştu. Peygamberin başıyla oyun oynanmaz diye voleybolun köyde yasaklanmasını istediler. Bu işin pek hoş karşılanmadığını gören gençler başka şeyler yapmak için dernekte toplanıp düşünmeye başladılar. Yapılan konuşmalar ve tartışmalar sonunda imeceyle köye su getirmeye karar verdiler. Diğer köylülerin de yardımıyla başarılı bir imece düzenleyen gençler, Kıranarkası denen, köylülerin zeytinliklerinin bulunduğu yere su getirmeyi başardılar. Bu, onların takdir edilip övgü kazanmalarına neden olmuştu. Gençler kan davalarını düşünmeden, ilk kez herkes bir arada çalışarak, dayanışmanın ve üretmenin mutluluğunu yaşamışlardı.

Bu durum bazı kişilerin hoşuna gitmemişti. Özellikle Demokrat Partililer, iktidara dayanarak yarattıkları gücün karşısına böyle bir örgütlü gücün çıkmasını istemiyorlardı. Demokrat Partili köylüler İznik'e gidip, o sırada iktidar partisinin güçlü adamı ve Belediye Başkanı olan Hüseyin Darcan'a kulüp yönetimini şikayet ettiler. Hüseyin Darcan, kulüp başkanı olan Fevzi'nin babasını İznik'e çağırarak gençlerin bu çalışmalarını engellemek istedi. Rıza Kavuk, Belediye Başkanı'nın dostuydu. Hal hatır sorduktan sonra Hüseyin Candan konuya girmişti:

"Oğlun köyde yanlış işler yapıyormuş duyduğuma göre Rıza..."

"Sana yanlış bilgi vermişler başkan, bence oğlum ve diğer gençler köye çok yararlı çalışmalar yapıyorlar."

"Yapılan çalışmalar CHP'nin yararınaymış duyduğuma göre..."

"Gençlerin imeceyle getirdikleri suyu hem CHP'liler hem de DP'liler kullanıyor başkan. Bunun aksini mi söylediler size?"

"Ben imeceyle getirilen sudan değil, kulüpte yapılan konuşmalardan söz ediyorum."

"Bakın başkan, size bunu söyleyenler köyün iyiliğini düşünen kişiler değil, buna inanmanız gerekir. Orada her iki partiden de gençler var. Bu gençlerden bir çoğu kan davalı. Epeydir köyde silah sesi yerine neşeli kahkahalar duydukça biz babalar çok mutlu oluyoruz. Benim ricam bir büyükleri olarak siz de gençlerin bu çalışmalarına destek verin. Onların arasındaki bu dostluğu bozarsanız köyde kan akıtmak isteyenlere yardımcı olursunuz."

"Demek öyle diyorsun?.. Seni severim ve dostluğuna önem veririm Rıza. Ben de Müşküle'deki cinayetlerden rahatsız olan bir kişiyim; bunu sen çok iyi bilirsin. Umarım bundan sonra gençlerle ilgili yeni şikâyetler gelmez!"

"Köyümüzdeki olay anlattığım gibidir başkan, bizlere küsüp köyümüzden başını alıp giden dostluğu ve sevgiyi geri getirmeye çalışıyorlar gençler. Bu konuda siz büyüklerinin de yardımını bekliyorlar. Köyümüzdeki barış çabalarına yardım etmeni bekliyoruz."

Rıza Aga, Belediye Başkanı ve iktidardaki Demokrat Parti'nin ilçedeki güçlü adamı olan Hüseyin Darcan'ı, gençlerin Müşküle'de güzel şeyler yaptığına inandırmıştı. Bunun sonucu olarak da köydeki gençlik çalışmalarına karşı olanlar susmak zorunda kalmışlardı. "Bu yaptıklarımıza daha neler katabiliriz?" diye düşünen gençler, öğretmenin de cesaretlendirmesiyle bir piyes sahnelemeye karar verdiler. Yaşamları boyunca pek çoğu bir kez olsun tiyatroya gitmemiş olan gençler bu heyecan verici işi başarmak istemelerine karşın sahneye çıkmaya korkuyorlardı. Öğretmen, araştırmış "Yarım Osman" adlı bir oyun bulmuştu. Sahnelenmesi kolay bir oyundu bu. Başrolü kimse kabul etmediği için iş dernek başkanı Fevzi Kavuk'a kaldı. Oyunun yükünün büyük bir bölümünü taşıyan eksen karakter olan Yarım Osman'ı o oynayacaktı. Sorumluluk ağırdı; rolü kabul ettiği akşam yatağına girdiğinde bedenini tatlı bir heyecan sarmıştı Fevzi'nin. Bu heyecan yüzünden uyuyamamış, gece yarısından sonra köyün horozlarının ötüşünü dinlemiş, daha sonra da köyün hocasının okuduğu sabah ezanını. Gün ağarırken ancak dalabilmişti uykuya Fevzi...

Rol alanların dışında da tüm gençler yardımcı oluyorlardı oyunun bir an önce çıkması için. Fevzi'yle birlikte, oyunda rolü olmayanlar da ezberlemişlerdi Yarım Osman'ın repliklerini. Oyunun provalarını izlemek için kapılara yığılan köylüleri öğretmen dışarıya çıkarıyordu. Öğretmen oyun günü seyrederken zevk alamayacaklarını söyledikçe, köylüler "Bu oyunu on defa da izlesek gene de zevk alırız," deyip derneğin kapısına yığılmayı sürdürüyorlardı. Oyun günü geldiğinde çoluk çocuk herkes köyün meydanındaydı. Kadınlar için ayrı bir yer ayrılmıştı meydanda. İzlemeye gelenlerin içerisinde en heyecanlı olanı Fevzi'nin annesi Melek Hanım'dı. Oğlunun başarısı için durmadan içinden dualar ediyordu.

Gençler çıkıp oynadılar. Baştan, bacakları titredi sahneye çıktıklarında, sesleri boğazlarında düğümlendi heyecandan; ama daha sonra alıştılar. Bu oyunda görev alanlar, yakından tanıdıkları oyuncuları sahnede gören çocukların oyunculara gerçek adlarıyla seslenmeleri olmasaydı belki daha iyi yoğunlaşacaklardı rollerine; ama bunun önüne geçmek olanaksızdı. Sonuç köy ölçeğinde çok başarılıydı. Oyun aylarca konuşuldu Müşküle'de. Köyün çocukları, Fevzi'yi sokakta gördüklerinde arkasından, "Yarım Osman" diye bağırıyorlardı. Hoşuna gidiyordu bu bağırmalar Fevzi'nin. Kendisi de yarım porsiyonluk bir adam olduğu için Yarım Osman adı yakışmıştı ona...

***

Evlenme vakti gelmişti Fevzi'nin. Askerden geleli iki yıl olmuştu. Köydeki yaşıtlarının hemen hepsi evlenmişlerdi. Gençlerin çoğu askere gitmeden evlenirdi o zamanlar Müşküle'de. "Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır," derlerdi köylüler. Aldıkları dölün de erkek olmasını isterlerdi genellikle. Oğlan çocuğu bir an önce büyüyüp babasının yanında işe gitmeli, ona yardımcı olmalıydı. Baba yaşlanınca da kendisine bakacak olan oğlan çocuğu emeklilik garantisi gibi oluyordu. Fevzi bunları pek düşünmemesine karşın evde kendisini bekleyen, yaşamını bölüştüğü bir eşinin olmasını istiyordu. Zaten annesiyle babası da bu konuyu uygun bir dille birkaç kez söylemişlerdi ona. Annesi Melek Hanım oğlunun evlenme konusunda olurunu aldıktan sonra köyde bir çok kız saymıştı kendisine. Fevzi bunların hiç birini istemiyordu. Kadın onun bu tavrına akıl erdire-

meyerek sormak zorunda kaldı:

"Köyde evlenebileceğin başka kız yok ki oğlum bunlardan başka?"

"Biliyorum ana köyde başka kız olmadığını."

"E, öyleyse?" diye sorup Fevzi'nin ne düşündüğünü öğrenmek istedi kadın. Bir an için oğlunun evlenmekten caydığını düşündü ve üzüldü.

"Ben bizim köyden evlenmek istemiyorum ki zaten."

"Köyden evlenmek istemiyor musun?" diyen kadının aklına gelen en büyük olasılık, sık sık gittiği İznik'te oğlunun bir yavuklusunun olduğuydu.

"He ana, köyden evlenmek istemiyorum."

"Şehir kızı bize gelmez be oğlum, kurduğun yuva onun yüzünden yıkılsın mı istiyorsun?"

"Şehir kızı da nerden aklına geldi be ana."

"Köyden evlenmek istemiyorum dedin ya?"

"He, öyle dedim. Babam bizim köyden mi evlendi?"

"Ha şimdi anladım, sen başka köyden evlenmek istiyorsun. Narlıca'dan mı yoksa?

"Değil ana değil. Ben babam gibi akıllı davranıp bir Çerkez kızıyla evlenmek istiyorum."

"Şimdi iyice anlaşıldı ne istediğin. Kocasına, büyüklerine saygıda kusur etmeyecek, benim gibi bir Çerkez kızı eşin olsun istiyorsun?"

"Öyle be ana, aynı senin gibi saygılı, çalışkan ve güzel bir eşim olsun istiyorum. Bildiğin böyle bir Çerkez kızı varsa söyle hemen evleneyim onunla?

"Aklımda yok ama ararsak buluruz merak etme."

"Nasıl buluruz?"

"Yarından tezi yok küçük teyzenin köyüne gidersin, Rüştüye'ye. O ne yapar eder sana oralardan güzel bir Abaza kızı bulur."

***

Melek Hanım Bilecik'in bir Abaza köyü olan Künçeyiz'dendi. Künçeyiz'le aynı yörede sayılan, İnegöl'ün Abaza köyü olan Rüştüye'de oturan iki kız kardeşi vardı. Kendisi de bir Abaza kızı olan Melek Hanım Müşküle'de eşine ve onun ailesine saygısıyla anıldığı gibi, köyde kendisi-

ni sevmeyen de yoktu. Herkesin yardımına koşan bu kadın köye gelin geleliden beri kimseyle takışmamış, köyden kimseyle küsmemişti. "Adı gibi Melek," derlerdi onun için. Kafkaslardan göç ederek gelmiş kişilerin hepsine dendiği gibi, bu Abaza kızına da Çerkez derlerdi köyde. Annesini çok seven ve onun çevresine gösterdiği saygı sonucu, kendisinin de aynı saygıyı görmesini her zaman beğeniyle izleyen Fevzi, öyle bir eşinin olmasının gururunu yaşamak istiyordu. Köylerinde gerçekten çok güzel kızlar vardı, bir çoğunu da görmüş; hatta bazılarına sokakta rastlayıp baktığında içinin 'cızzz' ettiği de olmuştu ama o ille de annesi gibi Çerkez kızı istiyordu.

Ertesi gün en yeni giysilerini giyip evli teyzelerinden ikisinin oturduğu İnegöl'ün Rüştüye köyünün yolunu tuttu Fevzi. Köye vardığında teyzesi çok sevindi kendisini ziyarete gelen yeğenini görünce. Sarılıp yanaklarından öpüp hatırını sordu onun. Bu ortanca teyzesi Kamile Hanım kendi çocuğu olmadığı için yeğenlerini evlat yerine koyar ve onları çok severdi.

"Nasılsın Fevzi, iyi misin oğlum?"

"İyiyim teyze. Sen nasılsın, eniştem nasıl?"

"Bizler de iyiyiz yavrum. İyi kötü geçinip gidiyoruz işte köy yerlerinde. Ablam nasıl, eniştem nasıl?"

"İyiler. Çok selamları var."

"Aleykümselâm. Niye zahmet ettin onları taşıyacağım diye?" dedi teyzesi. Fevzi gelirken teyzesine zeytin yağı ve zeytin getirmişti.

"Zahmet mi olur be teyze? Sırtımda getirmedim ki. Biliyorsun bizde daha çok var onlardan."

"Sağ olasın oğlum. Söyle bakalım, gelişinin sebebi yalnız bizleri görmek mi, başka bir şey de var mı? İnşallah kötü bir şey yoktur." Kötü bir şey olasılığını o anda düşünen kadın kendisini üzecek bir haber bekliyormuş gibi çekinerek Fevzi'nin gözlerinin içine bakıyordu. Müşküle köyünde sık sık cinayet işlendiğini bildiği için yeğeninin başına kötü bir şey gelmesinden korkmuştu teyzesi. "Belki de buralara saklanmaya geldi bu çocuk," diye düşünmüştü.

"Kötü bir şey yok be teyze. Hayırlı bir iş için geldim buraya."

"Nedir bu hayırlı iş bakalım?" diyen kadın bir şeyler sezer gibi olmuştu yeğeninin konuşmasından. "Anneme evleneceğimi söyledim; o da

sana bu köyden kız vermezler, git de teyzen kör topal bir Abaza kızı bulsun, evlen onunla dedi."

"Kıyamam ayol sana. Kör topal mı olurmuş hiç yeğenime bulacağım kız. Toplarım köyün bütün kızlarını bir araya, içlerinden beğen beğendiğini. En güzelini beğen, onu almazsam sana, bana ne dersen de, teyzem. Ablam da onu iyi bildiği için göndermiştir seni bana."

Çok sürmedi teyzesinin köy kızlarını bir araya toplaması. Bu Abaza köyünde gençler sık sık bir araya gelip kızlı oğlanlı eğlenirlerdi. Toplandıkları yer köyün delikanlı başı olan gencin evi olurdu genellikle. Delikanlı başının evinde toplanan köy gençleri eğlenmeye başladıklarında kendisine çok yakınlık gösterilmesine, onuruna bir koç kesilmesine karşın Fevzi çekingen duruyordu. Böyle eğlencelere alışık değildi o. Kendi köyünde kızlarla bir araya gelmeleri olanaksızdı. Bursa'nın iki ayrı ilçesine bağlı bu iki köyün gelenekleri arasında dağlar kadar fark vardı. Eğlence başladığında kızlara pek rahat bakamıyordu Fevzi. Bir an bu köye gelişinin nedeninin kendisine eş beğenmek olduğunu düşündü. Bakmadan nasıl beğenecekti ki... Kendi köylerinde yakını olmayan bir kıza alıcı gözüyle bakmaya kalksa vururlardı adamı. Bakmıyordu ama, kulakları rahatça duyabildiği için, yabancısı olmasına karşın köy gençlerinden birisinin çaldığı akordeondan gelen oynak havaları dinliyordu. Biraz sonra ortaya bir genç kız fırladı. Kelebek gibi dönmeye başlamıştı kız. Göz ucuyla baktı Fevzi. Baktığı yalnızca ortada oynayan kız değildi; bir yandan da köyün genç erkeklerini gözlüyordu kendisini izleyen var mı diye. Hepsi ortada oynayan kıza bakıp coşkuyla el çırpıyorlardı. Kimsenin kimseyle ilgilendiği yoktu. Yalnızca, yanında oturan köyün delikanlı başı olan genç, konuğuyla ilgilenmiş olmak için: "Eğleniyor musun?" diye sormuştu Fevzi'ye. Çevresindeki ortama bakıp sıkılması için bir neden olmadığını anlayan Fevzi, alıcı gözle süzmeye başladı oynayan kızı ve diğerlerini. Gerçekten güzel kızdı oynayan. Uzun boylu, güzel yüzlü, on sekiz yaşlarında var yoktu. Köyün güzel oynayan kızlarından olduğu, delikanlıların onun kıvrak figürlerini görüp coşarak söyledikleri Abazaca sözlerden anlaşılıyordu. Fevzi Abazaca bilmese de seslerden ve yüzlerden kızın da dansının da beğenildiğini anlaması zor değildi. Bir an gelinlikler içerisinde düşündü kızı Fevzi. Düşünde giydirdiği gelinlik de çok yakışmıştı bu güzel Abaza kızına.

O, yerine oturduğunda başka bir kız daha fırladı ortaya. Bu önceki kadar güzel değildi ama gene de fena sayılmazdı. Tıkız bir kızdı. Sarı saçları neredeyse topuklarına dek iniyordu. Oyunu da hiç fena değildi. Ondan sonra da bir çok kız ortada boy göstermişti, ama ilk oynayan en güzelleriydi içlerinde. En çok onu beğendiğini teyzesine söyleyecekti. "Madem öyle iddialı konuştu teyzem, alsın da görelim o güzel kızı bana," diye geçirdi içinden Fevzi...

Şimdi de erkekler birer birer kalkmaya başlamışlardı oyuna. Oynarken bazı kızlar da eşlik ediyorlardı onlara. Teyzesi ara sıra göz ucuyla süzüyordu yeğenini. Bakışlarından ilk çıkan kızı beğendiğini anlamıştı. İlk çekingenliğini atan Fevzi, belli etmemeye çalışarak orada bulunan tüm kızlara bakmaya çalışıyordu. Bazıları oynamaya kalkmamıştı. Özellikle onlara bakıyordu ilk oynayan uzun boylu kızdan güzeli var mı aralarında diye. Oynayanlar bittiğinde bir çok yerden yükselen sesler aynı adı yineliyordu. "Nurten de oynasın," diyorlardı. Fevzi "Kim acaba herkesin oynamasını istediği bu kız," diye çevresine bakınmaya başladı. Bir alkış tufanı sonucunda kucağında akordeonla bir kız çıktı ortaya. Deminden beri akordeon çalan bu kıza, oynayanları izlemekten hiç bakmamıştı Fevzi. Kız biraz da geride kaldığı ve Fevzi'nin görüşünü kapatan birileri olduğu için de tam görememişti onu. Nurten'i kucağında akordeonla ortada görür görmez yüreği hoplamıştı. Hatta, sıkı bir yumruk yemiş gibi sersemlemişti biraz da. Elinde olmadan yanındaki delikanlı başına baktı Fevzi, kendisindeki bu olağanüstü değişikliği gördü mü diye. Delikanlı başı yüzünde sevecen bir gülümsemeyle, izleyicilerin yoğun isteğiyle oyuna kaldırılan kıza bakıyordu. Fevzi, Nurten denilen kız yüzünden düştüğü dağınık halini delikanlı başı görmediği için rahatladı.

Orada bulunanların Nurten de oynasın diye çağırdıkları kız hem çalıyor, hem de oynuyordu şimdi. Bu kızın güzelliği fena çarpmıştı Fevzi'yi. Orta boylu, kumral, masmavi gözleriyle "gelin adayı benim, benimle evleneceksin" der gibi bir tavır içerisindeydi sanki Nurten. Bir ara onuruna yapılan bu eğlencenin sahibi olan konuğa bakma gereğini duymuş olmalı ki, ona doğru kıvrak bir figürle dönen Nurten, Fevzi'yle göz göze gelmişti. Bir an kendini rüyada sandı Fevzi, dalıp gitti. Gözleri Nurten'de,

aklı başka yerlerdeydi. Kendisini Kerem'e, Nurten'i Aslı'ya benzetti bir an. Onun aşkından rahatlıkla çöllere düşebileceğini, hatta çıra gibi yanabileceğini düşündü. Yalnız, bu Kafkas kökenli kızın, babasının İsfehan Valisi'nin oğlu Kerem'e vermemek için kaçırdığı keşiş kızı Aslı'dan daha güzel olduğuna karar verdi. Kerem ile Aslı aşkından cayan Fevzi bu kez kendisini Ferhat yerine koyup Nurten'i de sevgilisi Şirin yaptı. Bu benzetmeden de çok çabuk vazgeçti. Kendisinde dağları delecek güç olmadığını düşündü. Köylü çocuğu olmasına karşın eline hiç kazma almadığını anımsadı; onun için de Şirin yerine koyduğu Nurten'i Ferhat olup alamayacağını düşündü. Yanındaki delikanlı başının elinin omzuna dokunmasıyla irkilerek kendine geldi Fevzi.

"Eğleniyor musun?" diye sordu yeniden delikanlı başı.

"Eğleniyorum, sağ olun" dedi Fevzi.

"Dalıp gittin de, acaba hoşlanmadın mı eğlencemizden diye merak ettim."

"Hayır hayır. Çok eğleniyorum, aklıma bir şey gelmişti, onun için bir an daldım."

"Bizim eğlenceler sizinkilere benzemez ama idare et işte," dedi. konuğundan özür diler gibi bir hali vardı gencin. Fevzi merakını yenemeyip sordu delikanlı başına:

"Oynayan bu kız kimin nesi?"

"O benim kardeşim," dedi genç adam. Delikanlı başının aklındakileri okuduğunu düşünüp çok utanmıştı Fevzi. Konuğunun sorusunu yanıtladıktan hemen sonra yeniden kardeşinin oyununu izlemeye başlayan delikanlı başı, onun ne düşündüğünü bilmediği için tavırları çok doğaldı...

Teyzesiyle birlikte eve dönerlerken ayakları yerden kesilecekti sanki Fevzi'nin; sevinçten uçmak ister gibi bir hali vardı. Kendi haline bakıp, sevinçten uçmak diye buna diyorlar demek diye düşündü. Teyzesi zeki kadındı, yeğeninin Nurten'i çok beğendiğini,onun gözlerinden anlamıştı. Yine de sorup onun ağzından duymak istedi.

"Beğenebildin mi bari bizim köyün kızlarından birini Fevzi?"

"Beğenmez olur muyum be teyze. Verseler birkaç tane alırım. Hepsi güzel sizin köyün kızlarının. Hele biri var ki içlerinde beni fena halde çarptı."

"Hangisi, Nurten mi?"

"He. Nerden anladın be teyze?"

"Anlaşılmayacak gibi değil ki be oğlum. Ona bakışlarını gören herkes anladı senin Nurten'e fena halde çarpıldığını."

"Desene rezil olduk elin köylülerine?"

"Niye rezil olasın? Kız beğenmeye gelmemiş miydin sen buraya? Bu kadar güzel kızın içerisinden hiç birini beğenmeseydin o zaman kötüydü. Bu adamda hiç zevk yokmuş diye düşünürlerdi insanlar."

"Nasıl biridir bu Nurten?"

"Köyde, benim en çok sevdiğim kızlardan biridir o. Çalışkan, terbiyeli, elinden her iş gelir. Dokuz kardeştirler. Durumları köy çapında fena değildir. Gittiğimiz ev de onlarındı. Konuk olduğun için seni nasıl ağırladıklarını gördün işte."

"İstesek verirler mi acaba Nurten'i teyze?"

"Deneriz. Gurbete kız vermeyi pek istemez ailesi, üstelik sen Abaza da değilsin. Annenin Abaza olması biraz işimizi kolaylaştırır belki."

"Bu kız pek hoşuma gitti be teyze. Ne yapıp edip almalıyız Nurten'i"

"Elimizden geleni yaparız oğlum, merak etme sen."

"Söz verdin, bana köyün en güzel kızına alacağına dair unutma bak teyze?"

"Unutmam Fevzi."

"Teyze be, bak sana ne söyleyeceğim."

"Söyle bakalım?"

Fevzi teyzesine bir şiir okumaya başlar:

" Çarşambayı sel alır,
Bir yar sever
el alır,
kanadı kırılır
çöllerde kalır,
ölmeden mezara koyarlar onu.
O," Yunus'u biçâredir,
baştan aşağı yaredir."
ağu içer su yerine..."

Bu kadarının yeteceğini düşünen Fevzi şiirin devamını okumaz. Düşündüğü gibi olmuş, teyzesi yeğeninin okuduğu şiirden gerçekten etkilenmiştir.

"Ay Fevzi, içim bir şeyler oldu. Nerden buldun bu lafları. Sen gerçekten aşık oldun bakarsan? Ne yapıp edip alırız o kızı sana oğlum, üzülüp kendini perişan etme sakın."

"Bütün umudum sensin teyze," dedi Fevzi. İsmail Başaran'dan öğrendiği Nâzım'ın Türk Köylüsü şiirinin bir bölümü işine yaramıştı, teyzesinin epeyce etkilendiği anlaşılıyordu bir kısmını okuduğu bu şiirden.

Baştan vermediler Nurten'i Fevzi'ye. Teyzesinin çabası ve araya girenlerin dayatmasıyla ne yapıp edip nişanladılar iki genci. Nurten o zaman on yedi yaşındaydı. Gelini köye getirdiler ama Fevzi'nin halasının evinde kalıyordu Nurten. Nüfusta erkek yazıyordu ve adı da yanlış yazılmıştı. Nikâhı bu yanlışlıklar yüzünden kıyılamıyordu; onun için de gelinin yanına sokmadılar Fevzi'yi. Sık sık bahane uydurup halasının evine gidip görüyordu Nurten'i. Köyün dedikodusundan korktukları için de fazla kalamıyordu gelinin yanında. Oğlunun bu halini gören Melek Hanım ona bakıp bakıp bir mani tutturuyordu:

" Evin önü sarmaşık
Sarmadan oldum âşık
Ben o yâri görünce
Elimden düştü gaşık"

Annesinin söylediği maniye gülüyordu ama, Fevzi gerçekten yemek yerken ara sıra kaşığı elinden düşürüyordu. Kaşık elinden düşse de bu düğünün bir an önce olabilmesi için de yanlışlığın düzeltilmesini beklemekten başka çaresi yoktu.

Sonunda nüfustaki yanlışlık düzeltildi; güzel bir düğün yapıp evlerine aldılar Nurten'i. Fevzi'nin babası büyük oğlu Ali'nin düğününde yaptığı gibi köyden yirmi yoksul çocuğu sünnet ettirdi bu düğünde de...

Babası, annesi, ağabeyi Ali ve onun eşi ve küçük oğlu Hamza, kendisinden on yaş küçük kardeşi Nurettin, yine Fevzi'den on beş küçük kardeşi Hasan hep birlikte oturuyorlardı aynı evde. Bu ev uzun yıllar bir Çer-

kez kızı tarafından çekip çevrilmişti, bu süre içinde hizmette hiçbir aksaklık olmamıştı. Evdeki Çerkez kızları bir derken iki olmuştu şimdi. Rıza Aga'nın evde sevgiyle kurduğu otorite ve Çerkez kızlarının hizmette sınır tanımayan anlayışlarıyla Fevzi mutlu bir yuvada geçiriyordu günlerini. İlk görüşte sevdalandığı eşi çok kısa zamanda, yalnız evdekilerin değil köy halkının da büyük beğenisini kazanmıştı. Nurten kendi evinin işlerini yapmakla kalmıyor, gereksinimi olan komşularının da yardımına koşuyordu. Eli bir çok işe yatkın olan yeni gelin çok güzel de oya yapıyordu...

Mutlu bir evlilik yapan Fevzi kendisini bekarlığında olduğu gibi hiç aksatmadan köydeki sosyal çalışmalara veriyordu. İsmail Başaran, Hasan Çakır, Emin Alper, Mehmet Başaran, Seyfi Alp ve daha birkaç arkadaşı sık sık bir araya gelip köy için daha neler yapabileceklerini konuşuyorlardı. İsmail Başaran'ın Nâzım'dan okuduğu şiirleri dinlemek de en büyük zevkleriydi. Bir başka uğraşları da Hasan Çakır'ın köyden her ayrılışında getirdiği birkaç kitabı okumak ve o kitaplarda yazanları anlamaya çalışarak tartışmaktı.

Günler günleri, aylar ayları kovalıyordu. Fevzi bir yandan babasına yardım ediyor, bir yandan kendisini geliştirmeye çalışıyor, bulabildiği kitapları okuyor, düşünüyor ve Başaran'ın anlattıklarını can kulağıyla dinliyordu... Okudukları kitaplardan edindiği her yeni bilgi ona daha başka şeyleri de öğrenmesi gerektiğini düşündürüyordu. Bu arada bilginin sonu olmadığını, ancak öğrendikçe daha mutlu olabileceğini anlamıştı Fevzi. Başaran'ın okuduğu Nâzım şiirleri onu sosyalist düşünceye çok yaklaştırmıştı. Hatta kendisini sosyalist saymaya başlamıştı bile. "Zaten Nâzım'ı seven herkesin sosyalist olması gerekir," diye düşünüyor, Başaran'ın anlattıklarından kendisi de Büyük Şairi çok seviyordu. Fevzi köy çapında varlıklı bir aileden olmasına karşın çevresindeki aç susuz insanlar onu şimdi daha çok rahatsız etmeye başlamıştı. Köyde işlenen cinayetleri yavaş yavaş edindiği sosyalist bilinçle yorumladığında kimsenin kimseyi öldürmemesi gerektiğini iyiden iyiye düşünmeye başlamıştı.

***

Fevzi Yüksel Caddesi'ndeki lokantada bardağındaki son yudumunu da içti. Hesabı ödeyip kalktı. Aldığı alkolden olacak bacaklarındaki ağrılar azalmıştı. Dışarı çıkıp Çankaya'ya giden dolmuş durağına doğru yürüdü. Hasan Hüseyin Korkmazgil'in konuğu olacaktı o akşam. Dolmuş durağına giderken karnı burnunda bir kadın görüp biraz önce uzaklaştığı anılarına yeniden daldı.

***

Eşinin karnı iyice büyümüştü, "bu gün yarın doğurur" diyorlardı Nurten için. Doğum yaklaştıkça Fevzi'nin heyecanı artıyordu. Doğacak çocuk oğlan mı olacaktı, kız mı? Sağlığı nasıl olacaktı doğacak çocuklarının? Annesine mi benzeyecekti, kendisine mi? Doğum kolay mı olacaktı, zor mu? Uzun zamandır bu sorular gelip takılıyordu kafasına. Doğum da tam kışın ortasına denk geliyordu. Kendisi gibi zemheride doğacaktı duruma göre çocuğu. Doğumdan başka bir şey düşünemediği için, dernekte sohbeti yarıda bırakıp arkadaşlarından izin istemişti o akşam. Hiç yapmadığı şeydi bu Fevzi'nin. Dernekten her zaman en son çıkardı. Onun bu halini anlayan, Fevzi'nin "benim gerçek öğretmenim, ondan çok şey öğrendim" dediği Başaran oldu.

"İlk kez baba olacağı için heyecanlı Fevzi. Bu günlerde baba olacak biliyorsunuz çocuklar. Özellikle onun gibi duygusal insanlar böyle durumlarda çok heyecanlı olurlar. Haydi sen buralarda eğlenme, eve git Fevzi. Kafanda kırk tilki var, kuyrukları da birbirine dolanmış durumda, bu durumda senin yararın olmaz derneğe."

"Hoşça kalın," deyip çıktı Fevzi.

"Epeydir bize Nâzım'dan şiir okumuyorsun be İsmail Aga," dedi Emin.

Hiç nazlanmazdı Başaran böyle bir öneri geldiğinde kendisine. Başladı Nâzım Hikmet'ten bir şiir okumaya:

"Bu bir türkü:
toprak çanaklarda
güneşi içenlerin türküsü!
Bu bir örgü:
Alev bir saç örgüsü

kıvranıyor;"

diye başladı Başaran. Okurken kendinden geçiyordu sanki. Nâzım'ın şiirinin gücünün yanında o da dinleyenleri ipnotize eder gibi okuyordu. Hele bir yerinde duyguyu öyle yükseltmişti ki, çevresindekiler gerçekten güneşi zapt etmeye gideceklerini sandılar.

"Akın var
güneşe akın!
Güneşi zapt edeceğiz
güneşin zaptı yakın!.."

derken Başaran, kendisine Hasan Çakır eşlik etmişti bu bölümde. Aynı bölüm şiir ilerledikçe üç kez yinelenmiş, bu kez de dernekteki herkes Başaran'a eşlik ederek okumuştu şiirin o bölümünü. Bir yandan okunan şiirlerle bilinçleri artan köylüler, diğer yandan da içlerindeki coşku durmadan büyüyordu

Yine bir gün köylerinin kuzeyinde, iki kilometre uzaklıktaki İznik Gölü'nün kıyısındaki tarihi çınara inmişlerdi arkadaşlarıyla. Bu Ulu Çınarın 800-900 yaşlarında olduğu söylenmişti uzmanlarca. Çevresi dokuz buçuk metre kadardı. Bundan daha yaşlı ve çevresi on bir metreden fazla olan bir çınar da köy meydanında vardı. Bu Ulu Çınar'ın on binlerce yaprağını yelpaze gibi kullanıp serinlettiği dibinde oturup söyleşmeyi severlerdi köylüler.

Hasan Çakır köyden çıkıp Bursa'ya her gidişinde olduğu gibi, bulup getirdiği bir kitaptan okuyarak öğrendiği Şeyh Bedrettin adlı bir kişiden ve onun yaptıklarından söz etmişti köylülere. Hasan Çakır'ın okuduklarından aklında kaldığı kadarıyla anlattıkları çok hoşlarına gitmişti köylü gençlerin. Olayın bir kısmının kendi yaşadıkları bölgede geçmesi daha da ilginç gelmişti onlara. Bu adı daha önce duyan kimse yoktu içlerinde Başaran'dan başka. İlk kez duydukları bu tarihi olay çok heyecanlandırmıştı gençleri. Emin Alper, Hasan Çakır daha anlatacaklarını bitirmeden kendisini tutamayıp sordu:

"İznik Kalesi'ne niye sürgün edilmiş Şeyh Bedrettin Hasan Aga?"

"İstanbul'a yakın bir kale olduğu içindir belki. Gözden fazla uzak olmasını istememiş olabilir padişah Şeyh Bedrettin'in. Çelebi Mehmet yendiği kardeşi Musa Çelebi'nin akıl hocası olan Şeyh Bedrettin'i idam edemeyip İznik kalesine, kendisine maaş da bağlayarak sürmek zorunda kalmış çünkü."

"Niye idam edememiş madem Musa Çelebi'nin akıl hocasıymış da?" diye sorusunu sürdürdü Emin.

"Ülkede çok sevilen bir insanmış Bedrettin. Onun dışında bütün dünyada tanınan bir alim," diye yanıtladı Hasan Çakır Emin'i.

"Buraları da gezmiştir öyleyse Şeyh Bedrettin Hasan Aga," deyip söze girdi Fevzi.

"Onu bilemem. Kale hapsinde olduğu için izin vermişler midir, vermemişler midir bilemem."

"Göle girmese bile elini yüzünü yıkamıştır ama bu sularda değil mi Hasan Aga?" diye sürdürdü sorularını Emin. Göl aracılığıyla daha yaklaşmak ister gibiydi Şeyh Bedrettin'e. Duyduklarından sonra onu yakın hemşerisi saymıştı.

"Onu da bilemiyorum ama, en azından gölü doya doya seyretmiştir Bedrettin."

Bu konuşmaların arasına giren Başaran, ilkin hafiften öksürüp boğazındaki Birinci sigarasının yaptığı çapağı emizledi ve bıyıklarını okşarcasına sıvazladıktan sonra bir şiir okumaya başladı:

"İznik gölünde akşam oldu.
Bedreddin eğildi suya
Avuçlayıp doğruldu.
Ve sular
Parmaklarından dökülüp
tekrar göle dönerken
dedi kendi kendine
'-O ateş ki kalbimin içindedir
tutuşmuştur
günden güne artıyor.
Dövülmüş demir olsa dayanmaz buna
eriyecek yüreğim..."

deyip sustu Başaran.

"Demek, bu şiirden de anlaşıldığına göre gölü seyretmiş, hem de elini yüzünü yıkamış sularıyla," dedi Hasan Çakır.

"Bu şiir de Nâzım Hikmet'ten mi İsmail Aga?" diye sordu Fevzi.

"He, bu da ondan bir şiir Fevzi. Şeyh Bedrettin Destanı'ndan ufak bir bölüm."

"Başka bölümleri de var öyleyse bu şiirin?" dedi Başaran'a, "Dede" diye çağırdıkları gençlerden İsmail Kaymaz.

"Bu çok uzun şiir İsmail, destan bu. Aklımda hepsini tutmam mümkün değil, ama bazı yerleri parça parça aklımda."

"Şeyh Bedrettin İznik'te mi ölmüş Hasan Aga?" Bu soruyu soran yine merakını yenemeyen Emin Alper'di.

"İzin verirsen ben cevaplayayım bu soruyu Hasan," dedi Başaran.

"İzin senin, buyur İsmail."

Başaran bir kez daha okşar gibi sıvazladı bıyıklarını ve ondan sonra da durup on saniye kadar okuyacağı şiire yoğunlaştı. Şiirle yanıtlayacaktı Emin'in sorusunu; öyle anlaşılıyordu.

"Yağmur çiseliyor,
korkarak
yavaş sesle
bir ihanet konuşması gibi.

Yağmur çiseliyor,
Beyaz ve çıplak mürted ayaklarının
Islak ve karanlık toprağın üstünde koşması gibi.

Yağmur çiseliyor,
Serez'in esnaf çarşısında,
Bir bakırcı dükkanını karşısında
Bedrettin'im bir ağaca asılı..."

Burada bir nefes alıp çevresini süzdü Başaran. Olayı bilen Hasan Çakır'ın dışındakilerin hepsi ürpermişti son dizeyi okuduğunda. Hepsi gözleriy-

le, bir an önce sürdürmesini ister gibiydi Başaran'dan. O da sürdürdü şiiri:

"Yağmur çiseliyor,
Gecenin geç ve yıldızsız bir saatidir.
Ve yağmurda ıslanan
Yapraksız bir dalda sallanan şeyhimin çıplak etidir.

Yağmur çiseliyor,
Serez çarşısı dilsiz,
Serez çarşısı kör.
Havada konuşmamanın, görmemenin kahrolası hüznü
Ve Serez çarşısı kapatmış elleriyle yüzünü.

Yağmur çiseliyor."

Bu şiir dinleyen gençler çok etkilemişti. Hepsi Şeyh Bedrettin'in dalda sallanan çıplak cesedini görür gibi olmuşlardı sanki. Kısa bir sessizlik olmuştu bu acılı şiirin etkisiyle.

"Sonradan niye asmışlar Bedrettin'i İsmail Aga?" diye sordu Başaran'ın öğrenmeye en aç olan öğrencisi Fevzi.

"İsterseniz bunu ben anlatayım okuduğum kitaptan aklımda kaldığı kadarıyla," diyerek sürdürdü konuşmasını Hasan Çakır:

"Kitaptan okuduğuma göre komünizme benzer bir rejim kurmak istiyormuş Şeyh Bedrettin. Yardımcısı Börklüce Mustafa'nın yanına kendi oğlu Mustafa'yı da katarak Aydın bölgesine göndermiş. Börklüce o bölgenin çocuğu. Bölgesinde yaptığı çalışmalarla Türkmen, Rum ve Yahudilerle birlikte kurduğu yeni yönetim Padişahı çok ürkütmüş. Üzerine gelen yakın illerdeki valileri yenince padişah Çelebi Mehmet, başveziriyle birlikte on üç yaşındaki oğlu Murat'ı büyük bir orduyla Börklüce'nin üzerine gönderiyor. Karaburun yakınlarında yaptığı bu üçüncü savaşta Börklüce ve adamları yeniliyorlar. Börklüce'yi Ayasuluk denilen yerde işkenceyle öldürüp bir devenin üstünde cesedini çarmıha gerip çevrede dolaştırıyor başvezir Kara Beyazıt Paşa; daha sonra Manisa'da Torlak Kemal'i de yeniyor. Bunu duyan Şeyh, sıranın kendisine geldiğini anlayıp Rumeli'ye kaçıyor. Orada ihanete uğrayıp yakalanıyor ve asılıyor."

"Tarihçiler gibi anlattın Hasan Aga, nerden öğrendin bu kadar şeyi?"

dedi Fevzi. Bunu söylerken de hayran hayran bakıyordu Hasan Çakır'ın yüzüne.

"Bunların hepsi okuduğum kitapta yazıyor be Fevzi. Vereyim sen de oku."

"Tamam Hasan Aga, ver de okuyayım."

"Çocuklar, çok kitap okumanız gerekiyor. Yalnız anlatılanları dinlemekle olmaz. Elimize geçirdiğimiz kitapları okuduktan sonra tartışmamız da gerekir ayrıca," dedi Başaran. Ona hak veren gençlerin hepsi okumak için Hasan Çakır'dan kitap istediler.

O günden sonra İznikli hemşerileri saydıkları Bedrettin'le daha çok ilgilendiler ama bu konuda Hasan Çakır'ın getirdiği yırtık pırtık,sayfaları eksik, teksirle çoğaltılmış bir kitaptan başka kaynak bulamadılar. Gençler Bedrettin'i Hasan Çakır'ın kitabının dışında, Başaran'ın aklında kaldığı kadarıyla Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedrettin Destanı adlı şiirinden okuduğu bölümlerden öğrenmeye çalıştılar...

***

O gün, üzerinde yoğunlaştığı bir şiirini bitirmek için uğraşıyordu Hasan Hüseyin Korkmazgil. Bir dostunun telefonuyla parti genel merkezinin basıldığını ve bu arada, içlerinde, akşam yemeğinde kendisinin konuğu olacak Fevzi'nin de fena halde dövüldüğünü öğrenmişti. Parti üyesi olan Korkmazgil, yazmakta olduğu şiiri bırakıp genel merkez binasına gitmiş, fakat bulamamıştı Fevzi'yi. Sormuş soruşturmuş, kimseden nerede olduğuna dair bir bilgi alamamıştı. "En iyisi evde beklemek" deyip dönmüştü. Fevzi geldiğinde pencereden dışarılara bakıp Türkiye'de sosyalist hareketin niye böyle parçalanmakta olduğunu düşünüyordu. Eve gelen konuğunu görünce çok sevindi Korkmazgil. Olayları bir de onun ağzından dinledi. Fevzi anlattıkça o hüzünlendi; bir ara onun elinin tersiyle gözlerini sildiğini görünce Fevzi, konuşmasını kısa kesmek zorunda kaldı. Gönülleri kırık olarak oturdukları masada güzel bir yemek eşliğinde birkaç kadeh rakı içince neşeleri yerine gelmişti. Yine konukseverliğini ve mutfaktaki hünerini göstermişti Azime Hanım.

Yatmadan önce ağrıyan kasıklarına baktı Fevzi; mosmordu her yanı. Bu morluklar geçmeden köye dönemeyeceğini düşündü. O gece yatınca

uyuyamadı. Gündüz yaşadığı olaylar ona bir an ölümü düşündürdü. İlkin film şeridi gibi üç çocuğu akıp geçti gözlerinin önünden. Daha sonra da ilk çocuğu Gürol'un doğduğu o akşamı anımsadı.

Dernekten eve gitmek için çıktığında yüreği hızlı hızlı çarpmaya başlamıştı Fevzi'nin. Doğumda bir şey olabileceğini düşündü Nurten'e. Dayanamazdı böyle bir şeye. Tanrıya yalvardı bir süre karısına bir şey olmaması için. Sonra da yaptığı şeyin doğru olup olmadığını düşündü. "Boş işler" demişti Başaran bir gün ikisi yalnız konuşurken."Tanrı manrı yok, binlerce yıldır insanları uyutmuşlar. "

"Eğer öyleyse boşuna yalvardım tanrıya, keşke bizim köyün ebesine gidip dikkatli olması için yalvarsaydım," diye düşündü Fevzi. Sonra da bir korku sardı içini. "Ya varsa?" diye mırıldandı...

Evin önüne gelip de elini uzattığında kapı kendiliğinden açıldı. Ağabeyinin eşiydi kapıdan telaşla çıkan.

"Ebeyi çağırmaya gidiyorum," dedi ve koşarak gitti yengesi.

Fevzi içeri girip girmemekte duraksadı bir an. Kadınlar doğum yaparken evde erkeklerin bulunmasının doğru olup olmadığını düşündü ve yengesinin açık bıraktığı kapıyı kapatıp yeniden derneğe döndü. Kahvehaneye de gidebilirdi ama, yalnız kalıp karısını ve doğacak çocuğunu düşünmek istiyordu. Birkaç gündür, çocuğun oğlan ya da kız olmasına hiç aldırmadan karısının tehlikesiz, sağlıklı bir çocuk doğurmasını istiyordu. Ne-dense yüreğine hafiften bir korku düşmüştü bu yüzden. Derneğe gittiğinde bıraktığı gibi duruyorlardı arkadaşları, eksilme yoktu. Yalnız kalmak istemesine karşın geri dönmeyip girdi içeriye. Kimse konuşmadığı için yanan lüks lambasının çağlayandan dökülen suyu andıran sesi duyuluyordu. Bu sese ara sıra sobaya atılan zeytin kütüklerinin çıkardığı hafif patlamalar karışıyordu. Fevzi'nin izin isteyip gittikten sonra geri dönmesi oradakileri meraklandırmıştı.

"Ne oldu Fevzi?" diye sordu Başaran.

"Ebeyi çağırmaya gittiler İsmail Aga."

"Haydi gözün aydın bakalım, bu akşam baba oluyorsun demektir."

"Oğlan olursa adını ne koyacaksınız?"diye sordu Hasan Çakır.

"Hayırlısıyla bir doğsa, ben Gürol koymayı düşünüyorum ama..."

"Aması ne?" diye sordu öğretmen Seyfi Alp.

"Aslında anası maması yok da, ben şimdi anasıyla çocuğun sağlığını düşünüyorum," diye yanıtladı arkadaşını Fevzi.

Konuyu değiştirip söyleşiyi sürdürdüler. Söz ülke işlerine gelip siyasete döküldüğünde orada bulunanların çoğunluğunun Demokrat Parti'ye karşı olduğu; ancak CHP'yi de kurtuluş olarak görmedikleri anlaşılıyordu. Söz Osman Bölükbaşı'ya geldiğinde, Başaran "Bırakın şu şarlatanı!" deyip konuyu değiştirdi. Demokrat Parti, benimsediği serbest piyasa ekonomisiyle belli bir iyileşme yaratmıştı köylerinde. Zeytin şimdi eskisinden daha iyi para ediyordu pazarda. Ancak, bu durum köyün yoksulluk sorununu çözmemişti. Köyden dışarıya göç sürüyordu. Göç edenlerin çoğu sanayi henüz gelişmediğinden iş bulamıyor, gittikleri yerlerde perişan oluyorlardı. Başaran, Fevzi'yle ne zaman yalnız kalsa, bazen aralarına Hasan Çakır da katılırdı; ülkenin kurtuluşunun komünizmde olduğunu söyler, bu rejimin insanları nasıl mutlu edeceğini anlatırdı. Dernekte düşüncesini tam olarak ortaya koyamayan Başaran, hafif dokundurmalarla ve adını açık açık söylemeden komünizmi överdi. Yine öyle yapıyordu bu akşam. Ütopik bir ülkede olanlardan söz eder gibi yine komünizmi övüyordu koca Başaran...

Arkadaşları birer birer "iyi geceler" deyip ayrılınca dernekte yalnız kalan Fevzi, biraz daha bekleyip doğumun olup olmadığını merak ettiği için eve gitmeye karar verdi. Doğum olsaydı küçük kardeşi Hasan koşup müjdeyi getirirdi kendisine aslında. Yine de o "Hasan belki uyuyup kalmıştır," diye düşündü ve merakını yenemeyip eve gitmek için kalktı. Derneği kilitleyip evin yolunu tuttu. İçinde iki duygu çarpışıyordu. Birisi bir an önce eve koşup müjdeli haberi almak, diğeri ise kötü bir haber olasılığıydı. Onun için de bacakları derneğe doğru geri geri çekiyordu kendisini. Kafasında bu düşünceler çarpışarak eve yaklaşıyordu. Kar başlamıştı. Lapa lapa yağan bu kar havanın ayazını biraz yumuşatmıştı. Evin önüne gelip tam kapıyı açtığında bir bebek ağlaması duydu. Heyecandan yüreği yerinden fırlayacak gibi oldu. Kapıyı kapatıp avluya adım attığında yukarıdan bir ses duyuldu, bu annesi Melek Hanım'dı: "Haydi Hasan, koş da Fevzi agana haber ver, Gürol doğdu." Bunu duyan Fevzi, sevincinden bir nara atmayı düşündü, ama bunu yapmaktan cayıp kapadı kapıyı. Yeniden dışarıya çıktı. Haberi kendisine Hasan versin istiyordu. Çocuğun doğum

müjdesini verip Fevzi ağabeysinden bahşiş koparmak için kardeşi günlerdir pusuda bekliyordu...

Kapının önünde biraz oyalanıp Hasan'ın kapıya yaklaşan ayak seslerini duyunca yeni geliyormuş gibi kapıyı açtı Fevzi. Onu gören kardeşi ba-ğırarak müjdeyi verdi:

"Gürol doğdu aga."

"Doğru söyle."

"Valla billa."

"Benimle dalga geçmiyorsun değil mi Hasan?" Kardeşinin heyecanlı tavrından hoşlanan Fevzi bilerek konuşturup yemin ettiriyordu onu.

"Yemin ettim ya be aga."

"Ben duymadım heyecandan, bir daha yemin et."

"Valla billa."

"Gözünle gördün mü sen Gürol'u?"

"Daha yeni doğdu. Görmedim ama ağlamasını duydum."

"Ağlamasını mı duydun?"

"He, kulaklarımla duydum valla."

"Ağlamasını duyduysan erkek değildir o."

"Niye?"

"Erkek adam ağlamaz."

"Dalga geçiyorsun benimle sen. Git de kendi gözlerinle gör oğlunu madem, o zaman inanırsın bana."

"Gidip görelim bakalım," deyip merdivenleri çıkmaya başladı Fevzi.

"Müjdemi isterim bak, caymak yok ha?" diye seslendi ağabeyinin arkasından Hasan.

"Oğlansa on kağıt var sana müjde olarak, kızsa beş kağıdını geri alırım verdiğim paranın ona göre."

"On lira verip beş lirasını geri alacağına beş lira ver madem çocuğun kızsa, öylesi daha iyi değil mi?

"Ben heyecandan ne dediğimi biliyor muyum be Hasan? Oğlansa on lira, kızsa beş lira veririm, tamam mı?"

"Tamam anlaştık," diyen Hasan'ı bir korku sardı, "Annem dikkatli baktı mı acaba çocuğun oğlan mı kız mı olduğuna," diye düşünüyordu. Sonra da, çocuk çıplak doğduğuna göre, nasıl olsa görmüştür deyip kendisini avuttu.

Aradan çok uzun yıllar geçmesine karşın ilk çocuğunu kucağına aldığı anı unutamadı Fevzi. Annesi Melek Hanım Gürol'u kucağına verdiği anda yüreği küt küt atıyor, elleri titriyordu. Baba olmanın mutluluğunu ilk kez tadan Fevzi, bıraksalar kucağında Gürol'la uçmak istiyordu. Bir süre çocuğa dalgın dalgın baktıktan sonra, çok sevdiği eşi Nurten'i oğlunun heyecanından unuttuğunu anımsadı.

"Nurten nasıl anne?" diye sormayı akıl etti sonunda.

"Yanına girebilirsin," diyen annesi çocuğu onun kucağından aldı. Nurten'in yanına girerken yine heyecanlandı Fevzi; daha önce doğum sonrası kadın görmediğinden nasıl bir durumla karşılaşacağını bilmiyordu. Onun doğum sırasında büyük acılar çektiğini biliyordu. Karısının yanına girdiğinde durumun hiç de abarttığı kadar kötü olmadığını gördü. Acıdan ağlayabileceğini düşündüğü Nurten, aksine, ona bakarak tatlı tatlı gülümsüyordu.

"Nasılsın Nurten?" diye sordu Fevzi.

"İyiyim, sen nasılsın?" dedi ona Nurten.

"Bundan daha iyi nasıl olunur, aslan gibi bir oğlan verdin bana, sen de gördüğüm kadarıyla sağlıklısın. Oğlumuzu dünyaya getirdiğin için çok teşekkür ederim sana."

"Ben de sana teşekkür ederim oğlumun babası sen olduğun için."

Bu mutluluğu iki yıl kadar sonra, 30 Kasım 1958'de; yine soğuk bir havada kızı Gülcan, ondan dört yıl sonra da Senayi doğduğunda yaşayacaktı Fevzi. Yine de ilk baba olmanın izi her zaman daha belirgin olmuştu onda. Gürol daha bebekken; özel olarak dernekten ya da kahvehaneden kalkar onu sevmeye giderdi. Daha önceleri çocuk yürüyüp konuşmadan nasıl sevilir diye düşünen Fevzi, oğlu kırkı çıkmadan onu büyümüş de küçülmüşçesine seviyordu. Fevzi'nin ağabeyi Ali'nin de iki oğlu olduğundan üç oğlan dedesi Rıza Aga çok mutluydu. "Torunlar dizlerime sığmıyor artık," diyerek mutluluğunu dile getiriyordu çevresindekilere.

***

Gençlerin kurduğu dernek Fevzi'nin başkanlığında çalışmalarını sürdürüyordu. Yaptığı çalışmalarla köyün fikir kulübü de sayılabilecek der-

nek bir yandan gençlerin bilinçlenmesini sağlarken diğer yandan da aralarındaki dostluk ve dayanışmayı güçlendiriyordu. Başaran ve Hasan Çakır gençlerdeki bu gelişmeyi görebiliyorlardı; fakat, onların bu topluluk içerisinde en çok üzerinde durduğu iki kişi vardı: Fevzi Kavuk ve Emin Alper. İsmail Başaran, ayrıca yeğeni Mehmet Başaran'ın üzerinde de duruyordu. İki kafadar, Başaran'la Çakır yalnız kaldıklarında aralarında bunu konuşarak bu gençlerin üzerinde ayrıca durmaları gerektiğini dile getirirlerdi. Onun için de ilkin 1959 yılında bu gençlerden bir çekirdek kadro kurarak yurt dışından yayın yapan ve Türkiye Komünist Partisi'nin yayını olan, dünya komünist partilerinin de ortak görüşlerini dile getiren Bizim Radyo'yu dinlemeye başladılar. En hoşlarına giden programlar da Nâzım Hikmet'in yaptıklarıydı. Bu konuşmalardan bir çok şey öğrenirlerken, radyoda dile getirilen bazı konuları anlamadıkları için üzülüyorlardı. Başaran içlerinde en bilinçlileri olmasına karşın onun da bu konuşmalardan anlayamadığı çok şey vardı; sonuçta öğrenim görmemiş bir köylü çocuğuydu o da. Nâzım'ın dünya görüşünü benimsemiş ve cezaevinde anlattıklarını dinlemiş zeki bir adam olsa da Bizim Radyo'da anlatılan bir çok konu bazen kendisini aşıyordu. Hasan Çakır'ın da bulup köye getirebildiği en sol kitaplar Aziz Nesin'in yasaklara karşın yazabildiği eserleriydi o tarihlerde. Onun için de daha çok şey öğrenebilecekleri kaynak bulmak çok güçtü. Pilli ve bataryalı radyolarından başka kendilerine yardımcı olacak kaynak; Hasan Çakır'ın, özellikle de Başaran'ın ara sıra gidip söyleştikleri, kentlerde oturan tanıdıklarıydı. Bu kadarcık kaynak da yetmiyordu kendilerini istedikleri gibi yetiştirmelerine...

1957 Seçimlerini yine Demokrat Parti kazanmıştı. Ancak, önceki seçimdeki gibi güçlü gelememişti Demokrat Parti. Osman Bölükbaşı'yı seçim kampanyası sırasında cezaevine kapatmış, ana muhalefet partisi başkanı İsmet İnönü'nün gezilerini engellemiş olmasına karşın Demokrat Parti'nin oyları düşmüş, Cumhuriyet Halk Partisi'nin oyları yükselmişti. Karşıtları zorluyordu bu kez onu. İktidar radyoyu tamamen kendi malıymış gibi kullanırken, basına da yasaklar koyuyordu. Menderes 12 Ekim 1958'de muhalefete karşı "Vatan Cephesi" kurdu. Arkasından gelen "Tahkikat Komisyonu" zaten can çekişen demokrasinin üzerine tuz biber ekti. Bu komisyonun yargılama yetkisi vardı. Hasan Çakır her gün gazete alı-

yor; Başaran ve arkadaşları düzenli okuyorlardı basındaki haberleri.

Gürol dört yaşına geliyordu. Fevzi onunla büyük adammış gibi konuşup arkadaşlık ediyordu artık. Bu sevgiye bir sevgi daha kattı eşi Nurten. 1959 yılında gözleri kendisine benzeyen güzel bir kız çocuk doğurdu. Kızın adını Gülcan koydular. Gülcan'ı severken çok rahat değildi Fevzi; Gürol'un gözü hep babasının üstündeydi, sevgisini kimseyle bölüşmek istemiyordu...

İstanbul'da 1960 yılında öğrenci gösterileri başladığında Fevzi, ülkede iyi şeyler olmadığını iyice anlamış bulunuyordu. Yavaş yavaş arkadaşları da sezgi ve yorum gücüne inanmaya başladıklarından bu işin sonunun nereye varacağını soruyorlardı demek başkanlarına. Daha önce böyle bir şey yaşamamış olan, bilgisi de bu konuları yorumlamaya elvermeyen Fevzi, kendisine sorular soran bu arkadaşlarına net bir şey söyleyemiyordu doğal olarak. Cumhuriyet Halk Partisi'nin ihtilal hazırlığı yaptığını söylemişti Demokrat Partililer. Bunu kendisine sorduğunda Fevzi, Başaran gülmüş ve "ihtilali, işçi köylü yapar; CHP'yle ihtilal falan olmaz," demişti. Bu konuda Bizim Radyo'dan da bir şeyler dinleyen Fevzi, Başaran'ın ne demek istediğini anlamıştı.

"Bizim ülkede de işçi köylü ihtilal yapabilir mi sence İsmail Aga?" diye sordu ona Fevzi.

"Niye yapamasın? Ama beklemek ve beklerken de işçiyi köylüyü bilinçlendirmek lazım Fevzi. Köylünün halini görüyorsun, kaç yıldır konuşuyoruz, anlatıyoruz, yine de bir avuçtan fazla değiliz biz köydeki sosyalistler."

"Haklısın İsmail Aga. Sabırla, bıkmadan usanmadan anlatmak lazım. Bu iş çok zor gerçekten."

"Kolay olsa şimdiye kadar bütün ülkelerde kurulmuştu sosyalizm be Fevzi."

"Sosyalizm kurulursa bizim zeytinlikler de geder mi elden İsmail Aga?"

"Gitmez Fevzi, korkma."

"Korkumdan değil, merakımdan sordum."

"Sosyalizm geldiğinde kooperatifler kurulacak. İsteyen girer isteyen girmez bu kooperatiflere. Devlet bu kuruluşları desteklediği için kooperatif üyesi olmak köylünün yararına olacak."

"O zaman kooperatife herkes girer."

"Evet, doğru."

"Yine toprağı çok olan daha fazla kazanırsa eskisi gibi, ne anladım ben bu işten be İsmail Aga?"

"Kooperatiflerde kârın bölüşümü, ilkin emek, sonra da toprak büyüklüğü göz önüne alınarak yapılır Fevzi. Onun için de eski hamam eski tas olmaz sosyalizm kurulunca. Yeni hamamda yeni tasla yıkanır köylüler o rejimde. Nâzım'ın hapiste bize anlattığı böyleydi. "

"Öyle olursa iyi."

"Hem de nasıl iyi."

"Bizim ülkede kim kuracak o rejimi İsmail Aga?"

"Türkiye Komünist Partisi işte."

"Ortalarda yok hani komünist partisi diye bir şey?"

"Vardır, vardır da biz göremeyiz onu Fevzi. Ama o bizi görür, sen hiç merak etme."

"Nasıl iş be o İsmail Aga?"

"O öyle iş işte. Yeraltındaki partiler öyle çalışır. Bu anlattıklarım aramızda kalsın olur mu Fevzi?"

"Sen hiç merak etme İsmail Aga."

Başaran'ın köyde kurduğu çekirdek kadronun toplantılarına onun evine sık sık konuk gelen İbrahim Balaban da katılırdı. Bursa'nın Seç köyünden olan Balaban da çok genç yaşta adam vurup Bursa Cezaevi'ne düşmüştü. Orada Nâzım Hikmet'le tanışmış; bu köylü çocuğundaki yeteneği anlayan Koca Nâzım, ona kendi boyalarını vererek resim yapması için yardımcı olmuştu. Cezaevinde Nâzım'ın özendirmesi ve yönlendirmesiyle resim yapmaya başlayan Balaban, dışarı çıktıktan sonra da bu işi sürdürüp başarıya ulaşmıştı. Cezaevi arkadaşı olan ve Nâzım'ın komünist yaptığı, Bursa'nın köylerinden bu iki arkadaş, Başaran'la Balaban, çıktıktan sonra da dostluklarını sürdürmüştü. Balaban'ın ressam oluş öyküsünü Başaran'dan dinleyen Fevzi çok etkilenmişti. Balaban'ın söylediklerini de can kulağıyla dinler, konuştuklarından bir şeyler öğrenmeye çalışırdı. Daha sonra da açtığı sergilere gitmiş ve onun yaptığı öküzlere şaşarak bakmıştı Fevzi. Bir sergisini gezişinde dayanamamış, düşüncelerini söylemişti Balaban'a:

"Senin öküzlerin niye böyle be Balaban?"

"Nasıl yani Fevzi?"

"Ne bileyim ben, hepsi kemik yığını gibi?"

"Sana benziyorlar he? Sen de onlar gibi kemik yığınısın bak."

"Bunlar benden de kötü. Çocukken geçirdikleri zatürre vereme çevirmiş anlaşılan."

" Bunu hiç düşünmemiştim be Fevzi. Belki de dediğin gibi olmuştur, ne bileyim." deyip gülmüştü Balaban.

***

İktidardaki Demokrat Parti'yle, muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki ilişki son derece gerginleşmişti. 7 Nisan 1960 tarihinde Demokrat Parti yönetimi bir bildiri yayınladı. İktidar partisi muhalefetle gerilen ilişkileri yumuşatma yerine iyice geriyordu bu bildirisiyle. Bildiride CHP'nin ülkedeki bütün yıkıcı grupları çevresinde topladığı, halkı ve orduyu iktidara karşı ayaklanmaya kışkırttığı öne sürülmüştü. Bu bildirinin ardından DP Meclis Grubu TBMM Başkanlığı'na muhalefetin eylemlerinin soruşturulması için bir önerge verdi.

Önerge 18 Nisan'da Meclis'te büyük bir çoğunlukla kabul edildi. Çıkarılacak bir yasaya göre bir Tahkikat Komisyonu oluşturulacak ve bu komisyon üç ay boyunca muhalefetin ve basının eylemlerini soruşturacaktı.

Bu günlerde gazetelerin çoğu yasaklar yüzünden yazısız çıktığı için, olanlar hakkında doğru dürüst haber alamayan Başaran, yanına Fevzi'yi alıp evine götürmüş, bataryalı radyodan Bizim Radyo'yu birlikte dinliyorlardı. Radyo Demokrat Parti'nin yaptığı yanlışlarla kendi sonunu hazırladığını söylüyordu.

"Bu gidiş sence nasıl İsmail Aga?" diye sordu Fevzi.

"İyi Fevzi, çok güzel bu gidiş," deyince Başaran, Fevzi onun bu yanıtına çok şaşırmıştı.

"Neresi iyi bunun?"

"Kendi mezarlarını kazıyorlar. Elleşme kazsınlar be Fevzi."

"Öğrenciler de Demokrat Parti'ye karşı?"

"Aklı olan herkes Demokrat Parti'ye karşı olması gerekir bence. Sen karşı değil misin Fevzi?"

"Karşıyım İsmail Aga."

"Gördün mü bak..."

Müşküleliler ülkede olup bitenleri heyecanla izliyorlardı. Bazıları her ne kadar komünist diye sevmeseler de, Başaran'ın konuştuklarına ve bu son olayları yorumlamasına kulak kabartmadan edemiyorlardı. Bizim Radyo'yu Fevzi ve diğer arkadaşlarıyla dikkatle izleyen Başaran, Nâzım Hikmet'in "Beyazıt Meydan'ındaki Ölü" şiirini okuyordu köylülere:

Bir ölü yatıyor
on dokuz yaşında bir delikanlı
gündüzleri güneşte
geceleri yıldızların altında

Tüm bunlara ek olarak, 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencilerinin yaptığı iktidarı protesto gösterisi Demokrat Parti'nin sonunun geldiğini gösteriyordu. Nitekim 27 Mayıs 1960 tarihinde Cemal Gürsel'in liderliğinde ordu yönetime el koyduğunu bildirdi. 38 Kişiden oluşan bu subay grubu kendilerine Milli Birlik Komitesi adını vermişti. Yayınladıkları ilk bildiride şöyle diyordu yönetime el koyanlar:

"Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgalarına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır."

Ülkedeki bir çok insan gibi Fevzi de arkadaşlarıyla birlikte yapılan bu askeri darbeyi alkışlıyordu.

"Gözün aydın İsmail Aga," deyip kutladı Başaran'ı.

"Hepimizin gözü aydın Fevzi, memlekette daha kötü şeyler olmadan önü alındı olayların. Asıl önemli olan bundan sonra ne olacağı, çok dikkatli izlemeliyiz gelişmeleri."

Bir süre sonra Milli Birlik Komitesi, darbenin yapılış gerekçesini açıkladığı bildiriyi duyunca Başaran çevresine topladığı gençlere:

"Asıl şimdi gözümüz aydın, demişti."

Milli Birlik Komitesinin bildirisi şöyleydi:

"Biz vatandaşları birbirine düşürecek bir kardeş kavgasını önlemek için bu işe giriştik. Milli İnkılap, hiçbir şahsın, hiçbir zümrenin lehine yapılmış bir hareket değildir. Muhterem halkımızın, köylü ve işçilerimizin demokrasiye kavuşması, hak ve hürriyetinin teminatı, iktisadi kalkınması, ana prensibimizdir. Vatandaşların hususi işlerinde ve her türlü çalışma

yerlerinde, kardeşlik duyguları ve huzur içinde bulunmaları esastır."

"Niye asıl şimdi gözümüz aydın?" diye soranlara da Başaran:

"Köylü ve işçilerimizin demokrasiye kavuşması, demek ne anlama geliyor sizce? Bundan sonra, biz her türlü sözü kimseden çekinmeden söyleyebileceğiz."

"Zaten istediğimizi söylüyorduk be İsmail Aga, kimsenin dilini tutan mı var?" dedi toplantılara çok seyrek katılan köylülerden biri.

"Komünizmden söz et bir de gör bak ne oluyor." Başaran'dan önce Fevzi yanıtlamıştı onu. Onun bu yanıtı Başaran'ın hoşuna gitmişti.

***

Günlerini Milli Birlik Komitesi'nin bildirilerini dinleyerek geçiren Fevzi Kavuk ve arkadaşları, askeri darbenin işçi ve köylüye getireceği demokrasiyi bekliyorlardı bir yandan da. Bu arada askeri yönetim diğer köylerde yaptığı gibi Müşküle'de de muhtarı değiştirmişti. Yeni muhtar olarak öğretmen Seyfi Alp atanmıştı. Fevzi'nin babası Rıza Kavuk'u da onun yanına aza olarak verdiler. Demokrat Partililer tüm ülkede olduğu gibi Müşküle'de de iktidardan düşmüşlerdi; bu yüzden de ağızlarını bıçak açmıyordu. Nasıl açsın ki ağızlarını bıçak, liderlerini ve önde gelen partilileri tutuklamıştı askeri yönetim. Sıranın kendilerine gelmemesi için dua ediyordu köydeki Demokrat Partililer.

Bu sırada köyün okulu yenilenecekti. Okullar açılana dek bu işin bitirilmesi gerekiyordu. Taş, kum, işçilik ve ustalara yemek köylüye aitti okul yapımında. Bu organizasyonu yapacak olan da köy muhtarıydı. Müşküleli olmayan Seyfi Alp bunun altından kendisinin kalkamayacağını, bir başkasının muhtar olması gerektiğini İznik kaymakamına anlattı. Kaymakam kimi önerdiğini sorduğunda da o, Fevzi'nin bu işi başaracağını söyledi. Kaymakam, 29 yaşındaki Fevzi'yi 1960'ın Ağustos'unda makamına çağırarak onun Müşküle'ye muhtar olmasını istedi.

"Ben muhtarlık yapamam efendim," diyerek kaymakamın bu isteğini geri çevirdi Fevzi.

"Niye?" diye sordu yeni yönetimin atadığı Kaymakam Binbaşı Ömer Faruk Sancar.

"Daha gencim, benim için muhtarlık erken komutanım."

"Ben seni sorup araştırdım. En iyi senin yapacağını söylediler Müşkü-

le'de muhtarlığı Fevzi."

"Ben babalı bir insanım, ona sormam gerekir efendim. Babam razı olmazsa muhtarlık yapamam köyde."

"Senin baban ihtiyar heyetine atadığımız Rıza Kavuk değil mi?"

"Evet efendim, Rıza Kavuk benim babam olur."

"O kabul eder böyle bir şeyi, git benim selamımı ve seni muhtar yapmak istediğimi söyle babana."

"Peki efendim," deyip kaymakamın yanından çıkan Fevzi'yi bir düşüncedir aldı. Müşküle büyük bir köy, sorunları çok. Üstelik de okul yaptırılacak bu yıl. Derneğin çalışmalarıyla kurulan dostluk ve dayanışmanın yardımıyla, kan davaları eskisi kadar olmasa da, düşmanlıklar sürüyordu. Demokrat Partililerin kendisinin başarısız olması için ellerinden geleni yapacaklarını biliyordu. O bir çaresini bulur, beni bu işten kurtarır deyip doğru babasına gitti Fevzi. Rıza Kavuk'un haberi vardı kaymakamın oğlunu yanına çağırdığından. Merak da etmişti bu daveti; ne olabilir kaymakamın Fevzi'ye söyleyebileceği diye düşünmüş, dernekle ilgilidir belki çağırmasının nedeni diye bir tahminde bulunmuştu kendi kendine. Oğlunu görünce de merakını gidermek için hemen konuya girmişti:

"Niye çağırtmış seni kaymakam?"

"Köye muhtar olmamı istiyor."

"Muhtar olmanı mı istiyor?" diyen Rıza biraz şaşırmış gibiydi. Çünkü Fevzi daha çok gençti bu iş için.

"He baba, muhtar olmamı istiyor."

"Sen ne dedin, o muhtar olmanı isteyince?" derken de içinden kaymakamın bu isteğini kabul etmemiş olsa bari diye geçiriyordu Rıza Kavuk.

"Baştan kabul etmedim, ille de olman lazım diye ısrar edince babama sormadan böyle bir şeye karar veremem," dedim kaymakama.

"Bu köyde muhtarlık yapmak çok zor biliyorsun oğlum. Kan davaları derken bir de parti düşmanlığı çıkacak bu askeri darbeden sonra. Zaten geçinemiyorlardı, birinin çıktığı kahveye öbürü çıkmıyordu, şimdi adamakıllı gerilecek ortalık."

"Bunları bildiğim için kabul etmedim be baba. Belki sen bir çare bulabilirsin diye babama sormadan kabul edemem," dedim.

"Kaymakam ne dedi sen öyle söyleyince?"

"Babana selamımı ve senin muhtar olmanı istediğimi söyle, o kabul

eder," dedi.

"Neler yapabiliriz bu işten kurtulman için bir düşünelim bakalım Fevzi," diyen Rıza Kavuk'un, kaymakamın bu önerisinden hiç hoşlanmadığı yüzünden okunuyordu. Sayılan sevilen yaşlıların bile bu köyde muhtarlık yaparlarken çok zorlandıklarını görmüştü o. Müşküleliler sert ve dik başlı kimselerdi, diğer köylülere benzemezlerdi. Muhtarı beğenmeyip yıpratmak istediklerinde bir yolunu kolayca bulabilirlerdi.

Fevzi'nin muhtar olmaması için Rıza Kavuk düşünüp şöyle bir çare bulmuştu: İyi dostu olan İznik belediyesinin eski başkanlarından Hüseyin Oktay'a gidecekti. Onun yeni atanan asker kaymakama sözünün geçeceğini biliyordu. Hüseyin Oktay çevresinde sayılıp sevilen, ağzı iyi laf yapan biriydi. İsterse Fevzi'nin muhtarlığını o önleyebilir diye düşündü Rıza Kavuk. Hüseyin Oktay'ın yanına gittiklerinde kendilerini çok içten karşılaması ve sorunlarıyla ilgilenip bir çare bulmak için uğraşacağını söylemesi Fevzi'yi sevindirmişti. Babasının bu dostluklarından gurur duymuştu o. Kimin yanına birlikte gitseler, babası karşılarındakinden saygı ve sevgi görüyordu.

Kendilerine dostça davranan Hüseyin Oktay'ın görünüşünden etkilenmişti Fevzi. Bu uzun boylu, yakışıklı adam, başında fötr şapkasıyla epeyce görkemli görünüyordu. Giydiklerini de kendisine yakıştırmıştı Oktay. Kaymakamın yanına gitmek için sokağa çıktıklarında herkes eski reislerine saygıyla selam veriyor; o da üşenmeden fötr şapkasını başından çıkaracakmış gibi tutup selam veriyordu. Bu selamlamayı ilk kez görmüştü Fevzi. Başaran'ın da şehre giderken giydiği fötrle oralarda böyle selam verip vermediğini düşündü. Köyde sürekli fötr giyen Hasan Çakır, Hüseyin Oktay gibi selam vermiyordu. Köye gidince Çakır'a Hüseyin Oktay'ın fötrle nasıl selam verdiğini söylemeyi düşündü Fevzi. Birlikte yürüyerek yeni yönetimin geçici binbaşı kaymakamının yanına gittiler. Hüseyin Oktay önde, onun arkasında Rıza Kavuk, en arkada da Fevzi giriyordu kendilerini kabul eden kaymakamın yanına. Hüseyin Oktay fötr şapkasıyla sokaktaki halkı selamladığı gibi kaymakamı selamlayıp:

"İyi günler Kaymakam Bey" dedi. Bu arada onun arkasından gelen Rıza Kavuk'u ve Fevzi'yi görmüştü kaymakam. İlk sözü de Fevzi için hiç

de sevindirici olmadı.

"Seni severim Oktay, ancak Fevzi'nin muhtar olmaması için geliyorsan hiç boşuna yorulma."

"Demek o kadar kararlısınız he kaymakam bey?" dedi Hüseyin Oktay.

"Evet, çok kararlıyım; Fevzi, Müşküle Köyü'ne muhtar olacak. O işi en iyi onun yapacağını bildiğim için bu kadar kararlıyım. İtiraz istemiyorum."

"Ben hiç muhtarlık yapmadım, beceremem efendim," diye cesaretini toplayarak söze girmek gereğini duydu Fevzi.

"Ben de hiç kaymakamlık yapmadım ama zorunlu olunca öğreniyor insan. Seni askere alsam şimdi, gitmem mi diyeceksin?"

"O vatan görevi efendim."

"Bu da vatan görevi Fevzi; hizmette bulunduğun sürece bunu hiç unutma sakın. Muhtarlık da bir vatan görevidir," dedi kaymakam.

Odasında oturup biraz daha konuştular kaymakamla; konukların söyledikleri hep sonuçsuz kaldı. Ne Rıza'nın anlattığı sakıncalar, ne de Hüseyin Oktay'ın son bir kez bulunduğu ricasını kabul etmedi Kaymakam.

"Yarın İhtiyar Heyeti listeni getir, muhtarlık mührünü al git Fevzi," diyerek son sözünü söyledi.

"Peki efendim" demekten başka yapacak bir şeyi kalmamıştı Fevzi'nin. Uzun bir muhtarlık maratonuna bir askeri darbeyle başlıyordu. "Bakalım ne zaman kurtulurum bu işten" diye düşünerek babasıyla birlikte köyün yolunu tuttu...

Yolda babasının da ihtiyar heyeti için düşüncelerini alan Fevzi, köye gelince dernekte kendisiyle ilgili gelişmeleri arkadaşlarına anlattı. Onların da düşüncelerini alarak kaymakama ertesi gün götüreceği ihtiyar heyeti listesini oluşturdu. Yeni bir görevin heyecanı içerisindeydi. Bu saatten sonra da "ya başaramazsam" diye düşünmeyi bırakmasını ve en iyi biçimde bu işi nasıl yaparım diye kafa yorması gerektiğini söylemişti babası. O da öyle yapıyordu şimdi. Köy muhtarlığı en iyi nasıl yapılır , onu düşünmeye başlamıştı.

İhtiyar heyetini oluştururken, daha önce köylerinde muhtarlık yapmış Halil Sargın'ı baş aza olarak en üste yerleştirdi. Köylüler arasında sayılan sevilen ve deneyimli kişileri listeye alırken diğer yandan da kendisinin rahat çalışabileceği, komünist düşünceye inanmış arkadaşlarından Emin Alper'i de onların arasına ekledi. Gidip, ihtiyar heyeti listesini binbaşı kaymakama vermek için İznik'in yolunu tuttu. Sıcak bir yaz günüydü, sabah olmasına karşın ağustos böcekleri ötmeye başlamıştı zeytin ağaçlarında. İznik Gölü'nde birkaç balıkçı sazan tutmak için bıraktıkları ağlarını topluyorlardı. Ağlarını toplayan balıkçılara bir süre bakan Fevzi, Şeyh Bedrettin Destanı'ndan bir bölümü anımsadı. "Büyük adam be bu Nâzım Usta; nerden buluyor bu güzel lafları bilmem," diye geçirdi aklından. İçinden anımsadığı o bölümü okumaya başladı:

İznik gölünde akşam oldu.
Dağ başlarının kalın sesli sipahileri
güneşin boynunu vurup
kanını göle akıttılar.

Kıyıda çıplak ayaklı bir kadın ağlamaktadır.
bir sazan balığı yüzünden
kaleye zincirlenen balıkçının kadını.

Bursa'dan Adapazarı'na giden, burunlu, eski bir Mercedes otobüse bindi Ulu Çınar'ın yanından. İznik'e varıncaya dek köy muhtarı olarak ne yapması gerektiğini düşündü. Babasının bu konudaki önerilerini birer birer geçirdi aklından. Dürüst ve çalışkan olacaksın demişti babası. Öyle olursan köylü senin sözüne inanır, onların güvenini kazanınca da rahat edersin. Rıza Kavuk boş konuşan adam değildi, onun için de Fevzi, babasının sözlerine değer verirdi. Bindiği eski otobüs, gölün kıyısından motorunu zorlayarak ilerlerken Fevzi, babasının bir olayını anımsayıp gülümsedi. Bir yıl kadar önce, dindar sayılabilecek ortanca amcası, babasına gelerek onun hacca gitmesi gerektiğini söylemişti. Rıza Kavuk'un mal varlığının iyi olması nedeniyle bunu yapmamasının günah sayılacağını, gidip islamın şartlarından birini yerine getirmesini anımsatmıştı kardeşine. "Düşünürüz" demişti ona Rıza Kavuk. Ağabeyiyle aralarında geçen bu konuş-

madan sonra usta getirtip, sokağının çamurlu, eğri büğrü yollarını ve çeşmeyi yaptırmaya başlamıştı. Herkes onun için "Hacca hazırlık yapıyor Rıza Kavuk," diye konuşmaya başlamıştı. Sokağın işi bittikten sonra ailesini bir araya toplayan Rıza Kavuk "asıl günah hacca gitmemem değil, köylüm su sıkıntısı çekip, çamur içerisinde yüzerken benim Arabistan'a gidip para harcamamdır," demişti. O yıl hacca gitmediği gibi ağabeyinin dayatmasına karşın ondan sonraki yıllarda da gitmemişti.

Fevzi, İznik'te otobüsten inip doğru kaymakamlığa gitti. Görevliye sorup kaymakamın içeride olduğunu öğrenince kasketini eline aldı ve askerde öğrendiği gibi ilkin kapıyı tıklattı. İçeriden "gelin" sesini duyunca kapıyı açtı. Binbaşı onu güler yüzle karşıladı.

"Gel bakalım Fevzi, otur şöyle. Ne içersin?"

"Bir şey içmeyeceğim efendim, size ihtiyar heyetinin listesini getirdim."

Fevzi bir şey içmeyeceğim dediği halde kaymakam iki çay getirmesini söyledi görevliye. Karşılıklı hal hatır sorup birlikte çaylarını içtiler.

Kaymakam ona Müşküle'nin muhtarlık mührünü öğretmenden alması için gereken yazıyı verirken bazı öğütlerde bulundu.

"Bu işi başaracağına inanıyorum Fevzi, bir sıkıntın olursa hemen bana geleceksin, anlaşıldı mı?"

"Sağ olun kumandanım."

"Demokrat partililer rahatsız ederse benim hemen haberim olacak, unutma sakın bunu."

"Haber veririm, ama rahatsız edebileceklerini sanmıyorum kumandanım."

"İlk işinin ne olduğunu biliyorsun değil mi Fevzi?"

"Biliyorum efendim, köyün okulunu dersler başlayıncaya kadar bitirip yetiştirmek lazım."

"Göreyim seni Fevzi, benim yüzümü kara çıkarma, herkese senin bu işi en iyi biçimde yapacağını söyledim."

"Merak etmeyin efendim, elimden geleni yaparım."

Bu işten kaçış olmayacağını anlayan Fevzi kararını vermişti, muhtarlığı en iyi biçimde yapacaktı. Kaymakamla el sıkışıp köyüne döndü.

***

Okul ihaleye çıkarılıp yapımına başlandığında köyün üstüne düşen işleri aksatmadan yerine getirmeye çalışıyordu Fevzi. Bu arada köye düşen görevlerden biri olan okul yapımında çalışanlara verilecek yemek için Müşküleliler ellerinden geleni en iyi biçimde yapmaya çalışıyorlardı. Bu konuda Fevzi köyde hali vakti yerinde olanlardan daha fazla yardım etmelerini istiyordu yoksullara fazla yük olmamak için. Onlar da hiç itirazsız yerine getiriyorlardı yeni muhtarlarının isteklerini. Yemek sırası kendisine geldiğinde durumu iyi değil diye atlanıp varlıklı komşusuna gidilen Zekiye adında bir kadın, köy korucusunu yolda çevirip: "Yoksul olduğumuz için mi yemek sırasını atladınız?" diye sormuştu. Korucu hık mık etmiş, bir şey söyleyememişti kadına. Kadın: "Yarın çalışanların yemeğini bizim evden alacaksın" demiş ve olanaklarının üstünde bir yemek göndermişti ertesi gün okula...

Müşküle köyü hep iktidar karşıtı partilere oy verdiğinden hiçbir zaman doğru dürüst devlet yardımı alamamıştı. Nüfusu beldelerinkine yaklaşan bu büyük köyün yakın zamana dek devletten aldığı tüm yardım 1952-1953 yıllarında 600 metre su borusuydu toplam. Fevzi'nin muhtarlığında da aynısı oldu. Devlet yardımı alamama sorunu onun muhtarlık yaptığı uzun yıllar sürmüştür. Bu arada, ilerici bir insan olan DSİ Bursa Bölge Müdürü Kemal Ekinci'nin, Fevzi Kavuk'un isteğiyle ve kişisel insiyatifiyle gönderdiği devlete ait dozerler Müşküle'nin işine çok yaramıştı.

Okul, köylünün elbirliğiyle zamanında bitirilmiş; ancak, bu konuyla ilgili olarak başka bir sorun çıkmıştı karşılarına. Okulun yapıldığı arsanın kendisine ait olduğu savıyla, epeyce zaman önce köyü terk edip şehre yerleşmiş olan bir adam, elinde tapusuyla çıkıp gelmişti. "Benim arsama okul yapmışsınız, bu iş yasal değil," dedi köylülere. Haklı olan Ziya Çalık adlı bu adama okulu yıkamayacaklarını, köyün vakıf mallarından kendisine bu arsa karşılığı bir yer verilmesi önerdiler. Adam:"Okula da benim adımı verirseniz kabul ederim," dedi. Köylüler de bunu kabul edip sorunu çözdüler. Adam öldükten sonra köyde oturan yeğeni, amcasının yerine ya-

pılan bu okul için arsa parası istemeye kalktı. Arsa parası isteyen adamın kızı Fevzi'nin kardeşi Nurettin'le nişanlıydı. Daha çok muhtarla olan bu yakınlığa güveniyordu parayı isteyen Raşit Çalık. Fevzi bu işin kesinlikle olamayacağını, zaten bu işin Ziya Çalık'la halledildiğini söyledi. Raşit gidip İstanbul'da Ziya Çalık'ın oğlunu bulup köy aleyhine dava açtırdı. Onun düşüncesi dünürleri olan Fevzi'nin bu davaya karşı çıkmayacağıydı. Adamın, bitirilmiş bir sorunu yeniden ortaya atıp para istemesini, alamayınca da dava açmasını Fevzi'nin hısımlığına güvenerek, kendileri üstünden yarar sağlama olduğuna karar veren Kavuk ailesi Nurettin'in nişanını hemen bozdu. Takınılan bu dürüst tavır Müşkülelilerin genç muhtarları Fevzi'ye güvenlerini artırmıştı. Daha sonra arsa konusunda açılan davayı da kazanmıştı köy tüzel kişiliği...

1960 Askeri darbesi köyde öğretmen sayısını artırmıştı. Uygulamanın sürdüğü dönemlerde bir çok genç yedek subay öğretmen gelmişti köye. Okul müdürü Seyfi Alp'ti. Gelen bu yedek subay öğretmen geçlerin çoğu üniversite öğrenciliği yapmış kişilerdi ve dernekte bunlarla yapılan söyleşiler ve tartışmalar köyün düşünce oluşumuna yeni bir şeyler katıyordu. Fevzi, köye böyle okumuş gençlerin gelmesinden çok memnundu. Bilgiye aç olan kişiliğiyle bu gelenlerden olabildiğince yararlanmaya çalışıyordu. Gelenler de Müşkülelileri kendilerine gösterdikleri yakınlıktan dolayı çok sevmişlerdi. Muhtar olduktan sonra Fevzi'nin başkanlığını başka bir arkadaşına devrettiği dostluk derneğindeki tartışmalar yedek subay öğretmenlerin katılımıyla daha renkli, eskisinden de nitelikli oluyordu...

27 Mayıs askeri darbesini yapan komitenin en önemli işi Yassıada Mahkemeleri'ydi. Darbenin hemen ertesinde tutuklanan Demokrat Parti ileri gelenleri Yassıada'da toplamışlardı. 24 Eylülde kurulan mahkeme Yüksek Adalet Divanı denilmişti. Bu mahkemenin başkanlığına Salim Başol, başsavcı olarak da Altay Ömer Egesel atanmıştı. Mahkeme 14 Ekimde Yassıada'da çalışmalarına başladı. Müşkülelileri uzun zaman kahvelerde bu mahkemelerin radyodan verilişini dinlediler. Salim Başol tok bir sesle mahkemeyi açardı. Altay Ömer Egesel, Başol'un tam aksi bir sesle savlarını dile getirirdi. Fevzi, darbeyi desteklemesine karşın, asılacağına inandığı Adnan Menderes'in güçsüz bir sesle soruları yanıtlayışını dinler,

daha düne kadar ülkeyi yöneten bu adamın düştüğü duruma üzülürdü. Bunun yanında Celal Bayar sonuna dek direnmişti yargıçlara ve mahkemeyi tanımadığını söylemişti. Mahkeme onun üzerine gitmektense her zaman teslimiyetçi izlenimi veren Menderes'in üzerine gitmeyi daha uygun bulurdu. Mahkeme üzerine geldikçe de o savunmalarında iyice zayıflıyor, konuşmaları acınası hal alıyordu. Onun acınası sesini duyan Fevzi: "Keşke böyle şeyler yapmasaydı da bu durumlara düşmeseydi," derdi. Müşküleliler "köpek davası", arkasından "bebek davası" derken, Yassıada'daki 17 davayı kahvehanelerdeki radyolardan dinlediler. Fevzi, yalnızca mahkemeleri radyodan dinlemekle kalmamış, bir yolunu bulup çok merak ettiği gençlik davasını Yassıada'ya gidip izlemişti. Radyodan sesini duyup kendisine acıdığı Menderes'in perişan halini de görünce iyice üzülmüş ve gördüğü manzara yıllarca gözünün önünden gitmemiştir.

***

Yassıada'da davalar böyle gelişirken, Milli Birlik Komitesi, 1961 seçimlerine girebilmek için isteyenlerin o yılın Şubat ayına dek parti kurması gerektiğini bildirmesi sonucu, Rıza Kuas, Kemal Türkler ve İbrahim Güzelce'nin de aralarında bulunduğu on iki emekçi, Türkiye İşçi Partisi'ni kurdular. Bu haberi İsmail Başaran gazetede okumuştu, ama kuranları tanımıyordu. Hatta Fevzi'yle aralarında şöyle bir konuşma geçmişti:

"Ne diyorsun sen bu işe İsmail Aga," diye sormuştu ona Fevzi, kurulan bu parti için.

"Ne bileyim be Fevzi. İşçi işçi deyip, işçiyi köylüyü soyan parti de olabilir bu."

"Gerçek bir işçi partisi olamaz mı?"

"Olabilir ama, partiyi kuranları hiç tanımıyoruz. Bu işle uğraşanları az çok biliyoruz Türkiye'de. Gene de bir araştırıp soruştururuz."

Otuz yaşındaki Muhtar Fevzi, 1 Haziran1961 günü üçüncü çocuk babası oluyordu. Senayi adını verdikleri bu erkek çocuk, kardeşleri gibi soğuk bir kış günü değil de, yaz başlangıcında güzel bir havada dünyaya gelmişti. Oğlunun doğumunu arkadaşlarıyla kutlayan Fevzi üç çocuk babası olarak kalmak istiyordu. Bundan sonra başka çocuk yapmayıp olanları en iyi biçimde yetiştirmeyi düşünüyordu. Gelecek yıllarda, bir yandan köy

muhtarlığı yaparken, diğer yandan da insanların mutlu olacağına inandığı rejim olan sosyalizm için çalışacaktı.

***

13 Şubat 1961'de yeni kurulan Türkiye İşçi Partisi kurucularını yalnız İsmail Başaran değil, kamuoyu da pek tanımıyordu. Onun için de sendikacılardan oluşan bu kurucular, partiyi sürükleyecek lokomotif bir ad aramaya başlamışlardı. Sonunda Mehmet Ali Aybar'ı ziyaret edip başkanlığı ona önerdiler. Kendisi de bir sosyalist parti kurmayı düşünen Aybar, gelenlerin bu önerisini kabul etti. Aybar'ın genel başkanlığını kamuoyuna duyuran bildiri, bu yeni kurulan örgütün sosyalist görüşte bir parti olduğunu da açıklamış oluyordu. Aybar'ın başkanlığa getirilişini gazetelerden okuyan Müşküleli sosyalistler, özellikle de İsmail Başaran yeni başkanın neci olduğunu ve geçmişini araştırmaya başladılar. Bu arada fırsat buldukça Bizim Radyo'yu dinleyen ve basını ellerinden geldiğince izleyen Müşküle'nin sosyalistleri, Mehmet Ali Aybar'ın parlak bir geçmişi ve de Nâzım Hikmet'in teyzesinin oğlu olduğunu öğrendiler.

Aybar'ın başına geçmesiyle Türkiye İşçi Partisi bir ivme kazanmıştı. Bir çok aydın partiye üye olmuş, bir çok ilde parti örgütü kurulmaya başlamıştı.

Müşküleli sosyalistlerin öncüleri Başaran ve Hasan Çakır eskisi gibi, çevrelerindeki az sayıda gence Nâzım'ın Partisi olan Türkiye Komünist Partisi'nin gizli gizli propagandasını yapmayı bırakıp, yeni kurulan Yasal sosyalist partinin propagandasını çekinmeden tüm köylülerine yapacaklardı. Buna karar verirken de Nâzım'ın illegal partisini unutmayıp, sevgisini yüreklerinde taşıyacaklarını belirtiler. Türkiye İşçi Partisi'ni yalnız köyde değil, İznik'in de ötesinde, tüm Bursa ilinde var güçleriyle omuzlamaya başlayan İsmail Başaran ve Hasan Çakır, Ali Algun gibi yaşlıların, Fevzi Kavuk, Emin Alper, İsmail Kaymaz (Dede), Rıfat Talan, İsmail Güney (Çoban İsmail), Hüseyin Çavdar, İsmail Çalışkan, Kemal Tosun, Emin Çakır, Ahmet Köse, İsmail Başaran'ın yeğeni Mehmet Başaran, Faik Aşkın, Durmuş Kalan, Nihat Targan, Mehmet Sabuncu gibi gençlerin önderliğinde, Müşküle Köyü'nün bu yürekli insanları hep birlikte yola çıktılar.

***

1963 Yılının haziran ayının başına geldiklerinde yüreklerine bir bomba düştü. Uzun süredir kalbinden rahatsız olan Nâzım'ın öldüğü haberini duydular. Fevzi, böyle büyük bir adamın ölebileceğine inanamıyordu. Haberi duyan Başaran ve arkadaşları İznik Gölü'nün yanındaki Ulu Çınar'ın altında Nâzım'ın ölümünü konuşmak için toplandılar. Toplantıyı Nâzım'ın "Yine Ölüme Dair" adlı şiiriyle Başaran açtı.

Zevcem,
ruhu revanım
Hatice Pîrâyende,
ölümü düşünüyorum,
demek ki arteryo skleroz
başlıyor bende...
Bir gün
kar yağarken,
yahut
bir gece,
yahut
bir öğle sıcağında,
hangimiz ilkönce,
nasıl
ve nerde öleceğiz?

Başaran şiiri okurken ağlamamaya çalışıyordu. O kendini tutabiliyordu ama başta Fevzi olmak üzere diğerleri ağlamaya başlamışlardı. Başaran şiiri bitirdikten sonra sustu. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu.

"O büyük insanı yurduna hasret öldürdüler," dedi gözlerini silerek Fevzi.

"Hepimiz sonunda toprak olacağız, ama bu ölüm çok erken oldu, en acı ölümler de böyle çok erken olanlardır," diye konuşmaya katıldı Hasan Çakır.

"Nâzım'ın cenazesini buraya getirirler mi?" diye sordu Başaran'a Emin Alper.

"Vatandaşlıktan çıkarıldığına göre böyle bir şeyin mümkünü yok," diye yanıtladı onu Başaran.

"Biz ne yapabiliriz bu durumda?" derken Fevzi, aslında Nâzım'ın ölümünü yüreklerinde taşımaktan başka bir şey yapamayacaklarını çok iyi biliyordu.

"Bizim yapabileceğimiz ne olabilir ki onun yasını tutmaktan başka?" deyip Fevzi'yi yanıtladı Hasan Çakır.

"Şu anda yok, ama belki ileride olabilir," dedi İsmail Başaran.

"Nasıl?" diye sordu aynı anda birkaç kişi.

Başaran bu soruyu sözle değil de Nâzım'ın 'Vasiyet' adlı şiirini okuyarak yanıtladı.

Yoldaşlar, nasip olmazsa görmek o günü,
ölürsem kurtuluştan önce yani,
alıp götürün
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni.

Hasan beyin vurdurduğu
ırgat Osman yatsın bir yanımda
ve çavdarın dibinde toprağa çocuklayıp
kırkı çıkmadan ölen şehit Ayşe öbür yanımda.

Şiiri sürdürmesi için Hasan Çakır'a baktı Başaran. Hasan Çakır kuruyan dudaklarını diliyle ıslatıp sürdürdü şiiri... Şiirin son kıtasına geldiğinde Hasan Çakır, Başaran eliyle bir işaret yapıp burada kesmesini istedi. Son kıtayı birkaç kez yavaş yavaş yineledikten sonra: "Haydi şimdi hep birlikte" dedi. Orada bulunan herkes hep bir ağızdan okumaya başladılar şiirin son bölümünü:

Yoldaşlar, ölürsem o günden önce yani,
- öyle gibi de görünüyor -
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni
ve de uyarına gelirse,
tepemde bir de çınar olursa
taş maş da istemez hani...

Topluluk yine bir sessizliğe gömülmüştü. Bazıları köy mezarlığından

ve çınardan bir şeyler çıkarmaya çalışıyordu ama, cenazesinin ülkeye getirilmesi yasak olan Nâzım, nasıl gömülecekti bu durumda istediği yere? Yine Fevzi bozdu sessizliği.

"İleride böyle bir şey mümkün mü İsmail Aga? Cenazesi Türkiye'ye getirilemeyeceğine göre?" diye sorarken, kafasında çakan bir şimşek sonucu gözünün önünde, kendilerinin Nâzım için diktikleri bir çınarın dalları rüzgardan hafif hafif sallanmaya başlamıştı.

Daha önce Yaşar Kemal ve Hasan Çakır'la bu çınar konusunu görüşmüş olan ve Balaban ile Mimar Emin Bey'in düşüncelerini alarak olayı kafasında geliştiren Başaran:

"Türkiye İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi için çok çalışırsak ileride Nâzım'ın cenazesinin getirilmesi mümkün Fevzi."

"İşçi Partisi iktidar olabilir mi İsmail Aga?" diye sordu Emin Alper.

"İktidara gelmeyecekse niye kurdular partiyi be Emin? Her parti iktidara gelmek için kurulur, bilmez misin?"

"O zaman çınarı şimdiden dikmek gerekecek," dedi Fevzi.

"Evet, ilk fırsatta bir çınar dikmeliyiz köyümüze. Bu durumda, Nâzım'ın Türkiye'de gömülmesi için bizim köy birinci sırada olur arkadaşlar," diyerek onun sözünü tamamladı Hasan Çakır.

"Çınar'ı benim şuradaki yere dikelim" dedi göle bakan bir zeytinliği olan Rıfat Talan.

Onun bu önerisini oradakilerin hepsi benimsedi. Önerisi arkadaşlarınca kabul edilen Rıfat bu işe çok sevinmişti. Bursa - Adapazarı yoluna çok yakın olan bu zeytinlik, Nâzım'ın Şeyh Bedrettin Destanı'nda sözünü ettiği İznik Gölü'ne bakıyordu...

Nâzım'ın mezarının Türkiye'ye getirilip Müşküle'ye gömülmesini çok isteyen köylüler aralarında konuşup, yapacakları çalışmaların daha örgütlü olmasına karar vermişlerdi. İlleri olan Bursa'yla ilişki kuracaklardı. Orada Türkiye İşçi Partisi çalışmalarıyla ilgili neler olduğunu öğrenmek için harekete geçtiler. Bunun için en iyi yolun Bursa'da oturan İbrahim Balaban olduğuna karar verdiler. Zaten ara sıra köye gelip evinde konuk olan Balaban'a, İsmail Başaran'ın gitmesinin doğru olacağını aralarında konuştular. İsmail Başaran ertesi gün gidip Balaban'la Bursa'da olup biteni konuştu. Emin Canpolat başkanlığında kurulan TİP'in Bursa il yöne-

timindeki kişilerle Başaran'ı tanıştırdı Balaban. Emin Canpolat en kısa zamanda köye gelip diğer arkadaşlarla tanışacağını ve Müşkülelilerin TİP'in örgütlenmesi için ne yapması gerektiğini kendileriyle konuşacağını bildirdi Başaran'a. Bu yiğit köy komünistini o akşam Müşküle'ye göndermeyip güzel bir rakı masası kurdular. Ön plana Fevzi'yi çıkarmanın sırasının geldiğini düşünen Başaran, o akşam köylerinin genç muhtarı Fevzi'den övgüyle söz etti partililere...

***

1963 Yılında yerel seçimler yapılacaktı. TİP, kuruluşundan sonra yapılacak bu ilk yerel seçimlere girmek istiyordu. Millet Partisi'nden senatör seçilen Niyazi Ağırnaslı ile Cumhurbaşkanlığı kontenjanından Senatör seçilen Esat Çağa'nın katılımıyla TBMM'de temsil edilen ve bu katılımlarla radyoda konuşma hakkını da kazanan parti, 1963 yerel seçimlerine girdi. Kırk bine yakın oy alan TİP, pek başarılı sayılmasa da, özellikle Mehmet Ali Aybar'ın radyodaki konuşmalarıyla ülke çapında duyulup ciddiye alınması gereken bir parti olduğunu herkese gösterdi. Başaran ve arkadaşları can kulağıyla dinlediler radyo konuşmalarını. Bu konuşmaların sonucu, sayıları iki katına çıktı Müşküleli sosyalistlerin.

1963 Yerel seçimleri Türkiye İşçi Partisi için olduğu gibi, Fevzi için de önemliydi. 27 Mayıs'ta atamayla göreve gelen Fevzi, ilk kez muhtar adayı oluyordu Müşküle'de. Karşısında Adalet Partililerin aday gösterdiği Sezai Ersöz vardı. Köylülerce sevilen, saygınlığı olan bir kişiydi Ersöz. Genç Fevzi'nin karşısında seçimi kesin alacağına inanıyordu. İnanıyordu inanmasına da; seçimlerin sonucu onun umduğu gibi çıkmadı. Fevzi tüm azalarıyla birlikte büyük bir oy farkıyla kazanmıştı seçimi. Üstelik adı yavaş yavaş komüniste çıkmaya başladığı günlerde yakalamıştı bu başarıyı. Karşıtları İsmail Başaran'a uymasını eleştirmişler, bu gidişle sonunun onun gibi azılı komünist olacağını yaymışlardı Müşküle'de. Köylünün güvenini üç yıllık dürüst çalışmasıyla kazanan Fevzi, şimdi seçimle gelmiş muhtarıydı köyünün. Sezai Ersöz yenilgiye dayanamayıp köyü terk edip gitmişti. Muhtarlığının yanında bir de Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifi'nin muhabirliğini, yani alım memurluğunu da yapıyordu Fevzi. Bu işi yapanlar köylünün zeytinine fiyat biçen, ürününün alınıp alınmayaca-

ğına karar veren kişiler olduğu için dedikoduya ve suçlanmaya açıktılar. Fevzi'nin bu işi de başarılı yaptığını gösteriyordu seçim sonuçları.

***

1964'de İzmir'de yapılan TİP'in Birinci Olağan Kongresi'ne gitmeye karar verdiler muhtarlarıyla birlikte bazı Müşküleliler. Köy dışına bu gibi çıkışlarda, kaymakamlıktan gelecek her tür yasaklamalara karşı azalar Halil Sargın, Mustafa Güvenç, Hasan Çetin, Mustafa Sarı ve Akif Işık Fevzi'yi her zaman korumuşlardı.

Gidenlerin başında her zaman olduğu gibi yine Başaran vardı. Fevzi ve Başaran'ın dışında Hasan Çakır, Emin Alper, İsmail Kaymaz, Faik Aşkın ve İsmail Başaran'ın genç ve atak yeğeni Mehmet Başaran İzmir'e kongreye gidenlerin arasındaydı. İzmir'e giderken diğerlerinin başında kasket, Başaran'la Hasan Çakır'ın başında fötr şapka vardı. İznik Gölü'nün yakınındaki Ulu Çınar'ın dibine giderek otobüs beklemeye başladılar. Şubatın başlarıydı ve soğuk bir hava vardı. Sağlam kalın paltoları yoktu üzerlerinde. Üşümemek için çoğunun elleri ceplerindeydi. Kendilerini Bursa'ya götürecek aracı beklerken ısınmak için küçük devinimler yapıyorlardı. Yüzlerini bıçak gibi kesen poyrazdan korunmak için tarihi çınarın siperinde durmaya çalışıyorlardı.

Bu arada Fevzi'nin dikkatini gölün üzerindeki beyaz bir bulut çekti. Daha önce gördüklerine pek benzemiyordu. Bir süre baktı buluta.

Aradan geçen onca zaman sonra Başaran'ın ve Hasan Çakır'ın dışındakiler de bir çok şiir ezberlemişlerdi Nâzım'dan. Başaran ara sıra da onlara kendi yazdığı şiirleri de okuyordu. Nâzım'ın yazdığı, en çok, içinde İznik Gölü geçen şiirleri seviyordu Müşküleliler. Bu şiirler, onların, adını ilk duyduklarından beri çok sevdikleri Şeyh Bedrettin'i hemşerileriymiş gibi düşünmelerine neden oluyordu. Bunu bilen Başaran:

"Haydi bakalım Şeyh Bedrettin'in hemşerileri, otobüs beklerken Destan'dan bir şeyler okuyun da dinleyelim," dedi. İlkin Fevzi, gözlerini, gölde hareketsiz durmuş, kendilerini izleyen meke kuşuna dikerek bir bölüm okumaya başladı:

Bu kasaba İznik kasabası.

Bu ev esnaf mahallesinde bir ev.
Bu evde
bir ihtiyar vardır Bedreddin adında.
Boyu küçük
sakalı büyük
sakalı ak.
Çekik çocuk gözleri kurnaz
ve sarı parmakları saz gibi.

Diğer kasketlilerden Emin Alper sürdürdü şiiri:

Bedreddin
ak bir koyun postu üstüne oturmuş.
Hatt-ı talik ile yazıyor
"Teshil"i.
(...)

Bakmaktan bıkıp usanmayıp
bakmağa doymayarak
İznik sürgünü Bedreddin'e bakıyorlar..

Emin bu son dizeyi okurken karşıdan burnunun üstündeki kaputu titreyerek açık sarı renkli eski bir otobüsün kendilerine doğru geldiğini gördüler. Bursa'ya giden bu otobüse atlayıp İzmir yolculuğuna başladılar. Bursa terminaline geldiklerinde araçtan inip, İzmir'e giden şehirlerarası bir otobüsten kendilerine yer ayırttılar. Otobüsün kalkış saatine epeyce zaman olduğu için Bursa'da biraz dolaştılar.

Hareket saati yaklaştığında terminale inip İzmir'e gitmek için yerlerini ayırttıkları otobüse bindiler. Fevzi epey heyecanlıydı bu yolculuğa başladığında. İzmir'e hiç gitmemişti daha önce. Orada adını duyup da gözünde iyice büyüttüğü kişileri görecekti. Hatta "bir çoğuyla tanıştırırım ben sizleri" demişti onlara Başaran. Balaban'ın da çok tanıdığı vardı o insanların içerisinde, onun da tanıştıracakları olacaktı elbette. Daha şimdiden heyecanlandı kendisini Mehmet Ali Aybar'ın elini sıkarken düşlediğinde.

Aybar'a ilkin ne demesi gerektiğini düşündü. Bazı şeyler geçti aklından ama sonra da, ilkin Aybar'ın kendisine diyeceklerini dinleyip, onun söylediği sözlere karşılık ne demesi gerekiyorsa onu demesi gerektiğine karar verdi. Müşküle'lilerin çoğu bu yolculukta heyecandan pek iyi uyuyamamışlardı. İçlerinde yalnızca Başaran ve sık sık otobüs yolculuğu yapan Hasan Çakır uykularını almış gibiydiler. İzmir'e indiklerinde gün ışımış sabah olmuştu. Sabahın erken saatleri olmasına karşın, dünkü soğuk yoktu bugün. Ege'nin ılıman ikliminde bir sabah önceki gibi üşümüyorlardı. Otobüsten inip terminalin yakınında bulunan bir sabahçı kahvesine girdiler. Otele gitmelerine gerek yoktu, burada biraz zaman geçirip sonra da Genel Kurul'un yapılacağı yere gitmeyi düşündüler. Üstelik de otele gitmek ceplerindeki dikkatli kullanmaları gereken paranın bir kısmını boşuna harcamak anlamına da geliyordu...

Garson'un getirdiği sıcak çay hepsinin hoşuna gitmişti. Tipik Ege yöresi ağzıyla konuşan garsonun kendileriyle konuşmalarını duyunca köylerinden uzak bir yerlerde olduklarını ilk kez anımsadılar. Mehmet Başaran'ın kapının önünden "gevrek," diye bağırarak geçen simitçiden aldığı birer simidi de yiyip; ikinci, bazıları üçüncü çaylarını içerek kahvaltılarını yaptılar. Genel Kurul saati yaklaştığından hep birlikte kalkıp Fuar'ın yolunu tuttular. Fuara girdiklerinde park çok hoşlarına gitmesine karşın gezmeyi daha sonraya bırakıp bir an önce Genel Kurul'un yapılacağı salonu aramaya başladılar. Park gazinosunu bulduklarında epeyce görevli ve Genel Kurul için gelenler toplanmıştı önünde. Fevzi şöyle bir göz gezdirdi orada bulunanlara, hiç tanıdığı yoktu kendisinin. Hepsi Başaran'a bakıyorlardı bir tanıdık bulsun da, bir an önce insanlarla dostluk kuralım diye. Oradakiler de gelenleri görmüş, ikisi fötrlü beşi kasketli bu adamlar dikkatlerini çekmişti. Herkes, kim bunlar acaba diye, yan gözle onları süzüyorlardı. Büyük toplulukla Müşkülelilerin bulunduğu küçük topluluk bir süre karşılıklı olarak birbirlerini süzdükten sonra kolunda kırmızı bant, üzerinde beyaz harflerle "GÖREVLİ" yazan bir genç, yanlarına sokulup, nereden geldiklerini, delege olup olmadıklarını en yakınındaki Fevzi'ye sordu.

"Biz Bursa'nın İznik ilçesinin Müşküle Köyü'nden geldik. Delege değiliz, kongreyi izlemek için buradayız," dedi Fevzi.

"Hoş geldiniz. Uzaktan gelmişsiniz, size davetiye bulalım da dışarıda

kalmayın," deyip giderken kaç kişi olduklarını sayıyordu bir yandan da genç görevli.

"Davetiye de ne oluyor be İsmail Aga?" diye sordu içlerinden biri.

"İçeriye herkesi alırlarsa olur mu be arkadaşlar, hem güvenliği düşünüyorlar, hem de salon kaç kişi alabilir ki? Bu koskoca parti kongresi," diye yanıtladı onu Başaran.

"Bizi tanımıyorlar ama, bilmedikleri insanlara davetiye vermeleri tehlikeli değil mi?" diye sordu Emin Alper.

"Sosyalistler insan sarrafıdır, yüzümüze bakıp bizim ne için geldiğimizi anlarlar, merak etmeyin," deyip köylülerine yine propaganda yaptı Hasan Çakır.

Başaran eski tanıdıklardan var mı diye sağa sola bakınırken , Fevzi, İbrahim Balaban'ın geldiğini gördü. Bu, daha önce hiç alışkın olmadıkları yabancı toplulukta, Balaban gibi bir dost ve hemşerisini görmesiyle içini sevinç kaplamıştı.

"Bizim Balaban geliyor," diye müjdeyi verdi arkadaşlarına. Balaban'ın gelişini gören Müşküle topluluğunda hemen bir canlanma oluştu. Onu görünce hepsinin çok sevindiği anlaşılıyordu. Orada bulunanlardan Balaban'ı tanıyan yalnızca Müşkülelilerdeğildi doğal olarak; onun kim olduğunu çok kişi biliyordu. Oradaki bir çok kişiyi tanımasına karşın yine de Balaban'ın ilk ilgileneceği kişiler doğal olarak hemşerileri olan ve bir tanıdık yüze gereksinimleri bulunan Müşkülelilerdi. İlkin onların yanlarına gelip kucaklaştı. Hal hatır sorduktan sonra da çevresini saran birkaç dostuyla Müşkülelileri tanıştırdı Balaban. Yine görüşeceklerini söyleyerek eski tanıdıklarıyla konuşmak için ayrıldı yanlarından.

Kongre'nin başlamasına yakın Mehmet Ali Aybar'ın, Behice Boran'ın, Sadun Aren'in ve daha başkalarının geldiğini gördüler. Fevzi bunlardan yalnızca daha önce fotoğrafını gördüğü Aybar'ı tanıyabildi, diğerlerinin kim olduklarını orada bulunanların konuşmalarından anlayabildi. Başaran'ın ve Hasan Çakır'ın tanıdıkları da geldiğinde Müşkülelilerüzerlerindeki tedirginliği atıyordu yavaş yavaş. Herkes çok candan davranıyor, dostça ilgi gösteriyordu köyden kongreyi izlemek için gelen bu insanlara, bu hava hepsini rahatlamıştı. Onlarla tanışmak için yanlarına gelen bir çok

kişi de olmuştu bu arada. İznik'in bir köyünden TİP'in kongresi için bu kış kıyamette kalkıp gelen bu kişilerin kim olduklarını bilmek istiyorlardı doğal olarak.

Fevzi aklında tutmak için zorlanmaya başlamıştı bu yeni tanışlarıyla. 1. Büyük kongre'den sonra genel sekreter olacak olan Cemal Hakkı Selek, Cemal Kral, Güney Dinç, Alp Selek, Doğan Özgüden, Fethi Naci, Şükran Kurdakul ve daha bir çok kişiyle tanıştı. Bu kişilerle yıllar sürecek dostluğu başlamıştı Fevzi'nin. Tanıştırıldıkları kişilerin içerisinde onu en çok etkileyenlerden biri Yaşar Kemal olmuştu. Bu davudi sesli, iri yarı halk adamı, Müşkülelileri, özellikle de Fevzi'yi çok sevmişti. Hatta "Spartaküs" adlı kitabı satın alarak "Muhtar Fevzi'ye" diye imzalamıştı. Bu genç köy muhtarının gözlerinde bir pırıltı görmüştü anlaşılan büyük romancı Yaşar Kemal...

Genel Kurul epeyce tartışmalı geçiyordu. Özellikle de tüzükte işçilere yüzde ellibirlik kontenjan ayıran madde çok tartışılıyordu. Maddeden yana veya karşı olarak kim konuşursa ona hak veriyordu dile getirilen konulara henüz çok iyi hakim olamayan Fevzi. Hepsi bilgili ve iyi hatipti konuşanların. Onu en çok etkileyen konuşmacılar Mehmet Ali Aybar'la Behice Boran olmuştu. Fevzi bu tartışmalar sırasında en çok işçi ve köylülerin kurullarda yarıdan bir fazla temsil edilmelerini savunan maddeden yana konuşanların kazanmasını istiyordu. Öyle de oldu. Öyle oldu olmasına da bu tartışmalar ve karşıtlıklar bir çok aydının partiden ayrılmasına ya da atılmasına neden oldu.

***

Köylerinden ayrıldıkları tarihten ancak bir hafta sonra geri dönebildiler Müşküle'liler. Bir çok yeni dostlar edinerek ve yeni yerler görerek dönmüşlerdi köylerine. Çok mutluydular, özellikle öğrenme açlığı içerisinde kıvranan Fevzi, sanki dünyası değişerek dönmüştü bir hafta önce çıktığı köyüne. Çevrelerindekilere anlatacak ne kadar çok şeyleri vardı İzmir'den dönenlerin. Fevzi ilkin evine uğrayıp ondan sonra çıkmayı düşündü kahveye. Eve geldiğinde beklemediği bir havayla karşılaştı. O, eve girince babası hiç yüz vermeden, dargın bir tavırla çıkıp gitti evden. Onun arkasından ağabeyi Ali de Fevzi'nin yüzüne bakmadan gitti. Bu durumu

gören Fevzi'nin kanı donar gibi olmuştu; annesine "bu durum nedir?" diye sormak için baktığında, onun da için için ağladığını gördü. Yengesine baktı, onun da gözlerinde,"bunu yapmayacaktın bize" der gibi bir anlam vardı. Son olarak sevgili eşi Nurten'e "sen bari söyle, neler oluyor burada?" dercesine baktı. Onun gözlerinden de bir şey anlayamamıştı; çünkü, karısı Fevzi bakınca başını başka yöne çevirmişti. Daha fazla dayanamayıp annesine sordu Fevzi:

"Neler oluyor be ana? Ben gittikten sonra bir şey mi oldu? Bana niye böyle davranıyorsunuz hepiniz?"

"Nasıl davranmamızı istiyordun be oğlum," dedikten sonra hüngür hüngür ağlamaya başladı kadıncağız.

"Anlatsanıza şunu, ben de öğreneyim olanları?" diyen Fevzi gerçekten şaşkındı. Bunu söylerken de hepsine ayrı ayrı bakmıştı, bir an önce neler olduğunu öğrenmek için. Yengesi ve Nurten aynı anda kaynanalarına baktılar. Büyükleri varken bu konuda kendilerine söz düşmezdi. Oğluna bu yanlış davranışından dolayı gerekeni söyleyecek olan oydu. Melek Hanım da yanıtlamadı Fevzi'nin sorusunu. Yavaşça kalktı ve ileride duran yüklükten aldığı bir tutam gazete kupürünü Fevzi'nin önüne koydu. Koyarken de:

"Bunu mu yapacaktın bize, seni böyle şeyler yapasın diye mi doğurup büyüttük?" diyen Melek Hanım, onun nasıl, ne zorluklarla büyüdüğünü, ölümlerden döndüğü hastalıklarda kendisinin de oğluyla birlikte ölüp ölüp dirildiğini anımsamıştı.

Annesi gibi, kendisini çok seven, hoşgörülü bir kadının niye bu duruma geldiğini bu gazete kupürlerindeki yazıları okuyunca anladı Fevzi. İşçi Partililerle ilgili, şapka asma hikayesinden, Rus casusluğuna dek her şey vardı gazete kupürlerinin içerisinde. Kongre dolayısıyla İşçi Partisi'ne karşı yazılan tüm yazıların içerisinden seçilen en bayağılarını nereden bulmuştu ailesi; şaşırarak sordu annesine:

"Bu yazıları nereden buldunuz siz?"

"Babana postayla göndermişler; oğlun vatan satıcılığıyla uğraşıyor, haberin var mı, diye yazmışlar bir de bunları koydukları zarfın içerisine. İsteyenler herkesin karısıyla yatacakmış, bir de öyle şeyler yazmışlar. Baban sinirlenip yırttı kendisine gönderilen o kağıdı."

"Anne, siz oğlunuzun nasıl bir insan olduğunu bilmiyor musunuz?"

"Biliyoruz ama el alem öyle mi diyor be oğlum, sen bizim insanlarımızı biliyorsun işte. Belki de söyledikleri gibi şeytana uyuyorsundur, ne bilelim biz? Babanla birlikte ağabeyin de çok üzüldü bu yazılar gelince."

"Siz hiç merak etmeyin ana, ben yine eski Fevzi'yim. Bu ülkenin işçisini, köylüsünü düşünmek, onlar için çalışmak çok güzel şey değil mi? Onları yazanların, o yazıları babama gönderenlerin işine gelmiyor bizim partimiz. Türkiye İşçi Partisi, değirmenlerine akan sularını kesecek, sömürü sona erecek (bu sözleri kongrede bir konuşmacıdan duymuştu) diye ödleri kopuyor. Onun için yapıyorlar böyle şeyleri. Söyledikleri hiçbir şeye inanmayın onların. Sen gönlünü ferah tut anacım."

"Ne bileyim valla oğlum, herhalde doğrudur bu söylediklerin. Sen helal süt emmiş bir çocuksun. Ben senin ne iyi insan olduğunu biliyorum ama, kafam karıştı konuşulanlardan."

"Kafan hiç karışmasın ana. Soygun düzenini ortadan kaldırmak için çalışanlara böyle karalar çalacaklardır. Sizin kafanız karıştıktan sonra başkaları bu söylentileri duydukça neler düşünür? Ama herkes iyi bilsin ki korkunun ecele faydası yoktur."

"Babanla ağabeyinle de konuş oğlum, onlar da çok üzüldüler. Bu yazılar geldiği gün ağızlarına bir lokma bir şey koymadılar."

"Konuşurum ana, sen merak etme."

"Karnın aç mı?"

"Gelirken Bursa'da yedik."

Fevzi, yaşı dokuza gelmiş olan Gürol'u ve altı yaşındaki güzel kızı Gülcan'ı ve üç yaşına girmiş olan küçük oğlu Senayi'yi sevip onlara İzmir'den aldığı oyuncakları verdi. Evdeki havaya canı sıkılmıştı, dışarı çıkıp hem muhtarlığa uğramak hem de köydeki havayı koklamak istedi. Kahveye giderken bir yandan da düşünüyordu. Köye gelirken böyle bir tepki beklemiyordu. Ailesi böyle davrandığına göre kim bilir köylü nasıl tepki gösterecekti kendilerine.

Nitekim de öyle olmuş, köylü de kongreye gidenlere karşı hiç de iyi davranmamıştı. Hasan Çakır'ın yanına oturunca anladı bunu Fevzi. Hoş sohbet bir kişiydi ve çayı kahvesi de bol bir adamdı Hasan Çakır. Masasına her oturana çay kahve ısmarlar, anlattığı şeylerle çevresindekileri güldü-

rürdü. Fevzi ve diğerleri eve gidince o, evde kimsesi olmadığı için doğruca kahvehaneye gelmiş, kalabalık bir masaya selam verip oturmuştu. Bir iki kişi selamını almış, bir kişi de yarım ağızla "hoş geldin" demişti. Hasan Çakır buna bir anlam verememiş ama bekleyip durumu açıklığa kavuşturmayı yeğlediği için kimseye bir şey sormamış. Yanındakiler birer ikişer kalkmaya başladıklarında olanlara akıl erdiremediğinden şaşkın şaşkın gidenlerin arkasından bakakalmıştı. Bir kişi kalmıştı, o da uzaktan akrabası olan, yarım ağızla hoş geldin diyen gençti. O da masadan kalkmak üzereyken sormadan edememiş Hasan Çakır:

"Nedir bu olanlar, niye kalkıyor insanlar masamızdan? Geldiğimde de senden başkası hoş geldin demedi bana?" Kalkmaya davranan genç Hasan Çakır'ın bu sorusundan sonra istemeyerek oturdu.

"Siz vatanı Ruslara satmaya gitmişsiniz Hasan Aga, bütün köy öyle konuşuyor. Söylemesi ayıptır, daha başka şeyler de söylüyorlar."

"Demek öyle?" söylenen başka şeylerin ne olduğunu çok iyi anlamıştı Hasan Çakır.

"He Hasan Aga, öyle söylüyorlar."

"Sen inandın mı peki bu söylediklerine?"

"Ben pek inanmadım ama, gene de insanın aklına çeşit çeşit şeyler geliyor. Hem, İzmir'e giderken Rusya'dan para aldığınızı söylüyorlar." Bunları söyledikten sonra Hasan Çakır'ın yüzüne bakmadan kalkıp gitti genç. Hasan Çakır kendisine az şekerli bir kahve söyledi, bir de sigara yakarak düşünmeye başladı. Kahvesini ve sigarasını içtikten bir süre sonra da kalkmayı düşünürken Fevzi gelmişti.

"Ne haber Hasan Aga?" diye soran Fevzi, onun düşünceli olduğunu gördü. Kendisi de evde karşılaştığı tavırdan dolayı tedirgin olduğundan, ters bir durumla karşılaştığını hemen anladı Hasan Çakır'ın.

"İyidir Fevzi, iyidir," dedi ama dudaklarındaki buruk gülümsemeden söylediklerine kendisinin de inanmadığı anlaşılıyordu.

"Yalnız oturuyorsun?"

"Buraya oturduğumda yalnız değildim Fevzi. Daha sonra yalnız kaldım. Birer ikişer kalktılar masadan arkadaşlar."

"Bizim ev de boşaldı ben kapıdan içeriye girdiğimde be Hasan Aga?"

"Bu durumda işimizin ne kadar zor olduğunu görüyorsun değil mi Fevzi?"

"Görüyorum Hasan Aga."

"Bu seni yıldırmasın sakın?"

"İzmir'de gördüklerimden, duyduklarımdan sonra beni hiçbir şey yıldıramaz, merak etme Hasan Aga."

"İnsanların bize böyle davranmayıp da çok sıcak davranmasına şaşmak gerekirdi zaten. Bu kadar yıl beyinleri yıkanmış bu insanların. Sabır göstereceğiz Fevzi. İğneyle kuyu kazacağız. Peygamber sabrı göstermenin tam zamanı işte. Bu iş o kadar kolay olsaydı, dünyadaki ülkelerin hepsi sosyalist olurdu şimdiye kadar."

"Haklısın Hasan Aga, çok haklısın," dedikten sonra birer kahve söyledi Fevzi. Bir de sigara tuttu Hasan Çakır'a. Sigaralarını yakarak, masalarında ikisi baş başa verip konuşmaya başladılar. Konuştukları konu köylüye nasıl davranıp onların koşullanmışlıklarını kırmak ve yeni şeyler düşünmelerini sağlamaktı...

Kongre dönüşünden sonra Fevzi, ailesinde ve muhtar olarak köyünde kendisine karşı olan direnişi kırmak için epeyce çaba gösterdi. Başta Başaran olmak üzere diğer kongreciler de sabırla Türkiye İşçi Partisi'nin ne olduğunu, kimlerin mutluluğu için uğraş verdiğini anlatmaya çalıştılar. Bu çabalar sonuç vermiyor değildi; ancak, keçiboynuzundan şeker çıkarmak gibi bir şeydi bu. Yılmadan yaptıkları çalışmalarla bir süre sonra, yavaş yavaş karşı propagandaların etkisi azalmış, birkaç kişi daha katılmıştı Müşküle sosyalistlerinin arasına. Köylüler Türkiye İşçi Partisi'nin kendileri için uğraştığına pek inanamıyorlardı. Bugüne dek böyle parti görmediklerini söylüyorlardı. Buna inanabilseydiler eğer çalışmalardan daha iyi sonuçlar alacaklardı Fevzi'ler.

Bir yandan köydeki çalışmaları yürüten Müşküle sosyalistleri bir yandan da sosyalizmle ilgili yeni yeni şeyler de öğreniyorlardı. İçlerinde özellikle Fevzi'nin sosyalist bilincinin ve konuşma yeteneğinin yavaş yavaş arttığı görülüyordu. Çevresindeki okumuşlar da bunu görebildikleri için daha çok onun üzerinde duruyorlardı. Fevzi'nin çevresiyle kolayca iletişim kurabilmesi de onların dikkatlerini çekiyordu.

Bu yeteneklere sahip olan Fevzi, kendisini yetiştirme çabası içerisindeyken, gazetede okuduğu bir haberle sarsılıyordu. İzmir'deki kongreden sonra emekçilerin ayrı seçilmesine ve kurullarda yarıdan bir fazla

temsil edilmelerine itiraz eden kişiler mahkemeye başvurmuşlardı. Kongrenin iptalini isteyen bu kişilerin bir kısmı partiden atılmış, bir kısmı da istifa etmişti. İçlerinde Fevzi'nin kongrede tanıdığı ve kendisine çok yakınlık gösteren Fethi Naci gibi kişiler de vardı. Partidekilerin hemen hepsi bu duruma üzülmekle birlikte sosyalist partilerde disiplinin başta geldiğini dile getiriyorlardı. Fevzi de gerçekten çok üzülmüştü bu değerli insanların partiden atılmalarına ve bazılarının kendi istekleriyle ayrılmalarına. Bir şeyi de düşünmeden edemiyordu. Emekçilerin parti yönetim organlarında yarıdan bir fazla temsil edilmelerine niye karşı geliyorlardı bu kişiler?.. Köylerinde kendilerine karşı oluşan tepkileri kırmaya çalışırken kurullarda yarıdan bir fazla emekçi olmasını kabul eden bu maddeyi de kullanmışlardı İzmir dönüşü Fevziler...

TİP'liler tüm Türkiye olduğu gibi, Bursa ölçeğinde de az sayıdaydılar; hatta kendilerine bir avuç insan da denebilirdi. Ancak, bu bir avuç insanın coşkusu anlatılacak gibi değildi. Entelektüel bazı tartışmaların ve bu tartışmalar sonucunda ufak tefek kırgınlıkların dışında, insanlar birbirlerini öylesine seviyorlardı ki, gerçek dostluğu burada görmüştü Fevzi. Paylaşmayı göze alamayanların bulunabileceği bir yer değildi burası. Burada sevinçlerle, mutluluklarla birlikte acılar da paylaşılıyordu. "Ah, bunu bir anlayabilseler köyde; gelip bu sevgiyi ve dayanışmayı görebilseler Müşküleliler" diye geçiriyordu sık sık aklından. Halksız, yalnızca bu işi çabuk benimseyen okumuşlarla sosyalizmin olamayacağını anlamıştı Fevzi; onun için de aklı fikri köyündeki insanların bu davaya kazanılmasındaydı.

***

Nâzım'ın birinci ölüm yıl dönümü olan 3 Haziran 1964 günüydü. Müş-küleli sosyalistlerin verdiği bir söz vardı, onu yerine getirmeleri gerekiyordu. Köyün yukarısındaki, değirmene su veren derelerin birinden güzel bir çınar fidanı söktüler. Bursa'dan Nâzım'a Şair Baba diyen Ressam İbrahim Balaban'ı ve Mimar Emin Canpolat'ı köye davet ettiler. Ölümünün birinci yıl dönümünde Nâzım'ın vasiyetlerinden birini, yani başucuna bir çınar dikme işini yerine getirmek için Başaran ve arkadaşları Bursa'dan gelen konuklarını da yanlarına alıp köyden yokuş aşağı, Rıfat

Talan'ın İznik Gölü'nün yakınındaki zeytinliğine doğru yürüdüler. Göl tüm güzelliğiyle karşılarındaydı. Gölün üstünde hafiften bir sis ve sisin içerisinde uçan martılar vardı. Fevzi daha önce, İzmir'e kongreye giderken gördüğü beyaz bulutu yine gördü. Bulut buluta benzerdi ama, bu daha başka bir buluttu sanki... Gelenler göle bir süre baktıktan sonra, aralarında ilk coşan Balaban oldu:

Bu göl İznik gölüdür.
Durgundur.
Karanlıktır.
Derindir.
Bir kuyu suyu gibi
içindedir dağların.

Bizim burada göller
dumanlıdırlar.
Balıkların eti yavan olur,
sazlıklardan ısıtma gelir,
ve göl insanı
sakalına ak düşmeden ölür.

Mimar Emin bey sözü ondan alarak sürdürdü şiiri:

Bu göl İznik gölüdür.
Yanında İznik kasabası.
İznik kasabasında
kırık bir yürek gibidir demircinin örsü.
Çocuklar açtır.
Kurutulmuş balığa benzer kadınların memesi.
Ve delikanlılar türkü söylemez.

Bu kasaba İznik kasabası.
Bu ev esnaf mahallesinde bir ev.
Bu evde
bir ihtiyar vardır Bedreddin adında.
Boyu küçük
sakalı büyük

sakalı ak.
Çekik çocuk gözleri kurnaz
ve sarı parmakları saz gibi.

İsmail Başaran anımsamıştı şiirin bundan sonraki bölümünü, o sürdürdü Şeyh Bedrettin Destanı'nı:

Bedreddin
ak bir koyun postu üstüne oturmuş.
Hatt-ı talik ile yazıyor
"Teshil"i.
Karşısında diz çökmüşler
ve karşıdan
bir dağa bakar gibi bakıyorlar ona.
Bakıyor:
Başı traşlı
kalın kaşlı
ince uzun boylu Börklüce Mustafa.
Bakıyor:
Kartal gagalı Torlak Kemal..
Bakmaktan bıkıp usanmayıp
bakmağa doymayarak
İznik sürgünü Bedreddine bakıyorlar..

Rıfat Talan'ın zeytinliğine yaklaşıncaya dek, çeşitli bölümlerini okuyarak sürdürdüler destanı. Daha sonra Nâzım'ın ölümle ilgili şiirlerine geçildi. Çınarın dikileceği yere gelindiğinde Balaban göz yaşlarını tutmaya çalışarak sürdürüyordu okumasını:

Bizim avludan mı kalkacak cenazem?
Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?
Asansöre sığmaz tabut,
merdivenlerse daracık

Herkes dokunsalar ağlayacak gibiydi. Köylülerden biri kazmayı kapıp çınarın dikileceği toprağı kazmaya başladığında şiir okumaları halen sürüyordu. Çınar fidanını dikilip kökleri toprakla doldurulurken Başaran'ın okuduğu şiiri kesip kendisine bakmasıyla Fevzi sürdürdü:

tepemde bir de çınar olursa
taş maş da istemez hani...

1964 Yılındaki senato yenileme seçimlerine sokulmamıştı parti. Nedeni de, partinin on beş ilde tüm ilçeleriyle örgütlenememiş olmasıydı. Gelecek yıl yani, 1965'te genel seçimler yapılacaktı. Bunun için on beş il ve ilçelerinde örgütlenme zorunluluğu getirilmişti. Türkiye İşçi Partisi gibi parasız ve gerici bir dirençle karşı karşıya olan bir örgüt için bu çok zor bir işti; ancak ne yapıp edip başarılması gerekiyordu bunun. "Bu başarıları kazanmadan nasıl iktidara geliriz?" diye soruyordu çevresindekilere Mehmet Ali Aybar. Bursa'daki çalışmalara Türkiye İşçi Partisi'nin genel merkezi yardımcı olamazdı, bunu yerel örgüt başaracaktı. Fevzi de sık sık Bursa'ya gidip ildeki parti kurucuları ile konuşuyordu partinin sorunlarını. Bu geliş gidişlerde onun aydın ve okumuş kişilerle tanışması, daha çok okuyup araştırmasına neden oluyordu.

Bursa ilinde, Türkiye İşçi Partisi'nin ilk kuruluşunda ve daha sonraki çalışmalarında ne güzel insanlar tanımıştı Fevzi. Bu kişiler, avukat Şükrü Akmansoy, ressam İbrahim Balaban, (Başaran'ı köye ziyarete geldiği için daha önceden tanıyordu; ancak, parti çalışmalarında çok yakın dost olmuşlardı) mimar Emin Canpolat, muhasebeci Kemal Ümekkan, İstanbul'da pazarcılık yapan, fakat her hafta sonu Bursa gelip çalışmalara katılan İsmail Tuna, gençlerden Saygı Yağmurdereli, Sacit Tulis, Şükrü Uyar, Engin Özpınar, Ekrem Azman, Gürbüz ve Gündüz Akkök kardeşler, Metin Güven, Mehmet Gülersoy, Ahmet Beyhan, Halil Güder, Rahmi Erkan, Selim Deveci, Faysal Tuna, Ramazan Güleryüz, Ali Boz, M.Tankut Sözeri, bozacı Hüseyin ve bu sayılanlar kadar olmasa da partiye güçleriyle yardımcı olan bir çok adsız nefer. Behramoğlu kardeşlerden Namık Kemal ve Nihat'ın Bursa'da parti çalışmalarında önemli katkıları oluyordu. Yine, daha çok Ankara'da parti çalışmalarına katılan, Bursa'daki sanatsal ve politik çalışmalara da emeği geçmiş olan Ataol Behramoğlu'nun, ilk tanıştıkları günden bu yana, Fevzi Kavuk'la dostlukları artarak sürüyordu. Bunların yanında, yasal durumlarından dolayı partiye üye olamamakla birlikte örgüt için canla başla çalışan öğretmenler vardı. Bunların önde gelenleri: İlk öğretim müfettişi Hasan Ceylan, Suat Çağa, Mehmet Bozkurt,

Hüseyin Taban, Aytekin Güler'di. Diğer yandan, daha sonradan Fevzi'nin de doktoru olan Neşati Üstel vardı. Neşati Üstel öne çıkmadan partiye her türlü desteği sağlıyordu. Nâzım Hikmet'in Bursa cezaevinde yatarken doktoruydu o. İşçi Partisi'nin Bursa çalışmalarında Nâzım Hikmet'in hapishane arkadaşı, aşçı Yakup Usta da Fevzi'nin partide tanıdığı güzel insanlardandı. Kısa zamanda tüm bu kişilerle tanışmış ve kendisini sevdirmişti Fevzi. Onu tanıyanların hepsi: "Bu kasketli adamda çok iş var," diyorlardı aralarında konuşurlarken...

Bursa il başkanı Mimar Emin Canpolat'ın, örgütlenme çalışmaları başladığında ilk uğradığı köylerden biri Müşküle'ydi. Anlatılanlardan dolayı, daha görmeden çok iyi tanımaya başlamıştı bu köyün insanlarını. Zaten, Başaran'la, Hasan Çakır'la ve Fevzi'yle köye gitmeden tanışmıştı. Daha sonra da Nâzım'ın çınarını birlikte dikmişlerdi. Canpolat diğer Müşküle'lileri de tanıyınca bu köyün diğerlerine benzemediğini anlamıştı. Yıllarca mahpus damlarına kapatılan Nâzım'ın Türkiye sosyalist hareketine etkisinin ne kadar büyük olduğunu bu köyün somutunda görmüştü. Onlara İznik, Orhangazi, Yenişehir ve Gemlik'in örgütlenmesini verdi Emin Bey. Bu dört ilçede Müşküle'liler kuracaktı partinin örgütlerini.

Emin Bey:

"Yükünüz ağır ama, ne yapalım başka çaremiz yok," dedi onlara.

"Az bile," deyip kabul etmişti Başaran ve arkadaşları il başkanlarının verdiği bu görevi. Canpolat'ın köyden ayrıldığı günün ertesi, İznik'ten başladılar ilçeleri kurmaya. Fevzi muhtar olduğu için arkadaşları onun yönetimlere girmemesi gerektiğine karar vermişlerdi. O, arkalarında olacaktı arkadaşlarının; onlara parasal katkıda bulunacak, ilişkileriyle yardımcı olacaktı. İznik'te partiye bir yer tutmak için ilçeye giden Fevzi belediyenin boş dükkanlarından birini kiralamaya, onun için de ihaleye girmeye karar vermişti. Bunu duyan İznik'in ileri gelenleri sayılan zenginlerle bürokratlar şehir kulübünde otururken bu işe razı gelmeyeceklerini, Türkiye İşçi Partisi'nin ilçelerinde kurulmasını istemediklerini söylediklerinde, emekli yargıç Hüsnü Romok onlara; "Boşuna uğraşmayın, benim bildiğim Müşküleliler o partiyi İznik'te kurarlar," demişti.

Parti üyesi olarak ihaleye giren Fevzi'ye belediye dükkanını vermemek için bir çok engel çıkardılar. Her şeye karşın Fevzi dükkanı kiraladı.

İhalede dükkanın kirasını ederinden dört kat fazlasına kadar artırmıştı zorunlu olarak. Çünkü, ilçede TİP'i kurdurmak istemeyen zenginler durmadan artırmışlardı ihalede kirayı. Dükkanı kiralamak, onun için, dört katına çıkardığı kiradan daha önemliydi. Fevzi'nin direncini gören İznik'teki TİP'e karşı olanlar dükkanı ona bırakmak zorunda kalmışlardı. Bunun dışında Müşkülelilerden çekindikleri için üzerine daha fazla gelememişlerdi Fevzi'nin. Burası parti ilçe merkezi yapılarak kuruldu İznik TİP örgütü. Kurucu yönetimi Müşkülelilerden oluşturup, bir masa birkaç sandalye alarak tabelalarını astılar ilçe örgütlerine. Fevzi günlerden birinde ilçe merkezinde otururken, şehir kulübünde İznik'in ileri gelenlerine Müşkülelilerin ne yapıp edip partiyi kuracaklarını söyleyen yargıç Hüsnü Romok geldi. Fevzi, tanıdığı bu yargıcı içer iye davet etti. Yargıç:

"İçeriye girmeyeceğim," dedikten sonra, kapıya yaslanıp şehir kulübündeki konuşmayı aktardı ve: "Onun için sizi kutlayıp başarılar dilemek için geldim." deyip gitti.

İznik, Orhangazi ve Yenişehir ilçe başkanları hep Müşküleliydi. Yalnızca yönetimine adam vermelerine karşın Gemlik'in ilçe başkanı Müşküleli değildi. Bu dört ilçeyi kurduktan sonra M. Kemalpaşa ilçesinin de yönetimine Emin Alper'i vermişti Müşkülelili er. Dağ yerleşimleri oldukları için örgütlenmesi zor olan Orhaneli ve Keles'te zorlu bir çalışma yapan ve o yörenin çocuğu olan Avukat Şükrü Akmansoy başarıyla tamamlamıştı çalışmalarını. On ilçesi olan Bursa 1965 milletvekili seçimlerine hazırdı artık.

***

Türkiye İşçi Partisi'nin 1965"te yapılan Bursa İl Kongresi'ni yıllar geçtiği halde unutamıyordu Fevzi. Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın ve başka parti üst yöneticilerin de geleceğini söylenen bu kongreye Müşkülelili er bir gün önceden epeyce kalabalık gitmişlerdi. İl merkezinin kongre için çıkardığı gazeteyi dağıtma görevi ve kongre salonunun güvenliği onlarındı. İsmail Başaran'ın ayağı kırıldığı ve koltuk değnekleriyle hareket edebildiği için Fevzi liderliğini yapıyordu köylülerinin. Hepsinin belinde tabancaları vardı. Bu kasketli adamların bir sosyalist partinin gazetesini

dağıtması bazı kişilerce beğeniyle izlenirken bir çok kişi tarafından tepkiyle karşılanıyordu. Ancak onlar, sadece homurdanıyorlar, korkudan gazete dağıtan köylülere bir şey diyemiyorlardı. Müşkülelilerler o akşam görevlerini başarıyla tamamladılar. Yatmaya gitmeden önce, parti il merkezinde toplandıklarında Başaran kendi yazdığı "Elimde bir Kitap Var" adlı şiirini okudu arkadaşlarına:

İşçim, köylüm
Elimde bir kitap var.
Ya sosyalizm ya ölüm.

İşçim, köylüm
Elimde bir kitap var.
Ya sosyalizm ya ölüm.

diye başlayan şiir, coşturan, ajite eden sözcüklerle sürüyor ve sonunda yine aynı dizelerle bitiyordu. Şiir bittiğinde partinin il merkezinde bulunanlar coşkuyla alkışladılar İsmail Başaran'ı.

Ertesi gün ilin kurucu başkanı Emin Canpolat, kongrenin yapılacağı Saray Sineması salonunun düzenlenmesinde de görev alan Fevzi ve arkadaşlarını toplayıp silahlarını bırakıp gelmelerini söyledi. Müşkülelilerler bundan pek hoşlanmasalar da yine de Bit pazarına gidip Mehmet Başaran'ın tanıdığı bir dükkan sahibine silahları bıraktılar. Mehmet, tanıdığı çok olan bir arkadaşlarıydı. Dükkan sahibi Mehmet'in bu isteğini hiç düşünmeden kabul ederek, kendisine bırakılan silahları merak etmemelerini söyledi. Bırakmaları sorun olmamıştı ama, silahsız kalmaları onları çok rahatsız etmişti. Mehmet Başaran, eskici dükkanından çıktığında arkadaşlarına dönüp:

"Böyle silahsız dolaşırken, sokakta çırılçıplak kalmışım gibi geliyor arkadaşlar," demişti.

Bu söylediğinin asıl nedeni şuydu: Bir gün önceden Komünizmle Mücadele Derneği Bursa Şubesi'nin kongreye saldıracağı duyumunu almışlardı. Hatta, Komünizmle Mücadele Derneği üyeleri, Aybar'ın Bur-

sa'ya geleceğini duymuş ve onu kalabileceği otellerde aramışlardı. Böyle bir şeyin olasılığı ortaya çıkınca Aybar'ın gelmesinin sakıncaları düşünülerek onun yerine Genel Sekreter Cemal Hakkı Selek'in kongreye katılmasına karar vermişti genel merkez. O yüzden de onların Aybar'ı otellerde aramaları boşunaydı. O sıralarda Komünizmle Mücadele Derneği'nin başkanı da Adalet Partisi'nin il yönetim kurulu üyesiydi.

Kongre saati yaklaştıkça bir yandan içerideki insan sayısı doğal olarak çoğalırken diğer yandan da sinemanın dışındaki derneğin örgütlediği kişilerin sayısı artıyordu. Fevzi bir şeyler olacağını seziyordu ama Müşkülelilerin dışarıda toplanan bu adamlarla başa çıkabileceğini de düşünüyordu. İçerideki birkaç polise güvenemiyordu kimse. Başa çıkabileceklerini sandığı kalabalık durmadan büyümeye başladığında Fevzi'nin de morali bozuluyordu. Yine de, o zamanlar devletin daha ne işe yaradığını pek iyi bilemediğinden valiye ve alay komutanlığı ile kongre yapılan Saray Sineması'nın çok yakınında bulunan jandarmaya güveniyordu.

Türkiye'ye yayılmış ünlü 'Komünizmle Mücadele Derneği' Türkiye İşçi Partisi'yle mücadele için kurdurulmuş olduğu gibi bir sonuç çıkıyordu yaptıkları eylemlerden. İşte yine o dernek; İnegöl, Gemlik, Karacabey, M. Kemalpaşa gibi, Bursa'nın yakın ilçelerinden topladığı işsiz güçsüz kişileri, vatanı komünistlerden kurtarmak için (!) getirmişti buraya. Kıyı köşedeki üçüncü sınıf meyhanelerde ucuz, açık şarap içirmişti bu vatan kurtarıcılarına Komünizmle Mücadele Derneği. Erken erken şarabı çeken vatan kurtarıcıları kongrenin yapıldığı Saray Sineması'nı sarmışlardı. Aybar'ın kongreye katılmaması için iknaya çalıştığı; ancak gelişini engelleyemediği Genel Sekreter Cemal Hakkı Selek divan başkanı seçildi. Divanın tamamı oluştuktan sonra, Başkan Emin Canpolat raporunu okumaya başladığında dışarıdakiler hep bir ağızdan tempo tutmaya başladılar:

"Komünistler Moskova'ya... Komünistler Moskova'ya..."

Kongreyi yaptırmayacakları belliydi. Fevzi, genel merkezden gelen Cemal Hakkı Selek'e ve onun yanında oturan Adnan Cemgil ve Ali Karcı'ya bakıyordu. Bu gibi olaylarda deneyimli olduklarına inandığı bu kişilerin ne yapacağını merak ediyordu. Kongre, dışarıdakilerin kapıya yüklenmeye başlamalarıyla kongre kesilmişti. İçeridekilerin birkaç yere telefon ettiklerini gördü Fevzi. Bu arada dışarıdakiler iyice azmışlardı. Dışarı-

dan zorlanan kapıya içeriden omuz veriyordu açılmasın diye Müşküleli Rıfat Talan. Bu arada orada görevli bir polis Rıfat'a bakıp:

"Dayan dayan, bırakma sakın," dedi.

"Ulan, ben bu kapıya dayandıktan sonra senin ne işin var burada," diye çıkıştı ona Rıfat.

Müşkülelilerden Ahmet Köse savunmada kullanmak için yerinden oynatması olanaksız koskoca bir demiri sökmeye çalışırken, yine Fevzi'nin köylülerinden Halim Kavas şaşırarak soruyordu:

"Yahu Fevzi be, bu adamlar bizden ne istiyorlar?"

"Ne isteyecekler be kardeşim, halkın İşçi Partisi'nden uzak durup sömürülmesini."

"Hani nerde devlet? İsteseler bizi askeri arabalara bindirip uzaklaştırabilirler, niye gelmiyorlar?"

"Dur bakalım, valiye falan telefon etti bizimkiler, birileri gelip bir şey-ler yaparlar herhalde?"

"Bu kadar da olmaz ki be kardeşim, dağ başı mı burası?" diye söylendi Halim.

"Dağ başı olsa iyi, sen ayıların kongre bastıklarını duydun mu hiç? Bunlar ayı kadar bile olamıyorlar," diye yanıtladı arkadaşını Fevzi.

Bu sırada kapının önündeki halkın, dışarıdan gelen polislerce dağıtıldığı görüldü. Gelen Bursa Cumhuriyet savcısıydı. Savcı Muzaffer Akdağ'ı tanırdı Fevzi. Hem muhtar olarak, İznik savcılığı yaptığı sıralar görüşmüşlüğü vardı bu adamla ve hem de Adapazarlı bir Çerkez olan Muzaffer Akdağ, annesi de kendilerinden olan Fevzi'ye ayrıca değer verirdi. Göz göze geldiklerinde savcıyla hafiften selamlaştılar. Savcı oradakilere kendisini tanıtıp ortalığı yatıştırmaya çalışırken Bursa Valisi Vefa Poyraz geldi. Savcı burada bulunan kişileri sağ salim kurtarmasını söyledi valiye.

"Ne yapayım yani, dışarıdaki halkla savaşayım mı Savcı Bey," dedi vali. Savcının kendisiyle azarlar gibi yüksek sesle konuşmasına bozulmuştu. Eski bir kurmay subaydı vali. 27 Mayıs'ta valiliğe geçici olarak atananlardan olmasına karşın, orduya dönmeyip kalmış ve şimdi de Bursa valiliği yapıyordu.

"Hayır, bu insanların güvenliğini alın. Jandarma gelip dışarıdaki insanları geriletebilir, ondan sonra da bu insanlar güvenli olarak çıkıp gidebilir," deyip gitti savcı.

Vali, savcı gittikten sonra güvenlik güçlerine dışarıdaki kalabalığı dağıttırdı. Ancak, dışarıdakiler birkaç yüz metre uzaklaşıp pusuya yatmışlardı. Güvenlik güçleri sinemanın Setbaşı Köprüsü'ne açılan arka kapısından içeridekileri salmaya başladılar. Fevzi'nin korkusu, zaten bir ayağı kırık olan Başaran'ın zarar görmesiydi. Köylülerden iki güçlü delikanlıyı Başaran'ın yanına vererek ilkin onları gönderdi. Bir süre sora da kendisi çıktı. Tam Setbaşı Köprüsü'nün ortasına gelmişti ki, elli metre kadar uzağında toplanmış olan kalabalıktan bir ses duyuldu:

"Müşküle köyü muhtarını sakın kaçırmayın!" Sesinden kim olduğunu anlayamadığı bu kişi Fevzi'yi tanımıştı. Zaten zayıf olan bedeni bu gözü dönmüş kitlenin saldırısına nasıl dayanacaktı? Yapacağı fazla şey de yoktu. O sırada önünden gitmekte olan genç Nihat Behram kalabalığın saldırısından kurtulmak için köprüyü geçer geçmez kendisini Setbaşı deresine doğru bıraktı. Kendisi kaleci olan Nihat bu kez yukarıya doğru değil de aşağıya doğru uçmuştu. Onun kendisini attığı yükseklik çok fazlaydı. Kalabalık bir anda ona doğru yönelip, kendi kendini bu yükseklikten dereye bırakışın sonucunu almak için merakla koşmaları, "sakın kaçırmayın" denilen Müşküle köyü muhtarı Fevzi'yi kalabalığın elinden kurtarmıştı. Köprüyü hızla geçip sola, tarihi Irgandı Köprüsü'ne doğru koştu Fevzi. Oradan Bit Pazarı'na geçip silahlarını bıraktıkları dükkana gitti. Diğer arkadaşları da silahlarını almak için orada toplanmışlardı. Buluştuklarında herkes gördüklerini ve bildiklerini birbirine anlatmaya başladı. Bursa'da partiyi omuzlayanların başında gelen Avukat Şükrü Akmansoy Setbaşı Köprüsü'nün karşısında, Mahfel denilen yerdeki kalabalık tarafından yakalanıp çok fena dövülmüştü. Genel Sekreter Cemal Hakkı Selek yerlerde sürüklenip dövülürken, askerler bu yaşlı adamın haline acıyıp onu kamyonlarına bindirerek oradan uzaklaştırmışlardı. Yine çok dövülenler arasında Adnan Cemgil ve Ali Karcı da vardı. Polisin Adnan Cemgil'i hastaneye kaldırdığını görmüştü Müşküle'lilerden biri.

Müşküleliler silahlarını bellerine takıp çevrelerinde saldırganlardan birilerini görmek istercesine Heykelönü'ne doğru yürüdüler. Oradan hastaneye gidip Adnan Cemgil'i ziyaret ettiler. Hastaneden çıkıp parti merkezine doğru yürürlerken Halim Kavas, Fevzi'yi kolundan tutup, saldırganları kastederek:

"Bunlar gerçekten ayılar kadar olamamışlar be arkadaş," diyordu.

Vali, kongreye katılanları, Müşkülelilerin dediği gibi askeri arabalara bindirip oradan uzaklaştırmamış; arka kapıdan çıkarıp pusu kuran azgın kalabalığın kucağına atmıştı. Aynı kişi, bu başarısı sonucu görevlerini yükselerek sürdürecekti. 1969 yılında gericilerin Amerikan 6. Filosu'nu protesto eden ilericileri katlettiği İstanbul'daki "Kanlı Pazar" olayında Vefa Poyraz'ın İstanbul valisi olduğunu öğrenen Fevzi, artık böyle şeylere şaşırmayacak kadar biliyordu devlet yapısını. Daha sonra Adalet Parti-si'nden Senatör olan Vefa Poyraz, Köy İşleri Bakanı olduğunda hiç mi hiç şaşırmazken Bursa Kongresi'ne katılanlardan Mehmet Başaran:

"Fevzi be, bu Vefa Poyraz'ı biz köylüler iyi dayak yiyelim diye mi Köy İşleri Bakanı yaptılar dersin," diye onun hakkındaki düşüncelerini dile getirecekti.

Tabii Senatör Suphi Karaman, 6 Temmuz 1965'te Bursa'da gericilerin TİP kongresine saldırı olayını Cumhuriyet Senatosu Genel Kuru-lu'nda, gündem dışı bir konuşma ile şiddetle kınadı. Konuşmayı zamanın Başbakanı Suat Hayri Ürgüplü ve Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel de, birlikte Senato Genel Kurulu'nda izliyorlardı. Suphi Karaman konuşmasında şunları da söyledi: "31 Mart irtica olaylarından beri Bursa sokakları böyle bir vahşet yaşamadı. Hükümetin kılı bile kıpırdamadı. Yoksa hükümet Selanik'ten bir Hareket Ordusu'nun gelmesini mi bekliyor?" Ayrıca bir süre önce, Komünizmle Mücadele Derneği fahri başkanlığını bilinçsizce kabul eden Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'i de istifaya davet etti. Bu konuşma çok etkili olmuştu. Ertesi günkü gazeteler, haberi manşetten verdiler. Hükümet, saldırganları gözaltına aldı. Tutuklamalar ve tahkikatlar başlatıldı. Kısa bir süre sonra, İsmet İnönü'nün de girişimiyle, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel basına da demeç vererek Komünizmle Mücadele Derneği fahri başkanlığından çekildiğini açıkladı.

***

1965 Yılının 3 Haziran günü Başaran, Fevzi, Hasan Çakır ve Emin Alper köyden yokuş aşağı yürüyorlardı. Nâzım için bir yıl önce diktikleri çınarı ziyaret edeceklerdi. Başaran:

"Bu aynı zamanda Nâzım'ın mezarını ziyaret sayılır," dedi onlara. O

günden sonra da Nâzım'ın 'vasiyet çınarına' gitmek, onun mezarını ziyaret sayılıyordu aralarında. Diğer arkadaşlarının işleri olduğu için ancak dört kişi gidebiliyorlardı bu ziyaret için.

"Köydeki havayı epeyce yumuşattık," dedi Hasan Çakır. Kongreden döndükten sonra kendilerine karşı estirilen havadan söz ediyordu.

"Tam olmasa da, bu bile başarı bence," diye söze girdi Emin Alper.

"Asıl ne zaman yumuşayacak köydeki hava biliyor musunuz arkadaşlar? Önümüzdeki seçimlerde meclise bir girsin TİP, siz o zaman görün bizim köyün halini. Bir konuşmaya başlasın bizim milletvekilleri meclisde, köylü şunu istiyor, işçi bunu istiyor diye; radyodan bunları bir duysun bizimkiler, söylediklerimizin hepsinin doğru şeyler olduğuna o zaman inanacaklar işte," diyerek konuyu sürdürdü Başaran.

"Sizce milletvekili çıkarabilir miyiz bu seçimlerde?" diye sordu Emin Alper ortaya.

"Niye çıkaramayalım? Önemli olan iyi çalışıp çok milletvekili çıkarmak," diye yanıtladı onu Hasan Çakır.

"Bu seçimler partinin sesini bütün Türkiye'ye duyurması için iyi bir fırsat olacak, değil mi İsmail Aga?" diye sordu Fevzi.

"Hem de nasıl Fevzi. Radyodaki seçim konuşmalarında burjuvanın emekçilere yaptıklarını bir bir döksünler de ortaya görün bak siz o zaman sosyalist parti nasıl olurmuş."

"Aybar'ın ağzı çok güzel laf yapıyor be İsmail Aga. Kongrede görmedin mi adamı?" dedi Emin.

"Behice Boran var, Sadun Aren var. Belki Çetin Altan da girer partiye, belli olmaz. Gazetede yazdığı yazılardan ben öyle anlıyorum," dedi Hasan Çakır.

"Hepsi de çok değerli insanlar da, asıl önemli olan şey başka arkadaşlar, onu kaçırmayın."

"Nedir asıl önemli olan şey İsmail Aga?" diye sordu ona Fevzi.

"Bu parti işçinin köylünün partisidir arkadaşlar. Yalnız aydınlara güvenmekle olmaz. İşçilerin, köylülerin de bu partide konuşma yapması gerekir," diyerek konuya başka bir boyut getirdi Başaran.

"Öyle işçiyi köylüyü nerden buluruz be İsmail Aga," derken sesi gerçekten umutsuz çıkmıştı Emin Alper'in.

"Genel Kurulda konuşan sendikacılar vardı İzmir'de, siz de gördünüz

onları, hiç de kötü değillerdi bence," diye yanıtladı onu Başaran.

"Başaran doğru söylüyor, sendikacılardan, yani işçilerden yana mesele yok. Siz asıl radyoda, kongrelerde konuşacak köylüyü nereden bulacaklar onu söyleyin. Bu memleketin yarısı köylü," dedi Hasan Çakır.

"İsmail Aga konuşma yapar bence öyle yerlerde," diyen Fevzi kendisini desteklemesi için Başaran'ın yüzüne bakıyordu.

"Benim öyle yerde konuşma yapmam pek bir işe yaramaz Fevzi. Önemli olan senin öyle yerlerde konuşma yapabilmen," deyip Başaran kendisini yanıtlayınca Fevzi onun ne demek istediğini anlayamamıştı. Fakat, Hasan Çakır anlamıştı Başaran'ın ne demek istediğini, aralarında da bazı şeyler konuşmuşlardı zaten onunla bu konuda.

"Ne demek istediğini anlayamadım be İsmail Aga," diye sordu Fevzi.

"Ben cevap vereyim istersen bu soruna Fevzi" diyen Hasan Çakır konuşmasını sürdürdü: "Radyoda konuşmaları milletvekili olacak kişiler yaparlar. Başaran'ın geçmişini düşünürsen anlarsın neden milletvekili olamayacağını. Ama sen, geçmişinde hiçbir sabıkası olmayan adamsın. Köylünü, hatta bütün Türkiye köylüsünü bu halinle çok rahat temsil edebilirsin mecliste. Onun için de Başaran'ın değil, senin konuşma yapman önemli öyle yerlerde."

"Yani siz benim milletvekili olmam gerektiğini mi söylüyorsunuz," diye şaşkınlıkla sordu Fevzi.

"Niye olmasın?" dedi Hasan Çakır.

"En azından aday olursun; her aday olan seçilebilir diye bir şey yok, ama bence senin bu seçimlerde aday olman lazım Fevzi. Kendini hazırlasan iyi olur" diyerek düşüncesini ortaya koydu Başaran.

"Başka birini bulsak be İsmail Aga, olmaz mı?" diye soran Fevzi heyecanlanmıştı arkadaşlarından duyduğu bu öneri karşısında.

"Bulabilirsen onu aday yaparız, varsa öyle bir kişi söyle," diye yanıtladı Fevzi'nin sorusunu Başaran.

Bembeyaz papatyaların ve kan kırmızı gelinciklerin süslediği ovalardan geçip Şeyh Bedrettin'in bakıp bakıp hayallere daldığı İznik Gölü'ne yaklaştıklarında Rıfat Talan'ın zeytinliğine doğru saptılar. Geçen yıl bugün diktikleri çınarın boyu bir yılda epeyce fark etmişti. Dalları çoğalan, boyu uzayan çınarın geleceği parlak görünüyordu. Nâzım'ı okşarcasına dokun-

dular çınarın dallarına Müşkülelilerler. Gözlerini Başaran'a diktiler diğerleri, böyle zamanlarda duramayıp Nâzım'dan şiir okurdu o. Başaran da gözlerini İznik Gölü'nün ufkuna dikmiş okuyacağı şiire yoğunlaşıyordu. Boğazındaki çapağı temizleyip, bıyıklarını da sıvazladıktan sonra derin bir nefes aldı. Sonra da şiiri okumaya başladı:

Bütün kapıları kapalı üstüme
bütün perdeleri inik
ne bir mendil mavilik
ne bir avuç yıldız.
Bizi burda mı bastıracak ölüm
biz bu şehirden gülüm
çıkamayacak mıyız?

"Çok acıklı şiirmiş be İsmail Aga," dedi Fevzi; gerçekten çok duygulanmıştı bu kısa şiirden.

"Nâzım'ı gurbet yiyip bitirdi arkadaşlar. O koca şairin memleketinde yaşamasına izin verseydiler daha çok yaşardı. Biliyorsunuz, ben kendisini yakından tanıdım hapishanede, kolay kolay yıkılacak adam değildi. Bir aslana benzerdi o. Hasret bir kanser gibi yüreğini kemire kemire yiyip bitirdi koca şairin."

***

Seçimler yaklaştıkça heyecan da artıyordu. İlk kez bir milletvekili genel seçimlerine girecekti Türkiye İşçi Partisi. Zorlu bir seçim çalışması olacaktı bu. Bir yandan gericilerin sözcülüğünü yapan Komünizmle Mücadele Derneği, zorbalık ve saldırılarla, diğer yandan parasal olanaksızlıklarla boğuşacaklardı. Öyle de olsa bir kez çıkmışlardı yola ve onları hiçbir güçlük yıldıramazdı. Seçime katılmanın ötesinde hedefleri iktidara gelip sosyalizmi kurmaktı; onun için de bu dikenli yolları birer birer geçip ereklerine ulaşacaklardı. Azdılar ama çok kararlıydılar hepsi. Ulusal Artık yöntemiyle milletvekili de çıkarabilirlerdi; ancak, kimsenin böyle bir kişisel isteği, seçilme hırsı yoktu; tek tük olanlar varsa da onlar da bastırmak zorunda kalıyorlardı bu isteklerini. Önemli olan partilerinin kazanmasıydı.

Bursa ilindekiler de Müşküle'liler gibi Fevzi'nin aday olmasını istiyorlardı. Kaçış yoktu onun için; ön seçimde aday oldu bu istekler karşısında Fevzi. Ön seçimler yapıldığında listeye bile gireceğini umut etmiyordu. O kadar okumuş yazmış, mürekkep yalamış kişilerin arasından kendisinin seçilmesi çok zordu. Zaten çok da hevesli değildi, ama yine de listenin bir yerlerinde olmak istiyordu, köylüleri için böyle bir şey gerekliydi. Listeye giremezse ön seçimlerde, köylüler:

"Hani nerde kaldı sizin işçi köylü partiniz?" diyerek onlarla dalga geçebilirlerdi.

Ön seçim sonuçlarını merakla izlediler seçime katılan Müşkülelilerler. Oy pusulaları açıldıkça hepsinin gözleri parlıyordu sevinçten. Sayım sonunda Fevzi Kavuk birinci sıraya oturmuştu. Üstelik epeyce fazla oy almıştı diğer arkadaşlarından. Orada bulunan herkes sarılıp kutladı Fevzi'yi. "Bizim partimiz gerçek bir emekçi partisidir," diyorlardı. Böyle bir şeye inanamıyordu Fevzi; rüya gördüğünü sanıyordu. O artık Türkiye İşçi Partisi'nin Bursa ilinde birinci sıradan milletvekili adayıydı. Fevzi Kavuk Türkiye'de bir ilke imza atıyordu. Bir siyasi partinin seçim listesinde birinci sıraya gelmiş bir köy muhtarıydı ve üstelik başında kasketiyle, her şeyiyle gerçek bir köylüydü o...

Türkiye İşçi Partisi yöneticileri yaptıkları toplantıda merkez kontenjanlarını gerekli gördükleri sıraya yerleştirip kesin listeyi Yüksek Seçim Kurulu'na vereceklerdi. Bu listeye Bursa'nın birinci sırasına Adnan Cemgil'i koymuşlar, Fevzi'yi ikinci sıraya düşürmüşlerdi. Bu sıralama duyulduğunda Bursa ilinde, özellikle de Müşküle köyünde partililer arasında tepkilere yol açmıştı. Ön seçimden sonra köylerine dönen Müşküleli partililer olayı kısa zamanda herkese, muhtarları Fevzi'nin Bursa listesinin birinci sırasında milletvekili adayı olduğunu duyurmuşlardı. Bu haber köyde ve çevrede büyük bir sevinç yaratmış, karşı görüşlü olan, Fevzi'ye "komünist" diye kızanlar bile bu olaydan kendilerine pay çıkarmaya çalıştığından, onun ikinci sıraya düşürülmesi hiç iyi olmamıştı. Başta Başaran olmak üzere Fevzi'nin diğer arkadaşları bu habere çok üzüldüler. Bir toplantı yapıp bunu kabul etmeyeceklerini Parti'nin Bursa örgütüne bildirmeye karar verdiler. Köyde oturan, çevre ilçelerde görev yapan Müşküle'li partililer bir araya geldiler. Bunu öğrenen Fevzi çağrılmadığı bu toplantıya katılmak için gitti. Fevzi, haber duyulduğunda, tepki göstermeye

diği gibi, "Parti yönetimimiz ne yaptığını bilir, baştan, örgüt sağlam temellere oturuncaya kadar, Adnan Bey gibi okumuş adamlara gerek olduğunu düşünmüşlerdir," deyip arkadaşlarının öfkesini yatıştırmaya çalıştığı için bu toplantıya çağırılmamıştı. Toplantıya gittiğinde tüm partililerin orada olduğunu gördü.

"Toplantıyı bensiz mi yapıyorsunuz?"

"Biz bu işe çok bozulduk Fevzi, arkadaşlarla karar verdik, senin hakkını sonuna kadar arayacağız," diyen Başaran, epeyce öfkeliydi. Kendi eseri olarak gördüğü Fevzi'nin politikada bir an önce yükselmesini ve bir yerlere gelmesini istiyordu.

"Bence partimiz haklı arkadaşlar. Neden derseniz, bizler bu işi daha iyi öğrenene kadar, okumuş ve bilgili kişilerin milletvekili olarak meclise girmesi, sosyalistlerin ne söylemek istediklerinin en iyi biçimde onlar tarafından dile getirilmesi daha doğru olur," dedi Fevzi.

"Bence halka sosyalizmi kendi içlerinden çıkan, kendileri gibi konuşan kişilerin anlatması daha doğru olur Fevzi," diyerek konuşmaya katıldı Hasan Çakır.

"Belki öyle ama Hasan Aga, bizler daha olgunlaşamadık bu konularda, halkımıza gerektiği gibi anlatamayız meramımızı," diyerek yanıtladı onu Fevzi.

"Bugüne kadar hep okumuşlar yönetti de memleketi ne oldu sanki?" diyerek Fevzi'nin hakkını aramalarının doğru olacağını anlatmak istiyordu Mehmet Başaran.

"Bizim okumuşlarımız, bugüne kadar memleketi yöneten okumuşlara benzemez ama Mehmet, bunu unutmasak iyi ederiz sanıyorum," dedi arkadaşına Fevzi.

Aralarındaki tartışma epeyce sürdü. Sonunda Fevzi'nin tezi, yani Genel Merkezin Adnan Cemgil'i liste başına koyması, istemeyerek de olsa kabul edildi. Bundan sonra tüm güçleriyle çalışıp Bursa'dan en az iki milletvekili çıkarmaya karar verdiler. Çalışmaya ilkin köylerinden başlamaları gerektiğinde karar kılmışlardı. Fevzi'nin milletvekili adayı olarak listenin başında yer almasıyla değişmeye başlayan Müşküleliler köylerinden bir milletvekili çıkarma umudu içine girmişlerdi. Muhtarlıkta da başarılı işler yapan Fevzi, milletvekili olunca köylerini çok rahat kalkındırabilirdi. Bundan Fevzi'nin görüşlerini benimsemeyenler de yararlanırdı. Kalkındırmasa bile, en

azından, "Müşküle muhtarı milletvekili olmuş" diye çalım satmak vardı İznik'te ve çevre köylerde. Başaran'ın çekirdek kadrosuna köyden başkaları da katıldı Fevzi'nin seçim kampanyasında görev almak için.

Rıza Kavuk da en baştan Fevzi'nin bu işlerle uğraşmasına kızarken şimdi oğlunu desteklemeye başlamıştı. Melek Hanım oğlunun başarılarından dolayı övünüyordu. Fevzi'nin eşi Nurten zaten hep yanında olmuştu kocasının, İzmir'e parti kongresine katıldığında, kafası birazcık karışsa da kocasının yanlış bir iş yapmadığını düşünmüştü hep; ancak, bunu kaynatasına ve kaynanasına söylemeye çekinmişti o zamanlar. Böyle bir şey yapmasına aldığı terbiye izin de vermezdi zaten.

***

1965 yılı milletvekili seçim kampanyası tüm yurtta resmen başlamıştı. Bursa'da seçim kampanyasını doğal olarak il örgütü yönetiyordu. Müşkülelilere İznik, Orhangazi, Yenişehir, Gemlik ve bu ilçelerin köyleri düşmüştü seçim propagandası için. Fevzi milletvekili adayı olduğu için köylüleriyle birlikte bu dört ilçe ve köylerindeki çalışmanın dışında Bursa'nın diğer yörelerinde yapılacak seçim kampanyasına da katılacaktı. Partinin bir tek motorlu aracı yoktu bu çalışmalarda kullanılacak. Güçlerinin yettiği kadarıyla araç kiralamaya başladılar. Aralarına katılan Adnan Cemgil gerçekten çok bilgili bir adamdı. Onun bu durumu diğer partililerin güç ve cesaretini de artırıyordu. Bunun yanında sakin ve çelebi haliyle herkesin sevgisini kazanmıştı. Bu çalışmalar sırasında Cemgil'in yirmi bir yaşındaki oğlu Sinan'ı da tanımıştı Fevzi. Ateş gibi bir gençti Sinan. Onunla dostluğunu daha sonraları sık sık Ankara'ya gittiğinde de sürdürmüştü Fevzi...

Kiraladıkları arabayla partili gençleri bildiri dağıtmaları için ikişer ikişer yerleşim alanlarına dağıtan milletvekili adayları ve partililer çevredeki yüzlerce köyü gezip dolaşıyorlardı seçim süresince. Bazı köylerde ilgisizlikle bazılarında ise sevgiyle karşılanıyorlardı. Köylülerin dikkatini en çok çeken Müşküle köyü muhtarı Fevzi Kavuk oluyordu. Böyle bir aday hiç görmemişlerdi milletvekili seçimlerinde. İnanmayanlar da oluyordu bazen onun milletvekili adayı olduğuna. Bursa'nın zeytinle geçinen

Gemlik, Mudanya, Orhangazi, İznik ilçelerinde ve bu ilçelerin köylerinde en rahat konuşmayı yapıyordu Fevzi; çünkü dertlerini iyi biliyordu ki buralardaki seçmenlerin. Onların derdi zeytin üreticisi olarak kendisinin de derdiydi. Diğer köy ve kasabalara giderken de buraların sorunlarını partinin yardımıyla öğrenip konuşmalarını ona göre hazırlıyordu. Bursa'nın ve ilçelerin kentsel sorunlarını Emin Canpolat, Şükrü Akmansoy, Kemal Ümekkan gibi partililer dile getirirlerken, ülkenin genel sorunlarını ve sosyalizm konularını daha çok Adnan Cemgil anlatıyor, bu konudaki soruları yanıtlıyordu. İbrahim Balaban ise, her telden ustaca çalabiliyordu propaganda konuşmalarında.

Seçim çalışmaları sırasında Fevzi ve arkadaşlarının Mustafakemalpaşa'nın yörük köylerine yolları düşmüştü. Burada Çaltılıbük denilen bir yerde kömür madeni vardı. Madende çalışan epeyce işçi olduğu için daha çok önem veriyorlardı bu yöreye Türkiye İşçi Partililer. Ekim ayının bu ilk günlerinde hava oldukça sıcaktı. Hafif hafif esen lodos havayı ısıtıyordu. Dağlardan kekik, ovalardan sonbahar kokularını taşıyan bu rüzgarı sevmişti Fevzi. Madene yakın köylerden birine gidip kahvedekilere selam verdiler.

"Hoş geldiniz, buyurun arkadaşlar," diye karşıladı onları iri yarı, pos bıyıklı kahveci.

"Biz seçim konuşması yapmaya geldik köyünüze," dedi Fevzi.

"Benim burada yapabilirsiniz, buyurun. Hangi partidensiniz?" diye sordu kahveci.

"Türkiye İşçi Partisi'nden," dedi Fevzi.

"Siz hele çaylarınızı içe durun, ben köylülere haber göndereyim de gelsinler," diyen kahvecinin konuksever bir tavrı vardı. Kendilerine yakınlık gösteren köyler olmuştu ara sıra; ama böylesine bir sıcaklık görememişlerdi oralarda. Kahvehanedeki diğer köylüler de onları hiç yadırgamamışlar, üstelik de çok yakınlık göstermişlerdi. Adının sonradan "Hüseyin", lakabının da "Deli" olduğunu öğrendikleri kahveci, birkaç kişiyi ocağa çağırıp onlara alçak sesle bir şeyler söyledi. Kahvecinin konuştuğu kişiler hızla çıkıp gittiler. Bir anda kafasında bir şimşek çaktı Fevzi'nin; "Bu dostça davranışın arkasında bir tuzak olmasın?" diye geçirdi aklından. Biraz sonra ellerinde sopalarla bir sürü köylü kahveye dolarsa ne yaparız

diye düşünmekten kendisini alıkoyamadı. Gittikleri her yerde o olasılığı hiçbir zaman gözden uzak tutmuyorlardı. Kendi başlarına 1965 Bursa il kongresinin dışında bir saldırı gelmemişti ama, Türkiye'nin bir çok yerinde partiye karşı yapılan böyle çirkin olayların haberini alıyorlardı. Elinde olmadan belindeki ruhsatlı tabancasını dirseğiyle yokladı. Onlar daha çaylarını bitirmeden dışarıdan kahvehaneye gelen köylüleri gördüler. Gelenler Fevzi'nin tahmininin aksine çok güler yüzlüydüler ve ellerinde sopalar yoktu...

O köyde, kendilerini can kulağıyla dinleyen köylülerin karşısında çok güzel konuşmalar yaptılar. Dinleyenlerin sorularını yanıtlayan Fevzi ve arkadaşları işleri bittiğinde oradakilerden izin isteyip kalktıklarında kahveci Deli Hüseyin onları yerlerine oturttu

"Yemek yemeden nereye gidiyorsunuz dostlar?" diye sordu.

"Size zahmet vermek istemeyiz," dedi ona Fevzi. O öyle deyince de, Deli Hüseyin'in; "Sizin köye geldiğimizde bizi aç mı göndereceksiniz Muhtar?" diye sorması Fevzi'yi yüreğinden yakalamıştı. Gerçekten kendisi Muhtar olmadan önce de babası Rıza Kavuk sofraya oturmadan, onu ya da kardeşlerinden birini kahvelere gönderir, köye konuk olarak gelmiş olup da yemek yememiş kimse var mı diye baktırırdı. Eğer varsa, evde konuklara ikram edileceklerden, bir tepsiye koydurup gönderirdi. Öyle bir babanın oğlu olarak o da Deli Hüseyin'i köyden aç göndermezdi elbette.

"Ne demek, soframız sizlere her zaman açıktır. Köyümüz Müşküle'ye gelip konuğum olursanız çok sevinirim," diye yanıtladı bu iyi yürekli iri yarı adamı. Fevzi bunu söyledikten sonra gözü camdan dışarıya kaydığında birkaç kadının başlarının üstünde sinilerle kahvehaneye doğru yaklaştığını gördü. Sinileri kahvehanenin kapısında onlardan alan erkekler, köyün kadınlarınca kısa zamanda hazırlanan bu yemekleri Fevzi ve arkadaşlarının önüne koydular. Partililer için hazırlanan gerçekten bir ziyafet sofrasıydı. Böyle kısa bir zamanda bu yemekleri nasıl hazırladıklarına Fevzi akıl erdirememişti. Karınlarını iyice doyuruncaya dek yediler köylülerin kendilerine ikram ettikleri yemeklerden. Deli Hüseyin az yemek yiyenlere kızıyordu. Partililer köylülerle vedalaşıp Çaltılıbük köyünden ayrılırken hepsi duygu yüklüydü...

Ülke çapında da seçim çalışmaları tüm hızıyla sürüyordu. En çok

ilgiyi de Türkiye İşçi Partililerin meydanlarda ve radyoda yaptıkları konuşmalar çekiyordu. 1963 yılı mahalli seçimlerinde Aybar'ın radyoda yaptığı konuşmalar da çok ilgi çekmiş ve yurt çapında tartışmalara yol açmıştı. Bu konuşmalarla ülkenin emperyalizmin ve yerli ortaklarının pençelerine nasıl düşürüldüğünü ve bugün bu pençenin altında nasıl kıvrandıklarını duyup tartışmaya başladı insanlar. O kadar çok yeni şey söyleniyordu ki bu seçimlerde, rengarenk bir hava gelmişti Türkiye İşçi Partililer konuşmalarıyla. Bu konuşmalar bir çok ezberin bozulmasına yardımcı oluyordu. Fevzi bir yandan kendi seçim konuşmalarını yaparken bir yandan da partililerinin radyoda yaptığı bu konuşmaları dinliyordu. Hele "Hamdoş" adında, Güneydoğu Anadolulu bir çoban gencin yaptığı konuşma, herkes gibi Fevzi'nin de çok hoşuna gitmişti. Hamdoş, ağasının anasından daha değerli olduğunu söyleyince baştan çok şaşırmıştı Fevzi. Bunun nedenini de: "Anam beni karnında dokuz ay beslemişken ağam on sekiz yıldır besliyor," diyerek açıklamıştı Hamdoş. Daha sonra da, TİP'li arkadaşlarını tanıyınca bunun böyle olmadığını, on sekiz yıldır kendisinin ağayı beslediğini öğrendiğini anlatmıştı radyoda TİP adına konuşan Hamdoş. Fevzi ve arkadaşları ağız dolusu güldüler Hamdoş'un bu söylediklerine...

Seçim propagandalarıyla çok yakından ilgileniyordu Müşkülelilier. Fevzi'nin milletvekili adayı olması da onların ilgisini daha çok artırmıştı. Radyolardaki konuşmaları dinledikçe kafalar yavaş yavaş değişmeye de başlamıştı. Seçim çalışmalarına daha çok kişi katılıyordu gün geçtikçe. Köyden partiye üye olanlar da artmıştı. Karşıt görüşte olanlar yavaş yavaş seslerini kesmişler, son zamanlarda ise hiç konuşmamaya başlamışlardı. Görenler tüm Müşküle'yi İşçi Partili sanırdı; herkes bir tek partinin propagandasını yapmaya başlamış gibiydi. Seçim günü iki sandıktan çıkan oylara bakıldığında da durumun çok farklı olmadığı görüldü. Fevzi'nin partisi oyların çok büyük bir bölümünü alıp götürmüştü. Türkiye İşçi Partisi'ne Bursa ilinde altı bin kadar oy çıkmıştı; yüzde onuna yakını Müşküle'dendi bu oyların...

Ulusal artık (milli bakiye) yönteminden yararlanarak, oyların yüzde 2.83'ünü alan TİP, 15 milletvekili sokmuştu meclise. Bu durumda grup da

kurabiliyordu Büyük Millet Meclisi'nde. Ülke çapında partililer bayram yapıyordu. Müşküle Fevzi'nin seçilmeyişine üzülmüş olsa da Türkiye genelinde, TİP'in en yüksek oy oranına sahip köy oldukları için övünüyorlardı. Bu oy oranı ülke içerisinde herkesin dikkatini çekmişti. Özellikle sosyalist aydınlar bu köyü çok merak etmeye başlamışlardı. Gidip Müşküle denen bu köyü görmek için can atıyorlardı. Bir laboratuar gibi görüyorlardı Müşküleyi. Sosyalizmin ilk tohumlarını atan İsmail Başaran'ı ve milletvekili adayı olan köyün Muhtarı Fevzi'yi tanımak istiyorlardı. Zamanla bir yolunu bulup Müşküle'yi ziyaret de ettiler bu kişiler. Gelenler Başaran'ı yetiştirenin Nâzım Hikmet olduğunu öğrendiler. Aydınların bir çoğu Müşküle'ye Nâzım Hikmet'in köyü gözüyle bakmaya başladılar...

Köylüler bir çok okumuş, aydın kişilerle tanışırken Fevzi de hem köy muhtarı ve hem de TİP'in milletvekili adayı olarak gelenlere ikramda kusur etmemeye çalışıyordu. Eşi Nurten bol bol yemek yapıyordu Müşküle'ye gelen konuklara. Bu arada gelenlerin bir çoğunun içkiye olan düşkünlüğü köylülerin bazılarınca eleştiriliyordu. Köylüler haklı olarak, gelen bu bilgili kişilerin kendileriyle ayık kafayla konuşup dostluk etmesini istiyorlardı. Alkolün verdiği coşkuyla söylenen sözler güzeldi ama çoğu zaman köylülerin kafalarındaki soruların cevabı havada kalıyordu. Fevzi'nin bu durumda yapacağı fazla bir şey de yoktu; konuğa saygı gereği, gelen konuklarla oturup, birlikte o da içki içmek zorundaydi. Müşküle'ye gelenler Fevzi'den çok İsmail Başaran'a soru soruyorlardı. Her gelen ondan Nâzım'ı anlatmasını istiyordu. O da bildiklerini herkese ayrı ayrı yineleyerek büyük bir coşkuyla anlatıyordu. Köylüler Başaran'ın Nâzım'la ilgili anlattıklarını çoktan ezberlemişlerdi. Onun söylediklerini bir çok kez dinlediklerinden; bazen o anlatırken kendilerini tutamayan köylüler konuşmasını tamamlayıveriyor ya da unutup atladığı yerleri hemen anımsatıyorlardı.

Yoğun çalışma temposu içerisinde günler durmadan geçip gidiyordu. Fevzi de bir yandan köyünde en iyi biçimde muhtarlığını sürdürmeye çalışırken, bir yandan da çevredeki köy ve ilçelerde partilileri ziyaret ederek hem dostluğunu pekiştiriyor ve hem de bir tür denetim yapmış oluyordu. Bu arada partinin Bursa'daki il merkezine sık sık gidip hem bilgileniyor

ve hem de yeni dostlar ediniyordu. On beş kişiyle meclise giren parti, bir milletvekili istifa edince on dört kişi kalmıştı. Bu on dört kişi meclisin tozunu atıyordu. Önlerine çıkarılan tüm engelleri aşıp ülkenin gündemine oturmasını biliyorlardı. Milletvekillerinin Meclis'teki çabasını gören Fevzi daha çok çalışması gerektiğine inanıyordu. Yaptığı çalışmalarla çevresinde iyice tanınmaya başlamıştı. 1966 Kısmi senato seçimlerinde de tüm gücüyle çalıştı. Rasih Nuri İleri ve Bursa senatör adayı olan eşi Bedia İleri'yle birlikte bir çok yeri dolaştılar. Bu çalışmalar sonucu Bursa'da oylarını artırmalarına karşın senatör çıkaramamıştı parti. TİP bu kısmi senato seçimlerinde oy oranını %3.79'a çıkarmıştı. Yine, Ulusal Artık yönteminden yararlanılarak Kocaeli ilinden Fatma Hikmet İşmen Senato'ya girmişti. Demokratik hakların genişlemesi için gerek meclis içerisinde ve gerekse meclis dışında büyük çaba harcayan parti, yaptığı Doğu mitingleriyle de dikkatleri çekiyordu. Parti bu mitinglere en üst düzeyde katılıyordu. Liderlerinin Doğu ve Güneydoğu illerinde yaptıkları konuşmaları dikkatle izliyordu Fevzi. Askerliğini Güneydoğu'da yaptığından beri bu bölgeyle ilgili konulara daha çok dikkat eder olmuştu.

***

1966'nın en önemli olaylarından biri de ilk kez delege olarak katıldığı, partinin 20-23 Kasım 1966'da Malatya'da yapılan 2. Olağan Kongre'siydi. Delege olarak Bursa'dan Fevzi Kavuk, İbrahim Balaban, Şükrü Akmansoy ve Gürbüz Akkök seçilmişlerdi. Malatya'ya vardıklarında güzel bir ortamla karşılaşmışlardı. Malatyalılar çok doğal karşılamışlardı TİP'in büyük kongresini. Delegeler sokaklarda hiç çekinmeden gezebilmişti. Doğu'nun bu kenti konukseverliğini ve demokratlığını göstermişti gelenlere. Buralara, askerliğini yaptığı bu bölgeye yeniden gelince Fevzi, ikibuçuk yıl süren o günleri anımsamıştı. Aradan on iki yıl geçmesine karşın pek değişiklik görememişti Güneydoğu'da...

Kongre başladığında toplantıyı Rıza Kuas açtı. Yoklama yapıldıktan sonra çoğunluk olduğu anlaşıldı. Yoklamayı yapan partinin Merkez Yürütme Kurulu üyeliğinin yanında genel sekreter yardımcılığına da bakan Nihat Sargın: "Adı okunmayan var mı?" diye sorunca Bursa delegelerinden

İbrahim Balaban ayağa kalkarak: "Benim adım okunmadı," dedi. Balaban'ın adının okunmamasına diğer Bursa delegeleri gibi Fevzi de şaşırmıştı. Bu arada Sargın'ın da şaşırarak Balaban'a baktığını gördü Fevzi. Yoklamayı yapan Sargın'ın şaşkınlığının nedenini sonradan anladılar. Savcılıktan partiye gelen bir yazıda eski hükümlülerin delege olamayacağı kararı varmış. Sargın, Balaban delege seçilince kendisini partiye çağırıp konuşmuş ve savcılıktan gelen yazıyı göstererek üyeliğinin olanaksızlığını ona anlatmış. Orada itirazda bulunmayan Balaban, Büyük Kongre'ye gelip kendisinin delege sayılmasını istiyordu şimdi. Sonuç olarak delegeliği yasaca kabul edilmeyen Balaban kongreye boşu boşuna gelmiş oluyordu. Kongre savcılıktan gelen bu yazıya uymak zorunda kalıyordu. Can Yücel konuşma sırası geldiğinde bir ayağına Balaban'ın ayakkabısını giyerek kürsüye çıkmış ve Balaban'ın hiç olmazsa pabucunun kürsüye çıkmasını sağladığını söylemişti...

Divan başkanlığına tek aday olan Çetin Altan seçildi. Aybar gerek sosyalizm anlayışları konusunda, gerekse ülkenin içinde bulunduğu durum hakkında bir konuşma yapmıştı. Ondan sonra da, rapor üzerinde görüş ve eleştirilerini dile getiren delegelerin konuşmalarını kaçırmamak için, dışarıya çıkmamaya çalışarak tüm dikkatiyle dinledi Fevzi. Aybar'ı çok beğeniyordu; "parti lideri böyle olur," diye düşünürdü her zaman. O gün rapor üzerinde yapılan eleştirileri yanıtlamak için kürsüye çıkan Behice Boran'a da hayran kalmıştı. Böyle akıllı ve bilgili bir kadın ne görmüş, ne de duymuştu. Onu dinledikçe köyündeki cahil bırakılmış, okul yüzü görmemiş kadınların durumunu düşünüp üzüldü. "Demek kadınlara da olanak verilse onlar da erkeklerden geri kalmayacaklar," diye düşündü Fevzi...

Seçimlere geçildiğinde, işçi kesiminden (köylüler ve kendi işinde beden ağırlıklı çalışan kişiler de bu kesime girerlerdi) Genel Yönetim Kurulu'na aday olması önerildiğinde çok heyecanlanmıştı. "Bu kadar çok bilgili, ağzı böylesine laf yapan insanların içerisinde partiye ne kadar yararlı olabilirim?" diye düşünüp başta aday olmak istemedi Fevzi. Gerek Bursalı arkadaşları, gerekse partideki tanınmış kişilerin ısrarları ile kabul etti Genel Yönetim Kurulu adaylığını. Yapılan seçim sonucunda Fevzi partinin Genel Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmişti. Bundan sonra partinin üst yö-

neticilerinden olan Muhtar Fevzi, politik yaşamında bir kariyer daha kazanırken bu kariyeriyle birlikte sorumluluğunun da çok artmış olduğunun bilincindeydi...

24 Kasım 1966 tarihinde kongrenin hemen ardından Malatya'da yapılan ilk Genel Yönetim Kurulu toplantısındaki seçimlerde Mehmet Ali Aybar tek aday olarak Genel Başkan seçildi. Genel sekreterliklere işçi kesiminden Rıza Kuas, diğer kesimden Nihat Sargın seçildiler. Ayrı ayrı yapılan seçimde işçi kesiminden İbrahim Çetkin, Şaban Erik, Rahmi Eşsizhan, Kemal Nebioğlu, Şaban Yıldız; diğer kesimden ise Sadun Aren, Behice Boran, Minnetullah Haydaroğlu, Burhan Cahit Ünal, Tarık Ziya Ekinci Merkez Yürütme Kurulu'na girdiler.

Fevzi Malatya'dan köyüne dönerken Ankara'ya uğradı. Edindiği yeni arkadaşlarıyla birkaç gün daha geçirip hem dostluğunu ilerletmek ve hem de bilgisini artırmak istemişti. Bu kişilerle birlikteyken çok yeni şeyler duyup öğreniyordu. Evinde kaldığı dostu Aydın Aydemir'e kendisinin hangi kitapları okumasının daha iyi olacağını sorduğunda, o Georges Politzer'in "Felsefenin Temel İlkeleri" adlı kitabını kesinlikle ilk sıraya almasını söylemişti. Yalnız söylemekle kalmayıp kitabı da hediye etmişti. Fevzi, TİP'e üye olup okumuş kişilerle tanışalıdan beri (Ankara'da en çok görüştüğü okumuşların başında da Dr. Niyazi Tunga, Leon, Kemal Ağırnaslı ve Dr. Yavuz Erkoçak geliyordu) bu felsefe lafı konuşmalarda çok geçiyordu; onun için de arkadaşının verdiği kitabı bir an önce okumak istiyordu. Otobüsle Ankara'dan Bursa'ya dönerken Politzer'in kitabı vardı Fevzi'nin elinde...

Özellikle de Genel Yönetim Kurulu'na seçildikten sonra bir çok yeni dostlar edinmişti. Bu değerli insanlarla kurduğu dostluktan gurur duyan Fevzi, görevini tam anlamına yerine getirip getiremeyeceğini düşünerek heyecanlanıyordu. Köye döndüğünde Başaran ve arkadaşları haberi daha önce aldıkları için onu öpüp kutladılar. Ertesi gün Müşküle'nin çekirdek sosyalist kadrosu, dikileli iki buçuk yıl olan çınarı ziyaret edip müjdeyi Nâzım'a da verdiler. Başaran Nâzım'ın çınarında yaptığı konuşmada Koca Usta'ya övgüler yağdırarak, "Bursa mahpushanesinde yanına çırak duran İsmail Başaran'ın senin sayende yetişip, yetiştirdiği Fevzi Kavuk, sosya-

listlerin partisinin genel yöneticisi oldu, sana minnettarız ustam," diyerek sözlerini tamamladı. Sanki ayindeymişler gibi hepsi saygıyla duruyorlardı çınarın çevresinde. Hiç biri çınarın dibine fazla yaklaşmıyordu; sanki Nâzım'ın mezarının üzerine basıp da saygısızlık yapacaklarmış gibi hissediyorlardı kendilerini. Köylüler çınarın çevresine çöküp Fevzi'ye kongreye gitmek için köyden çıkıp yeniden aralarına dönünceye dek neler gördüğünü, kimlerle tanıştığını bir bir anlattırdılar. Hepsi yakından tanıdıkları ve sevdikleri hemşerileri Ressam İbrahim Balaban'ın delege olamayışıyla ilgili duruma da üzüldüler. Can Yücel'in Balaban'ın papucu ile kürsüye çıkışını da gülerek dinlediler...

***

Genel Kurulun toplantılarına katılmak için sık sık Ankara'ya gitmeye başlamıştı Fevzi. Köyden çıkıp İznik ya da doğrudan araba bulabilirse Adapazarı üzerinden gidiyordu Ankara'ya. Yolda uyuyamıyordu ertesi gün toplantıda neler konuşması gerektiğini düşünmekten. Otobüsten indiğinde soğuk ve kemikleri sızlatan bir Ankara ayazıyla karşılaşmıştı. Hiç et tutmadığından yağsız bedeni herkesten fazla üşürdü her zaman. Mart'ın üçüydü, Marmara Bölgesi'ninkine benzemeyen bir soğuk vardı burada. Daha önceleri yalnızca geçmişti Ankara'dan; çok iyi tanımıyordu bu kenti. Erkenden indiği Ankara'nın terminalindeki kahvehanede oturup simit ve çayla kahvaltı ettikten sonra büfeden; Doğan Özgüden, Fethi Naci ve Yaşar Kemal'in kurucusu oldukları haftalık Ant Dergisi'nin son sayısını aldı. TİP'i tutan bu dergiyi severdi. Her zamanki gibi yine bir çok önemli yazı vardı; onları dikkatlice okudu Fevzi. Daha sonra da İstanbul'dan Ankara'ya yeni taşınan Çankaya yakınlarındaki genel merkeze doğru yola çıktı. Takside giderken, yine Genel Yönetim Kurulu'na ilk seçildiği günkü gibi heyecan ve mutluluğu bir arada yaşıyordu. Kaşının üzerine düşen kasketini düzelti. Arkasına yaslanarak toplantıyı bir an unutup Atatürk Bulvarı'ndan çıkan taksinin o sırada önünden geçmekte olduğu önemli binalara, hızlı hızlı yürüyüp bir yerlere yetişmeye çalışan Ankaralılara baktı...

Fevzi'nin Ankara'ya gidip gelmeleri üç ayda bir yineleniyordu.

Bu arada yedinci yılına gelen muhtarlığını da elinden geldiğince en iyi biçimde yürütmeye çalışıyordu. Kendisi köyden ayrıldığında muhtarlık

mührünü çok güvendiği can dostu Emin Alper'e bırakıyordu. Bu arada evliliği de mutlulukla sürüyordu. Kalabalık bir aileye gelin gelen Nurten bir yandan büyüklerine saygısını, küçüklerine sevgisini eksik etmeden annelik görevlerini yerine getirirken, diğer yandan da muhtar kocasının konuklarına ve TİP'in Genel Yönetim Kurulu üyesi Fevzi Kavuk'un köye gelen partililerine yemekler hazırlayıp sofra kurmaktan geri kalmıyordu. Gürol on bir yaşına girmişti, bu yıl ilkokulu bitirecekti. Sekiz yaşındaki kızı Gülcan, gittikçe güzelleşiyordu. Senayi, en küçük olmanın tadını çıkarıyor; babasından bunun karşılığı olan sevgiyi bekliyordu o eve geldiğinde. Rıza Kavuk belli etmemeye çalışıyordu ama oğlunun başarılarından büyük kıvanç duyduğu her halinden anlaşılıyordu. Melek Hanım İzmir dönüşünde oğluna söylediği "siz vatanı satıyormuşsunuz" lafını bir daha demedi. Hatta, köydeki kadınlara Türkiye İşçi Partisi'nin propagandasını yaparak: "Asıl vatan satıcı Adalet Partisi, memleketi Amerika' ya satıyor, görmüyor musunuz?" diyerek onları uyarıyordu...

1967 yılı seçimsiz geçiyordu. Aslında Fevzi'nin dört yıllık muhtarlık süresi bu yıl doluyordu ama yerel seçimler bir sonraki yıla ertelenmişti. Muhtarlık seçimleri, kısmı Senato seçimleriyle birlikte yapılacaktı. Bu seçimde de adaylığını koymayı düşünüyordu Fevzi. O koymasa bile adaylığını, çevresinin yoğun baskısıyla kolay kolay bırakamazdı muhtarlığı. Artık, eskisi gibi kan gövdeyi götürmüyordu köyde. Yine de üzücü olaylar olmuyor değildi; bir keresinde Fevzi'nin ağabeyi Ali, bir köylüsünü vurmuştu ayağından. Köyün barış düzeninin bozulacağından büyük kaygı duyan Fevzi, ağabeyinin tüm karşı koymalarını dinlememiş, vurulan adamı hastaneye kaldırarak tedavisini yaptırmıştı. Bu davranışından dolayı da köyde kendisini kutlayan çok olmuştu.

1967 yılı seçim yılı olmasa da ülkede olaylar duymak bilmiyordu. TİP'e karşı komplolar, toplantılarına saldırılar durmuyordu. Haziran ayında Meclis Anayasa Komisyonu, konuşmalarıyla ve yazılarıyla partinin bayraktarlığını yapan Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermişti. Ve yine, her dönem Türkiye'de sosyalizm ve demokrasi için yapılan savaşımların öncülerinden yazar Aziz Nesin temmuz ayında, Sovyetler Birliği'nden TKP'nin direktiflerini ve Nâzım Hikmet'in doküman-

larını getirmek suçlamasıyla gözaltına alınmıştı. Tüm baskılara karşın bir avuç TİP milletvekilleriyle, Senatoda tek başına Fatma Hikmet İşmen'in yaptıklarını dikkatle izleyen Müşküleliler durmadan çevre ilçe ve köylerde partinin propagandasını yapıyorlardı. Fevzi; İznik, Yenişehir, Gemlik ve Orhangazi caddelerinde yürürken bir çok kişi yanındakine gösterip, onun için ya "büyük adam" ya da "vatan haini" diyordu. Çevrede iyice ünlenmişti Müşküle Muhtarı.

***

1968 geldiğinde Fevzi, bu yılın bir önceki yıla göre daha hareketli geçeceğini düşündü. Muhtarlık ve kısmi senato seçimlerinin yanında bu yıl partinin 3. Büyük kongre'si de yapılacaktı. 2 Şubat 1968'de yılın ilk Genel Yönetim Kurulu toplantısı için yine Ankara yollarına düşmüştü Fevzi. Ankara terminalinde börek ve çayla kahvaltı edip genel merkeze gittiğinde ondan önce gelen Genel Yönetim Kurulu üyelerince her zamanki gibi sıcak duygularla karşılanmıştı. Genel Yönetim Kurulu'na değişik bir renk katıyordu Müşküle köyünün bu kasketli muhtarı. Kısa zamanda Aybar'ın da sevgisini kazanmıştı. Aybar toplantıya geldiğinde her zamanki gibi hatırını sorup özel ilgi gösterdi Fevzi'ye. Bir gün önce, Üzeyir Kuran ölmüştü. Herkesin çok sevdiği ve "Üzeyir Baba" dedikleri, 1946 yılında Maden İşçileri Sendikası başkanlığı yapmış olan bu işçi liderinin ölümünden dolayı herkes çok üzgündü. Fevzi de haberi duyduğunda kısa da olsa içten bir dostluk yaşadığı bu candan insanın ölümüne çok üzüldü. Aybar, ilkin Üzeyir Kuran'ın kimliğinden söz ettikten sonra Genel Yönetim Kurulu'nu saygı duruşuna davet etti. Okunan raporlar ve konuşmaları dikkatle izleyen Fevzi, kendisine ağabey dediği değerli avukat ve parti üyesi Halit Çelenk'in Merkez Haysiyet Divanı'na sevki konusu tartışılırken çok üzülmüştü. Bu konuda yapacağı bir şeyin olamaması onun canını çok acıtmıştı. Nedense ilk gördüğü günden beri Halit Çelenk'i çok fazla sevmiş ve ona büyük bir saygı duymuştu.

Partinin yaptığı çalışmaları ve ülkedeki olayları tüm dikkatiyle izlemek durumunda kalıyordu Fevzi. Kendisi hem milletvekili adayı olmuştu hem de düzeni değiştirip sosyalizmi kurmak için yola çıkmış bir partinin

Genel Yönetim Kurulu üyesiydi; partili partisiz bir çok kişi düşüncelerini öğrenmek için ona sorular yöneltiyordu. Bu arada mecliste Ulusal Artık yöntemi kaldırılarak TİP'in yeniden parlamentoya girmesi önlenmeye çalışılıyordu. Savcılar durmadan Türk Ceza Kanunu'nun 141-142. maddelerine göre tutuklamalar yapıyordu. Mihri Belli, partinin içinde yavaş yavaş Milli Demokratik Devrim (MDD) denilen stratejiyi benimseyen muhalif bir kanat oluşturmaya başlamıştı. Fevzi'nin de birkaç yazısının yayımlandığı Yön Dergisi'nin başlattığı muhalefet ise, işçiyi köylüyü dikkate almayan, asker sivil zinde güçlerin öncülüğünde yapılacak bir darbeyle kurulacak sosyalizm teziyle fazla yandaş bulmayıp partiyi de pek yıpratamamıştı. Fevzi, Mihri Belli'nin başını çektiği, kendilerine TKP'li diyen, gerçekten hapse atılıp büyük eziyetler çekmiş bu kişilerin partiyi ele geçirme olasılığını düşünüp çekiniyordu. Nâzım'ın partisinde çalışmış bu kişilere saygı da duyuyordu; ancak bir yandan da bunların TKP'den dışlandığı da söyleniyordu. Fevzi'nin bildiği kadarıyla TKP, Türkiye İşçi Partisi'nin Mihri Belli ve arkadaşlarından korunmasını istediği için, kendisi de bu gruba karşı tavır alıyordu.

2 Haziran 1968 tarihinde yapılan kısmi senato seçimleri ve beş ilde yapılan milletvekili seçimlerine katılan parti, oy oranını artırmıştı. Ancak, bu seçimlerde Ulusal Artık sisteminin kaldırılması sonucu senatör çıkaramamıştı parti. Aynı zamanda yerel seçimlerin de yapıldığı bu tarihte Bursa'dan Avukat Şükrü Akmansoy Türkiye İşçi Partisi'nin adayı olarak belediye meclisine girmişti. Belediye meclisinde yaptığı çalışmalarla halkın büyük sevgisini kazanmıştı. İstanbul'da Belediye Meclisine 14, İl Genel Meclisine 15 kişi sokan Türkiye İşçi Partisi, Adalet Partisi'nin oylarının bir usul hatası yapmaları nedeniyle iptal edilmesiyle bu kurullarda ana muhalefet partisi olmuştu. Fevzi Müşküle'de ikinci kez seçimle muhtarlığı alırken yine büyük bir fark atmıştı karşısında adaylığını koyan köylüsüne. Geçen dönemde Fevzi'nin en büyük başarılarından biri, devletçe ikinci sınıf işlemi gören Müşküle'ye parti çalışmalarında tanıdığı doktor dostlarını getirip tüm köylüyü; hatta çevre köylerinin insanlarını sağlık denetiminden geçirtmesiydi. Doktorlar; Gencay Gürsoy, Esat Eşkazan, Ataman Tangör; hekim olmayan arkadaşları o Avrupa'da çalışan Dr. Serol Teber de olduğu halde Murat Sarıca'nın Mercedes marka arabasıyla köye geldi-

ler. Fevzi'nin köyüne, TİP'e birçok il ve ilçe halkından çok oy vermiş olan Müşkülelilere bir hizmette bulunmak istemişlerdi. Bunun için gelip iki gece de köyde kalarak isteyen herkesi üç gün boyunca ücretsiz sağlık kontrolünden geçirdiler. Bunun için okulun dört sınıfı poliklinik olarak düzenlendi. Yanlarında bol bol da ilaç getirmişlerdi doktorlar. Bir çok kişinin önemli sağlık sorunu çıkmıştı. Bu hümanist doktorlar, hastalık sorunu olanlara, görev yaptıkları hastanelere gelirlerse kendileriyle orada da ilgileneceklerini söylediler. Daha sonra da İstanbul'da bu doktorların görev yaptıkları hastanelere giden Müşkülelilerler onlardan yakın ilgi görerek hastalıklarına çare buldular.

Fevzi, yaşamından memnundu; partinin yavaş da olsa giderek büyümesi, ailesinde süregelen sevgi ve saygıya dayanan yaşantı; köyünde kardeşliğin ve dayanışmanın artarak sürmesi onu mutlu ediyordu. Fakat politik ve kişisel yaşamının hep böyle mutlu süreceği düşünülemezdi. Nitekim 1968'in 15 Temmuz'unda İstanbul'a gelen 6. Filo, partinin ilk şehidini vermesine neden olmuştu. TİP üyesi Vedat Demircioğlu İstanbul Teknik Üniversitesi'nde, gece polislerce pencereden atılarak öldürülmüştü. Bu olay, Fevzi'yi ve iyice bilinçlenip her olayla yakından ilgilenen Müşküleli sosyalistleri çok üzmüştü. Fevzi, Genel Yönetim Kurulu üyesi olarak aynı yılın eylül ayında yapılan Bursa Merkez İlçe kongresinde bir konuşma yaptı. Arkadaşlarının çok beğendiği bu konuşmada, partiye ve partililere yapılan saldırıların üzerinde durdu. Fevzi; bu konuda yapılan ve bundan sonra yapılacak olan saldırılarla, yani faşizmle, Türkiye İşçi Partisi olarak yalnız başlarına başa çıkabilmelerinin çok çaba ve yürek gerektirdiğini, ama ne kadar güçse, o derece de onurlu olduğunu anlatarak, her zaman söylediği gibi, bunun üstesinden gelmenin bilinçle ve çok çalışmayla mümkün olduğunu anlattı. Fevzi'nin bu konuşması eskilerine göre çok daha iyiydi. Konuları kavrayışı giderek artan Müşküle köyü muhtarı konuşma yeteneğini de geliştiriyordu. Onu dinleyen Şükrü Akmansoy, Fevzi'nin konuşmasını çok beğendiğini söyleyen Kemal Ümekkan'a:

"Kolay değil, iki yıldır Ankara kaldırımı çiğniyor adam," demişti.

***

1968 Yılında, zaman ilerleyip de Büyük Kongre günü yaklaştıkça Fevzi'nin endişeleri de artıyordu. Son Genel Yönetim Kurulu toplantısında Aybar'a karşı, Yürütme Kurulu'nda verilen beşli bir takrir tartışılmıştı. Bu takriri verenler, parti yönetiminin çok sevilen ve sayılan kişileri olan Sadun Aren, Behice Boran, Nihat Sargın, Minnetullah Haydaroğlu ve Şaban Erik'ti. Tartışma günlerce sürdü. Kendisinden, Aybar'ın bundan sonra kişisel çıkışlar yapmaması, vereceği ve yeni konuları gündeme getiren demeçlerini ilkin yetkili kurullarda tartışmasını istiyorlardı. Bunun nedeni de sosyalizme yeni tanımlar, yeni sıfatlar getirmesiydi. Aybar bunu kesinlikle kabul etmiyor, arkadaşlarının dile getirdiklerinin kendisini inandırıcı şeyler olmadığını söylüyordu. Sosyalizm anlayışı tartışılırken Aybar'la Aren-Boran, Çekoslovakya olayları konusunu yorumlarken de çok ayrı düşmüşlerdi. Aybar'ın bu takriri veren arkadaşlarının sosyalizm ve Çekoslovakya olayları konusundaki anlayışlarını kabul etmeyeceği baştan belliydi. Fevzi ve arkadaşlarını Genel Yönetim Kurulu toplantısına çağırırken, "bu arkadaşlarla ben çalışamıyorum," demişti. Bunun anlamı da, takriri veren o beş kişiyi partiden, en azından Merkez Yürütme Kurulu'ndan atın demekti. Aybar'a çok inanmakla birlikte Fevzi, bu beş kişinin partiden atılmasını tımağın etten ayrılması gibi korkunç bir şey olacağını düşünüyordu. Sonunda Genel Yönetim Kurulu'nun toplantısında Yürütme Kurulu'ndan atılmamışlardı bu beş kişi; sonuç Fevzi'yi sevindirmişti. Hesaplaşma 9 Aralık tarihinde yapılacak III. Büyük Kongre'ye kalmıştı.

Kongre başlayıncaya dek çekişmeler sürdü. Bu arada Fevzi, kendi sağlığıyla da uğraşmak zorunda kaldı. Midesi delinmişti; Bursa Devlet Hastanesi'nde ameliyat edip midesindeki deliği kapattılar. Kongreye dek sağlığına dikkat edip iyileşmesi gerekiyordu. Tam da iyileşmiş sayılmazdı Ankara'ya kongre için gittiğinde. 9 Aralıkta Ankara'daki Selim Sırrı Tarcan Spor Salonu'nda toplandı kongre. Aybar'ın yaptığı konuşma daha çok duygulara sesleniyordu. Aybar'a karşı olanlar da kendi görüşlerini anlattılar. Fevzi, hiç kaçırmadan dinliyordu konuşmaları. Halen kimin haklı kimin haksız olduğuna karar verememişti. En çok, Müşkülelilerin: "Bizim parti karıştı be Fevzi," demelerine üzülüyordu. Müşküle'de böyle konuşulduğuna göre tüm yurtta da aynı şeylerin dile getirildiğini düşünüyordu. Karşılıklı konuşmaların dışında ortak nokta bulmak için konuşanlar

da oluyordu, Fevzi en çok bu ortak nokta bulmak için yapılan konuşmaları seviyor, parti bölünecek diye çok korkuyordu. Konuşmacılardan Trabzon delegesi Attila Aşut: "Malatya Kongresi'nde partiyi sağduyu kurtarmıştı, bu kongrede de solduyu kurtaracaktır," deyince Fevzi içinden "inşallah" demekten kendini alamadı. Aybar listesine Aren'i almayınca Fevzi'nin "inşallah"ının bir kısmı boşa gitmişti bile. Aybar'ın, birlikte çalışabileceğini söylediği Boran, Sargın ve Yusuf Ziya Bahadınlı'nın listede yer almalarını istemesine karşın onların bunu kabul etmemesi sonucu "inşallah" iyice suya düşüyordu.

İki ayrı listeyle girildi Genel Yönetim Kurulu seçimlerine. Fevzi Kavuk Aybar'ın listesindeydi. Aybar'a muhalefet yapacak kadar bilinçli bulmamıştı kendisini. Kafasındaki ikilem halen sürmekteydi. Karşı listede de çok sevdiği arkadaşları, yoldaşları vardı. Seçim sonuçları açıklandığında yine GYK'na girmişti Fevzi. Hemen hemen Aybar'ın listesinin tamamı seçilmişti Genel Yönetim Kuruluna. Ancak, bu Aybar'ı mutlu etmemişti; çünkü karşıt listenin başını çeken, işçi olmayan kesimden Sadun Aren, işçi kesiminden de Şaban Erik Genel Yönetim Kurulu'na seçilenler arasındaydılar.

Aybar, son durumdan rahatsız olmuştu. Sadun Aren ve Şaban Erik'in Genel Yönetim Kurulu'nda olmalarına, hatta kendisine karşıt kişilerin partide bulunmalarına razı değildi. Bunların tasfiyesini istediği söyleniyordu. Kongreden sonra içi hiç de rahat olmadan Müşküle'ye dönen Fevzi, bir yandan köyün işleriyle uğraşırken diğer yandan da partide olup bitenleri dikkatle izliyordu. Sadun Aren'in liderliğinde bir grup TİP'li parlamenter olağanüstü kongre yapılması için bir bildiri yayınlamışlardı. Merkez Yönetim Kurulu, Genel Yönetim Kurulu'nda durumu görüşmek için karar almış, bunun üzerine de Fevzi yine Ankara yollarına düşmüştü. 8 Aralık'ta yapılan toplantıda, delegelerden yeterli imzayı toplayan Aren ve arkadaşlarının olağanüstü kongre istekleri tüzüğün gerekli maddesine göre kabul edilmişti. Zaten Aybar da bir kongre yapıp karşıtlarının partiden tümüyle ayrılmalarını sağlamak istiyordu.

Alınan karar gereğince 2. Olağanüstü Kongre 28-29 Aralık 1968 tarihinde Ankara'da Dilşat Düğün Salonu'nda yapıldı. Mehmet Ali Aybar'ın üç saat on beş dakika süren konuşmasından sonra bir çok kişi söz alarak

görüşlerini dile getirdi. Aybar karşıtlarının geçen seferki kongreden daha güçlü oldukları görülüyordu. Bu arada "Devrimci Grup" adıyla ayrı bir liste çıkaran MDD'ciler ancak 10 oy alabildiler. Aren-Boran Gurubu olarak anılan Aybar karşıtı listeden bu kez 41 kişilik Genel Yönetim Kurulu'na on bir kişi girmişti. Yedeklerin ön sıralarında hep Aren-Boran grubunun adayları vardı. Fevzi, kendisinin küçüğü olan kardeşi Nurettin köyde adam yaraladığı için, çok istediği halde II. Olağanüstü Kongre'ye katılamamıştı. O, katılamadığı bu kongrede Genel Yönetim Kurulu'na yine seçilmişti. Aybar yeniden Genel Başkan'dı. Genel sekreterler Rıza Kuas ve Tarık Ziya Ekinci olmuştu.

***

Soğuk ve karlı bir havada otobüsle ilk Genel Yönetim Kurulu toplantısından dönerken içi hiç rahat değildi. İki kişinin kendi listesine girmesi sonucu rahatsız olan Aybar, şimdi on bir karşıtının girmesiyle ne yapacak diye düşünüyordu Fevzi. Müşküle'ye vardığında kendisini merakla bekleyen arkadaşlarına olayları büyütmeden, yapılan konuşmaları yumuşatarak anlattı. Köylüler en az Fevzi kadar korkuyorlardı partinin bölünmesinden. "Ancak bir partimiz oldu, o da bölünürse biz ne yaparız" diyorlardı Müşküleliler. Gerçekten de çok sevmişlerdi Türkiye İşçi Partisi'ni. Sanki onunla bütünleşmişler, partinin bir parçası olmuşlardı. Çevre ilçe ve köylerde üye olsun olmasın Müşkülelilerin hepsine ayrım yapmadan İşçi Partili diye bakıyorlardı.

Fevzi, büyümekte olan çocuklarıyla söyleşip, onların dertleriyle haşır neşir olarak kendisini rahatsız eden politik düşüncelerden biraz olsun uzaklaşmak istedi. Muhtarlık işlerinin yolunda gitmesi için uğraştı bir süre. Kafasını kurcalayan konularda konuşmak için Başaran'ı aradı kahvelerde. Onun da biraz önce kendisini sorduktan sonra zeytinliğini dolaşmaya gittiğini öğrendi. Nerede olacağını biliyordu Başaran'ın. Ovalara doğru yürümeye başladı. Zeytin ağaçları yapraklarını dökmedikleri için yaz kış aynıdırlar. O gün sertçe bir poyraz esiyordu; onun için de durup durup sallanan yapraklar gümüşün çeşitli renklerine bürünüyordu. İki gün önce yağan kar erimiş ve kuytu yerlerde yer yer küçük öbekler kalmıştı. Zeytin topla-

ma zamanı yeni bittiği için çocuklar başak yapıyorlardı. Ürün toplandıktan sonra dallarda ve ağaç diplerinde görülmeyip de kalan zeytinleri, isteyen herkes toplayabilirdi başkalarının zeytinliklerinden. Çocukların üç beş kuruş kazanmak için yaptığı bu işe 'başak' denirdi. Birkaç kadın, ellerinde zeytin sepetleri ve bağ bıçaklarıyla akşam yemek için ot topluyorlardı. Sekiz on çeşit ot toplarlardı kadınlar bu zeytinliklerden. Fevzi pek severdi bu karışık ot yemeğini. Üstelik karısı Nurten de bu yemeği çok iyi ya-pardı.

Başaran'ın zeytinliğine vardığında onu zeytin ağaçlarından birinin kütüğüne oturmuş sigara içerken buldu. Selamlaştılar iki dost.

"Gel bakalım. Ben de seni aramıştım biraz konuşalım diye."

"Ben de seninle konuşmak istedim, kahvede sordum, beni aradığını öğrendim. Bir şey mi vardı bana söylemek istediğin İsmail Aga, dün herkes başımıza toplandığı için rahat konuşamamıştık."

"He ya. Seninle bir şeyler konuşmak istedim, kalabalık içerisinde söylenmesi pek iyi olmaz diye sonraya bıraktım."

"Hayırdır, önemli bir şey miydi konuşmak istediklerin?"

"Bence önemli sayılır Fevzi."

"Nedir sence önemli olan bu şey İsmail Aga?"

"Dün akşam Bizim Radyo'yu dinledim, epeydir çıkaramıyordum orasını, sonunda dün akşam bulabildim."

"Neler söylüyorlar radyoda İsmail Aga?"

"Söylediklerinden Aybar'ın yanlış yaptığını, Aren'le Boran'ın doğru olduğunu anladım."

"Deme be? Ben de epeydir yerini bulup dinleyemediğim için Bizim Radyo'nun bu konuda ne diyeceğini merak ediyordum."

"Bundan sonraki toplantılarda bu duruma dikkat etsen iyi olur Fevzi. Nâzım'ın radyosu bunu söylüyorsa, bir şeyler bildiği içindir bence."

"Doğru söylüyorsun İsmail Aga. Bundan sonra daha dikkatli olurum. Zaten kafam da çok net değil bu konuda. Behice Hanım olsun, Sadun Bey olsun ikisi de derya gibi insanlar; boş konuşmadıklarını biliyordum ama, Aybar'ın bu partinin başında olması gerektiğine inandığım için de iki arada bir derede kaldım."

"Belki, bir arada çalışabilirler gene."

"Sanmıyorum İsmail Aga. Ben de onun için seninle konuşmak iste-

miştim. Aybar çok sert, hiç yumuşayacak gibi değil bu konuda. Başkalarının içerisinde olduğu gibi anlatamadım sana ama ben partide büyük bir deprem bekliyorum."

"Yapma be Fevzi?"

"Öyle İsmail Aga."

"Ben de öyle bir şeyler çıkardım dün akşam Bizim Radyo'ndaki konuşmalardan; ama, bir de sana sorayım olup biteni demiştim."

"Dilerim hafif atlatır bu depremi parti."

"Onun dışında çatlak ses var mıydı gene partide?"

"Mihricileri mi soruyorsun?"

"He, onları soruyorum. MDD'mi diyorsunuz ne diyorsunuz hani?

"Seçime ayrı listeyle girdiler Kongre'de, ancak 10 oy alabildiler, ama gençlik içerisindeki etkileri de epeyce arttı İsmail Aga."

"Yapma be Fevzi, bu kötü işte, gençliği ne yapıp edip kaybetmemek lazım bence."

"Dün, bizim partinin yan örgütü gibi çalışan Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun İstanbul'da yapılan kongresinde MDD görüşleri kabul edilmiş. Yapılan seçimleri de kazanmışlar. Yusuf Küpeli diye MDD'ci bir genç başkan olmuş."

İçte karışıklık sürerken Meclis'te on dört milletvekiliyle büyük işler başarıyor, sık sık ülkenin gündemine giriyordu parti. Yapılan her grev ve işgal TİP'lilerin eylemi olarak görülüyordu. 10 Ocak 1969 Kartal'daki Singer Fabrikası işçilerce işgal edildiğinde, Devlet Bakanı Seyfi Öztürk: "TİP, Singer grevinin tertipçisi ve tahrikçisidir," diyordu. İçişleri Bakanı Faruk Sükan: "Grevi destekleyen Maden-İş yöneticileri TİP'lidir. Dolayısıyla grev siyasidir," diyerek partiyi ülkenin gündemine taşıyordu. 6 Şubat'ta Atalan ve Göllüce toprak işgalleri Müşküle'de duyulduğunda, "Bravo be o köylülere, keşke bizim de burada büyük ağa toprakları, ya da hazine arazileri olsa da öyle eylemler yapsak, amma da eğlenceli olur ha!" diye konuşuyorlardı kendi aralarında. Onların köyünde ve genellikle Marmara Bölgesi'nde toprak mülkiyeti orta ve küçük parçalar biçiminde bölünmüştü. Bir kişiye ya da aileye ait büyük topraklar yoktu; feodal üretim ilişkileri biteli çok olmuştu bu bölgede. Onun için de Müşküle köylüleri işgal edebilecek bilinç ve cesarette olmalarına karşın böyle topraklar bula-

madıkları için hayıflanıyorlardı.

***

1969 yılının şubat ayında Amerikalıların ünlü 6. Filosu yeniden gelmişti Türkiye'ye. Ayın onaltısında bu gelişi kınamak için bir miting yapmaya karar verildi. Müşküleliler parasal sorunları nedeniyle toparlanıp bu mitinge katılamadılar; yalnızca muhtarları oradaydı 6. Filonun gelişini kınamak için. TİP'lilerin geniş ölçüde katıldıkları mitinge, yönetici makamların desteğiyle camilerde bir araya getirilen; M. Şevki Eygi gibi adamların liderliğindeki gerici gruplar tekbir sesleriyle saldırdılar toplanan kalabalığa. İki kişi ölmüştü bu saldırılarda. Turgut Aytaç TİP üyesiydi, Duran Erdoğan ise, mitinge katılan bir sempatizandı. Yaralıların içerisinde de çok sayıda TİP üyesi ve sempatizanı vardı. Tarihe "Kanlı Pazar" adıyla geçen bu olayda da, Bursa TİP kongresinde delegeleri ve izleyicileri Komünizmle Mücadele Derneği'nin içirip kışkırttığı kişilerin arasına atan Vefa Poyraz İstanbul valisiydi. Bursa'daki başarısıyla (!) İçişleri Bakanı Faruk Sükan'ın gözüne girip İstanbul valiliğine getirilen bu kişi, bu başarısıyla da yakın gelecekte de Adalet Partisi'nden Senatör ve Köy İşleri Bakanı olacaktı. Vefa Poyraz aynı zamanda gericilerin kurmuş olduğu "İlim Yayma Cemiyeti'nin" şeref üyesiydi...

7 Mart'ta Fevzi, Genel Yönetim Kurulu'nun toplantısına katılmak için yine Ankara yolcusuydu. Ankara'nın soğuğuna alışır gibi olmuştu; sabah ayazı ilk geldiği zamanlardaki gibi çarpmıyordu artık. Yine de kuru soğuk içini titretmişti otobüsten indiğinde. Doğruca, Mithatpaşa Caddesi'ndeki genel merkez binasına gitmek için taksiye bindi. Geldiğinde henüz açılmamıştı genel merkez. Hemen altında büyük bir kıraathane vardı parti binasının; oraya oturarak üst üste iki sıcak çay içti. İkinci çayı içerken uzak bölgelerden kendisi gibi toplantıya katılan iki Genel Yönetim Kurulu üyesi daha girdi kıraathaneye. Gelenlerden ikisi de ılımlı kişiler olduğu için hepsi birden partideki karşıt düşüncelerin giderilerek eskisi gibi sorunsuz günlere dönülmesini dilediler; fakat bunun nasıl yapılacağına dair bir düşünce koyamadılar ortaya. Sorunun çözümünü iki tarafın iyi niyetine bıraktılar. Aslında partide Aren-Boran muhalefeti alttan alta gelişiyordu; bu yüzden koskoca İstanbul örgütü rahat çalışamayıp istifa etmek zo-

runda kalmıştı. O yılın bu ilk Genel Yönetim Kurulu toplantısı oldukça sakin geçti. Merkez Bilim ve Araştırma Büroları'nın seçimi yapıldı. Bu seçimlerde Fevzi'nin çok sevdiği aileden Nazife Cemgil; Eğitim, eşi Adnan Cemgil; Sosyoloji bürolarına seçilirken oğulları Sinan Cemgil de Alev Ateş'le birlikte Gençlik Bürosu'nun başına getirilmişlerdi...

Bu toplantıdan sonra haziran ayında olağan, ağustos ayında olağanüstü iki toplantı daha yaptı Genel Yönetim Kurulu. Eylül ayında yapılan üçüncü toplantıya gelirken Fevzi, Bursa listesinden millet vekilliğine birinci sırada adaydı. Cebindeki Bursa aday listesinde diğer adaylar, ikinci sıradan başlayarak şöyleydi: Mehmet Bağcı (dokuma işçisi), Ramazan Güleryüz (dokuma işçisi), Şükrü Akmansoy (avukat), Hidayet Özcan (berber), Sacit Tulis (inşaat ustası), A. Hikmet Sağbaş (fotoğrafçı), Ahmet Atan (inşaatçı), Ahmet Kınabaş (düvenci), E. Ziya Babanoğlu (çiftçi), Nuri Kayseri (keresteci).

Bursa'da geçen seçimde kontenjan kullanılmıştı ama bu seçimde böyle bir şey istemiyordu il yönetimi. Genel Merkez geçen seçimde çok oy alan illerde kontenjan kullanılmasını istiyordu. Muhalif grup genel merkezin kontenjan kullanmasını istemedi. Fakat oy çokluğuyla, geçen seçimlerde yüksek oy alan illerde kontenjan kullanılması kabul edilmişti. Bursa bu çok oy alan iller arasında değildi, onun için de Fevzi'nin üstüne, yani aday listesinin birinci sırasına kimse konulmayacaktı bu kez.

Bu durumda Bursa için bir sorun çıkmamıştı; ancak, geçen iki toplantının aksine bu seferki oturumlar epeyce tartışmalı geçiyordu. Kendilerine MYK tarafından kontenjan tanınmayan sendikacılar Diyarbakır'dan seçilemeyeceği anlaşılan Tarık Ziya Ekinci'nin Ankara aday listesinde birinci sıraya konmasına itiraz ediyorlardı. Adıyaman'dan 13.500 oyu olduğu için feodal ağa Ali Sabri Tanrıverdi'nin liste başına getirilmesi, bazı üyelerce, toprak reformu yapıp yoksul köylüyü topraklandıracağını ülkede yapacağı önemli işlerin başına koyan bir sosyalist parti için kabul edilemezdi. Aren-Boran grubuna sendikacıların dışında başkaları da katılmıştı. Fevzi, olanları dikkatle dinleyip kafasında bazı değerlendirmeler yapıyordu. İsmail Başaran'ın Bizim Radyo'dan duyup söyledikleriyle gözünün önünde olanları değerlendiriyordu. Aybar, bu ağanın Adıyaman'ın liste ba-

şına getirilmesini kabul ettirmişti. Mehmet Ocak adında başka bir toprak ağasının, Birlik Partisi'nde önseçimde ikinci sıraya düştüğü için istifa edip TİP'ten aday olmak için başvurması ve Aybar tarafından Maraş listesinin birinci sırasına konulmak istenmesi bardağı taşıran son damla olmuştu. Bu olay tartışılırken Fevzi, Aybar'ın bu isteği kabul edilirse bunu Müşkülelilere nasıl anlatırım diye düşünüyordu. Bereket, tüm çabasına karşın bu isteğini Genel Yönetim Kurulu'na kabul ettirememişti Aybar...

24 Eylül 1969 tarihinde Aybar ve Genel Yönetim Kurulu üyesi Yaşar Kemal'in Tunceli'de açtıkları seçim kampanyasıyla partinin tüm örgütleri milletvekili seçimleri için propagandaya başladılar. Fevzi ve arkadaşları gruplar halinde Bursa'daki köyleri, kasabaları gezerek ve kent içerisinde kahvehanelerde ve meydanlarda çalışmalarını sürdürdüler. Müşkülelilerkurdukları bir grupla yakın ilçe ve köyleri geziyorlar, bu kez ne yapıp edip muhtarlarını Büyük Millet Meclisi'ne sokmak istiyorlardı. Bu seçimlerde geçen seferkine oranla biraz daha rahattılar ulaşım açısından. Orman Fakültesi'nde öğrenci olan Fahri Aral ve arkadaşları seçimde kullanmaları için Fevzi'ye bir cip göndermişlerdi. Şoförlüğünü de yine İstanbul'dan gelen Dinçer Yücesoy yapıyordu. Partide "Tokatlılar" diye anılan grubun üyelerinden Mehmet Tokatlı, Rahmi ve Fehmi adında gençler de İstanbul'dan gelip Fevzi'nin seçim çalışmalarına katılmışlardı. Kemal Nebioğlu, Kemal Bilbaşar ve Cengiz Yazoğlu da dışarıdan gelip Fevzi'nin seçim çalışmalarına katılan kişilerdi. Bu çalışmaları yaparken Fevzi'yi en çok üzen, "Partiniz niçin ikiye bölündü?" sorusuydu. Parti, seçimler nedeniyle henüz ikiye bölünmemişti ama, ileride böyle bir şey olacağını bilen Fevzi'nin içini kanatıyordu bu soru. Soranlara böyle bir şey olmadığını, her partide değişik düşüncenin olabileceğini, bunun da partinin gelişmesi için yararlı olduğunu söylüyordu. Kendisinin de inanmadığı bu yanıt soruyu soranı da doyurmuyordu...

Bu seçimlerde Fevzi için çok önemli olan aklına geldikçe onu heyecanlandıran bir konu vardı: Radyoda yapılacak seçim konuşmalarından birini genel merkez kendisinin yapmasını istemişti. Bu çok heyecanlandırıyordu onu. Sosyalistlerce çok okunan, İnci ve Doğan Özgüden ile Osman Saffet Arolat'ın çıkardıkları haftalık Ant Dergisi, başında kasketiyle onu

kapak yapmıştı son sayısında. Arolat, Fevzi'yle birlikte seçim çalışmalarında günlerce dolaşmıştı. Bu önemli sınava iyi hazırlanması gerektiğini çok iyi biliyordu. Radyoda yapmak için hazırladığı bu konuşmayı köyde arkadaşlarına okudu. Onun birkaç gece uğraşıp hazırladığı bu konuşmayı çok beğenmişlerdi dinleyenler. Toplandıkları yer Nâzım'ın çınarıydı. Toplananlar hep bir ağızdan, "hocamız" dedikleri büyük şairden şiirler okuyup Fevzi'yi Bursa'ya yolcu ettiler. İl örgütünün de bu konudaki beğenilerini alıp, yazısını orada daktiloya çektirdikten sonra gecenin son otobüsüne binerek bir gün önceden Ankara'ya gitmek için yola çıktı. Konuşmasını Genel Merkez'e verdi onay almak için. Aybar, Fevzi'nin yazısını beğendi; Yaşar Kemal, aradan çıkma yaparak bir sözcük ekledi, daha vurgulu olması için konuşmanın. Adana'ya seçim konuşmaları için gitmekte olan Aybar ve Yaşar Kemal, Ankara'yı çok iyi bilmeyen Fevzi'yi, radyoda yapacağı konuşmaya rahat gidebilmesi için Hasan Hüseyin Korkmazgil'e teslim ettiler. O gece Hasan Hüseyin Korkmazgil'in evinde kaldı. Korkmazgiller, karı-koca Fevzi'yi çok severlerdi. Azime Hanım'ın özenle hazırladığı masada güzel bir akşam yemeği ve ikişer duble rakılarını içtiler. Ertesi gün Hasan Hüseyin Korkmazgil'le birlikte Ankara Radyosu'na gittiler. Fevzi, heyecanını bastırmaya çalışırken Korkmazgil de ona yardımcı oluyordu bu konuda. Diğer partililerden de gelip gidenler vardı. Partisi adına konuşma yapmak için gelenlerin içerisinde en çok dikkati çeken kişi başında kasketiyle TİP adına konuşacak olan Fevzi Kavuk'tu. O heyecanla sırasını beklerken, Fevzi'den daha çok heyecanlanan kişiler vardı Müşküle'de. Yakın çevreye de duyurmuşlardı Müşküleliler muhtarının radyoda konuşma yapacağını. Bu onları çok onurlandırıyordu. Melek Hanım, oğlunun konuşmasına beş dakika kaldığında elleri ve sesi titreyerek kocasına:

"Ben dinleyemeyeceğim Fevzi'nin konuşmasını Rıza, sen bana anlatırsın sonradan," demişti.

"Niye be hanım?" diye sordu Rıza Kavuk.

"Heyecandan kalbim duracak ayol."

"Heyecanlanacak ne var bunda, konuşmayı sen mi yapacaksın?" demişti ama, bunu söyleyen Rıza Kavuk kendi durumunu belli etmemeye çalışıyordu; en az karısı kadar heyecanlıydı o da.

Konuşma başladığında Müşküle'nin kahvelerinde çıt çıkmıyordu. Evde de, konuşmalar rahatlıkla duyulmasına karşın herkes kulağını radyoya yaklaştırmış öyle dinliyordu. Genel olarak köylünün, özel olarak kendi bölgesinin tarımsal sorunlarını, bu konudaki sömürü düzenini de ortaya koyarak anlatıyordu Fevzi. Başarılı bir konuşma yapmıştı çınarlıköyün muhtarı. Sonuçta, yalnız kendi köylülerince değil, radyodan onu dinleyen herkesçe beğenilmişti konuşması.

Seçimler yapılmış, sandıklar açılmıştı.1969'un seçim sonuçları hiç de iç açıcı değildi. Ulusal Artık yöntemi uygulanmadığı için TİP İstanbul'dan seçime katılan Mehmet Ali Aybar'ı ve ikinci sıradaki Rıza Kuas'ı milletvekili olarak gönderebilmişti Meclis'e. Yüzde 2.56 oranında oy alabilmişti bu seçimlerde parti. Fevzi'nin aday olduğu Bursa ilinde 1965 seçimlerinde 6.019 oy alan parti, bu seçimlerde 5.382 oy alabilmişti. TİP bu kez Müşküle'de Bursa oylarının yüzde onundan fazlasını çıkarmıştı. Sonuç genel olarak çok kötüydü. Bu durum en çok "1969 yılında iktidarız" diye demeçler veren Aybar'ı üzmüştü. Partideki Aren-Boran muhalefeti seçim sonuçlarını haklılıklarının belgesi olarak gösteriyordu. Sosyalist bir partinin bu kimliğini yitirişinin sonucu olarak açıklıyordu muhalefet bu yenilgiyi. Dışarıdaki ve içerideki MDD muhalefetinin bir zil takıp oynamadığı kalmıştı bu sonuçlara bakıp. Bursa'daki gençlerin de MDD'ye kayışının bu seçimden sonra hızlandığını görüyordu Fevzi.

Müşküle yine örnek köydü TİP'e çıkan oylarla. Nâzım Hikmet'in, İsmail Başaran'ın, Fevzi ve diğer yiğit Müşküle sosyalistlerinin gücü yetmemişti partinin genel oy oranını artırmaya ama, köyleri yine bayraklaşmıştı Türkiye sosyalist savaşımında. Fevzi, köye gelince bu konuyu konuşup, üzüntüsünü paylaşma gereğini duydu hocası saydığı İsmail Başaran'la. Evinin önüne gidip seslendi Başaran'a. Birlikte köyden çıkıp yokuş aşağıya, İznik Gölü'ne doğru yürümeye başladılar. Güzel bir sonbahar günüydü; Ekim ayının ayva kokan havası ovalara yayılıyordu. Yaprakların henüz dökülmeye başlamamıştı; ancak, sanki yaşlılık hüznü çökmüştü üzerlerine. Sararmaya yüz tutmuştu renkleri. Zeytin ağaçlarından bazıları acele davranmış yeşil meyvelerini laciverde dönüştürmeye başlamışlardı. Yolu göle doğru yarıladıklarında önlerindeki çalının dibinden

bir çulluk kuşunun uçmasıyla bir an duraksadılar. Kuş onlardan, onlar ise aniden ayakların dibinden uçan kuştan ürkmüşlerdi. Konuşmalarını kesen kuşun arkasından bir an bakıp sonra da konuşmalarını sürdürdüler.

"İstanbul'daki ara seçimlerde Aşık İhsani'yi aday gösterdiğinde Aybar, bunun yanlış olduğunu söyleyen çok olmuştu Fevzi'ye. Yapılan düpedüz halk dalkavukluğudur demişlerdi bu işlere aklı eren, değerli bazı tanıdıklarımız."

"Marabalar, topraksız köylüler diye konuşma yapan Aybar oy için toprak ağalarını aday gösterdi be İsmail Aga?"

"1969 Seçimlerinde başa güreşeceğiz diyordu, partinin oyları artarken. Bir de partinin düştüğü şu duruma bak. Bunun en büyük sorumlusu Aybar'dır bence."

"Bu durumda yeniden bir olağanüstü kongre yapılması gerekecek sanırım."

"Bu sefer kimin listesinden aday olmayı düşünüyorsun Genel Yönetim Kuruluna?"

"Sorulur mu be İsmail Aga. Muhalefettekiler bar bar bağırdılar seçim listeleri hazırlanırken, "bu tutumunuz yanlış" diye Aybar'a. Sonunda onlar haklı çıktılar. Aybar karşıtlarıyla birlikte hareket ederim bu sefer."

"Bizim Radyo da seçim sonuçlarını değerlendirirken Aybar'ı eleştiriyor."

"Eleştirilmeyecek gibi değil ki İsmail Aga. Partideki muhalefet uyarmıştı daha önce Aybar'ı, bu gidişin sonunun iyi olmayacağını söylemişlerdi. Burnundan kıl aldırmıyor adam. Şimdi işin kötüsü ne biliyor musun İsmail Aga? Parti içerisinde, kendilerine Milli Demokratik Devrimci diyen kanat iyice coşup yüklenecek üzerimize. Bir de onlarla uğraşacağız bundan sonra."

Konuşa konuşa Nâzım'ın çınarının yanına kadar gittiler. Beyaz bulut yine gölün üzerindeydi. Fevzi, Başaran'a bundan söz etmek istedi sonra da caydı; Başaran'ın kendisine gülmesinden çekinmişti. Çınarın dibine geldiklerinde Nâzım'ın mezarı olarak tasarladıkları bölüme basmamak için dikkat ettiler. Mezar büyüklüğündeki bölümün üzerinde ve biraz da çevresinde yeni çıkan otları, dökülen yaprakları birlikte temizlediler. Mezarın üstü ve çevresi temizlendikten sonra doğruldular. İkisi de bir dinsel tören-

deymişler gibi davranıyorlardı. İlkin Başaran şapkasını çıkarıp ellerini önüne bağladı; aynı şeyi Fevzi de yapmıştı onunla birlikte. Şapkasını eline alıp ellerini önüne bağlarken, şiir okurken gözlerini her zaman yarı kapalı duruma getiren Başaran bu kez tamamen yummuştu. "Bunu okurken her zaman gözlerim yaşarır" dediği şiiri okumaya başladı:

Yürek değil be
çarıkmış bu
manda gönünden
teper ha babam teper,
paralanmaz,
bir vapur geçer Varna önünden,
uy Karadeniz'in gümüş telleri,
bir vapur geçer Boğaz'a doğru

Burada sustu Başaran; gözlerini hafif aralayarak Fevzi'ye baktı. Onun ne demek istediğini anlamıştı Fevzi. Şiirin son iki dizesini birlikte okudular.

Nâzım usulcacık okşar vapuru,
Yanar elleri!

***

Fevzi'nin düşündükleri gerçekleşmeye başlamıştı bile. 9 Kasım'da parti içi muhalefeti temsil edenler, aralarında daha önce Aybar'a beşli takrir veren Aren, Boran, Sargın, Erik ve Minnetullah Haydaroğlu'nun da bulunduğu yirminin üzerinde kişi Ankara'da toplanıp Genel Yönetim Kurulu'na iletilmek üzere bir bildiri yayınlamışlardı. Bu bildiriden sonra Genel Yönetim Kurulu üyesi Fevzi'nin gözü gazetelerde; her an toplantıya çağırılacağı için kulağı muhtarlıktaki telefondaydı. Çok geçmeden de geldi beklediği telefon. 15-16 Kasım tarihlerinde yapılacak olan Genel Yönetim Kurulu toplantısına çağırılıyordu.

Fevzi'nin de katıldığı Genel Yönetim Kurulu 15 Kasım'da parti mer-

kezinde toplandı. Aybar üç saati aşkın bir konuşma yaptıktan sonra Genel Başkanlık'tan istifa ettiğini bildirip toplantıyı terk etti. Onun arkasından Merkez Yürütme Kurulu da topluca istifa etti. Her şeye karşın Mehmet Ali Aybar olmadan partinin yetim kalacağını düşünmüştü o an. Böyle bilgili, ülkenin en ileri aydınlarının olayı buraya getirmelerini düşündükçe yüreği sivri bir bıçakla delinmişçesine kanıyordu. Aybar gittikten sonra oluşturulan divan başkanlığına Yahya Kanpolat, sekreterliklerine Osman Sakalsız ve Şinasi Kaya getirildiler. Kanpolat, guruplar arası görüşmelerin sağlanması için toplantıyı ertesi güne erteledi. Partide iyice su yüzüne çıkmış guruplar vardı ve bunlar kendilerini saklamıyorlardı. Bu görüşmeleri yapmak için Emek gurubundan Aren-Sargın, sendikacılardan Kuas ve Türkler, Doğulular grubu denilen Kürtler'in temsilcisi olarak da Ekinci ve Aslan seçildiler. Ertesi gün Genel yönetim Kurulu'nda yapılan oylamada Mehmet Ali Aslan geçici Genel Başkanlık'a getirildi. Genel sekreterliklere de işçi kesiminden İbrahim Çetkin, diğer kesimden de Yahya Kanpolat seçildiler. Emek gurubunun verdiği önergeyle seçim sonuçları değerlendirildi. Bu konuşmalar yapılırken Fevzi de aşağı yukarı aynı şeyleri düşündüğünü görüp partinin durumunu doğru tahlil ettiğine sevinmişti. Onca yılı boşuna geçirmediğini düşündü. MYK'yı da seçen Genel Yönetim Kurulu görevini tamamlayıp dağılmıştı. Fevzi otobüsle Bursa'ya dönerken bu yolları daha çok gelip gideceğini düşünüyordu...

Müşküle'ye geldiğinde çok sevip saydığı babasını hasta buldu Fevzi. Babasını hastaneye götürmesi gerektiğinden 21 Aralık'taki Genel Yönetim Kurulu'nun toplantısına gidememişti. Genel Başkan Mehmet Ali Aslan merkez yürütmeden ve genel yönetim kurullarından yardım göremediğini söyleyip istifa etmişti. Onun yerine Genel Başkan seçmeleri gerekiyordu. Kırk bir kişilik GYK' dan yirmi yedi kişi katılmıştı. Şaban Yıldız yeni Genel Başkan seçilmişti. Toplantıda, yeni başkanın önerisiyle yeni Merkez Yürütme Kurulu seçilmesi istenmiş, ancak Aybar'ın buna karşı çıkmasıyla aralarında bir tartışma olmuştu. Bu tartışmadan sonra Aybar Genel Yönetim Kurulu'ndan da istifa edip toplantıdan ayrıldı. Eski Genel Başkan'la birlikte taraftarlarının da toplantıyı terk etmesi sonucu Şaban Yıldız'ın isteğini yerine getirememişti kurul. Kalanlarla karar almaya yetmiyordu Genel Yönetim Kurulu'nda bulunanların sayısı.

Fevzi, babasını Haydarpaşa Hastanesi'ne götürüp muayene ettirmiş; doktorlar Rıza Kavuk'un durumunun iyi olmadığını söylemişlerdi ki, Ankara' dan yeniden bir toplantı haberi geldi. İstifa eden Genel Yönetim Kurulu üyelerinin yerine yedekleri alınmıştı. Bu kez gitmese olmazdı, Genel Yönetim Kurulu toplantısına katılamadığı için çok üzülmüştü geçen sefer. Bu kez toplantıya katılmak için Ankara'ya gitti. Ocak ayının başıydı. Otobüsten indiğinde kemiklerini sızlatan bir soğuk ve lapa lapa yağan karla karşılaştı. Şehrin içerisinde yer yer kar birikmeye başlamıştı. Otobüs terminalinden bir taksiye atlayıp parti merkezine giderken bir yandan babasının son zamanlarda kötüleşen durumunu, diğer yandan da yönetimden ayrılan dostlarını düşünüyordu; hepsi birer değerdi; "niye bu duruma geldi parti?" diye geçirirken içinden yüzünü acıyla kırıştırdı. Parti merkezine vardığında kendisinden önce gelen bir çok partili arkadaşını gördü. İnsanlar espri yapıyor, ağız dolusu gülüyorlardı. Genel yönetime yedekten giren Kemal Sülker, Turgut Kazan, Şinasi Yeldan ve Savaş Al, Fevzi'ye büyük sevgi ve yakınlık gösterdiler. Toplantıdan sonra onunla özellikle sohbet etmek istediler. Partiye birçok ilçeden ve hatta bazı illerden çok oy çıkan Müşküle'yi de muhtarı kadar merak ediyorlardı. Fevzi onları köyüne davet etti.

Saati geldiğinde toplantı başlamıştı. En önemli gündem maddesi Merkez Yürütme Kurulu seçimiydi; bir anlamda onun için yapılmıştı bu toplantı. Seçim yapıldı ve parti kurucularından sendikacı ve tekstil işçisi Şaban Yıldız'ın Genel Başkanlığında yeni Merkez Yürütme Kurulu: Genel sekreterler Hüsamettin Güven ve Behice Boran. Üyeler işçi kesiminden Şaban Erik, Fevzi Kavuk, Osman Sakalsız, Bekir Yenigün, Mehdi Zana; işçi olmayan kesimden Sadun Aren, Kemal Burkay, Turgut Kazan, Naci Kutlay ve Nihat Sargın'dan oluşuyordu. Müşküle köyü muhtarı Kavuk, Merkez Yürütme Kurulu üyesiydi artık. Fevzi'yi, partinin yürütme kurulu üyeliğine seçmişlerdi Genel Yönetim Kurulu'ndaki arkadaşları.

***

Yıllar sonra da, "yaşamımın en acı günlerinden biridir," der hep Fevzi

o gün için. Babasının ölüm haberini alınca Haydarpaşa hastanesine gittiler kardeşleriyle birlikte. Rıza Kavuk'un cenazesini bir taksiye koyup köye getirdiler. Şubatın on biriydi. Karlı ve soğuk bir havada gömdüler babasını. Fevzi çok üzgündü, sevgisinin azalmayıp, her gün biraz daha arttığı, bir çok konuda düşüncesine başvurduğu babasının mezarına son toprağı da attıklarında o ana dek yalanmış gibi gelen Rıza Kavuk'un ölümünün gerçek olduğuna inanmıştı. Babasının ölüm haberini duyalıdan beri yakınlarının metin olması için çaba harcayan Fevzi'nin şimdi kendisinin avutulmaya, acısının hafifletilmesine gereksinmesi vardı. Cenazeye katılanların başsağlığı dileklerini kabul edip mezarlığın boşalmasını bekleyen Fevzi, herkes gittikten sonra babasının taze toprak kokan mezarının başına çöküp doyasıya ağladı.

***

1970 yılı kongreler yılıydı. İlkin ilçe kongreleri yapılmaya başlandı; onlar bitince de il kongreleri tamamlanıp 4. Büyük Kongre yapılacaktı. Çevre il ve ilçe kongrelerine yürütme kurulu üyesi olarak katılması gerekiyordu Fevzi'nin. Partideki dağınıklık MDD muhalefetini de güçlendirmişti. MDD'ciler de kendi aralarında bölünmüşlerdi Aydınlık'çılar ve Proleter Devrimci Aydınlık'çılar olarak. Ancak, ayrılan MDD'ci bu iki grup TİP'in kongrelerinde genel merkeze karşı birleşiyorlardı. Fevzi bu bölünmelere bir türlü anlam veremiyordu. Burjuvaziye karşı yapılacak kavgayı sosyalistler kendi aralarında verip güçlerini çok kötü yere harcıyorlardı ona göre. Çevresine bakındığında üniversiteler bitirmiş, yabancı diller bilen, dünyayı gezmiş görmüş insanların bu kavgayı başlatmalarına aklı hiç ermiyordu. Partinin ilk kuruluş yıllarında İznik'e geldiğinde ziyaretine gitmişti Mihri Belli'nin. Ertesi gün de Müşküle'nin İznik Gölü kıyısındaki Ulu Çınar'ına geldi Belli. Ne güzel sohbet etmişlerdi Çınar'a geldiğinde. O adamın sosyalizm adına durmadan bölücülük yapmasına bir türlü inanamıyordu Fevzi. Mihri Belli'nin de Nâzım Hikmet'i en az kendisi kadar sevdiğini tanık olmuştu sohbetlerinde. Nâzım'ı böylesine seven bir adamın sosyalizme zarar vereceğine inanamıyordu. Fevzi inansa da inanmasa da kongreler kıran kırana geçiyordu; İstanbul'da bazı ilçeleri aldıkları gibi diğer yerlerde de yönetimi ele geçirdiklerini duyuyordu Mihricilerin. Bur-

sa ili ne olacaktı? Üyesi olduğu ili MDD'cilere kaptırırlarsa bunun altından kalkamazdı Fevzi. Saygı Yağmurdereli'nin öncülüğünde MDD için çalışan gençler vardı partide. Birkaç kez, çok sevdiği, partide birlikte ölümüne savaşım verdikleri Saygı Yağmurdereli'yle konuşmak istemişse de bunu başaramamıştı. Her seferinde: "Seni çok severim Fevzi abi, uğruna ölüme giderim ama bu konuyu tartışmayalım lütfen," deyip konuşmayı kesip atmıştı Saygı...

Kongre günü geldiğinde Avukat Şükrü Akmansoy'un Koza Hanı'ndaki bürosunda toplandılar. Büyükçe bir büroydu bu; siyasi parti kongresinin böyle bir yerde yapılmasının yasal sakıncalarına karşın, Bursa'da partinin temel direklerinden olan Akmansoy bunu göze alıp kendi işyerinde yaptırıyordu kongreyi. Çünkü, yer vermemişlerdi Bursa'da partinin kongre yapması için. Genel Merkez'den Fatma Hikmet İşmen, Şinasi Yeldan da Bursa il kongresine katılmışlardı. Şinasi Yeldan'ın başkanlığında kongre başladığında MDD'cilerin pek güçlü olmadığını görüyordu Fevzi. MDD'ci gençler biraz gürültü çıkarmak istediler divan seçimlerinde; bu taşkınlıkları diğer delegelerce kolayca bastırıldı. Fevzi ,gürültü çıkaranların olayı büyüteceklerinden korkmuştu. Durmadan aleyhine dava açılan sosyalist bir partinin il kongresini bürosunda yaptırdığı için, çok saygı duyduğu ve sevdiği Şükrü Akmansoy'un başı derde girebilirdi. Seçimlere geçildiğinde yönetim kurulunu alan genel merkezciler, dört kişilik kongre delege listesine üç kişi sokmuşlardı. MDD'cilerden Saygı Yağmurdereli de girmişti kongre delegeleri arasına. Bir çok genel merkez yandaşıyla birlikte Fevzi de, çok sevdiği dostu Saygı Yağmurdereli'nin Genel Kurul delegesi seçilmesi için oy kullanmıştı; onun da kendisi için oy verdiğini biliyordu...

Bursa'ya gelmişken Gemlik'e gidip partinin ilçe örgütünü yeniden kurmayı önerdi Fevzi. Genel merkezce yetkili kılınmıştı bu konuda Senatör Fatma Hikmet İşmen. Gemlik'te bir yıl kadar önce kurmuşlardı parti ilçe örgütünü ama, genel merkez onaylamadığı için örgüt oluşmamıştı. İkisi de Gemlikli olan askeri doktor Ünal Eşiyok ve yedek subay Hasan Öztürk yıllık izinlerinde partiyi kurmuşlardı Gemlik'te. Hasan Öztürk adı Genel Merkez'e Hasan Yalçın diye değiştirilerek gidince Nihat Sargın

kuruluşun onaylanmamasını istemişti. Gemlik'in Umurbey köyünde oturan, Proleter Devrimci Aydınlıkçıların önde gelen adlarından olan Hasan Yalçın'ın ilçe örgütünü kurdurduğu sanılmıştı. Fevzi, Fatma Hikmet İşmen'le Gemlik'e gittiklerinde, ilçe kurucusu olacak arkadaşları deniz kıyısındaki Arnavut Şükrü'nün kahvesinde bekliyorlardı. Bunlar geçen sefer de yönetim kurulunda görev alan arkadaşlarıydı Fevzi'nin. Haydariye köyünden bir yıl önceki seçimde kırk üç oy çıkartan Fahrettin Kurt'u ilçe başkanı yaptılar. Aynı köyden bir kişi daha vardı yönetimde. Müşküle'li Ali Çatak ve yıllar sonra Marmara Köy-Der Kapaklı Köyü şube başkanı olan ve sahibi olduğu kayıkta, bir deniz kazası sonucu, dokuz arkadaşıyla birlikte boğulan Mehmet Taşkesen de vardı yönetime girenlerin arasında. Parti kuruluşu tamamlandıktan sonra, İşmen: "Ben böyle kolay ilçe örgütü hiç kurmamıştım," dedi. Fevzi de ona ilçenin daha önceki kuruluşunda yaşadığı olayı anlattı...

***

Merkez Yürütme Kurulu'na seçildikten sonra Ankara'ya daha sık gitmeye başlamıştı. Fevzi. Güzel bir Eylül gününüydü. Henüz sonbahar sarısı kokmaya başlamamıştı hava Ankara'da. Ziyapaşa Bulvarı'ndan Mithatpaşa Caddesi'ne doğru döndüğünde kafasında bin bir düşünce dolaşıyordu. Nerelerden nerelere gelmişti. O, ilkokulu hastalığından dolayı zorla bitirebilmiş bir köy çocuğuydu; şimdi ise TİP gibi önemli bir sosyalist partinin yürütme kurulu üyesiydi. Partiye gireliden beri kendisini iyi yetiştirdiği söyleniyordu. George Politzer'i iyi anlayabilmek için geceleri sabaha dek okuduğu Felsefenin Temel İlkeleri kitabından sonra, yine arkadaşlarının önerdikleri sosyalist yayınlardan bir çok kitap daha okumuştu. Konuşulan teorik konuları daha iyi anlayabiliyordu şimdi ilk zamanlara göre. Hatta, bir çok terminolojik sözcüğü kolayca ve bilinçli olarak kullanabiliyordu konuşmalarında. Yine de tam olarak anlam veremiyordu partideki bölünüp parçalanmalara.

Son günlerde MDD'ciler zapt edilmesi iyice güç durumdaydılar. Kongreleri basıp zorla ilçe yönetimlerini almak istiyorlardı. Sırtlarında parka, ayaklarında Ruzvelt denilen botlarıyla her yerde boy gösteriyorlar-

dı. Bir süre önce de Çankaya ilçe kongresinde büyük olaylar çıkarmışlardı. Bugünkü Ankara il kongresinde bir olay çıkarmasalar bari diye düşündü Fevzi. Son zamanlarda iyice sertleşmelerinin bir nedenini şöyle açıklıyordu kendi kendine: 15-16 Haziran olayları tezlerini iyice çürütmüştü MDD'cilerin. Yüz binden fazla olduğu söylenen işçi, anayasal haklarını korumak, faşizmin karanlığını yırtmak için yürüyüşe geçmişti. Küçük burjuva aydınlarına ve öğrenci gençliğe çok güvenen Milli Demokratik Devrimcileri bu yürüyüş çok hırçınlaştırmıştı. MDD'cilerin içlerinde "nereden çıktı bu kadar işçi" diyenlerin olduğunu duymuştu Fevzi. Kendi kendine geliştirdiği 15-16 Haziran'ın MDD'cileri hırçınlaştırdığı düşüncesinin doğruluğunu genel merkezdeki diğer arkadaşlarıyla tartışmak istiyordu.

Bu düşüncelerle gittiği Genel Merkez'de MDD'cilerin yaptığı baskın olayını yaşayıp, arkadaşlarıyla birlikte fena halde dayak yiyen Fevzi, Merkez Yürütme'nin ve daha sonra yapılan Genel Yönetim Kurulu'nun toplantısına katıldı. Bu toplantılar Ekim ayında yapılacak olan Büyük Kongre'ye hazırlık içindi. Ankara'da işi bittiği halde köye dönüşünü bir süre ertelemişti. Bunun nedeni ise tekmelerden morarmış olan kasıklarını o halde karısının görmesini istememesiydi. Ayrıca, kardeşlerinin de öç almak için bellerinde çifte silahla Ankara'ya gelip başlarını derde sokmalarından korkuyordu. Fevzi'ye bir şey olacak diye bir daha Ankara'ya gitmesine izin vermek de istemezdi ailesi bu durumda; böyle bir tehlikesi de vardı kendisini o durumda görmelerinin. Böyle bir engel çıkardıklarında onları dinlemezdi ama, çok iyi geçindikleri ailesini kırmak zorunda kalırdı.

Yara bere izleri geçtikten sonra köye dönmek için yola çıktı Fevzi. Köye döndüğünde bedeninde hiçbir iz kalmamıştı ama, beyninde olayın izi kazınmışçasına, kanatırcasına duruyor ve onu rahatsız ediyordu. Olayı gizlediğini sanırken, kendisine ilk rastladığında Başaran'ın:

"Çok kötü dayak yemişsiniz duyduğuma göre he Fevzi?" diye sorması onu çok şaşırtmıştı.

"Duydun mu İsmail ağa?"

"Duydum ya, Bursa'ya gittiydim birkaç gün önce, orada söylediler MDD'cilerin Genel Merkez'i bastığını. Basanların sizi de çok kötü dövdüklerini anlattılar bana."

"Bunlar ne biçim insanlar be İsmail Aga, sosyalist sosyalisti nasıl döver anlayamıyorum?"

"Nâzım'a içeride biri sormuştu da Fevzi, o da şöyle bir şey anlatmıştı, hiç unutmam. Değirmene öğütmek için sürekli buğday atmazsan taşlar öğütecek şey bulamadıkları için birbirlerini aşındırıp, bitirirler. Biz komünistler taşlara çuvalla dökülen buğday gibi çoğalamıyoruz. Buğdaysız kalan değirmen taşları gibi birbirimizi yiyoruz. Bildiğin gibi komünistlerin tarihinde hep var bu kavga Türkiye'de."

"Nâzımın zamanında bir avuç insanmış bu işle uğraşanlar, şimdi yüz binlerce kişi sosyalistim diyor İsmail Aga, halen birbirimizin kuyusunu kazmanın bir anlamı var mı?"

"Neyse, ben kimseye söylemedim senin başına gelenleri, Emin de duymuş, onu da uyardım; kimse duymasın dedim, kol kırılır yen içinde kalırmış. Sen de bir şey olmamış gibi davran."

"Aman duymasınlar İsmail Aga. Başta Ali Agam duymasın, kardeşim Nurettin'i de yanına alıp Ankara'ya beni dövenleri bulmaya gider inan ki."

"Ali gider, doğru söylüyorsun; başına ne geleceğini bilmeden Ankara yollarına düşer. Neyse, bırakalım şimdi bunu. Geldikten sonra hiç uğradın mı Nâzım'ın mezarına?"

"Hiç fırsat bulamadım, bugün gitmeyi düşünüyordum mezara."

"Haydi birlikte gidelim."

Ayine gidiyorlarmışçasına birlikte yola çıktılar. Fevzi yanında yürüyen bu altmış yaşındaki delikanlının yaşamını düşünüyordu. Babasının zoruyla adam öldürüp katil olduktan sonra Nâzım'la aynı cezaevinde yatan Başaran'a şimdi bir sinek bile öldürtmenin ne kadar güç olduğunu biliyordu. Kendisini tüm yüreğiyle sosyalizme adamış bu adama sonsuz saygı duyuyordu Fevzi...

***

29 Ekim 1970 tarihinde Ankara YI-BA Düğün Salonu'nda toplanacaktı partinin IV. Büyük Kongre'si. Fevzi, Merkez Yürütme Kurulu üyesi olduğundan birkaç gün önceden Ankara'ya gitmek için çıkmıştı yola. Hiç aklına gelmiyordu doğal olarak partisinin son büyük kongresine gidiyor olduğu; söyleseydiler de inanmazdı zaten. Dört yıldır merkez yöneticisi

olarak görev yaptığı partisinin her toplantısına gelirken, Orta Anadolu bozkırına girdiğinde otobüsü, tatlı bir heyecan kaplardı içini; "görevimi en iyi biçimde yapabilecek miyim?" diye düşünürdü. Nereden nereye geldiğinin muhasebesini yapardı bu yolculuklarda. Değirmenci Rıza'nın ancak ilkokulu bitirebilmiş oğlunun, özellikle son yıllarda diyalektik materyalizmden söz etmesini, MDD'cilere karşı sosyalist devrim tezini savunurken Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısına kendince tutarlı çözümlemeler getirmesini; dinleyenlerin, kasketli bir adamın bunları nasıl bildiğine şaşırmalarını düşünüp gülümsedi Fevzi. Otobüsünün ışıkları sönük olduğu için gecenin karanlığında, bu kendi kendine gülen adamın o halini kimse görmemişti. Gülüşü pek uzun sürmedi; son zamanlarda aklını sürekli tırmalayan bir konuyu düşünmeye başladı. Bu kongrede kim genel başkan olacaktı?.. Şaban Yıldız geçici olarak kabul etmişti bu görevi? Aklında iki ad dolaşıyordu çoktan beri genel başkanlık için. Bunlar Sadun Aren ve Behice Boran'dı. Aybar'a muhalefetin başını Aren çekmişti, belki o Genel Başkan olur diye düşündü. Halen genel sekreterlik görevini yürüten Behice Boran'ın liderlik niteliklerini de görebiliyordu. İkisi arasında bir süre daha kıyaslama yaptı. Karar veremeyince de sorunu kongreye bırakıp Sivrihisar'a doğru gelirken uykuya daldı...

Kongre başkanlığına Cemal Kıral seçilmişti. Bu kongreye katılan Proleter Devrimci Aydınlıkçılar başkanlık için ayrı bir aday çıkardılar. . Çıkardıkları adayları dokuz oy aldı. Sosyalist Aydınlık grubu yandaşı delegeler ise Kavaklıdere'deki Hanif Sineması'nda toplandılar. Yı-Ba'daki kongrede ise başkanlık divanı oluştuktan sonra Şaban Yıldız parti çalışma raporunun başlangıcını okuyup kürsüden indi. Raporun kalan kısmını Turgut Kazan okudu. Yapılan eleştirileri Genel Sekreter Behice Boran yanıtlıyordu. Bilgisi ve kürsüye hakimiyeti Fevzi'nin çok hoşuna gitmişti. Her zaman takdir ederdi zaten Behice Boran'ı. Sadun Bey pek öne çıkmıyordu; çevresindeki partililerle tatlı tatlı sohbet ettiğini izliyordu; onun başkan olacakmış gibi bir havasının olmadığını görüyordu. Anlamıştı, bu gidişle Behice Boran partinin Genel Başkan'ı olacaktı.

IV. Büyük Kongre'nin aldığı en önemli karara oy verirken yüreğinden gelen bir sesi dinleyip mutlu olmuştu. Alınan bu kararın daha sonra nelere

mal olacağını bilmiyordu Fevzi. 12 Mart askersel darbesinden sonra bu karar sonucu Anayasa Mahkemesi'nce partinin kapatılması kendisine anımsatılıp; "Bilseydin bu karara yine de oy verir miydin?" diye sorulduğunda, "evet,verirdim" demişti. "Parti kapatıldı ama?" dediklerinde de, "Bu kurtla kuzu hikayesidir. Kurt kuzuyu yemeye karar vermişti bir kez; Kürtçülük en kolay kapatılma nedeni olduğu için o yol seçildi. Yürütme kurulundaki arkadaşlarımızın ağır cezalar aldıkları, bir sınıfın diğer bir sınıfa tahakküm kurmak suçundan da rahatlıkla kapatılabilirdi parti, devir o devir. Önemli olan kuzuları kurtlara yem ettirmemekti, onu başaramadı bu ülkenin sosyalistleri, demokratları," diye yanıtlamıştı.

Bir çok konuda önemli kararlar alınmıştı bu kongrede. Seçimler yapıldığında Fevzi yine Genel Yönetim Kurulu'na seçilmişti. Genel Yönetim Kurulu yaptığı ilk toplantıda Behice Boran'ı Genel Başkan seçmişti. Genel sekreterliklere işçi kesiminden Şaban Erik diğer kesimden Sait Çiltaş seçilmişlerdi. Sıra on kişilik Merkez Yürütme Kurulu'nun beş kişilik işçi kesiminin seçimine geldiğinde Fevzi Kavuk yine aday gösterilmişti. Fevzi, sık sık toplanan bu kurula katılmasının, köyden gidip gelmesi zor olduğundan kendisinin yerine başka bir arkadaşın seçilmesini istemişti. Daha sonra da kendi yerine seçilen Bekir Yenigün'ün 12 Mart'ta tutuklanıp yıllarca hapis yatmasına hep üzülmüştü; buna kendisi neden olmuş gibi hissetmişti hep. "Benim yerime Bekir hapis yattı," derdi bu olayı anımsadıkça...

Yeni yönetim, çalışmalara sıkı girmişti; tüm yurtta "Faşizme Hayır" kampanyası başlattılar. Fevzi ve arkadaşları da diğer illerde olduğu gibi Bursa'da bu kampanyayı tüm güçleriyle yürüttüler. 27 Ocak'ta gelen acı bir haber Fevzi'nin yüreğine bir kor gibi düştü; Amasya il başkanı ve Genel Yönetim Kurulu yedek üyesi Şerafettin Atalay öldürülmüştü. Çok sevdiği bu dostu ve yoldaşının ölümü yüreğinde derin bir yara açmıştı. Uzun yıllar geçtikten sonra da bu acıyı unutamayacak, bu yiğit arkadaşını hep anımsayacaktı. Şerafettin Atalay'ın faşistlerce öldürülüşünden on gün sonra katıldığı Genel Yönetim Kurulu toplantısında da bu yiğit yoldaşlarının ölümünün yarattığı yas vardı...

Genel Yönetim Kurulu'na uzun bir yazı gönderen Aybar, IV. Büyük Kongre'de alınan kararları eleştiriyor ve değiştirilmesini istiyordu. Genel Yönetim Kurulu, Aybar'ın Merkez Haysiyet Divanı'na kesin çıkarılma istemiyle tedbirli olarak sevkine karar verdi. Bir süre sonra da Merkez Haysiyet Divanı Aybar'ı partiden uzaklaştırdı. Bu karar Genel Merkez tarafından açıklanmadan da Aybar partiden ayrıldığını basına açıkladı. Bir dönem böyle kapanırken Fevzi artık eskisi kadar üzülmüyordu Aybar'ın partiden ayrılmasına. Bazı şeyleri kabul ederek, bu işler böyle yürüyecek sanırım diye düşünmeye başlamıştı. Aybar'ın partiden çıkarılma istemiyle merkez haysiyet divanına gönderilme kararına arkadaşlarıyla birlikte Fevzi de oy vermişti...

13 Şubat 1971 TİP'in onuncu kuruluş yıldönümüydü. Parti bunu görkemli bir biçimde kutlamak istiyordu. Ankara, İzmir ve bir çok ilçede kutlamalar yapıldı. Bu kutlamaların içerisinde İstanbul'daki gerçekten çok görkemli olmuştu. Fevzi'nin birkaç arkadaşıyla katıldığı bu toplantı Tepebaşı'nda yapılmıştı. Altı bin kişinin katıldığı bu toplantıda İstanbul İl Başkanı Can Açıkgöz açışı yaptıktan sonra, Genel Başkan Behice Boran ve diğer konuşmacıların yaptıkları coşkulu konuşmaları zevkle dinledi Fevzi. Törene ayrıca Ruhi Su, Hasan İzzettin Dinemo, Orhan Arıburnu, Yılmaz Güney, Tuncel Kurtiz gibi sanatçılar da katılmışlardı. Türküler, şiirler okunup çeşitli gösteriler yapıldı. Fevzi, en çok Nâzım'ın şiirlerini ve bu şiirlerden yapılan türküleri dinlerken zevk almıştı. Bu şiirleri ve türküleri dinlerken Nâzım çınarının dikilişinde kendisinin de katkısı olduğu için gururlanıyordu.

***

1971'in 12 Mart'ıydı o gün. Askerlerin verdiği muhtıra sonucu Süleyman Demirel başbakanlıktan ayrılmıştı. Fevzi, askeri darbeyi radyodan duyar duymaz Parti Genel Merkezi'ne telefon edip ne yapması gerektiğini sordu. Genel Merkez'den şimdilik hiçbir şey yapmadan beklemesini, yakında Genel Başkan Boran'ın bu konuda bir basın açıklaması yapacağını söylediler. Fevzi, birkaç gün sonra Bursa'ya gittiğinde Boran'ın 12 Mart askersel darbesi konusunda basına verdiği demecini partide bulup okudu.

Boran'ın demeci; "Bizce Türkiye'nin bu çıkmazdan kurtuluş yolu anayasal demokratik düzenin gerçekleştirilip halktan yana geliştirilmesidir." diye başlayıp, "işçi ve emekçi sınıfların politik örgütü olan partimiz üzerindeki ve diğer ilerici güçler üzerindeki dolaylı dolaysız baskı ve şiddet uygulamalarının derhal kaldırılması ve önlemesini" diye sürüp,"...bir an önce seçimlerin yapılması ve bu seçimlerde Ulusal Artık yönteminde olduğu gibi tüm oyların değerlendirilmesi," istenerek son buluyordu. TİP Merkez Yönetim Kurulu ve Genel Başkan Boran çeşitli bildirilerle ve basın açıklamalarıyla bir yandan 12 Mart'ı analiz ederken diğer yandan bu dönemde nasıl davranılması gerektiğini ortaya koymaya çalışıyorlardı...

Fevzi bir de Bursa'da ev tutmuş, bazen köyde bazen şehirde oturmaya başlamıştı. Kendisinin küçüğü olan Nurettin'e bir otobüs almıştı aile. Bunun nedeni de ayıkken çok iyi bir insan olan, fakat içki içtiğinde olay çıkaran Nurettin'i köyden uzaklaştırmak ve bu arada da şehirde bir iş sahibi yapmaktı. Bunun için de Fevzi'nin kardeşine yakın olup ona şehirde yeni kuracağı yaşamında yardımcı olması gerekiyordu. Bu yüzden de Bursa'ya sık sık gelmeye başladığından burada bir ev kiralamak zorunda kalmıştı. Bir gün, uzun yol seferinde olan kardeşini sormak için otobüslerinin bağlı olduğu yazıhaneye gittiğinde bir bekçinin kendisini sorduğunu gördü.

"Buralarda niye arıyorsun Müşküle'li Fevzi Kavuk'u?" diye sordu kendisini arayan bekçiye.

"Köyünden burasının adresini vermişler de," diye yanıtladı bekçi.

"Fevzi Kavuk benim."

"Birlikte jandarma komutanlığına kadar gideceğiz sizinle."

"Niye, köyde bir şey mi olmuş?"

"Ben bilmiyorum ne olduğunu, jandarmaya gidince orada öğrenirsin," dedi bekçi.

Otobüs terminalinden dolmuş yapan taksilere atlayıp Heykelönü'ne çıktılar. Ilıman bir mart gününün öğleden sonrasıydı. Güneş ortalığı ısıtmak için nazlansa da sıcaklığı yazın gelmekte olduğunu haber verir gibiydi. Merinos Fabrikası'nın önünden geçip Kültür Park'ın hizasına geldiğinde çiçek açmış birkaç ağaç gördü Fevzi. Bir yandan dışarıya bakıyor, bir yan-

dan da düşünüyordu dolmuşta. Bu salt köyle ilgili bir şey olsaydı arkadaşlar bana telefon ederlerdi. Doğrudan kendimle ilgili bir durum ama nedir, aklım ermedi bir türlü diyordu içinden. Kendisini arayan bekçiyle birlikte, Bursa İpekçilik Caddesi'ndeki Jandarma Komutanlığı'na gittiler. Jandarma Komutanlığı'nda askerler Fevzi'yi bir üsteğmenin karşısına çıkardılar. Kişisel bir suç işlemediği için içi rahattı; ancak, partinin üst yöneticilerinin tutuklanabileceğini düşündüğünden tedirginlik duyuyordu. 12 Mart sabahından beri böyle bir şeyi her an bekliyorlardı Türkiye İşçi Partililer.

"Fevzi Kavuk sen misin?"

"Evet üsteğmenim, benim."

"Bu kitaplar senin mi?" İçi kitap dolu çuvalları gösteriyordu eliyle üstteğmen. Fevzi şaşırmıştı bu soru karşısında. Kendisi köydeyken küçük kardeşi Hasan, ağabeyinin tutuklanması durumunda, ona karşı suç delili olmasından korktuğu için bir tanıdıklarına götürmüştü evdeki kitapları çuvallara doldurup, bunu da Fevzi'ye söylemişti. O da bunun bir işe yaramayacağını biliyordu ama, yine de kendisini düşündüğü için, gönlü olsun diye "sağ ol" demişti küçük kardeşi Hasan'a. Pekiyi, nereden çıkmıştı şimdi bu kitaplar? Tanıdıkları kişi korkudan jandarmaya mı teslim etmişti acaba bu kitapları? "Sağlam adamdır kardeşimin kitapları bıraktığı kişi, böyle bir şey yapmaz," diye geçirdi aklından. Öyleyse ne arıyordu bu kitaplar jandarmanın elinde?..

"Bilmiyorum, çuvalları açıp bakmam gerekiyor" dedi Fevzi. Bir asker, içerisindeki kitaplara bakmak için çuvalların ağzını açtı. Kitaplar onundu, üstelik bu çuvalları da tanımıştı. Bursa'daki evinde bulunan çuvalların aynılarıydı, köye götürmek için almıştı onları. Çuvalın birinden en üstteki kitabı alıp kapağını kaldırdı; ilk sayfasında; "Müşküle Köyü Muhtarı Fevzi'ye sevgilerimle," yazıyordu. Diğer kitapların bir çoğuna da yazarı tarafından imzalanırken adı yazılmıştı. Bu durumda inkar etmenin hiçbir anlamı olmayacağı gibi, kitaplarına da sahip çıkmak istiyordu Fevzi. Onun aklının ermediği bu kitapların buraya nasıl geldiğiydi?..

Kardeşi Hasan'ın,"bir süre sende dursun" diye kitapları verdiği adam, Fevzi'nin akrabası olduğu için, kendisinin evinin de aranabileceğini düşünmüş; ne olur ne olmaz diye, bir arabanın bagajına koyduğu kitapları

götürüp Uludağ'da bir yerlere atarak kurtulmak istemişti. Bir çoban da kitapları görüp jandarmaya haber vermişti. Yazarlar kitapları imzalarken Fevzi Kavuk adını; özellikle de sempati duydukları Müşküle köyünü de belirterek imzaladıkları için hiç güçlük çekmemişti jandarma sahibini bulmak için.

"Evet, benim kitaplarım bunlar," dedi Fevzi.

Bu sırada bir albay üsteğmene seslendi. Adam kitapları görmüştü durduğu yerden; ancak, Fevzi göremiyordu onu.

"Neymiş bunlar, Vicdan? "diye sordu.

"Müşküle Köyü Muhtarı'nın kitaplarıymış komutanım," diye yanıtladı onu üsteğmen.

"Vay hain vay; vay namusuz vay. Keseceksin bunların hepsini," deyip uzaklaştı albay oradan. "Bereket yetkisi yok adamın, yoksa bizim kelle gitmişti şimdi," diye geçirdi içinden Fevzi.

Üsteğmen kitaplarla ilgili bir tutanak düzenleyip imzalattıktan sonra okuttu Fevzi'ye. Kötü adama benzemiyordu. O anda yaptığı işi isteyerek yapmıyormuş gibi de bir tavrı vardı; ama, bunu dillendiremiyordu görevi gereği.

"Seni bir iki gün nezarette tutup sonra da mahkeme göndereceğiz," dedi üsteğmen ve Fevzi'yi nezarethaneye götürmesi için yanındaki jandarma çavuşuna, eliyle bir işaret yaptı.

O geceyi havasız ve tavanında kirden ışığın yarısını yansıtamayan kırk mumluk bir ampul bulunan nezarethanede geçirdi. Yatak yorgan yoktu; tahta bir bankın üzerine oturdu Fevzi. Güneş çekilip karanlık basmaya başlayınca soğuk da kendisini göstermişti. Gecenin soğuğuna bir de yanına koydukları, yaşı biraz geçkin, başında dalgalı sarı saçları olan asker kaçağının hiç durmayan çenesi eklenince sabahı iple çekti. Devlete, jandarmaya, 12 Mart'ı yapanlara söylemediğini bırakmıyordu asker kaçağı. Kendisini onaylaması için de yanıt bekliyordu Fevzi'den. Onun da kendisi gibi düşündüğünü söylemesi için durmadan sorular soruyordu. Bu adamın özel olarak yanına konduğunu düşündü Fevzi. Ancak özel yetiştirilmiş bir kişinin onun anlattığı şeyleri bilebileceğini düşünmüştü. Karşısındakinin kendisini onaylamamasından çok tedirgin oluyordu asker kaçağı. Bir süre sonra aldılar adamı Fevzi'nin yanından. "Kurtulduk" diye sevindi. Ancak,

biraz sonra da adamın çığlıkları gelmeye başladı yan bölmeden. Asker kaçağı dayağı yedikçe bir yandan can acısıyla bağırıyor bir yandan da 12 Mart'ı yapanlara küfür ediyordu; hatta bir kez de "bu düzen değişince hepinize soracağız bu yaptıklarınızın hesabını," diye bağırdı. Yarım saat sonra yine getirdiklerinde asker kaçağı ayaklarının üstüne basamıyordu. Yalnız kalınca yine sövüp saymaya başladı 12 Mart'ı yapanlara. Fevzi'den hiç tepki alamayınca bozuldu.

"Seni niye aldılar buraya amca?" diye sordu.

"Kitaplarım yüzünden."

"Sol mu, sağ mı kitapların?"

"Sağ kitapları bulunduranları da alıyorlar mı içeriye?" diye sordu Fevzi.

"Alıyorlar ya, Saidi Nursi'yi bir oku da bak ne oluyor?"

"Sen okuyor musun Saidi Nursi'yi?

"Ben solcuyum, öyle kitaplar açmaz beni," derken ideolojisinden dolayı kendisine övünme payı çıkarmak istermiş gibi bir hali vardı asker kaçağının.

"Niye kaçtın askerden?"

"Burjuvaziye hizmet etmek istemedim. Ordu onların hizmetinde. Sen de biliyorsun bunu, öyle değil mi?"

"Bilmem, öyle mi?"

"Hem solcusun, hem de bu kadarcık şeyi bilmiyor musun be amca?"

"Ben garip bir köylü çocuğuyum, nereden bilirim böyle şeyleri?"

"Garip bir köylü çocuğu öyle kitaplar mı okurmuş, bana numara yapıyorsun sen?"

"Nasıl kitaplar?"

"Seninkiler gibi işte?"

"Sen benim okuduğum o kitapları nereden biliyorsun?"

"Beni buraya getirirlerken gördüm?"

"Çuvalın içerisindeki kitapları nasıl gördün sen?"

"Çuvalların ağzı açıktı, beni ilkin orada tuttular, bir ara boş kaldığımda baktım çuvalların içerisine"

"Çuvalın içerisine baktığında hangi kitapları gördün?"

"Hep komünist kitapları işte, hangi birini sayayım be amca?"

Fevzi sıkıştırdıkça asker kaçağı bocalıyordu. Üstelik de, rol yapmayı unutup bıraktığından biraz önce falakaya çekilmiş kişiye hiç benzemiyordu. Kendisinin yanına özel olarak konduğunu iyice anladı bu kişinin. Asker kaçağı birkaç sorudan sonra TİP Genel Yönetim Kurulu kıdemli üyelerinden bu köy muhtarının kendisine bir şey söylemeyeceğini anlayıp bir gereksinim için nöbetçi askeri çağırmış ve dışarıya çıkmıştı. Ondan sonra da bir daha geri dönmedi bu yaşı geçkin, Fevzi'ye durmadan soru sorup onu konuşturmak isteyen asker kaçağı(!) Giderken de rahatça tabanlarına basarak yürüyüşünden falakaya çekilmiş bir halinin olmadığı iyice anlaşılmıştı...

İki gece orada kaldıktan sonra, kitap dolu çuvallarını da bir asker aracına koyarak, mevcutlu ve bilekleri kelepçeli olarak Fevzi'yi mahkemeye gönderdiler Bursa Jandarma Komutanlığı'ndan. Uykusuz ve yorgundu savcılığa giderken. İlk kez bileklerine kelepçe vurulmuştu; üstelik de kitap okuduğu için yapmışlardı bunu. Öylesine sıkmışlardı ki bileklerindeki kelepçe yerine kullandıkları zincirleri, içinden bağırmak geliyordu. Durumu yanındaki jandarmalara söylediğinde "az kaldı, biraz sonra çözeriz," dedi iki jandarmadan uzun boylu olanı. Karnı da acıkmıştı, daha araç, komutanlığın önünden hareket etmeden bir simitçi gördü. "Sıcak simit, gevrek gevrek" diye bağırıyordu çocuk. Başının üstündeki simit dizilmiş tepsiyi devirmemeye çalışarak yanlarından geçiyordu. Simitlerin taze olduğu görünüşlerinden bile belliydi; hoş, bayat da olsa bir simit yiyebilirdi şimdi Fevzi. Simitçiye seslenip bir simit almasına razı olmadı görevli jandarma erleri. Bu mart sabahının kemiklerini titreten soğuğu aç karnına hiç çekilmiyordu. Adliyenin bodrumuna koydukları Fevzi'yi bir süre demir parmaklı bölmenin içerisinde beklettikten sonra savcının karşısına çıkardılar. Savcı kara kaşlı, esmer, orta boylu, sert görünmek isteyen, gözlerinin içi sürekli güldüğünden bunu pek beceremeyen bir adamdı. Fevzi'nin haline bakıp acımıştı ama, bunu kendisine belli etmemeye çalışıyordu. O da:

"Bu kitaplar senin mi Fevzi Kavuk?" diye sordu.

"Evet Savcı Bey, kitaplar benim," diye yanıtladı onu Fevzi.

"İçlerinde yasaklanmış kitap pek görünmüyor ama," diyen savcının kitapları daha önce incelediği anlaşılıyordu.

"İçlerinde yasaklanmış kitap olsa bile benim bundan haberim olmaz

ki Savcı Bey," dedi ona Fevzi. Savcı yanındaki katibine dönerek:

"Yaz" dedi. "Kitapların mahkeme sonuna kadar alıkonulmasına, sahibinin mahkemeye sevkine karar verildi," gibi bir şeyler söyleyip, Fevzi'nin odadan çıkarılması için sağ elinin tersiyle yavaşça bir hareket yaptı Savcı.

Yargıcın karşısına çıkarıldığında bu iş burada bitti diye düşünen Fevzi rahattı. Tutuklama olacağını zaten ummuyordu ama, en azından karakolda daha çok üzeceklerini sanmıştı. Mahkemede de kendisinin politik yönü öne çıkarılıp uğraştırılabileceğini düşünmüştü. Savcının tavrından sonra böyle bir şeyin olmayacağını anlamıştı. Gözlüklerinin üzerinden küçümseyen bakışlarla Fevzi'ye bakan yaşlı yargıç da aynı soruyu sordu.

"Bu kitaplar senin mi?"

"Evet efendim," dedi ona Fevzi.

"Ne arıyor sende bu kitaplar?"

"Anlamadım efendim?"

"Böyle abuk sabuk kitapların sende ne işi var diye soruyorum?"

"Okumak için almıştım," diye yanıtlayan Fevzi, bir yandan da yargıcın söylediği, inanılması güç laflara duyduğu şaşkınlığı saklamaya çalışıyordu.

"Okudun mu hepsini bu kitapların?"

"Bir çoğunu okudum efendim."

"İyi halt etmişsin. Senin gibi bir köy muhtarının ne işi var bu kitaplarla? Bunlara vereceğin parayı çoluk çocuğuna yedirseydin olmaz mıydı?"

Yanıt vermemeyi yeğleyen Fevzi yargıcın bu saçma yargılarına çok şaşırmıştı. Jandarmadaki albayın "keseceksin bunların hepsini" demesinden de daha çok yadırgamıştı bu yargıcın söylediklerini. Onun sorduğu birkaç soruya,"evet-hayır," gibi kısa yanıtlar vererek ve içinden bu sorgulamanın bir an önce bitmesini dileyerek yargıcın yanından ayrıldı. Tutuksuz yargılanacaktı. Serbest kalmıştı ama, bir yandan da düşünmeden edemiyordu; kendi köyünde ilkokulu ancak bitiren ve de bitiremeyen insanların hiç birisinin bu konuda şu yargıç kadar saçmaladığını görmemişti. Hepsi kitaba ve okuyan kişiye ondan daha çok saygı duyuyordu. Kafasında yargıcın yarattığı karışıklıkla adliyenin önüne çıktığında daha önce tanıdığı ve sevdiği dostu, Avukat İrfan Özdemir'e rastladı. İrfan Özdemir

onun bu halini görünce önemli bir şey olduğunu düşünerek yanına gelip merakla sordu:

"Ne oldu Fevzi, yüzün karma karışık?"

"Sorma be İrfan, kitaplarım yüzünden mahkemeye çıktım, beni sorgulayan hakimin söyledikleri çok tuhafıma gitti. Bu kadar okumuş bir adamın söylememesi gereken şeyler dedi bana. Ne biçim hakim bu böyle?"

"Karşısına çıktığın hakimi iyi tanırız biz. Kimse hoşlanmaz ondan. Sen git bana bir vekaletname çıkartıp getir. Girme bundan sonra mahkemeye sen. Bu kadarlıkla kurtulduğuna dua et. Çok üzer o adam seni duruşmalara girersen."

"Tamam İrfan, hemen çıkartıp getiririm yazıhanene vekaletnameyi," deyip ayrıldılar. Ondan sonra Avukat İrfan Özdemir'in girdiği bu kitap davası uzun süre devam etti. Birkaç kitaba el koyup epeyce bir kısmını da birileri çaldıktan sonra diğerlerini geri verdiler.

***

2 Nisan 1971'de yeni Hükümetin Başbakanı Nihat Erim programını açıkladı. Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi hükümete güven oyu vermeyi kararlaştırdılar. Bağımsız İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar Nihat Erim'le görüştükten sonra hükümete güven oyu vereceğini açıkladı. Buna yalnız Fevzi değil; onun gibi sosyalistlerin hemen hemen hepsi çok şaşırmış ve bu durumu çok yadırgamışlardı. Aybar'ın, Nihat Erim'in "Ben Anayasa'yı değiştirmeye değil, tastamam uygulamaya geldim," demesine kandığı söyleniyordu yakın çevresince.

12 Mart askersel yönetimi giderek sertleşip gerçek yüzünü gösteriyordu. TİP'in MYK'sı toplanıp askersel yönetimle nasıl mücadele etmesi gerektiğini tartışıyor ve sıkıyönetime karşı yayınladığı bildiride, "... Hükümetin 1961 Anayasası'nın getirdiği bütün demokratik hakları askıya almayı, işçilerin, köylülerin ve bütün ilerici güçlerin temsil hak ve özgürlüklerini tümüyle ortadan kaldırmayı planlamaktadır. ... Getirilecek tedbirler için adam kaçırma, banka soyma olaylarının sebep gösterilmesi hiç kimseyi yanıltmamalıdır. Hükümet bu olayları bir bahane olarak kullanma çabasındadır. Aslında güdülen amaç bütün demokratik güçleri susturmak-

tır."

Parti, bu bildiriyi yayınlayıp kamuoyunu bilgilendirmeye çalışırken Sıkıyönetimce "Devrim" dergisi kapatılıyor; Çetin Altan ve İlhan Selçuk gözaltına alınıp tutuklanıyorlardı. Mehmet Ali Aybar'a, Anayasayı değiştirmek için değil, tam anlamıyla uygulanacağını söyleyen Erim,1961 Anayasası'nın Avrupa'nın bir çok ülkesinin anayasalarından daha lüks olduğunu belirtip, "Türkiye böyle bir lüksü kaldıramaz, " diyordu.

Mayıs'ın başında Fevzi'nin de katılacağı GYK toplantısı vardı partinin. Ayın sekizinde başlayıp dokuzunda da sürecek bu toplantıya katılmak için Mayıs'ın yedisinde evden çıktığında sabahın erken saatleriydi. Köyü anayola bağlayan iki kilometrelik yolu inerken çiçeklerini dökmüş meyveye durmuş vişne, kiraz, ayva ağaçlarına baktı bir süre. Bu yıl ürünün bol olacağı belli oluyordu. Sertleşen Sıkıyönetimi düşünerek "yemek kısmet olacak mı acaba ağaçlardaki meyveleri bu yıl?" diye düşündü. İznik Gölü durgundu sabahın bu saatinde. Gözleri beyaz bulutu aradı ama göremedi. Daha sonra da bu yaptığının saçmalığını düşünüp kızdı kendine. Sonra da bu gölü kendisi gibi defalarca seyretmiş olan Şeyh Bedrettin düştü aklına yine. Adını ilk duyduğundan beri nedense çok seviyordu Nâzım'a destan yazdıran bu yiğit adamı. Aklına, ilkin Başaran'dan duyduğu Şeyh Bedrettin Destanı'na ait bir bölüm geldi, gölü çevreleyen dağlara bakarak mırıldandı Fevzi:

Bu göl İznik gölüdür.
Durgundur.
Karanlıktır.
Derindir.
Bir kuyu suyu gibi
içindedir dağların.

Gölün yakınından geçen asfalta inip ilkin Nâzım'ın mezarına uğradı. Daha sonra da Adapazarı'ndan gelip Bursa'ya gitmekte olan bir otobüsü durdurup bindi. Bursa'da Şükrü Akmansoy'un yazıhanesine gitti Fevzi. Çok sevdiği Avukat Akmansoy da onu kardeşi gibi severdi. İki partili 12 Mart'ı birlikte değerlendirdiler. Gidişin iyiye olmadığında Fevzi ve avukat

Akmansoy görüş birliği içerisindeydiler. Bu durumdan ikisinin de çok rahatsız olduğu belli oluyordu.

Otobüse öğleden sonra bindi, Ankara'ya vardığında saat yirmi ikiye geliyordu. Yine, daha önce birkaç kez kaldığı ve kendisine içten sevgi gösterilen eve gitti. Otobüs terminaline de çok yakındı. Aydın Aydemir'in Keçiören'de oturduğu eve, Hasan Hüseyin'in Çankaya'daki evine de çok gitmişti ama, şimdi gideceği evi daha uygun buldu. Yürüyerek gidip her zamanki gibi hiç çekinmeden Bursa'dan tanıdığı İlkay İzer'in dairesinin kapısını çaldı. Gündüzden telefonla haber verdiği için kendisini bekliyorlardı karı koca İzer'ler. Biraz Bursa sohbetinden sonra 12 Mart'ın giderek artan baskısını konuştular. İlkay ve eşi de TİP'liydiler. Fevzi, ertesi sabah erkenden partinin yolunu tuttu. Sıhhiye'den yürüyerek Mithatpaşa Caddesi'nin Meşrutiyet'i kestiği yerde bulunan Genel Merkez'in bulunduğu yere doğru yürüdü. Çevresine bakınıyordu yürürken; herkes telaşla işlerine yetişmeye çalışıyordu. İnsanların yüzünde bir sıkıntı vardı sanki; bunun işe yetişememe korkusu mu, evlerindeki sorunlardan mı, aybaşını getiremeyecek maaşlarından mı kaynaklandığını düşündü Fevzi. Sonunda kendisinin sıkıntısını onlara da mal etmeyi doğru buldu ve "Bu 12 Mart'ın getirdiği baskının sonucudur," diye karar verdi. Burası ülkenin başkentiydi, Müşkülelilerin askersel baskıdan duydukları sıkıntıyı burada yaşayanların duymaması düşünülemezdi. Birden, aklına Bursa'da kitaplarından dolayı karşısına çıktığı yaşlı yargıç geldi; okuyana kızan bu adamın sıkıyönetimle ne derdi olabilirdi ki? Belki de çevresindeki bu telaşlı insanların da o yargıç gibi umurlarında değildi askersel yönetim gibi şeyler. Belki de mutlu bile olmuşlardı askerlerin ülkeyi kurtardıklarını düşünüp. Çok seyrek yaptığı bir şeyi yapmamak için kendini tutmaya çalıştı ama olmadı. Okkalı bir küfür savurdu kendisine kitap okumayı çok gören yargıca ve askersel darbelere sevinip alkış tutanlara...

Toplantıya her katılışı bir sevinç nedeni olurdu Fevzi'nin. Aylar sonra buluşanlar öyle içten kucaklarlardı ki birbirlerini. Partideki arkadaşlarıyla karşılıklı sevgi ve dayanışma onu çok mutlu ederdi. Hatır sorup gönül almalardan sonra başlayan topantıda Avukat Akmansoy'la 12 Mart'la ilgili olarak konuştukları şeyler daha kapsamlı olarak bu toplantıda da ele alı-

nıyordu. Demokratik savaşımı kesintisiz sonuna dek sürdürme kararı alan GYK üyeleri bu konuda bir bildiri hazırlamaları için Şaban Yıldız, Nihat Sargın ve Şinasi Yeldan'ı görevlendirdiler. Bildiride özellikle, değiştirilmek istenen 1961 Anayasası'na tüm demokratik güçlerin sahip çıkması gerektiği anlatılıyordu. İçeriğinde yazılı bulunan "uyanık bekçiliklerine" emanet edilmiş olan bu Anayasa'ya yurttaşların demokratik haklarını kullanarak sahip çıkması isteniyordu. Türkiye İşçi Partisi bunu isterken, meclisteki diğer partiler Anayasa değişikliği için askerlerle anlaşıyorlardı.

Fevzi köye döndükten sonra birkaç gün geçmişti ki GYK'da son bildiriyi hazırlayanlardan Nihat Sargın'ın gözaltına alındığını öğrendi; aynı gün gözaltı süresi de otuz güne çıkarılmıştı. THKP-C'li gençler 17 Mayıs günü İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırdılar. 21 Mart'ta Milli Nizam Partisi kapatıldı. Olayların bu biçimde tırmanması Fevzi'yi rahatsız ediyordu. Sanki gidiş kendi partilerinin de kapatılmasına doğruydu. Bunu Genel Merkez'deki arkadaşları da düşünmüş olacaklar ki, GYK'nın olağanüstü toplantısı için acele Düzce'ye çağırdılar onu. Buna şaşırmamıştı Fevzi. On gün kadar önce yapılan GYK toplantısında, aniden yapılacak bir olağanüstü toplantının yeri konuşulurken Ankara'da yapılmaması önerilmişti bu konuda söz alan arkadaşlarınca. Fevzi, ertesi gün erkenden Düzce'ye gitmek için yola çıktı. Oraya varınca İlçe Başkanı Avukat Avni Jaji'nin yazıhanesini bulup orada yapılan toplantıya katıldı. Bazı üyeler gözaltında, bazılarıysa kaçaktılar. Kaçak bazı üyelerin de katılımıyla 23 kişi toplanmış ve çoğunluk sağlanmıştı toplantıda. Behice Boran'ın tutuklanması halinde Şaban Yıldız'ın Genel Başkan'a vekalet etmesi kararlaştırıldı Düzce'de. Tutuklanmayan üyeler de Yıldız'ın çevresinde toplanıp onun direktifleriyle hareket edeceklerdi. Ayrıca, Sıkıyönetim Yasası'nı değiştirip onu iyice gerileten yeni yasa hakkında Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmasına da karar verildi aynı toplantıda.

Fevzi Düzce'den köyüne döndüğünde içi hiç rahat değildi. Genel sekreterler zaten içerideydiler, iki gün sonra da Genel Başkan Boran ve Aren gözaltına alındılar. Olaylar hızla gelişiyordu. Müşküleliler de bu gidişi beğenmiyorlardı. Başaran, Hasan Çakır, Emin Alper ve Fevzi, Nâzım'ın mezarının başında toplanmış, dört yakın arkadaş aralarında ülkenin

ve partilerinin durumlarını konuşuyorlardı. Onların son zamanlarda buraya verdikler ad "Nâzım'ın Mezarı" idi. Fevzi dokunsalar ağlayacak gibiydi o gün. Diğerleri de pek neşeli sayılmazlardı ama, o gözyaşlarını zor tutuyor gibiydi. Güvenlik güçleri, cezaevinden kaçtıktan sonra Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir'i Maltepe'de bir evde sıkıştırılmışlardı ve ikisi de her an öldürülebilirdi. Fevzi bu duruma gerçekten çok üzülüyordu.

"Mahir'e niçin acıyorsun, seni ve arkadaşlarını az daha öldüreceklerdi onlar?" dedi, hatayı çok güç bağışlayan Emin Alper.

"Yaşamını devrim için ortaya koyan Mahir'e karşı darbecileri mi tutmamı söylüyorsun Emin?" diye sordu çok sevdiği arkadaşına Fevzi.

"Öyle bir şey demiyorum ama, bana aynı şeyleri yapsaydılar zor bağışlardım Mahir ve arkadaşlarını."

"Belki kurtulabilirler Mahir ve arkadaşı," diye söze girdi Başaran.

"Sanmıyorum," dedi Hasan Çakır. "Güvenlik güçleri öyle sıkıştırdıkları devrimci gençleri teslim olsalar bile bir neden uydurup öldürür. Onlardan kurtulmak için yaparlar bu işi," dedi.

"Hasan Aga doğru söylüyor, kurtulmak için öldürürler onları. O yiğit insana nasıl da kıydılar arkadaşlar, ben onun gibi güzel insan çok az görmüştüm. Şimdi Adnan ağabeyle Nazife ablanın durumlarını düşünüyorum da çıldıracak gibi oluyorum," derken göz pınarlarında iki damla yaş birikmişti Fevzi'nin. Babası 1965 yılında milletvekili seçimlerinde Bursa'da liste başı yapıldığında tanımıştı Sinan'ı Fevzi. Daha sonra bir çok kez görüştüler. Alev Ateş'le birlikte Genel Merkez'in gençlik komisyonunun başına getirildiğinde de bir çok kez rastlamıştı ona Ankara'da. Her konuşmalarında onun efendiliğine, genç olmasına karşın derin bilgisine hayran kalmıştı Fevzi. Yakın zamana dek partide önemli görevlerde bulunmuş, TİP'in Çankaya İlçesi'nin üyesi olan bu değerli genç insan, THKO liderlerinden biri olarak Nurhak Dağları'nın eteklerinde vurularak öldürülmüştü.

"Gelinim bebek bekliyor demişti Adnan Bey son gördüğümde, yanlış hatırlamıyorum değil mi Fevzi?"

"Evet İsmail Aga, Sinan'ın karısı Şirin bebek bekliyor."

"Nasıl iş bu be, hem kendilerine kıyıp hem de geride böyle yaslı insanlar bırakıyor bu gençler," derken acıyla öfke karışımı bir duygu içerisindeydi Hasan Çakır.

"Bu işe girdin mi her şeyi göze alacaksın be Hasan Aga," dedi ona Emin Alper.

"Bazen boşu boşuna da gitmek var bu işte Emin, o gençlerin cesaretlerini beğenmiyorum sanma ama, üç beş kişiyle bu memleketin bırak ordusunu, polisiyle bile başa çıkamazsın. Nerde görülmüş birkaç bin eğitimsiz gencin bir orduyla başa çıktığı?" diye karşılık verdi Hasan Çakır.

"Bizim parti tarih olacak sanırım Fevzi, ne dersin?" derken üzüntüsü yüzünden okunuyordu Başaran'ın.

"Öyle görünüyor," diye yanıtladı onu Fevzi.

"Ne olacak o zaman?" diye sordu Emin Alper.

"Yeraltında gizli çalışırız biz dışarıda kalan partililer de," diyen Hasan Çakır'a yadırgarcasına baktı Fevzi.

"Türkiye İşçi Partisi mi olur gene adımız?" diye bir soru daha sordu Emin Alper.

"Evet !" dedi söylediğine iyice inanarak Hasan Çakır.

"Olmaz öyle şey, biz legal olarak kurulmuş bir partiyiz, illegal çalışma bizim işimiz değil arkadaşlar. Böyle düşünen birkaç arkadaş illegaliteden, yani yeraltında çalışmadan söz etmeye kalktığında, Behice Hanım çok sert tepki gösterdi. 'O bizim işimiz değil; sakın ola ki bunu başka yerlerde söylemeyin' dedi arkadaşlara."

"Ne olacak pekiyi, elimiz kolumuz bağlı olarak oturup bekleyecek miyiz?" diye sorarken bu düşünceye karşı olduğunu belli ediyordu ortaya koyduğu tavırla Emin.

"Belki başkaları sürdürür kavgayı. Kavgayı sürdürmek için de ona hazırlıklı olarak kurulmuş olmak gerekir. Bizi keklik gibi avlarlar böyle bir şey yapmaya kalktığımızda," diye düşüncelerini açıkladı Fevzi.

"Kim sürdürecek ki bu kavgayı; örgütlerin hepsini çökerttiler adamlar," diye sordu Emin Alper.

"Bilemem kimin sürdüreceğini, ama bir şey var ki, kesin olarak bu kavga durmaz, birileri çıkıp sürdürür," diye yanıtladı onu arkadaşı Fevzi.

Bu sırada boğazını temizleyen İsmail Başaran'a baktı hepsi. O, Birinci sigarasının boğazında oluşturduğu çapağı bu biçimde temizlediğinde arkasından ya Nâzım'ın, ya da kendisinin bir şiiri gelirdi. Başaran'ın yüzüne bakanlar onun bıyık altından anlamlı bir biçimde gülümsediğini gördüler. Ortam ise pek gülünecek gibi değildi, "bu adam ne yapıyor böyle"

diye merakla onun yüzüne bakıp beklemeye başladılar. Üstelik de hiç bu kadar beklemezdi şiir okuyacağı zaman. Boğazını temizlediğinde herkes hazır olduğunu anlayıp susar; o da sessizlik sağlandığında şiirini okurdu.

"Eee dostlar, o çok bekledi, biraz da siz bekleyin bakalım. Beklemenin ne kadar zor olduğunu anlamanız için hemen okumadım Nâzım Usta'nın bu çok sevdiğim şiirini."

"Senin bütün şiirlerini dinledik biz Başaran, daha önce okumamış gibi ne bekletiyorsun bizi?" diye sordu altmış yıldır yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen arkadaşı Hasan Çakır.

"Bunu İstanbul'a son gidişimde bir arkadaşın evindeki sekiz ciltlik Nâzım Hikmet şiirleri kitaplarından birinde okudum. Bulgaristan'da basılmış, pırıl pırıl kitaplardı; canım kaldı ama yapacağım bir şey yoktu onları bir iki günlüğüne okumaktan başka."

"Oku hadi, merak ettim" dedi Hasan Çakır.

"İyi dinleyin bu şiiri, deminki sorularınızın cevabı da bunun içinde saklı gibi geliyor bana."

"Hangi sorumuzun?" diye sordu Hasan Çakır.

"Parti kapanırsa ne yaparız dediniz ya? Yalnız bir bölümünü ezberleyebildim ama, idare edin, o da yeter bence." Ve her zamanki gibi gözlerini kısarak okumaya başladı şiiri Başaran:

"Türkiye Komünist Partisi,
T.K.P.'m benim,
seni düşünüyorum.
Sen dünümüz, bugünümüz, yarınımızsın,
en büyük ustalığımız,
en ince hünerimizsin.
sen aklımız, yüreğimiz ve yumruğumuzsun.
Dünyada bir anılır şanlı soyun var:
sen küçük kardeşisin V.K.P. (B)'nin.
Sen bana bugün
mübarek alnındaki yara yerinle
ve işçi bileklerinde zincir izleriyle göründün.
yürüyorsun dimdik, pırıl pırıl.

Ömrümde yalnız seninle
ve senin safında olmakla övündüm."

Buraya dek ezberleyebilmişti Başaran şiiri. Arkadaşları, o okumasını bitirince beğeniyle alkışladılar Başaran'ı.

"Sen şimdi ne demek istedin İsmail Aga?" diye sordu Emin Alper. Aslında anlamıştı Başaran'ın ne demek istediğini; ancak, onu bu konuda konuşturup düşüncelerini öğrenmek istiyordu.

"Anlayamadın mı be Emin?"

"Anladı da, bir de senin ağzından duymak istiyor sanırım," diyerek araya girdi Hasan Çakır.

"Öyle mi Emin?"

"He İsmail Aga, öyle."

"Benim düşüncem TİP kapatılırsa TKP devreye girer arkadaşlar" deyip düşüncesini açıkladı Başaran.

"Şimdiye kadar niye girmedi devreye TKP İsmail Aga?"diye sordu Emin Alper.

"Ne gerek vardı be Emin. Onun istediğini TİP yapıyordu işte. Devreye TİP'i destekleyerek giriyordu, dinlemedin mi hiç Bizim Radyo'yu?"

"Ben hep nefesini hisseder gibi oluyordum TİP üzerinde TKP'nin. Belki bana öyle geliyordu.Nedense, gerek Bursa'da partinin il merkezine ziyarete, gerekse Genel Merkezdeki toplantılara gidişimde aramızda TKP'liler dolaşıyormuş gibi geliyordu hep."

"TİP'in içerisinde TKP'liler yok mu sanıyorsunuz siz?"diye sordu Başaran.

"TKP'lileri almıyorlarmış diye duydum ben be İsmail Aga? diyen Emin'e gülümseyerek bakan Başaran:

"TKP'liyim diye bağıra bağıra dolaşanları sen alır mısın partiye Emin? "

"Alırım herhalde?"

"O zaman partiyi kapatırlar be Emin."

"Onun için mi almadılar Mihri Belli gibi kişileri partiye?"

"O daha başka bir şey, İsmail Aga onu demek istemiyor" diyerek söze girdi Fevzi. "Mihri Belli gibi kişiler yalnızca partiye girmek için değil, partiyi ele geçirmek için uğraşıyorlardı. İsmail Aga'nın söyledikleri ise şu

manaya geliyor benim anladığıma göre: TKP gizli bir örgüt. "Ben TKP'liyim" deyince bir kişi onun gizliliği mi kalır. Öyle örgütlerde olan kişiler kendilerini gizlerler. Belki de bir çok TKP'li öyle çalışıyor bizim partide."

"Belki değil öyle" dedi Hasan Çakır.

"Sen bana TİP'in Genel Başkanı Behice Boran'ın TKP'li olmadığını söyleyebilir misin Emin?" diye sordu Başaran.

"Yok be İsmail Aga, olmaz öyle şey" dedi şaşkınlığını gizlemeden Emin.

"Ne Behice Boran'ın, ne Mehmet Ali Aybar'ın, ne Sadun Aren'in ve ne de Nihat Sargın gibi yöneticilerin TKP'li olmadığını söyleyebilir miyiz? TKP'den başka parti mi vardı onların gençliklerinde? Hem, unutma ki Aybar Nâzım'ın teyzesinin oğlu."

"İsmail Agam doğru söylüyor bence, kırk yıldır bu kavganın içerisinde bu kişiler, içeriye girip çıkmışlar davaları uğruna. TİP'ten önce bu politik çalışmalar TKP'nin dışında yapılamayacağına göre?" dedi Fevzi.

"TKP'li olabilirler diyorsunuz; öyleyse niye kavga ediyorlar aralarında bu insanlar, söyler misiniz?" diye sordu Emin.

"Yıllarca TKP içerisinde de kavga etmişler. Öyle olmasaydı şimdi Mihri Belli'ler, Kıvılcımlı'lar, İsmail Bilen'ler, Reşat Fuat'lar.."

"Zeki Baştımar'lar, Şefik Hüsnü'ler, Nâzım Hikmet'ler birbirlerine girerler miydi?" diyerek Fevzi'nin sözünü tamamladı Hasan Çakır...

"Nihat Sargın Zeki Baştımar'ın damadıymış; öyle duydum ben" derken, sanki Fevzi'ye bir şeyler sorar gibi bir tavrı vardı Başaran'ın..

"Yıldız hanım akrabası oluyormuş ama, öyle damadı falan değil Nihat Ağabey Baştımar'ın" diyerek konuya açıklık getirdi Fevzi.

"Baştımar kim be Fevzi?"diye sordu Emin, arkadaşına.

"Bildiğim kadarıyla şu anda TKP'nin başında olan kişi işte" diye yanıtladı onu Fevzi. Ankara'ya parti toplantılarına gittiği zamanlar bazı kişilerce akşam sohbetlerinde TKP'yle ilgili konular sık sık dile getirildiğinden o parti hakkındaki bazı şeyleri Bizim Radyo'yu dinlemeden de bilebiliyordu.

***

O yılın Haziran ayının başında Cumhuriyet Başsavcısı TİP hakkında

Anayasa Mahkemesi'nde kapatma davası açtı. İddianamede özetle,TİP'in Siyasi Partiler Kanununa aykırı davrandığını, Türkiye Cumhuriyeti'nin ülke bütünlüğünü bozmak amacıyla çalışmalar yaptığı söyleniyordu. IV. Büyük Kongrede alınan kararlar ve orada yapılan bazı konuşmalar bu teze delil olarak gösteriliyordu. Haziranının 30'unda ilk yazılı savunma Anayasa Mahkemesi'ne verildi. Mahkeme, partiyi temsilen, sözlü savunma yapması için bir kişi istedi. Ankara'da tutuklu bulunan Genel Başkan Boran 11 Temmuz' daki duruşmaya katılarak partiyi savundu. Son yazılı savunma ise 15 Temmuz'da verildi Anayasa Mahkemesi'ne. Olay çok hızlı yürüyordu; 12 Mart'ı yapanlar ve yaptıranlar kafalarına koydukları şeyi bir an önce gerçekleştirmek için acele ediyorlardı. Aslında, yapılan bu çok tutarlı sözlü ve yazılı savunmaların bir işe yaramayacağı belliydi. Fevzi bu savunmayla ilgili bilgilerin bazılarını basından, bazılarını telefonla dostlarından alıyordu. Ve Fevzi biliyordu ki kurt kuzuya "suyu bulandırıyorsun, ben seni yiyeceğim" diyordu. Nitekim 20.07.1971 tarihinde kurt kuzuyu yedi. Anayasa Mahkemesi' nin kararının sonuç bölümünde şöyle diyordu:

Anayasa'ya aykırı davrandığı anlaşılan Türkiye İşçi Partisi'nin, Anayasa'nın 57 nci maddesi, Siyasi Partiler Kanunu'nun 89 uncu maddesi ile 111 inci maddesinin iki sayılı bendi uyarınca temelli kapatılmasına, karar örneklerinin 648 sayılı Kanunun 115 inci maddesinin gerekleri yerine getirilmek üzere Başbakanlığa, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları ile Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesine oybirliğiyle 20.07.1971 gününde karar verildi.

Parti kapandıktan sonra, Fevzi içeriye alınmış arkadaşlarının durumlarını izlemeye başladı. "Partimiz kapandı, hiç olmazsa onlar bari ceza almasalar" diyordu. Üstelik Genel Başkan da içlerinde 13 kişilik yürütme kurulunda onun da olması gerekiyordu. Parti yürütme kuruluna önerilmiş, sanki bugünleri biliyormuş da, cezaevine girmekten korktuğu için, köyden sık sık Ankara'ya gelmesinin zor olduğunu bahane ederek kaçmış gibi duyumsuyordu kendisini. Sonradan Bursa'da ev tutup orada da oturmaya başladığı için, gidip gelmesinin eskiye oranla daha kolay olacağını düşündükçe iyice üzülüyordu. Bu üzüntüleri yaşarken o yılın 6 Ekim'inde 23 tutukludan 19'unu salıverdi mahkeme. İçlerinde Genel Başkan Behice Boran da vardı salıverilenlerin. Dünyalar Fev-

zi'nin olmuştu bu haberi duyunca. İlk işi telefona sarılıp Genel Başkanına geçmiş olsun demek oldu. Fevzi'nin bu sevinci uzun sürmeyecekti; mahkeme heyetinin değişme-siyle yeniden tutuklandılar salıverilenler.

Bu kez beş kişiydiler Nâzım'ın mezarının başında. Başaran, Hasan Çakır, Fevzi ve Emin'in sohbetine Kasımın bu son gününde çınarın dikili olduğu bahçesinde zeytin toplayan Rıfat da katılmıştı. O sabah kalktıklarında bardaktan boşanırcasına yağan yağmur, onların zeytin toplamaya gitmeyip dinlenmelerini sağlamıştı. Yağmur dinmişti geç vakit ama hava yine kapalı olduğu için o gün zeytin toplamaya gidemeyeceklerini anlayıp günlerini başka türlü değerlendirmeye karar vermişlerdi. "Haydi Nâzım'ın mezarına gidelim" demişti Başaran. Epeydir gidememişlerdi zeytin vakti olduğu için sık sık gittikleri Nâzım'ın çınarına. Dört arkadaş kalkıp inmişlerdi İznik gölünün yakınındaki zeytinliğe. Oraya vardıklarında Rıfat'ın da "yağmur dindi, biraz zeytin toplayabilirim" diye geldiğini, işe başlamadan önce de Nâzım'ın çınarının dibindeki otları temizlediğini gördüler. Selamlaşıp onu da aralarına katarak söyleşiye başladılar. Konuşmaların bir yerinde Hasan Çakır:

"Hikmet Kıvılcımlı Belgrat'ta ölmüş duydunuz mu?" diye sordu arkadaşlarına.

"Ben de duydum" dedi Fevzi. "Gördüğünüz gibi, insanların vatanlarında ölmelerine bile izin vermiyorlar bu ülkede arkadaşlar" diye sürdürdü konuşmasını.

"O da, bir zamanlar dava arkadaşı olan Nâzım gibi yurtdışında öldü" diyerek üzüntüsünü dile getirdi İsmail Başaran.

"Deniz Gezmiş ve on yedi arkadaşına idam verdiler, ne zaman asacaklar bakalım o gençleri?" diye bir soru attı ortaya Emin Alper.

"Yargıtay bir kısmının cezasını bozar sanırım, idam edilecek hiçbir suçları yok çocukların. Sıkıyönetim mahkemesi olmasaydı yargılandıkları yer, bırak idamı, doğru dürüst ceza bile almazlardı" dedi Fevzi. Sonra da ekledi: "Sinan Cemgil de boşuna öldü, Deniz'lerin yargılandığı THKO örgütünün kuramcısının o olduğu söyleniyordu Ankara'daki arkadaşlar arasında."

"Bakalım bizim TİP'lilere ne kadar ceza verecekler?" diye sordu Hasan Çakır.

"141. maddenin üst sınırından hapis cezası verilir sanırım, on beş yıl

falan" deyip düşüncelerini belirtti Fevzi.

"Yürütme kurulunun hepsini tutuklamışlardı değil mi?" diye sordu Başaran.

"He ya İsmail Aga."

"Sen iyi kurtardın paçayı bu işten Fevzi."

"Öyle de, vicdan azabı çekiyorum o yüzden."

"Niye, ceza alıp hapis yatmak mı istiyorsun yıllarca?" diye şaşırarak sordu uzun süre cezaevinde kalan İsmail Başaran.

"Kim hapis yatmak ister ki İsmail Aga?"

"E, öyleyse?"

"Bugünleri biliyormuşum gibi köyden toplantıya katılmak zor oluyor diye yürütme kuruluna girmedim, ondan sonra da Bursa'da oturmaya başladım.

"Kendine dert etme bunları. Hepsi aslanlar gibi yatıp çıkarlar sosyalistlerin" dedi Emin.

Bu sırada Rıfat'ın zeytinlikte çalışırken dinlemek üzere getirdiği pilli radyosundan duydukları bir haber hepsini şaşkınlığa uğrattı. Radyodaki spiker Mahir Çayan ve dört arkadaşının Kartal Askeri Cezaevinden kaçtığını bildiriyordu...

"Bravo çocuklara,faşistlerin zindanından kaçmışlar" dedi Hasan Çakır.

Davalar jet hızıyla ilerleyip sonuçlanıyordu. 17 Ekimde Ankara 3 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'ndeki TİP davası da sonuçlanmıştı. Yöneticilerinden bazıları on beş yıl, bazılarıysa on iki yıl altı ay ceza almışlardı. Fevzi'nin "benim yerime yargılanıyor" dediği Bekir Yenigün on iki yıl altı ay ceza alanlardandı. Bu arada IV. Büyük Kongrede kararlar komisyonunda görev alanlarla, konuşmacılardan bazıları da çeşitli cezalara çarptırılmıştı. Bunların içerisinde Fevzi'nin Genel Yönetim Kurulundan arkadaşı Hüseyin Ergün de vardı.

1972 yılı Fevzi'nin yüreğinde derin yara izleri bıraktı. Hapis yata yata bitiyordu ama ölenler geri gelmiyordu. 30 Mart 1972'de Mahir Çayan ve arkadaşlarının yargısız infazları onu çok üzmüştü. İnanılmaz cesaretleri olan bu bir avuç genç, "devlere kafa tutarken bilmeleri gerekirdi eninde

sonunda kendilerinin ölümün kucağına düşeceklerini" diye düşünüyordu Fevzi. Mahir'lerin acısı yetmiyormuş gibi birde açık yaranın üstüne tuz basarcasına, aynı yılın 6 Mayısında Deniz Gezmiş ve arkadaşları asılmıştı. Aralarında görüş ayrılığı olsa da bu gençlerin de kendisi gibi sosyalizmi kurmak için uğraştığını düşünüp günlerce, hatta aylarca bu kıyımların etkisinden kurtulamadı Fevzi.

Partisi kapatılmış, arkadaşlarından bir bölümü çeşitli ceza evlerinde çile doldurmaya başlamışlardı. Politik çalışmaları sona eren Fevzi kendisini bir boşluğa düşmüş gibi görüyordu. Eskiden yoğun çalışma yüzünden el süremediği kitaplarını okumaya karar verdi. Okudukça da okuyacağı geliyordu. Zeki bir kadın olmasına karşın kendisi okuma yazma bilmeyen eşi Nurten kocasının bu haline baktıkça üzülüyor, ona sık sık "gözlerini bozacaksın, bu kadar okuma" diyordu. Fevzi, elinden gelse uykusunda da okuyacaktı. Çoğu zaman kitap okurken uykuya dalıyordu. Elindeki kitap göğsünün üzerine düşüyor, eşi bunu gördüğünde "be adam, uykunda bari okuma şu kitapları" diyordu. En çok da Rus yazarlarının romanlarını seviyordu Fevzi; özellikle de konusu Ekim Devrimi zamanında geçen eserlerdi bunlar.

***

1973 yılında genel seçimlerle birlikte yerel seçimler de yapıldı. Fevzi yine Müşküle muhtarı seçilmişti. Genel seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi ülkede en çok oyu alarak 187 milletvekili çıkarmıştı, onun arkasından 148 milletvekiliyle Adalet Partisi ikinci partiydi. Kaç yıldır seçimlere girip ortalığa ayrı bir heyecan ve renk veren kendi partisi yoktu. Yeniden muhtar seçilmesine karşın içinde bir büyük burukluk vardı. Çok sevdiği arkadaşları içerdeydiler. Sosyalist savaşımla öylesine özdeşleşmişti ki, sudan çıkmış balık gibiydi parti kapanalıdan beri. Arkadaşlarının çıkmasına da çok vardı daha; ancak içerideki arkadaşlarının dışarıya çıkmasıyla toparlanabilir, yeniden sosyalizm savaşımı verebilirlerdi. İsmail Başaran'ın söylediği gibi TİP'ten sonraki boşluğu dolduracak olan TKP de ortalarda yoktu. Bir yandan bunları düşünüp, bir yandan da roman okumayı sürdüren Fevzi'nin, öte yandan da büyük ve sorunları çok bir köy

olan Müşküle'nin işleriyle uğraşması gerekiyordu. Çocuklar da büyümüştü bu arada. On yedi yaşına girmiş olan Gürol liseyi bitirmiş, onun küçüğü Gülcan liseye gidiyordu. Çevresiyle çok uyumlu olan Gülcan, okulunda öğretmenlerin bazılarıyla uyuşamıyordu bir türlü. Onlarla materyalizmi, dolayısıyla tanrıyı tartışıyordu. Kendisi de materyalist felsefeye inanan bir kişi olarak kızına "başın derde girer, yapma etme" diyemiyordu Fevzi. Bunu iki yüzlülük olarak görüyor, "benim yetiştirdiğim çocuk böyle oluyor demek" diye düşünüyordu...

Günün birinde TİP'li gençlerden biri çıkıp geldi Müşküleye. Fevzi'nin daha önce Ankara'ya gittiğinde görüp tanıdığı bir gençti bu. Adı Yalçın Yusufoğlu'ydu. Efendi, saygılı bir genç olan Yalçın'ı severdi Fevzi. Yalçın, ona yeni, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi adında bir parti kurmakta olduklarını, bu örgütlenme içerisinde kendisini de görmek istediklerini söyledi. Fevzi, bu genci kırmak istemiyordu; ancak böyle bir öneriyle kendisine gelinmesini de yadırgamıştı. Bu işe girişen diğer arkadaşlarını da saydı Yalçın; hemen hepsini tanıyordu Fevzi, bunlar TİP'li genç arkadaşlarıydı. İçeride yatan parti yöneticilerini niye beklemediklerini sordu Yalçın'a. Onların ne zaman çıkacağının belli olmadığını, bu savaşımın daha çok beklemeye dayancı olmadığını söyledi genç arkadaşı. Konu üzerinde biraz daha konuştular, böyle bir şeyin yanlışlığını anlatmaya çalıştı Yalçın'a Fevzi. Bu savaşıma yıllarca liderlik yapmış, kitlelerin yakından tanıdığı kişilerin içeride olduğu böyle bir durumda yapılanın yanlışlığına inandığından, son sözünü söyledi eski Türkiye İşçi Partili arkadaşına:

"Bu yapılana sel önünden kütük kapmak, denir Yalçın, ben bu işte yokum..."

1974'ün Mayıs ayında genel af çıkmıştı. Bu af 141-142. maddeden içeride yatanları kapsamıyordu; onun için de ceza kanununun o maddelerinden ceza almış olan Türkiye İşçi Partililer yararlanamıyorlardı bu aftan. Cumhuriyet Halk Partisi Anayasa Mahkemesi'ne baş vurdu ve eşitliğe uygun olarak bu affın genişletilmesini istedi. Anayasa Mahkemesi bu isteği yerinde bularak affın kapsamını genişletti. Bunun üzerine TİP davasından içeride yatanlar cezaevlerinden salıverildiler. Fevzi ve arkadaşları bu durumu öğrenince çok sevindiler. Bir kısmına giderek, bazılarını da te-

lefonla arayarak geçmiş olsun dilekleri iletti Fevzi...

***

O, çocukken de büyüyünce de uykuyu hep sevdi. Ne var ki bu son günlerde, yani 12 Eylül sabahından beri, ya yatıp dinlenecek yer bulamadığından, ya da emniyette polislerin uyanık kalması için yaptıkları eziyetten dolayı istediği gibi uyuyamıyordu. Hastanenin sakin ortamı uykusunu getirmişti. Bir de zayıf bedenindeki, darbelerin yarattığı şu acılar olmasaydı!.. Her yanına diken gibi batan ağrılara karşın kendinden geçer gibi oldu Fevzi. Çok geçmeden kendisini hastaneye getiren polislerden birinin böğrüne parmağıyla dürtmesiyle uykusundan fırlayarak uyandı. En çok acıyan yerlerinden birine denk getirmişti parmağını polis. Dürterken de yaptığı hareketin kendisine göre haklı gerekçesini açıklamıştı!..

"Hop Muhtar, burayı Hilton oteli sandın galiba, uyan bakalım."

"Dün gece sabaha kadar beşik mi salladın yoksa Muhtar? Haline bakılırsa uykusuz kalmışsın," deyip diğer polis de alaya aldı Fevzi'yi.

Sorgucular çeşitli nedenlerden dolayı ölmesini istemiyorlardı kendisinin, bunu anlamıştı Fevzi. Ancak, onu hastaneye göndermeleri de işkencenin bittiği anlamına gelmiyordu kesinlikle. Sorgucu olmadığı halde yanındaki polisin böğrüne acımasızca dürtüşünden belliydi bu. Avukat Ahmet Hilmi Feyzioğlu'yla birlikte üç kişi ölmüştü Bursa Emniyeti'nde. Bunlar pencereden insanların ayaklarının dibine düşen cesetler olduğu için kamuoyundan saklanamayan ölümlerdi. Halk arasında bu sayının çok daha yüksek olduğu söyleniyordu. Kuşkusuz yetkililer tarafından, ölümler konusunda biraz daha dikkatli olmaları için Bursa'daki ilgililerin dikkati çekilmişti. Ahmet'in bir süre önce sorguda ölümü olmasaydı şu anda Fevzi'nin sedye üzerinde dirisi değil, morgda cesedi yatıyor olabilirdi. Avukat Ahmet'in çok yakın akrabası olan Turhan Feyzioğlu'nun başbakanlığı konuşulurken, bu meydana gelen ölüm olayı diğerlerinden daha önemli gibiydi darbeciler açısından. Fevzi bir yandan bunları, diğer yandan da kendisinin, yaşam okulu öğretmeni olan İsmail Başaran'ı düşünüyordu. "Ölürsem ölürüm, ölmezsem buradan başım dik çıkmalıyım; dostlarımın ve Başaran Agamın yüzüne korkmadan bakabilmem için," diye geçirdi içinden. Onun için gerçekten önemliydi kendisine önderleri olarak

bakan köylülerin karşısına başı dik çıkabilmek.

Sedyede yatan Fevzi bir ara ağrılarını ve içinde bulunduğu güç durumu unutarak gülümsemişti. Polis onun bu halini görünce şaşırdı. Gülünecek hiçbir şeyin olmadığını iyi bilen polis, "acaba aklını mı oynatıyor bu adam?" diye onun yüzüne dikkatlice bakıp sordu:

"Niye gülüyorsun lan Muhtar?

"Hiç" diye yanıtladı onu Fevzi. Anlatması gerekmiyordu ya, söylese bile nereden bilecekti polis onun köylüsü Başaran'ı... Başaran'la ilgili bir anısını anımsayıp gülümsemişti Fevzi. Yıllar sonra, sedyede acıyla kıvranan Fevzi'nin gülümsemesine neden olan olay İsmail Başaran'ın ellerini açarak dua yerine okuduğu Nâzım'ın "Meşin Kaplı Kitap" şiiriydi. Nereden geldiyse gelmişti aklına bu şiir? Narlıca Köyü'nün imamından gizlediği gülümsemesini kendisini hastaneye getiren polislerden gizleyememişti

Yarı baygın halde yatıyordu sedyenin üzerinde. O halde yatarken epeyce zaman geçmişti; sonunda bir bayan doktor, dışarıdan görünmemesi için hastayı gözlerden gizleyen naylon perdeyi sıyırarak başını ona doğru uzattı. Gözlerini sedyede yatan çok zayıf ve bıyıklarının bir bölümü yolunmuş adamdan kaçırarak kendisine ilaç yazacağını söyledi. Sedyenin üzerinde yatan Fevzi, gözlerinin içine bakamayan doktora kendisine ne ilacı yazacağını sorunca, kadın:

"Hastalığınızla ilgili," yanıtını verdi.

"Hastalığımı biliyor musunuz?" diye sordu cılız bir sesle Fevzi; zorla konuşabiliyordu. Canının çok yandığı ses tonundan anlaşılıyordu.

"Durumunuzun iyi olmadığını görüyorum," diye yanıtladı onu doktor.

"İşkence için özel ilaçlarınız var mı? Gördüğünüz gibi bana işkence yaptılar" deyince kadın doktor yüzüne sert bir tokat yemiş gibi kendisini geriye çekip perdeyi kapattı. Zayıf ve bıyıklarının bir bölümü yolunmuş bu adam: "Ey insanlar," diye sesinin çıktığı kadar bağırmaya başladığında kendisini hastaneye getiren görevli iki polis hızla perdeyi açıp yanına girdiler ve elleriyle ağzını kapattılar. Polisler, bu bir deri bir kemik halindeki adamın bağırarak dediklerinin arkasından daha neler söyleyeceğini de biliyorlardı. Yarım saat kadar önce hastaneye ilk getirdiklerinde, sedyeye yatırılıp cankurtarandan içeriye taşınırken, eskiden tanıdığı, halen başkanlığını yaptığı, kısa adı Marmara Köy-Der olan, Marmara Köylüleri Daya-

nışma Derneği yönetim kurulunda birlikte çalıştığı Gemlik'in Narlı köyünden Nuri Çavdar onu öyle görünce yanına gelerek, kendisine ne olduğunu sorduğunda da, o: "Bana işkence yaptılar, Nuri, insanlara işkence yapıyorlar emniyette," diye bağırdı. Arkadaşı Nuri'yi polisler, konuşmanın yasak olduğunu söyleyerek, ite kaka onun yanından uzaklaştırırlarken, bu zayıf ve bıyıklarının bir bölümü yolunmuş adam bağırmasını sürdürmüştü: "Ey insanlar, emniyet müdürlüğünde işkence yapılıyor. Bunu herkese duyurun, çocuklarınıza işkence yapılıyor," diyerek çevresindekileri uyarmaya çalışmıştı.

Onun için, polisler bu kez atik davranıp Fevzi'nin ağzını kapatıp bağırmasını engellemişlerdi. Amirleri sıkı sıkı uyarmamış olsaydı, polisler bir yandan onun ağzını kapatırlarken, diğer yandan birkaç yumrukla da bağırmasının cezasını kolayca verirlerdi. Elli yaşındaki bu adamın bir seksene yakın boyu olmasına karşın ağırlığı elli kilo gelmezdi. Kemik yığınını andıran bu adam gördüğü işkencelere fizik olarak dayanamıyordu. Ölmeyi göze aldığı halde işkenceye dayanamayan kalbine kızıyordu. Ya adamakıllı dursa da şu işkencelerden kurtulsam, ya da sorguda durur gibi yapıp beni polislerin karşısında kötü duruma düşürmese kalbim, diye geçiriyordu içinden. Bu düşüncesinde de içtendi. Birkaç gün önce sorguda ölen dava arkadaşı, kendisinden çok genç ve yiğitliği herkesçe bilinen Avukat Ahmet Hilmi Feyzioğlu için "onun yerine ben ölseydim keşke," demişti. Bunu söylerken de içtendi, laf olsun diye söylememişti.

Fevzi buraya nasıl geldiğini düşünürken eskilere doğru gidip, unutamadığı o günkü sevincini anımsadı. Bahçelerin buram buram ayva kokularının toprak kokusuna karıştığı bir sonbahar günüydü. Kışın dökülecek yapraklar sararmaya başlamışlardı. Zeytinlerin yapraklarının umurunda değildi gelecek olan kış; onlar bir yıl boyunca gümüş renkleriyle bir gelin gibi durgun havalarda süzüm süzüm süzülürler, rüzgar çıktığında da dayanamayıp en kıvrak figürlerle oynarlardı. Zeytin toplama zamanı da yaklaştığından, aralarında yeşilleri de görünen ürünlerini laciverde dönüştürme uğraşı içerisindeydiler ağaçlar. O gün Fevzi heyecan içerisinde politikada ilk öğretmenim dediği Başaran'ı aradı. Kahvede oturmuş bir yandan çay içiyor bir yandan da başına topladığı Müşküleli gençlere sosya-

lizmin güzelliğini anlatıyordu Başaran. Kahveden içeriye giren Fevzi'nin durumunu gören Başaran ondaki olağandışı bir şeyler olduğunu hemen anlamıştı.

"Nasılsın Fevzi?" derken ses tonu ve bakışları anlamlıydı. "Sende bir şeyler var ama ne olduğunu anlayamadım; umarım iyi şeylerdir seni böylesine heyecanlandıran," der gibiydi.

"Gençler izin verirse seninle özel birkaç şey konuşabilir miyiz?" diye sordu Fevzi. O da "Kalk haydi gidelim, bir an önce sana anlatmak istiyorum bendeki bu değişikliği," der gibi bir tavırla söylemişti bunu.

"Ben izin istiyorum gençler, muhtarımızın söyleyeceği şeyler her zaman önemlidir biliyorsunuz?" deyip işi şakaya vurarak kalktı Başaran. Birlikte dışarıya çıktılar. Fevzi, köyden göle doğru yokuş aşağı inerken hiç konuşmuyordu. Başaran merak içerisinde yanında yürüdüğü Fevzi'nin yüzüne bakmaktaydı. Onun bir an önce konuşmasını istiyordu, ama o, nedense konuşmadan yürümeyi yeğliyordu. Köyden boş araziye çıkıncaya dek bu sessizlik sürdü. Başaran sonunda dayanamayarak sordu:

"Meraktan çatlatmadan söyle bakalım, nedir sendeki bu değişiklik Fevzi?"

"Hüseyin geliyor aşağıdan, o geçsin de anlatırım."

Göl yönünden gelen köylülerinden Hüseyin'le selamlaşıp yollarına devam ettiler. Fevzi çevresine bakınıp kimsecikler olmadığını görünce cebinden, dörde katlanmış küçük bir dergiyi çıkarıp Başaran'a uzattı.

"Bu nedir Fevzi?"

"TKP'nin yayın organı."

"Yapma be?"

"He ya, yayın organı, bugün geldi. Benim adıma göndermişler."

"Sonunda buldular desene izimizi?"

"Buldular ya. Yeni bir atılım içerisindeymiş TKP, onun için de yayın organlarının adını Atılım koymuşlar."

"Atılım gerçekten yakışır TKP'nin yayın organına."

"Aşağıdan gelenler var İsmail Aga, koy cebine de mezarın yanına gidince okuruz," dedi. Gözlüklerini takmadan okuyamadığı yayın organına hayran hayran bakıp onu gözleriyle okşayan Başaran, katlayıp cebine koydu Atılım'ı. Yanlarından geçen köylülerle selamlaşıp yokuş aşağı yürümelerini sürdürdüler. Ayaklarının altında kıpırdamadan duran İznik Gölü

çok durgundu o gün. Bir balıkçı sandalıyla ağlarını topluyordu. Nâzım'ın çınarının bulunduğu Rıfat'ın yerinin hizasına geldiklerinde yoldan zeytinliklere doğru saptılar. Zeytinliğe saparken gözü gölün üstüne kaydı Fevzi'nin, beyaz bulut ordaydı yine.

"Neler yazıyor, okudun mu Fevzi?"

"Daha bugün geldi, şöyle bir baktım."

"Benimkiler yanımda değil, senin gözlüklerin yanında mı?

"Yanımda İsmail Aga."

"Mezarın başına oturalım da oku bakalım Nâzım'ın partisi neler diyor?"

"Okurum."

Mezarın başında, gözlüksüz okuyamadığı dergiyi çıkarıp bir kez daha hayran bakıp, okşar gibi birkaç kez elini sürdükten sonra Fevzi'ye verdi Başaran. Fevzi dergiyi okurken Başaran dalıp dalıp gidiyordu. Dergi bittikten sonra heyecanlı ve mutlu bir söyleşiye başladılar aralarında.

"Keşke Hasan Çakır'ı da çağırsaydık be Fevzi; onsuz eksik oluyor böyle toplantılar."

"Ben ilkin sana haber vereyim de ondan sonrasını birlikte düşünürüz; ne yapacağımıza ikimiz karar veririz demiştim. Ona da veririz okur be İsmail Aga."

"Çok sevinecek Hasan Çakır, bak göreceksin. Hacı bekler gibi bekliyorduk be ne zaman gelecekler diye. Daha dün konuştuk onunla bu adamlar gelmediler, nerede kaldılar acaba, dedik birbirimize."

"Kendileri gelmiş gibi sevindin be İsmail Aga, nerden baksan bir yayın organı."

"Kendileri de yakında damlarlar hiç merak etme sen. TİP kapandıktan sonra ancak toparlanıyorlar sanırım," deyip ilkin Nâzım'ın TKP için yazdığı, ondan sonra da diğer şiirlerinden bazılarını okudu Başaran. Şiirlerden bir kısmını okurken yarıda kesip Fevzi'nin yüzüne bakıyordu. Bu, "haydi sen oku bundan sonrasını" demekti. Fevzi de şiirin o bölümünü okuduktan sonra duruyor, Başaran sürdürüyordu. Şiir faslı da bittikten sonra biraz ilerideki Ulu Çınar'ın altına gidip köye çıkacak bir araç beklediler. Bu arada Atılım'ın geldiğini dillendirmemeyi, yayın organını Hasan Çakır'dan sonra çok güvendikleri iki üç arkadaşlarına daha vermeyi kararlaştırdılar.

Fevzi okuduğu romanlardan illegal çalışma koşullarının ne denli tehlikeli olduğunu, nelere dikkat edilmesi gerektiğini az çok biliyordu. Acele etmeden, çevreyi yavaş yavaş genişletmek gerektiğini, niteliğin nicelikten önemli olduğunu yazıyordu kitaplar gizli örgütlerde. Onu için bu yayını da kişileri seçerek okutacaklardı.

Aradan bir süre geçtikten sonra Genel Yönetim Kurulu'nda birlikte görev yaptıkları arkadaşlarından biri telefon ederek Türkiye İşçi Partisi'ni yeniden kuracaklarını söyledi. Fevzi'nin kurucu üye olması için bir takım belgeleri Bursa'ya bıraktığını haber verdi. O buna pek önem vermedi; Atılım gelmeye başladıktan sonra kendisini sempatizanı olduğu TKP'nin üyesi saymaya başlamıştı. Fevzi'den bir ses gelmediğinden olacak; yine, uzun süredir tanıdığı ve ilk Türkiye İşçi Partisi'nden ve son MYK' da birlikte çalıştıkları Yalçın Cerit köye kadar gelmişti. Açıkça söyleyemedi Fevzi bu eski arkadaşına partinin kurucusu olamayacağını. Kendisini TKP'li saydığını da zaten söyleyemezdi. Partinin kurulmasının iyi olacağını, ileride kendisinin de katılabileceğini söyledi Cerit'e. TİP'in kurucu üyeliğini öneren Yalçın Cerit gitmişti ama, gelenler bitmemişti. Ondan bir süre sonra da Uğur Cankoçak gelmişti köye. Fevzi'den Aybar'ın başında olacağı Sosyalist Devrim Partisi için kurucu üye olmasını ve üst kurulların birinde görev almasını istiyordu. Oldum olası birbirlerini çok severlerdi Fevzi'yle Uğur. Aybar'ın da selamlarını getirmişti bu sevgili arkadaşı. Diğer arkadaşlarını da boş elle geri gönderen Fevzi, Uğur'un önerisini de kabul edemezdi. Parti organı bulduğuna göre kendisini TKP de bulacaktı günün birinde. Birlikte dostça vakit geçirip eskilerden söz ettiler Uğur Cankoçak'la. Ondan çok özür dileyip, Aybar'a saygı ve selamlarını götürmesini de rica ederek sağlık durumunun elverişsiz olduğunu söylemek zorunda kaldı. Yalan söylemeyi sevmeyen ve zorunlu olmadıkça da bu yola başvurmayan Fevzi, bunu yaparken utanmıştı ama, aynı anda iki partiye üye olamazdı. O kendisini Türkiye Komünist Partisi'nden sayıyordu. TKP'li olduğunu da gizlilik gereği kimseye söyleyemediği için de yalan söylemek zorunda kalıyordu...

Partiler birer birer kurulmuştu ama Fevzi halen partisizdi. Ara sıra postayla gelen Atılım'ları okuyarak ve yayın organını çok güvendiği arka-

daşlarına okutarak avunuyordu. Eskiden, politik savaşımdan tanıdığı birileri köye geldiğinde heyecanlanıyor, umutla bekliyordu kendisine Türkiye Komünist Partisine girmeyi önerecekler diye. Gelmiyordu, bir türlü beklediği öneri gelmiyordu. Başaran ve Hasan Çakır da en az onun kadar merak ve heyecanla bekliyorlardı Fevzi'ye TKP'den bir öneri gelmesini. Kendilerinin böyle bir şey bekledikleri yoktu; ama Fevzi'nin böyle bir şeyi çoktan hak ettiğini düşünüyorlardı. Onun partili olması demek kendilerin de aynı örgütte olmaları gibiydi; ikisinin de düşünceleri böyleydi. Umutları da yavaş yavaş azalmıyor değildi Fevzi'nin. Unutulduğunu düşünmeye başladı Müşküle köyünün kasketli muhtarı...

1976'da büyük bir acı ve üzüntü yaşadı Fevzi. Canı gibi sevdiği, hiçbir gün ağzından kötü söz işitmediği annesi Melek Hanım'ı yitirmişti. Karşılıklı sevgi ve saygının doruk noktasını yaşadığı annesi Melek Hanım yaşama gözlerini yummuştu. Bilecik'in bir köyünden olan bu Çerkez kızı gelin geldiği Müşküle'de tüm köylünün sevgisini kazanmıştı. Dertlerine koştuğu, iyi ve kötü günlerinde hep yanlarında olduğu Müşküleliler onun ölümünü öğrendiklerinde gerçekten çok üzülmüşlerdi. Fevzi, çocukken hastalandığında kendisinin üzerine nasıl titrediğini anımsıyordu annesinin. Yaz demeden kış demeden geceleri başında beklemişti oğlunun, o iyileşinceye dek. Köy geleneği ve kendi göreneği izin vermediği için açığa vuramadığı, derin bir tutkuyla sevdiği kocası Rıza Kavuk'un yanı başına yatırdıklarında, "kavuştukları için mutludurlar, birbirlerini çok severlerdi," diye içinden geçirdi Fevzi. Bazen annesinin babasına bakışlarını yakaladığında onun kocasını ne kadar derin bir aşkla sevdiğine tanık olurdu. Bu kez, babasını gömdüğü günkü gibi ağlamamıştı. Bu, annesini babası kadar sevmediğinden değildi; onun yalnız olmadığını düşünüyordu gittiği yerde; üstelik de çok sevdiği kocasına kavuşmuştu Melek Hanım...

Köye gelip gitmeler eskisi gibi olmasa da sürüyordu yine. Eski dostları ara sıra ziyaretine geliyorlardı. Bir de, son zamanlarda gençler gelip gitmeye başlamışlardı köye. Kendisine çok saygı gösteren bu gençlerin ne için geldiklerini ilk baştan anlayamamıştı Fevzi. Gençler 1976'da yapılan 1 Mayıs'ı ballandıra ballandıra anlatıyorlardı. Fevzi eskilerden de dinlemişti 1 Mayıs kutlamalarını; bu gençlerin anlattıkları gibi değildi onlarınki.

Nisan'ın son günleri eski tüfekler yatak denklerini ve çamaşır torbalarını hazırladıklarını söylerlerdi.1 Mayıs'ı kutlanmasınlar diye polis onları Nisan'ın son günlerinde, daha çok 30 Nisan'da alır, iki Mayıs'ta bırakırmış. Hepsinin adresi polisçe bilinen bu kişilerden poliste buluşanlar orada kutlarlarmış 1 Mayıs'ı. Bu gençlerden duydukları ise çok değişik kutlamaydı. DİSK'in öncülük ettiği bu kutlamalarda, konfederasyonda bu organizasyonu yapan kişilerin kim olduklarını merak ediyordu Fevzi. Kemal Türkler'i eski TİP'ten gayet yakından tanıyordu, cesur ve zeki bir liderdi kendisi; ancak yalnız başına böyle bir şeye karar vereceğini sanmıyordu. "Bu işe başkalarının eli değmiş olması gerekir kesinlikle," diye düşünüyordu. Haberi duyduğu geçlerden ve basından bu konuda bir şey öğrenememişti. Yeni kurulan TSİP'i, Aybar'ın SDP'sini ve yeniden kurulan TİP'i düşündü; böyle bir atılım yapamayacaklarına karar verdi onların. Aklına TKP geldi. 1 Mayıs kutlamalarını böylesine ballandıra ballandıra anlatan bu gençlerin ilgisi var mıdır acaba TKP'yle diye geçirdi aklından. Bursa'dan köye birkaç kez daha gelen bu gençlere bir türlü soramıyordu onların bu illegal partiyle olan ilişkilerini. Kurulu sosyalist partilerle ilişkileri olmadığını söyleyen bu gençlere:

"Hiçbir örgütle bağlantınız yoksa niye politikayla bu kadar ilgileniyorsunuz," diye sordu Fevzi köye yeniden geldikleri bir gün.

"Bizim gençlik örgütümüz var," dedi içlerinden diğerlerinin lideri gibi görünen biri.

"Hangi gençlik örgütü bu?" diye sorarken, onların bulunduğu yeri belki çıkarırım diye düşünüyordu Fevzi.

"İlerici Gençlik Derneği, yani kısa adı İGD olan dernek," diye yanıtladı onun bu sorusunu aynı genç.

Gençler gittikten sonra Fevzi halen düşünüyordu. Böyle bir şey duymuştu o. İlerici Gençler Birliği davasından söz etmişti bir gün, 1966 yılında yapılan senato kısmi seçimlerinde eşi Bursa listesinden aday olan Rasih Nuri İleri. TKP'yle ilgili bir davaydı bu. Fevzi anımsamıştı Rasih Nuri'nin bu konuşmasını. Bu gençlerin TKP'yle ilişkisi olabileceğini düşündü. Durumu Başaran'a anlattığında da :

"Onu öğreniriz be Fevzi. Kolay iş o," dedi Başaran.

"Nasıl öğreniriz be İsmail Aga? Gençlere, siz yasa dışı parti üyesi misiniz, diye sorulmaz ki?"

"Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır, sen bana bırak onu. Bir dahaki sefere o gençler geldiğinde bana haber ver."

"Tamam, haber veririm."

Gençler daha sonra geldiklerinde Fevzi'den 1977 1 Mayıs'ına birlikte gitme sözü aldılar. Fevzi, Başaran'a haber göndermeye hazırlanırken gençlerden biri:

"İsmail Başaran'ı da görüp tanışmak istiyoruz biz, mümkün mü acaba?" diye sordu. Zaten haber göndereceği Başaran'ı da çağırtıp geçlerle tanıştırdı Fevzi. Başaran, tanışır tanışmaz Nâzım'dan bir şiir okudu gençlere. Yine gözlerini yarım kapamış, gırtlağında içtiği Birinci sigarasının oluşturduğu çapakları temizlemişti şiir okumaya başlamadan önce. Merakla kendisine bakıyorlardı gençler.

"Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber sulardan çekmek ağı,
demiri oya gibi işleyip hep beraber,
hep beraber sürebilmek toprağı,
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek,
yarin yanağından gayri de
her yerde
hep beraber!
diyebilmek
için
on binler verdi sekiz binini..

Yenildiler.

Yenenler, yenilenlerin
dikişsiz ak gömleğine sildiler
kılıçlarının kanını.

Şeyh Bedrettin Destanı'ndan okuduğu bu bölümden sonra gençler Başaran'ı coşkuyla alkışladılar.

"Sizin adınızı duyduk buraya gelirken birilerinden," dedi gençlerden biri. Kendisinin Nâzım Hikmet'in hapishane arkadaşı ve Müşküle köyüne

sosyalist düşünceleri sokan kişi olduğunu da biliyorlardı. "Bu birileri kim acaba?" diye düşünüyordu Fevzi.

"Sizi iyi tanıyoruz biz, İsmail Amca," dedi başka bir genç.

"Madem tanıyorsunuz, niye geldiğinizde arayıp sormuyorsunuz beni?" diyerek sitem etti ona Başaran.

"Bu sefer geldiklerinde seni görmek istediklerini söylediler İsmail Aga," dedi Fevzi. Başaran bunu duyunca sevindi. Demek kendisini de önemli sayanlar var bir yerlerde diye düşündü.

Başaran ilkin Nâzım'dan başlayıp lafı döndürüp dolaştırıp Türkiye Komünist Partisi'ne getirdi. Fevzi, gençleri dikkatle izliyordu Başaran konuşurken. Gençler, Başaran'ın açtığı Türkiye Komünist Partisi konusuna olumsuz tepki göstermedikleri gibi hepsinin gözlerinin içi parlamıştı. Başaran aldığı olumlu tepkiyi görünce konuşmasını sürdürdü:

"TKP enternasyonalist bir partidir arkadaşlar, dünya komünist partilerinin bir parçasıdır o. Bence mücadeleyi orada sürdürmek lazım," sözünü hepsinin, belli etmemeye çalışsalar da, büyük bir sevinçle onayladıkları anlaşılıyordu. Gençler gittikten sonra Fevzi:

"Bu gençler TKP için çalışıyorlar İsmail Aga, anlaşıldı," dedi Fevzi.

"Ben sana demedim mi beni çağırırsan anlarız ne olduklarını diye?"

"Gelir gelmez de seni sordular, benim senden söz edip bir şeyler söylememe gerek kalmadı."

"Demek benim adım da geçmiş TKP'liler arasında," derken çok mutluydu Başaran.

"Şimdilik böyle mi yürütecekler acaba bizimle olan ilişkilerini İsmail Aga?" derken böyle bir şeyin çok güç olacağını, pek de işe yaramayacağını düşünüyordu Fevzi.

"Bilmem Fevzi. Bildiğimiz işler değil ki gizli partilerin çalışma şekilleri."

"Biraz daha bekleyelim bakalım, bu işin sonu nereye varacak?"

Aradan bir süre daha geçmişti. 1977'in, her insan olanın içini kan ağlatması gereken olaylı 1 Mayıs'ına gidememişti Fevzi. O güne dek hiç teklemeyen kalbi ilk sinyalini vermişti 1 Mayıs'a gitmek için hazırlanırken. 30 Nisan'da hızlı hızlı çarpmaya başlayan kalbi Fevzi'yi korkut-

muştu. Telaşlanmamaları için kimseye haber vermeden gittiği kardiyoloji uzmanı Doktor Ünal Eşiyok dinlenmesi gerektiğini, bir hafta yatıp verdiği ilaçları aldıktan sonra yeniden kendisine gelmesini söylemişti. 1 Mayıs kutlamalarına gidemeyen Fevzi'yi asıl üzen, yapılan provakasyon sonucu Taksim Alanı'nda ölen onca insandı. Bu olayı duyunca, kendisini olacakları biliyormuş da kaçmış gibi duyumsayıp iyice üzüldü...

Bu arada Bursa'da Marmara Köy-Der'in kuruluş çalışmalarının hazırlıkları da sürüyordu. Aydan Bulutgil, kısa adı Marmara Köy-Der olan, Marmara Köylüleri Dayanışma Derneği'nin kuruluş çalışmalarını yapıyordu. Kurucu başkan olmasını istediği kişi ise Ankara'dan gelip Bursa'ya yerleşmiş olan, Fevzi'nin yakından tanıdığı Gemlikli Hasan'dı.

"Bu çalışmalara Fevzi Kavuk'u kesinlikle katmalıyız, onsuz Köy-Der çalışmaları eksik olur. Hatta, senin başkanlığında kurulduktan sonra yapacağı ilk Genel Kurulda Fevzi Kavuk'un Marmara Köy-Der Genel Başkanı olmasını istiyoruz," dedi Aydan Bulutgil Hasan'a.

"O iş kolay," diye yanıtladı onu Gemlikli.

"Partili olmasını da istiyoruz Fevzi Kavuk'un. Diğer partilere girmediğini biliyoruz."

"Niye önerilmedi kendisine partililik?" diye sordu Hasan. Fevzi'nin bu konudaki düşüncelerini, böyle bir öneri geldiğinde kabul edeceğini biliyordu o.

"Bizim genç arkadaşlar sık sık gidip ziyaret ediyorlar kendisini ama bir türlü açamıyorlar üyelik konusunu. Yaşlılardan da onu tanıyan pek yok Bursalı yoldaşların içerisinde."

"O iş de kolay," dedi Hasan. Onun kendisine böylesine güvenli konuşmasını duyunca Aydan Bulutgil sevinmişti.

"Öyleyse hemen harekete geç," dedi yoldaşına.

Güneşli bir sonbahar günüydü. Fevzi köy meydanının olduğu kahvehanelerin önünde oturmuş kahvesini içip sigarasını tüttürüyordu. Yalnızdı masada. Karşıda, caminin yanındaki yaşlı çınara bakıp düş kuruyordu. Nâzım'ın çınarı gelmişti aklına, onun da yüzlerce yıl yaşayacağını ve ileride anıt ağaç olacağını düşünüp sevindi.

Fevzi'nin arkadaşı Gemlikli Hasan Adapazarı otobüslerine binerek

Müşküle'nin göle yakın olan Ulu Çınar'ının yanında indi. Yürüyerek köye çıktığında Fevzi'yi kahvenin önünde, elinde sigarası, karşısındaki anıt çınara dalgın dalgın bakarken buldu. Daha önce bir kalp rahatsızlığı geçirdiğini duymuş, bunun için Bursa'ya doktora gittiğini öğrenmişti arkadaşı. Fevzi'nin elinde "ben ölsem de bunu bırakamam," dediği sigarayla görünce çok üzüldü. Fevzi de arkadaşını görünce büyük bir coşkuyla kucaklaştılar. Kahvehanedeki diğer kişilerden tanıdıkları da vardı Gemlikli Hasan'ın. Onlar da dostça karşıladılar bu eski tanıdığı.

"Hayrola, ne zamandır görüşememiştik, hangi rüzgar attı seni buralara?" diye sordu Fevzi.

"Hastalığını duyup geldim," dedi arkadaşı. Asıl geliş nedenini söyleyememişti doğal olarak.

"Sağ olasın, öyle bir yokladı işte. Ama önemli bir şey yok. ihtiyarlıyoruz sanırım be kardeşlik?" deyince Fevzi, hastalıktan ve onun doktora gittiğinden haberi olmayan köylüleri şaşırmışlardı bu duyduklarına.

"Olur mu be ağabey, daha yaşın ne ki ihtiyarlıyoruz diyorsun? Devrimi göreceğiz, dur bakalım?" diyen arkadaşı ondan gençti. Fevzi ise kırk altı yaşındaydı o sıralar.

"Düşmana inat yaşayıp göreceğim devrimi, sen merak etme arkadaşım. Öyle bir yoklayıp geçti işte. Dikkat et de devrimi gör demek istedi herhalde."

Bir süre daha kahvehanede oturdular. Üst üste ısmarlanan çayları içen arkadaşı, uygun anı bulup yalnız kalmak istiyordu Fevzi'yle. Köyde işi bittikten sonra Bursa-Yalova yoluna çıkıp İstanbul'a gidecekti Hasan. Randevusu olduğu için oraya da zamanında varması gerekiyordu. Eski tanıdıklar ise uzun zamandır köye uğramayan bu dostlarını soru yağmuruna tutuyorlardı. Sorular daha çok politik konularda oluyordu. Onun verdiği yanıtları dikkatle izleyen Fevzi bir sonuca varmaya çalışıyordu. Bu epeydir görmediği arkadaşını "hangi partiden acaba?" diye merak ediyordu. Verdiği yanıtlar var olan partilerin görüşleriyle bire bir uyuşmadığı için Fevzi de yavaş yavaş bir kanı oluşmaya başlamıştı. İçinden "beklediğim kişi geldi sanırım," diye geçirdi. Bunu düşündüğü anda da fazla zaman geçirmeden bir yolunu bularak söze girdi ve:

"Senin karnın açtır, yemek zamanı da geçiyor; ben eve haber gön-

derdim, yengen bir şeyler hazırlamıştır, hadi kalk da gidelim."dedi.

"Gerçekten acıktı karnım. Bana izin dostlar," diyen arkadaşı kalkıp vedalaştı kahvehanedekilerle. Karnı hiç de aç değildi aslında.

Eve gidene dek yolda havadan sudan konuştular; çoluk çocuğun durumunu sordular birbirlerine. Eve gidip Nurten Hanım'ın dayatmasıyla tok karınlarını yeniden doyurdular ikisi birlikte. Hasan'ın "yenge" dediği Nurten Hanım'ın gerçekten tadı damağında kalan yemeklerinden midesi şişinceye dek yedi. Nurten yengesi, "doymadın sen" diye diye aç olmadığı halde iki öğünlük yemek yedirdi ona. Yemekten sonra da Fevzi'yle arkadaşını baş başa bıraktı Nurten Hanım. Eskiden beri hep aynı şeyi yapardı o; konuklarının karnını doyurduktan sonra kocasıyla rahat konuşmaları için onları yalnız bırakırdı. Yalnız kaldıklarında arkadaşı sözü fazla uzatmadan kendisini partilemek için geldiğini söyledi Fevzi'ye. O da lafı fazla uzatmadan öneriyi sevinerek kabul ettiğini bildirdi. Bunu söyledikten sonra da eklemeden yapamadı Fevzi:

"Geç kaldınız be kardeş?.."

"Haklısın ağabey, gerçekten geç kalınmış. Kusura bakma, yoldaşlarım adına ben senden özür dilerim."

"Neyse, sonunda geldiniz ya. Gelmeyeceksiniz diye korkmuştum."

"Gelmez olur muyuz be ağabey. Başaran ne yapıyor, kahvede yoktu?"

"Zeytinliklerini geziyordur. Onu da mı üye yapacaksınız yoksa?"

"O ve Hasan Çakır şimdilik dursunlar bakalım. İleride onların ve köyden başkalarının üye yapılmasını birlikte düşünürüz. Söylemeye gerek yok sanırım, kendinin partili olduğunu onlara bile söylemeyeceksin. Üçünüzün ne kadar yakın olduğunuzu, yüreklerinizin birlikte çarptığını bildiğimden böyle bir şey söylemek zorunda kaldım; kusura bakma."

"Söylemem merak etme. Benim görevin ne olacak? Gizli örgütlerde bulunmadığım için nasıl çalışılır bilmiyorum?"

"Seni, kurmakta olduğumuz Marmara Köy-Der'in yönetim kuruluna alacağız. Sen ilk yapılan Genel Kurul'da seçimle gelen Genel Başkan olacaksın."

"Nedir bu Köy-Der?"

"Şimdi sana, yanımda getirdiğim bu tüzük taslağını vereceğim; sen okuduktan sonra da uzun uzun konuşuruz nasıl çalışacağımızı," diyen arkadaşı pembe pelür kağıdına yazılmış tüzük taslağını verirken, "Şimdilik

kimse görmesin bunu, okuyup önerilerinle birlikte bana geri vereceksin." dedi ve tüzük taslağını ona bıraktı. Fevzi'nin partiye girebilmesi için bir dilekçe yazdırdı arkadaşı. Dilekçeyi zulasına koyup birkaç yayın da vererek, parti üyesi olarak nelere dikkat etmesi gerektiğini, bir dahaki gelişinde kime bağlı olarak çalışacağını söyleyeceğini bildirip ayrıldı.

Fevzi, üyeliğe kabul edildiği haberi ve parti adı geldiğinde çocuklar gibi sevinmişti. Ulvi Oğuz, Hasan'la buluştuklarında Fevzi'ye bir parti adı bulmaları gerektiğini söylemişti. Birlikte düşünüp, İznik'le ilişkisinden dolayı ona "Bedrettin" adını ve Nâzım çınarını diken köylülerden biri ve o köyün muhtarı olduğu için de "Çınar" soyadını uygun görmüşlerdi.

Birkaç yıldır bekliyordu Fevzi kendisini gelip bulmalarını; sonunda bulmuşlardı işte. O şimdi Nâzım'ın partisine üye olmuştu. Kendince yaşamının en önemli günlerinden birini yaşıyordu. Başaran'la Hasan Çakır'a nasıl söyleyecekti bunu? Kendisinin partili olduğunu söyleyemezdi. Onlar da en az kendisi kadar merak ediyorlardı partiden gelecek olanları; hatta gelmedikleri için kızmaya da başlamışlardı. Kendisini partilemeye gelen arkadaşı ise TKP üyesi olduğunu Başaran ve Hasan Çakır'a söylememesi için onu uyarma gereğini duymuştu. Bu zararsız iki yaşlı dostuna, üye olduğunu gizleyerek kendisinin TKP'lilerle tanıştığını söyleyebilirdi. Hiçbir şey söylememeyi kendisini sosyalist yapan bu arkadaşlarına, özellikle de İsmail Başaran'a ihanet olacağını düşündü. Ertesi gün köyden Bursa'ya gitti. Özellikle de Başaran'a ve Hasan Çakır'a bu gidişini haber vererek oradan bir şey isteyip istemediklerini sordu. Bursa'ya gittiğini bilmelerini özellikle istiyordu iki dostunun. Başaran:

"Bir şişe rakı getir de içelim be Fevziciğim; epeydir seninle demlenemedik," dedi.

"Yeni çıkan kitaplar varsa bak da alıver," dedi Hasan Çakır. Fevzi Bursa'ya her gidişinde Çakır aynı şeyi söylerdi zaten. Kitap okumak en büyük mutluluğuydu.

***

Bursa'dan ertesi gün döndü Fevzi. Üç arkadaş Nâzım'ın mezarının başında, ikindi sıralarında mezesi beyaz peynir ve meyve olan bir içki

masası kurmuşlardı. Yetmişlik rakı şişesini yanlarına yatırmış olan Fevzi, Ulu Çınarın altında, Dede İsmail'in kahvehane olarak çalıştırdığı barakasından getirdiği çay bardaklarını ve su şişelerini poşetten çıkardı. Başaran yetmişlik rakı şişesine hayran hayran bakıyordu.

"Kuzu gibi be Fevzi, nasıl da uzanmış yatıyor şuna baksana bir?" derken gözlerinin içi gülüyordu.

"En kuzusundan ver, dedim zaten bakkala; senin kuzu gibileri çok sevdiğini bildiğimden."

"Sağ olasın."

"Kitabı ilkin ben okuyayım ondan sonra da size veririm," dedi Hasan Çakır. Fevzi'nin kendisi için getirdiği Lenin'in Ekim Yayınları'ndan çıkan 'Barış İçinde Bir Arada Yaşama' adlı kitabından söz ediyordu.

"Sen oku da Hasan Aga ondan sonra İsmail Agama verirsin. Sizden sonra da ben okurum, bakalım Lenin barış konusunda neler diyor?"

"Nâzım'a da bir barış madalyası verilmişti aklımda kaldığına göre?" diyen İsmail Başaran'ı Hasan Çakır yanıtladı.

Bir şiirinde de geçer ya, "Kırk sekizimde Barış Madalyasını bana verdiler," diye.

"Ben bir de neye seviniyorum biliyor musunuz?" diyen Fevzi'ye iki yaşlı dostu, ne diyeceğini merak ederek baktılar. Onun Bursa'dan geldiğini bildiklerinden, "Acaba bu sevinci TKP'yle ilişki kurması mı olabilir mi?" diye düşündüler. İkisinin de aklından aynı şey geçmişti Fevzi'nin yaşlı dostlarının.

"Niye seviniyorsun Fevzi?" diyen Başaran'ın yüzünde "Haydi durma, çabuk söyle" der gibi bir ifade vardı.

"Barış madalyası almış, dünya halklarının kardeşçe, barış içerisinde yaşamasını isteyen ve bu konuda en güzel şiirleri yazmış olan Nâzım'ın mezarının burada, bu bahçede olması beni çok sevindiriyor"

"Ne ilgisi var be bu bahçenin barışla Fevzi?" diye sordu Hasan Çakır. Bir anlam verememişti onun söylediklerine.

"Olur mu be Hasan Aga? Baksana şöyle çevrene?"

"Baktım, ne olacak?" diyerek çevresine göz gezdirdi Hasan Çakır.

"Hiçbir şey görmüyor musun?"

"Ben diğer bahçelerden değişik bir şey pek göremiyorum buralarda be Fevzi?"

"Ben de göremiyorum. Daha ilk kadehte bizim görmediğimiz şeyleri görmeye başladıysan Fevzi, ikinci kadehte ben Lenin'im falan demeye kalkma sakın bize?" diyerek, gülümseyen bir yüzle konuşmaya katıldı Başaran. Rakı içmeye başlayınca, daha ilk kadehte neşesi yerine gelmişti. Oldum olası çok severdi rakı içmeyi.

"İçkiyle ilgisi yok be İsmail Aga; sen benim sarhoş olup saçmaladığımı gördün mü hiç?"

"Şaka be Fevzi, bilmez miyim senin nasıl içki içtiğini? Söyle bakalım, nedir seni sevindiren? Nâzım'ın mezarıyla ne ilgisi var bu sevincinin merak ettik?

"Zeytin ağaçları be İsmail Aga."

"He, anladım, Koca Usta da severdi zeytin ağacını," deyip Nâzım'ın Yaşamaya Dair adlı şiirinden bir bölüm okumaya başladı Başaran:

Yani,öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
Yetmişinde bile, meselâ, zeytin dikeceksin,
hem de öyle çocuklarına falan kalır diye değil,
ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
yaşamak yani ağır bastığından.

Fevzi biraz şaşırmış gibiydi. Saygı duyduğu iki ustası kendisinin ne demek istediğini anlayamamışlar; Başaran söylediklerine başka bir anlam vermişti. Hasan Çakır ise halen düşünüyordu onun ne dediğini anlamak için. "Nasıl söylesem acaba?" diye düşündü Fevzi. İkisinin de bildiği bir şeydi zeytin dalının barış simgesi olduğu. Belki de bunu onlardan öğrenmişti kendisi. Üstelik barış madalyasından, Nâzım'ın barış üzerine yazdığı şiirlerden söz etmiş; konu, Lenin'in "Barış İçerisinde Bir Arada Yaşama" kitabından açılmıştı. Bu denli ipucu olduğu halde anlayamamıştı ne demek istediğini kendisinin ustası olan iki dostu. Başaran'ı onaylamak ve olayı kapatmak da vardı ama buna gönlü razı olmadı Fevzi'nin.

"Ben aslında başka bir şey demek istedim Nâzım'ın bu bahçede yatacağına sevindim derken."

"Yapma be Fevzi?" diye hayretle sordu Başaran.

"Barışın simgesi olan milyonlarca zeytin dalının altında yatacak Nâzım, onun için seviniyorum demek istedim."

"Hasan biz ihtiyarlıyoruz sanırım, bu kadarcık şeyi anlayamadık be?"

"O kadarcık şeyi düşünemedik, yazıklar olsun bize İsmail," dedi Hasan Çakır. Gerçekten kızmıştı kendisine Fevzi'nin ne demek istediğini anlayamadığı için. Aslında ikisi de başka bir şeye odaklanmışlardı. Bursa'ya gidip gelen Fevzi'nin TKP'yle ilgili bir haber bekliyorlardı. Bu düşünceye yoğunlaştıkları için de anlayamamışlardı Fevzi'nin ne demek iste-diğini.

"Bizi bu kafayla TKP'ye falan da üye yapmazlar. Beyni sulanmış bu bunakların derler, sakın bunu kimseye söyleme Fevzi," dedi Başaran.

"Onların da bizim köye gelecekleri yok be İsmail, Fevzi'yi bile aramıyorlar baksana, bizim gibi iki ihtiyarı ne yapsın adamlar?"

"Haklısın," dedi ona Başaran.

"Gidip biz arasak onları be İsmail?"

"Kolay mı be Hasan gizli bir örgütü bulmak?"

"Size bu konuda bir şeyler söylemek istiyorum," diyen Fevzi'nin yüzüne ikisi de sevinçle baktılar.

"Geldiler mi yoksa? Geçen gün birinin geldiğini duydum eski arkadaşlardan, kahvede konuşup sonra da eve gitmişsiniz, öyle söylediler?" diyen Hasan Çakır merakla Fevzi'nin vereceği yanıtı bekliyordu.

"Sen onu tanırsın be Hasan Aga. Bizim Gemlik'li Hasan geldi. Hem kalp rahatsızlığı geçirdiğimi duyduğu için, hem de bir dernek kuruyorlarmış, Marmara Köylüleri Dayanışma Derneği adında, onda görev alır mısın, diye sormaya gelmiş."

"Tanımaz olur muyum Gemlikli Hasan'ı? İyi içer kerata... İyi, biz de katılırız o derneğe. Eee, senin bize söyleyeceğin şey neydi?"

"Bursa'ya gidişimde iki arkadaşa rastladım, eskiden TİP'teydiler, sanırım TKP' ye karşı sevgileri var, ya da üyeler. Benim de ağzımı aradılar, ne düşünüyorsun, diye sordular TKP hakkında, ben de iyi şeyler düşündüğümü söyledim. İkisinin de çok sevindiklerini anladım gözlerinden. İlişkiyi kesmeyelim, ara sıra bize uğra Bursa'ya geldiğinde dediler."

"TKP gibi gizli örgütlerde açık açık söyleyemezler ya partili olduklarını Fevzi, sen onları boş bırakma," dedi Hasan Çakır. Sevindiği gözlerinden belli oluyordu.

"Hasan doğru söylüyor, onlar ilk seferinde senin ağzını aramışlar, ikinci buluşmanızda daha açık şeyler söyleyebilirler. En sonunda buldular bizi desene?" diyen Başaran çok mutlu görünüyordu.

Fevzi, iki yaşlı arkadaşına kendi durumu ancak böyle söyleyebilmişti. "Gizli örgüt çalışmalarında ara sıra yalan söylemek zorunda kalacağız anlaşılan," diye geçirdi içinden. Marmara Köy-Der'in kuruluşunda ve yaptıkları çalışmalarda da böyle davranmak zorunda kalıyordu. Bazen beyaz yalanlar söyletiyordu parti. Kendisine, "derneğinizin amacı nedir?" diye soran insanlara. köylerin kalkınmasına yardımda bulunmak için kurulduğunu söylüyorlardı. Asıl amaç köylerde partiye yeni yeni kadrolar bulmak, bu kadroları kırsal alanda destekleyecek büyük kitleler yaratmak ve ileride iktidar için, işçi köylü bağlaşıklığına ortam hazırlamaktı bu çalışmada. Derneklerinin amaçları hakkında bu söylediklerini yalan olarak da pek düşünmüyordu aslında Fevzi. Sonuçta o iktidar, yoksul ve orta köylüyü kalkındıracaktı,buna çok inanıyordu. Yaptıkları çalışmaların içerisinde köylüyü kooperatifçilik konusunda bilinçlendirip ürünlerini değerlendirmelerini, haklarını birleşip aramak, kendilerinin bir güç olduklarını öğrenmelerini sağlamak da vardı.

***

Derneği kurdular. Fevzi'nin Gemlikli arkadaşı başkan, İnegöl köylerinden Nebi Akçam sekreter, kendisi de sayman olmuştu Fevzi'nin. Bu çalışmalarda Avukat Münir Derçin, toprakla ve köyle hiç ilişkisi olmadığı halde baştan sona hep yönetimde olmuştu. "Senin ne ilgin var köyle, toprakla?" diyen avukat arkadaşlarına, partinin kendisini bu işle görevlendirdiğini söyleyecek hali yoktu doğal olarak; toprakla olan ilişkisini de: "Penceremin önünde altı saksı çiçeğim var, hepsinin toprağı en iyisinden, inanmıyorsanız gelip görün," diye açıklardı. Gemlik'in Kurşunlu köyünden Salih Kayır, İnegöl köylerinden Niyazi Şen, Bekir Çavuş, yaratıcılığı ve çalışkanlığıyla derneğe çok büyük katkıları bulunan Orman Mühendisi Mehmet Posat, Gemlik Narlı köyünden balıkçı ve zeytin üreticisi Nuri Çavdar, Balıkesir'in köylerinden Yasin, Erol ve Sıtkı Değirmenci gibi arkadaşları Fevzi'nin yönetimde birlikte çalıştığı arkadaşlarıydı.

Yeniden parti çalışmalarına başlayan Fevzi çok mutluydu. Genel merkezden sonra Marmara Köy-Der'de birer birer şubeler kurulmaya başlanmıştı. Marmara Köy-Der adıyla çıkan yayın organı da kısa sürede ses getirmeye

başladı. Fevzi'nin, özellikle zeytin üreticilerinin sorunlarını çok bilinçli olarak dile getirdiği için yazıları çok beğeniliyordu. En önemli çalışmaları da TRT'de yaptıkları Köy Kahvesi programlarıydı. Bir gün TRT'de çalışan Nevzat Şenol Ankara'dan Bursa'ya, ailesini ziyarete geldiğinde arkadaşı Mahir Örgün'e Köy Kahvesi diye bir program yapmaya başlayacaklarını, bunun için Köy-Der'lilerle ilişkiye geçmek istediğini bildirmişti. Mahir Örgün de Köy-Der'lilere bu bilgiyi vermişti. Haberi alan Fevzi Kavuk, kendisinin bir arkadaşıyla bu programa konuşmacı olarak katılacaklarını söyledi Nevzat Şenol'a. İlk programın zeytin konusunda yapılmasına karar verdiler. Nevzat Şenol da Orhangazi'nin Yeniköy beldesinden, zeytin üreticisi bir ailenin çocuğu olduğundan konuyu çok iyi biliyordu. Uygun bulduğu bu öneriyi programın yapıcısı Filiz Ozan-kaya'ya önerip kabul ettirdi.

İlk programa bir zeytin üreticisi köyde doğan arkadaşıyla birlikte gitmişti Fevzi. Konuya öylesine hakimdiler ki Marmara Köy-Der'liler ve oturumu yöneten, konuya çok hakim olan Nevzat Şenol; programın güzel olmaması için bir neden yoktu. Diğer konuşmacıların da katkısıyla çok güzel bir program çıkmıştı ortaya. Özellikle de Fevzi'nin konuşmaları çok beğenilmişti. Yalnız, bir haftada yayınlanması olanaksızdı bu programın. Dağarcıktaki bilgiler çok ve önemli sorunları dile getirdikleri için, banda alınan programı bir hafta yerine bölüp iki hafta üst üste yayımladı TRT. Bu programın sonucunda, yapımcısı; o da toprağı saksıda görenlerden olan Filiz Ozankaya çok mutluydu. İlk programdaki başarıları umduklarının çok üzerindeydi. Nevzat Şenol'un da yardımıyla Marmara Köy-Der'liler, Köy Kahvesi programının vazgeçilmezleri olmuşlardı. Yapılan yirminin üzerinde programın hemen hemem hepsine katıldıkları gibi Nevzat Şenol'a telefon ederek ülkenin çeşitli yörelerinden bir çok üreticinin bu programlara katılması için öneride bulunuyorlardı. Bu öneriler kabul edildiği için de TKP'nin istediği kişiler programa katılıyorlardı. Fevzi'yi yıllar sonra televizyonda görenler Müşküle'ye telefon ediyorlar, bazıları da onun televizyon programında konuşurken ekrandan çektikleri fotoğraflarınıgönderiyordu köye. Programa ilk tepki Süleyman Demirel'den gelmişti. TRT'deki "Köy Kahvesi"nde dile getirilen sorunları iyi bilen Başbakan, programa katılanların kimler olduğunun listesini ve konuşma metinlerinin hepsinin kendisine verilmesini istediğini öğrenmişti Nevzat Şenol'dan Fevzi.

Ege Köy-Der ve Marmara'da Köy-Der'in düzenlediği tütün kurultayları epeyce kitlesel olmuştu. Tütünle ilgili Köy Kahvesi programında dile getirilen tütün ekicisinin sorunları ve kongrelerde kabul edilen, dertlerine çare olarak sunulan sonuç bildirgesi, aradan yıllar geçtikten sonra Süleyman Demirel tarafından, tütün üretiminin yoğun olduğu Manisa'nın Akhisar ilçesindeki seçim konuşmasında, Ege Köy-Der'le belirledikleri sonuç bildirgesinin tıpkısının okunduğunu duyacaktı Fevzi...

Politika gazetesinde ve yerel basında haberleri sıkça çıkıyordu yaptıkları işlerin ve açtıkları şubelerin. Bu şubelerden en çok iş üreteni, kuşkusuz Müşküle'dekiydi. Yüksel Alper, Vedat Aydın, Mehmet Çakır, Süleyman Bilir, Emin Aydın ve Köy-Koop başkanı Ali Dolmacı dernek için var güçleriyle çalışan kişilerdi. Gerici çevreler zaten her zaman Müşküle'den rahatsız oluyorlardı, bir de dernek çıkmıştı karşılarına. Bu dernek zeytin üreticisi sorunlarıyla ilgili kampanyalar yapmaya başlamıştı. Tüm köyleri afişle donatmıştı köylülerle birlikte İGD' liler. Başlarında Avukat Ahmet Hilmi Feyzioğlu, yasal olarak korumak için geceleri onlarla birlikte dolaşıyordu. Küçük taneli zeytinleri almayıp üreticiyi perişan ediyordu Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği. Birlik küçük taneli zeytinleri bu kampanya sonunda almaya başlayınca, özellikle zeytin üretimiyle geçinen köylerde adı iyice duyulmuştu Marmara Köy-Der'in. Devlet güdümündeki satış kooperatiflerinin üstüne giden Fevzi ve arkadaşları ses getiriyorlardı. Düzenin bozulmasını istemeyen bazı kişiler, her zaman korudukları bu düzene karşı gelen Müşkülelileri sevmiyordu. Jandarmanın Müşkülelilere baskısını haber verdi dernekteki arkadaşlarına Fevzi. Köye gelen Avukat Ahmet Hilmi Feyzioğlu köylüleri dinleyip gerekli yerlere dilekçe yazmaları gerektiğini söyledi. Daha doğrusu Ahmet'in kendisinin yazdığı bu dilekçeleri bazı yerlere verecekti köylüler. Bu dilekçelerin sonunda jandarmadan bir baskı görebileceklerini, buna karşı durabilmeleri gerektiğini de ayrıca anlattı Müşkülelilere Avukat Ahmet. Onlar: "Biz dayanırız, siz kendinizi düşünün," dediler. Yıllardır jandarma baskısına dayanmaya alışmışlardı. Köylülerin verdiği dilekçeler sonucu baskıyı yaptığı söylenen Jandarma Astsubay'ı Doğu'nun en uzak yerlerinden birine sürüldü.

Yasal süre içerisinde şubelerin daha sonra da Genel Merkez'in kongresini yapan Marmara Köy-Der, Fevzi Kavuk'u Genel Başkan seçerek gerçek liderine kavuşmuştu. Köy Koop ve Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifinin de üyesi olan Fevzi o alanlarda da çalışmalar yapıyordu. Ayrıca, köyün değişmez muhtarı yapmışlardı onu Müşküleliler. On yıl kadar sürdürdüğü Marmara Zeytin Satış Kooperatifi muhabirliğini de bırakmak zorunda kalmıştı. Kooperatife teslim edilmek üzere götürülen Müşküle zeytinleri teslim alınmamakta, Fevzi Kavuk'un sivrilen adı karşısında ona kızan yetkililerin tutumu köye zarar vermeye başladığından bu iş Müşküleli zeytin üreticilerinde rahatsızlık yaratıyordu. Bunun üzerine Fevzi muhabirliği bırakmak zorunda kaldı.

Fevzi kendisine gelen sol yayınları niteliğine göre çevresindeki kişilere okutuyordu. Artık herkes yavaş yavaş Fevzi Kavuk'un TKP'yle bir ilişkisi olduğundan söz etmeye başlamıştı. Hangi partiye yakın duruyorsanız o partilisiniz, üyelik şartı aranmaz köylerde. Partiye yakın durduğunu gören köylüler aralarında konuşurken üye olduğunu bilmeden Fevzi için TKP'li diyorlardı. Başaran ve diğer yakın arkadaşları da, kendilerini TKP'li sayarak Fevzi'nin arkasından gidiyorlardı.

***

1 Mayıs 1978'i hiçbir zaman unutamadı o. Akşamdan dernekte hazırlık yapmaya başladılar. Bir çok döviz, bir de Marmara Köy-Der diye pankartın yazımında gençlerin başında durdu sabaha kadar Fevzi. Sabaha karşı da otobüslerle İstanbul'a doğru yola çıktılar. Üsküdar'da otobüsten inip motorla karşıya geçen köylüler Barbaros Bulvarı'na vardılar. Hepsi çocuk gibi neşelenip, birbirlerine yaptıkları şakalar sonucunda ağız dolusu kahkahalarla gülüyorlardı. Kendi pankartlarıyla katılacaklardı köylüler bu 1 Mayıs'a. Onlara ayrılan yerde sıraya geçip ellerindeki dövizleri kaldıran köylüler ayrı bir renk katmışlardı 1 Mayıs'a. Herkes ilk kez görüyordu böyle değişik bir topluluğu ve ellerindeki dövizlerde yazan şeyleri. Bu sırada Edirne'den ve aynı zamanda Köy-Koop Merkez Birliği'nde Genel Başkan Yardımcısı olan Cevdet Kocaman gelerek ellerindeki dövizlerden

bir kısmını istedi Köy-Der'lilerden, o da Trakya'nın kooperatifçi köylüleriyle gelmişti 1 Mayıs'a. Fevzi ona başka bir öneride bulundu; "Birlikte yürüyelim ve bu dövizleri bölüşelim," dedi. Marmara Köy-Der'lilerin yazıp ellerinde taşıdıkları dövizler köylülerin ortak sorunlarını dile getiriyordu. Kocaman, Fevzi'nin bu isteğini kabul edince mitinge katılan köylüler hatırı sayılır bir kitle oluşturmuşlardır. 1 Mayıs alanına giren çeşitli öbeklerin içerisinde en çok alkış alanlardan biriydi onlar...

1978'in 1 Mayıs'ından sonra bir ay kadar geçmişti. Bursa'da dernek işleriyle bir süre ilgilenen Fevzi köye dönmüştü. Ulu Çınar'da indiğinde oradaki barakayı kahvehane olarak işleten Dede İsmail'le karşılaştı. Onu gören İsmail'in yüzü karmakarışık oldu. İsmail'i o halde gören Fevzi korkmuştu. İlk aklına gelen kendi ailesinden birinin ölmüş olmasıydı. Bu duygu ürpermişti içini. "Kim acaba ölen?" diye düşündü.

"Hoş geldin Fevzi," dedi İsmail.

"Hoş bulduk Dede. Ne var, pek iyi görünmüyorsun; yüzün bir tuhaf senin?" dediğinde kötü haberin kokusunu çoktan almıştı Fevzi. Bu haberin en kötü olmamasını diliyordu.

"Evet Fevzi, sana kötü bir haberim var, nasıl söylesem bilmem?"

"Çabuk söylemezsen ben kalp krizinden gideceğim."

"Nâzım'ın çınarını kestiler."

"Neee?" derken sanki bir çığlık atmıştı Fevzi. Dede onun renginin fena halde değiştiğini görmüş, yüzüne bakarken içinden de "adamın kalbi durmasa bari" diye geçirip endişelenmişti.

"Gel otur, sana bir su vereyim, bir de çay yapayım. Sen içerken ben de olanları anlatırım."

"Suyu falan boş ver Dede. Sen anlat neler olduğunu? Kim kesti çınarı, çabuk onu söyle bana?"

"Rıfat, evlatlığı Ali'nin kestiğini söylüyor."

"Niye kesmiş Ali çınarı?"

"Sebze dikiyorlar ya zeytinliğe? Sözde güneşini kesiyormuş sebzelerin. Çok büyüyüp gelişmişti çınar biliyorsun? Epeyce de kalınlaşmıştı; motorlu testereyle kesmiş Ali."

"Ali kendi başına yapamaz o işi Dede."

"Biz de öyle düşündük."

"Arkadaşlar ne diyor bu işe?"

"Rıfat'ı suçluyorlar. Emin onu vuracağını söylüyor. Başaran sen gelmeden bir şey yapmamasını söyledi Emin'e."

"Rıfat'la konuştunuz mu?"

"Ben konuşmadım ama, bazı arkadaşlar konuşmuşlar. Ben öyle şey yapar mıyım, diyormuş."

"Ben de Rıfat'tan böyle bir şey beklemem ama, Ali'nin de kendi başına yapacağı bir iş değil bu."

"Haklısın. Kimse ummazdı Rıfat'tan böyle bir şeyi."

"Ali ne diyor, ona sordunuz mu?"

"Arkadaşlar sormuşlar, ben kestim çınarı, sebzelerin güneşini engelliyordu, demiş."

Fevzi, Dede'nin kahvehanesine yakın olan çınarın halini bir an önce görebilmek için Rıfat'ın zeytinliğine gitti. Zeytin ağaçlarının arasından geçerken kafası karmakarışıktı. Nâzım'ın vasiyetini yerine getirememenin acısı çökmüştü içine. Bundan sonra Nâzım'ın şiirlerini okumaya utanacaklarını, bunu hakları olmadığını düşünüyordu. Müşküle'nin muhtarı olarak en büyük sorumluluğu kendisinde görüyordu. Çınarın olduğu yere gittiğinde otuz santim kadar bir çınar çotuğu gördü. Ağlamamak için kendisini zor tutuyordu Fevzi. Dikeli on dört yıl olmuş, yaşı belki yirmiyi bulmuş olan çınarın boyu on metreyi çoktan aşmıştı. Dibinde kaç kez oturup Nâzım'ı andıkları çınar şimdi yok olmuştu. Nâzım'a ait bir çınarın olduğunu bilen partililere ne diyeceğiz, diye düşündü Fevzi. Çınara mı acıyacak yoksa onu koruyamadıkları için herkese rezil olduklarına mı üzülecekti. Bir süre çınar çotuğunun dibinde çömeldikten sonra şaşkın bir durumda yavaş yavaş, üzgün ve düşünceli olarak köye doğru giden yoldan yokuş yukarı tırmanmaya başladı. Parti, Çınar adını bu ağaç için vermişti ona. Şimdi kendisine "Çınar Yoldaş" diyen partili arkadaşlarının yüzüne nasıl bakacağını düşünüyordu yokuş yukarı yürürken.

İlkin Rıfat'la konuşup bilgi almayı, ondan sonra da arkadaşlarıyla ne yapmaları gerektiğini konuşmayı düşündü. Sırtında, köyden Yenişehir'e dek parti bildirgeleri taşıyıp dağıtan, çınarın kendi zeytinliğine dikilmesi için uğraş veren, sosyalizm uğruna ne derlerse hiç düşünmeden yerine ge-

tiren bu arkadaşına bir türlü yakıştıramıyordu çınar kesme suçunu. Rıfat'la Muhtarlık odasında buluştular. Kendisi de buluşmayı bekliyordu Rıfat. Bir çok arkadaşı böyle bir şeyin nasıl olabileceğini sormuştu ona; ancak asıl Fevzi'nin soracakları önemliydi kendisine. Köylerini ve arkadaş grubunu Fevzi temsil ediyordu her yerde. Başaran da yetiştirdiği Fevzi'yi lider sayıyordu köylerinde. Defalarca muhtar olarak seçen köylüleri de liderleri olarak kabul etmişlerdi onu. En önemlisi de Fevzi'nin çınara ne denli değer verdiğini, ağaca bakarken onun gözlerindeki pırıltıyı kaç kez görmüştü Rıfat.

"Nedir bu iş, bir de sen anlatır mısın?" dediğinde Rıfat neyi sorduğunu anlamıştı Fevzi'nin.

"Birkaç kişi kafasına girmiş benim Ali'nin. "Sulayacağım," diye uğraşıyorsun yetiştirdiğin sebzeleri ama, bu çınar varken doğru dürüst ürün alamazsın demişler. Güneşini kestiğini söylemişler ağacın. O da düşünmüş bu söylenenleri, bana sorsa böyle bir şeye razı olmayacağımı bildiğinden, kendiliğinden kesmeye karar vermiş çınarı."

"Demek öyle."

"Ne kadar sevindiğimi sen biliyorsun, çınar benim bahçeye dikildiği için Fevzi?"

"Evet Rıfat biliyorum, bildiğim için de sana yakıştıramadım bir türlü çınarın kesilişini."

"Yıllardır gözünün içine bakıyorduk büyüsün diye o çınarın. Ali'ye bağırıp çağırdım, demediğimi bırakmadım Dövmeyi düşündüm ama ne işe yarar, çınar geri gelmezdi ki?"

"Evet, Ali'ye bağırmakla, onu dövmekle çınar geri gelmez Rıfat. Geri gelmeyince de çok kötü olacak biliyor musun?"

"Ben ne düşündüm biliyor musun Fevzi?"

"Ne düşündün?"

"Çotuktan yeni sürgünler çıkar önümüzdeki bahar. İyi sürgünlerden birini bırakırız, o büyür."

"Olabilir. Ama çok yıl kaybettik."

"Haklısın."

"Diğer arkadaşlarla da konuşalım da öyle bir şey yapalım. Sürgünlerinden birini büyütelim çınarın."

"Arkadaşlara bunu bir söylesen sen. Emin'le Başaranlar'ın Mehmet

çok bozulmuşlar. Emin beni vuracağını söylemiş bir kaç kişiye."

"Konuşurum ben kendileriyle."

Çınarı konuşmak için toplandıklarında gerçekten Emin çok öfkeliydi. Bunun için adam öldürüp yaşamını karartma diyenlere de:

"Ben zaten ölümümü bekliyorum. Bir yıla kalmaz ölürüm hapiste. O haine de cezasını vermiş olurum," diyordu. Mehmet Başaran da ateşli bir kişiliğe sahipti, bir cezanın verilmesi gerektiğine inanıyordu ama ölüm cezasını da ağır buluyordu Rıfat için.

"Ben bu işi Rıfat'a yakıştıramıyorum," diyen Fevzi, onun şimdiye dek yaptığı hizmetleri birer birer anlatıp kendisiyle konuştuklarını arkadaşlarına aktardı. Diğerleri de içleri kan ağlaya ağlaya bu işin Ali tarafından yapılmış olduğuna karar verdiler. Emin ise "Hayır, olmaz öyle şey," deyip bu işi yapanın Rıfat olduğunu söylüyor ve suçunun ölümle cezalandırmasını istiyordu halen. Rıfat'ı öldürme işini kendisinin yapacağını söyleyen Emin'i arkadaşları uzun uzun konuşarak caydırdılar. Emin'in caydırılırken arkadaşlarına söylediği bir koşulu vardı: Çotuktan yetiştirecekleri yeni çınara bir şey olursa Rıfat'ı cezalandırırken kimse karışmayacaktı.

Fevzi'nin can dostu, köyün muhtarlık mührünü gözü arkada kalmadan bıraktığı Emin Alper hastaydı bu sıralarda. Turgut Kazan köye ziyarete gelmişti. Fevzi, Emin ve Turgut Kazan bir araya gelip onun hastalığından konuşmuş, Emin'i yeniden iyi bir doktora götürmeye karar vermişlerdi. Kalbi çoktan beri tekliyordu Emin'in. Fevzi bu çok sevdiği arkadaşı olmadan köydeki sosyalist mücadelenin eksik kalacağını düşünürdü hep; "kendimden çok güvenirim ona" diye herkese söylerdi. Doktora götürmesine götürdüler Emin'i, ama geç kalınmıştı. Onun sosyalizme ölesiye inanmış kalbi bedenini daha fazla taşıyamamıştı. Hastalığını duyup, dışarıdan köye onu ziyarete gelmişti asker arkadaşlarından biri. Kendisini ziyarete gelen arkadaşını kahvelerin önünde görüp karşılayan ve ona sevgiyle sarılan Emin'in tam o sırada kalbi durmuş, arkadaşının kolları arasında yaşamını yitirmişti. Emin'in ölüm ilanı fotoğraflı olarak Marmara Köy-Der yayın organında çıktı. Bu köy komünistini yayın organlarında en derin saygılarıyla selamlıyorlardı Marmara Köy-Der' liler...

***

1978 yılında bir çok siyasi cinayet işlenmişti. Kuşkusuz ateş düştüğü yeri yakıyordu. Onun için de hiçbir cinayet diğerinden iyi diye düşünmüyordu Fevzi. Ancak, bir katliama çok fazla üzülmüştü o. Bunun nasıl yapılabildiğine aklı ermiyordu bir türlü. O, Türkiye İşçi Partili gençleri çok iyi tanıyordu. Onların insan öldürmek için silah taşımadıklarını, beladan ellerinden geldiğince uzak durduklarını çok iyi biliyordu. Kendisi de o ocaktan geliyordu. Şu anda, her ne kadar başka partide olsa da bir çok dostu TİP'teydi ve Fevzi halen sıcak dostluklarını sürdürüyordu onlarla. 9 Ekim günü Bahçelievler'deki 7 TİP'linin acısı kor gibi düşmüştü yüreğine. Ölenlerin içlerinde, Bursa Yenişehir'den gençler de vardı. Haberi duyduğunda, tüm nefretiyle bir kez daha lanetledi faşist katilleri...

***

1 Mayıs 1979'da heyecan ve mutluluğu doyasıya yaşayacaktı Fevzi. Sıkıyönetim Komutanlığı İstanbul'da 1 Mayıs kutlamalarına izin vermeyince TKP'ye yakın örgütler 1 Mayıs kutlamalarını İzmir'de düzenleme kararı aldılar. İzmir'e gidilecekti. Fevzi'ye partiden köylüleri hazırlaması için talimat gelmişti. Tüm baskılara karşın 1 Mayıs'ın yığınsal olmasını istiyordu TKP. Tüm gücüyle çalışmış, arkadaşları da yardımcı olduğu halde Fevzi 1 Mayıs'a katılmak için istediği kadar köylü bulamamıştı. Korku ve İzmir'in kendilerine İstanbul'dan daha uzak olması köylülerin katılımını azaltıyordu. Yine de diğer örgütlerden göze çarpacak kadar kalabalık olabilmişlerdi. Fevzi "biraz hileden bir şey çıkmaz" diye düşünüp Maden-İş Bölge Temsilcisi Özcan Pekşen'e gitmiş; köy kökenli işçilerin, az protein almış olanlarından Köy-Der'e bir miktar göndermesini istemişti. Özcan, saygı ve sevgisini hiç eksik etmediği Fevzi'yi kırmayıp onun istediğini yerine getirdi. Fevzi böyle bir hile yaptığı için hiçbir zaman pişman olmadı. İyi ki yapmışım da dedi; çünkü Ege Köy-Der çok yığınsal katılıyordu bölgesindeki mitinge. Onlara karşı mahcup olmamıştı Özcan'ın kendisine gönderdiği, maden işçilerinin az protein almış olanlarıyla işi idare edebilmişti.

Güzel bir Mayıs sabahında Konak'ta toplanan kalabalık büyüdükçe Fevzi'nin içi içine sığmaz oluyordu. Kendi üyeleri gibi başkalarının da çeşitli nedenlerle gelmeyeceğini sanmıştı. Hiç de öyle olmadığını görüyordu. Ege Köy-Der'lilerden, yönetici olan Talip Aslan ve Murat Dilli'yi tanıyordu. Onun dışında bir çok köylüyle tanıştı İzmir'de. Özellikle orta yaşlılar onun adını çok duymuşlardı. Konak Alanı'ndan Cumhuriyet Alanı'na yürüdüler. Uykusuz ve yorgun olduğu halde bir çocuk gibi hareketli ve neşeliydi Fevzi. Kendisini tanıyan bir çok kişi yanına gelip hatırını soruyordu. Hiç tanımadıkları birilerinin kendilerine verdiği böreklerle Ataol Behramoğlu'yla birlikte bir kenara ilişip tatlı tatlı söyleşerek karınlarını doyurdular. İkisi birbirlerini çok severlerdi Fevzi'yle Ataol'un. Ataol'un babası Haydar Bey, İl Tarım Müdürü olarak atanınca, aile de Bursa'ya yerleşmişti. Ataol Bursa Halkevindeki tiyatro çalışmalarına ve ildeki diğer sanat etkinliklerine katılırken bir yandan da Türkiye İşçi Partisi'nde politik çalışmalarını sürdürüyordu. Fevzi'yle bu sıralarda tanıştılar. O günden sonra da ilerleyerek sürdü dostlukları.

Fevzi yaşamının en güzel günlerinden birini yaşadı 1979 1 Mayıs'ında. Konak Alanı'ndan sonra gittikleri, hıncahınç dolu olan Cumhuriyet Alanı'nda bir gezinti yaparak birkaç eski dost daha gördü. Kürsüde görevli, eski dostlarından Cemal Kıral, daha sonra tanıdığı Sıtkı Coşkun ve konuşmacı olarak orada bulunan Kemal Türkler'e el salladı; onlar da Fevzi'yi görünce sevindiler ve gülümseyerek karşılık verdiler. Bugün bu yorgunlukla nasıl ayakta dururum diye düşünen Fevzi, sanki yatağından yeni kalkmış gibi dinlenmiş ve gayet sağlıklı duyumsuyordu kendisini. Onu bu halde gören, günlerdir birlikte olduğu ve Fevzi'nin 1 Mayıs'a hazırlık için gösterdiği çabayı ve sabaha dek uykusuzluğunu yakından izleyen bir arkadaşı, o anda coşup içinden gelenleri şöyle yazmıştı:

KONAK'TA

Rıza oğlu
Dokuz yüz otuz bir doğumlu
Uzun boylu
Kilosu yaşı kadar

Ya çeker ya çekmez
Yetmişdokuz 1 Mayıs'ında
Konak Alanı'nda
Dünden beri uykusuz
Ama dimdik duruyor ayakta
Kızıl kızıl gözleriyle
Dimdik inadına

On binler içinde binler
Köylerden geldiler
O da onlardan biri
Çağından sorumlu
Rıza oğlu
Dokuz yüz otuz bir doğumlu

Hınca hınç özlem dolu
Konak Alanı
Nasır nasır el, pırıl pırıl yürek
Yüreklerden biri Rıza oğlu
Dokuz yüz otuz bir doğumlu
Dimdik duruyor ayakta
Yetmiş dokuz 1 Mayısında
Konak'ta.

***

1 Mayıs kutlamalarından döneli daha bir hafta olmuştu. Fevzi'nin: "Bu da Sinan'ın acısına benziyor, yüreğimi aynı biçimde dağlıyor," dediği ve unutamadığı çok kötü bir olay yaşamıştı. Onun ölümünü öğrendiğinde ilkin inanamamıştı. Çünkü, düşmanlarına yakın birisinden kendisi duymuştu.

"Bir kişi, koskoca Bursa'daki milliyetçileri yıldırıyor," demişti Fevzi'ye.

"Kim o?" diye sorduğunda Fevzi.

"Demir Yaraşık" demişti onun faşistlere yakın olan tanıdığı. Fevzi,

her gördüğünde kendisine çok yakınlık ve saygı gösteren, hiç de iri yarı olmayan gencin ellerine silah tutuşturulup sokağa salınan, polisçe korunan faşistleri nasıl yıldırdığını düşünüp şaşırmıştı.

"Yakında vururlar öyleyse onu bu durumda faşist katiller?" diye kafasından geçen o korkunç düşünceyi karşısındakine söylediğinde:

"Yanına yaklaşmaya korkuyorlarmış," diye, faşistlerin Demir hakkında söylediklerini anlatmıştı ona tanıdığı. Bu böyle gitmez, Demir'i öldürmek için bir yolunu bulurlar o herifler diye düşünürken korkuyla çarpmıştı Fevzi'nin yüreği. Nitekim de bir yolunu bulmuşlardı katiller. Pazar yerinde, kalabalıktan yararlanarak arkasından sokulup vurmuşlardı Demir'i. Eşi Nurten karnında çocuğuyla kalmıştı tıpkı Şirin Cemgil gibi...

Aynı yıl, 2 Temmuz'da Bursa'da bir tanıdığının daha acısı yüreğini yakmıştı Fevzi'nin. Avukat Mehmet Cengiz Göral, Gemlik'ten bildik bir çevrenin insanıydı. Gemlik Körfez Gazetesi'nde yazılarıyla, Bursa'da demokratik ve ilerici çalışmalarıyla tanıdığı genç bir dostuydu. Ona da çok görmüşlerdi yaşamayı faşistler.

Yetmiş dokuz yılı hareketli geçiyordu Fevzi için. Köy-Der çalışmaları, muhtarlık, ailesiyle ilgili işler, sol yayınları okumak, parti politikalarını günü gününe izlemek için radyoyu dinlemek onun için zaman yetmezliğine neden oluyordu. Marmara Köy-Der olarak Müşküle'ye somut bir şeyler yapmanın gereğine karar verdiler köydeki dernekçi arkadaşlarıyla. Dağdan, köydeki zeytinlikleri sulamak için su getireceklerdi. Bursa'daki arkadaşlarına durumu bildiren Fevzi onlardan yardım istedi. Yönetimdeki arkadaşları yardıma hazır olduklarını bildirerek, aralarından Orman Mühendisi Mehmet Posat'ı ve dernek genel sekreteri Münir Derçin'i bu işte görevlendirdiler. Fevzi'nin bu konuda partiyle kurduğu ilişki sonucu DİSK, konfederasyona bağlı sendikalardan özellikle Maden-İş, onun yanında İGD'li gençler kızlı erkekli bu işe dörtelle sarıldılar. Dıştan takviyeli bir imeceydi bu. Hatta, köylülerden çok dışarıdan gelenler ağırlıklıydı bu çalışmalarda. Köyden bazıları böyle bir şeyin olamayacağını düşündüklerinden, bazıları da derneğin güçlenmesini istemedikleri için bu çalışmalara katılmıyordu. Köydeki yaşlıca kadınlardan biri dayanamamış, kahvehanelerin olduğu meydana gelip "Ayıp ayıp Müşkülelilerl; elin insanları, gelip size su getireceğiz

diye uğraşıyorlar, siz kaçınızı yaymış oturuyorsu-nuz burada," diye bağırınca işler değişmişti. Çalışmaktan kaçınanlar, sanki bıçak sırtında duruyorlarmış gibi, küçük bir dokunmayla imeceye katılmışlardı...

Gündüz çalışanlar akşam kendileri için köylülerin hazırladıkları yemekleri yiyip köy meydanında devrimci marşlar ve türküler söylüyorlardı. Köylülerden bir çoğu da gençlerden öğrendikleri bu şarkılara coşkuyla katılıp onlara eşlik ediyorlardı. Bir yandan şarkılar söylerken diğer yandan İGD Bursa yöneticilerinden Sarper Güngör'ün kazma sallamaktan patlayıp kanayan ellerini saran, yine aynı derneğin yöneticilerinden olan Recep Tunca, kazmayı sallarken sapını fazla sıkmamasını söylüyordu arkadaşına. Yaşamlarında ilk kez kazma sallayan daha başka gençlerin de avuçları kan içerisinde kalmıştı; ancak onlar öyle mutluydular ki. Maden-İş'in avukatlığını yapan Ahmet Hilmi Feyzioğlu bir köy meydanında bu şarkıların söylenmesine çok duygulandığını Fevzi'ye söyleyip onu kutlamak istemişti. Fevzi bu kutlamaları hak eden kişinin kendisi değil, Müşküle'de sosyalizm düşüncesinin ilk tohumlarını atan İsmail Başaran olduğunu söyleyip Ahmet'i ona göndermişti.

Çalışmaların yıldızı kuşkusuz Orman mühendisi Mehmet Posat'tı. Mehmet'in çabasını gören köylüler ona hayran kalıyorlardı. Orman mühendisleri köylülerin gözünde ülkenin en büyük bürokratlarıydı. Bu adamın hiç karşılık beklemeden böylesine çalışması sosyalist olmayanların bile Marmara Köy-Der'e ve ilerici aydınlara daha saygılı bakmalarına neden oluyordu. Köye su getirildiğinde herkes mutluydu. Zeytinliklerin büyükçe bir bölümünde barış sembolü zeytin yaprakları artık sıcaktan kavrulup kurumayacak, taneler daha iri ve sağlıklı olacaktı. Suyun köye getirildiği gün yaptığı esprilerle Marmara Köy-Der'lileri çok güldüren Necmettin adında Müşküleli bir genç, dernek Genel Sekreteri Münir Derçin'in kulağına eğilip:

"Sizler, Marmara Köy-Der'li olarak böyle güzel şeyler yaptığınızsa göre, bir de TKP'li olsanız neler yaparsanız kim bilir?" diyerek düşüncelerini çok diplomatça ve çarıklı kurmay havasıyla açıklıyordu...

Fevzi yaptığı çalışmaların yanında bir de dernek başkanı olarak grev ziyaretlerine gidiyordu. Bunlardan biri epeyce ses getirmişti. Grevi ziya-

rete karar verdiklerinde, elimiz boş gitmeyelim diye düşündüler Marmara Köy-Der'liler. Bunun için şubelerine haber gönderdiler. Müşküle'den zeytin ve yağ geldi, bazı şubelerden yumurta, peynir gönderildi. İnegöl'deki şubelerden Nebi Akçam'ın örgütlemesiyle bir kamyonet meyve ve sebze gönderilmesi herkesi şaşırtmıştı. Gelen yardımlarla gitmeye karar verdiklerinde ömrünü denizlerde balıkçı olarak geçirmiş olan, Köy-Der merkez şubesi başkanı Sait Aydın (Reis) bu duruma itiraz etti.

"Bu kadar şeyle gidilmez Başkan," deyince Fevzi şaşırmıştı Reis'in bu itirazına.

"Niye be Reis, dünyanın yiyeceği var burada?"

"Ben de görüyorum dünyanın yiyeceği olduğunu."

"Tamam işte, niye yetmez diyorsun öyleyse?"

"Bir şey eksik bunların içerisinde."

"Ben bir eksik göremiyorum be Reis?"

"Ben görüyorum Başkan."

"Nedir eksik olan, söyler misin?"

"Balık yok hani?" Küçükken, takunyayla okula gidince öğretmeni ayağına ayakkabı giyip gelmesini söylemiş, o da ayakkabısı olmadığından, eve gidip intihar etmek için sabun ilacı içmişti. Çocukluğundan beri, sabun ilacının parçaladığı yemek borusundan rahatsız olduğundan gırtlağına plastik boru takılmıştı Reis'in. Yaşı ve hastalığı nedeniyle de denizlerde çalışamayıp Bursa'nın kenar mahallelerinden birinde salaş bir balıkçı meyhanesi açmıştı Sait Reis. Zamanla herkesin geldiği, balığın en iyisinin çok ucuza yenilebildiği bir meyhane olmuştu burası.

"Grev ziyaretine balık gider mi be Reis?"

"Niye gitmesin?"

"Nasıl pişirecekler balığı grevciler, o zor iş bence."

"Kolayı var be başkan."

"Nedir kolayı?"

"Ben pişirip götüreceğim balıkları."

"Öyle olur. Ne balığı götüreceksin?"

"Lüfer. Grevciler lüferi hak ediyor demektir bence."

Köy-Der yönetiminden Fevzi, Münir Derçin, Sait Reis ve Nebi Akçam Reno otomobil fabrikasına gittiklerinde oradakiler haberli oldukla-

rından karşılamışlardı gelenleri. Grevciler Maden-İş'li işçilerdi. Maden-İş'in avukatı Ahmet Hilmi Feyzioğlu'nun ağzı kulaklarındaydı sevincinden. İçinden: "Boşuna uğraşmıyormuşum elimden geldiğince şu Köy-Der'lilerle," diyordu. İKD'nin Ankara'ya yaptığı yürüyüşte de hem Bursa'dan ellerinde dolu sepetleriyle ziyaretlerine gelmişler ve İnegöl yolunda onları durdurup erzak yardımı yapıp başarılar dilemişlerdi Marmara Köy-Der'liler. Ahmet bunları düşünüp ağabey dediği Fevzi'ye ve yine sık sık meyhanesine gidip sohbetiyle kendisini çok neşelendiren Sait Reis'e hayran hayran bakıyordu. Grevci işçilerin de çok hoşlarına gitmişti bu ziyaret. Bir çok kişi geliyordu ama, böyle elleri dolu ve başkanlarının başında kasketi olan başka bir örgüt yoktu grevlerini ziyaret eden. Gelenlere hoş geldiniz dedikten sonra, Maden-İş bölge temsilcisi Özcan Pekşen Fevzi'nin bir konuşma yapmasını istedi.

Köy-Der'lilerin dışında da, ziyarete gelmiş başka gençler vardı Fevzi ve arkadaşları oraya gittiklerinde. Fevzi'ler oraya geldiğinden beri bir rahatsızlık başlamıştı kendilerinden önce gelmiş olan gençlerde. Özcan ve Ahmet durumun farkındaydılar. Ahmet, bir işaretle bazı Maden-İş'lileri işçi olmayan bu gençlerin arkasına göndermişti. Özcan Pekşen Fevzi'yi konuşma yapması için, birkaç sözcükle dinleyenlere tanıtıp, sonra da davet edince gençlerde bir dalgalanma başladı. Çevrelerini saran Maden-İş'liler bu dalgalanmayı çabuk etkisizleştirdiler. Fevzi ilk kez böyle bir grev ziyaretine geliyordu. O, karşılıklı sohbet edeceklerini düşündüğünden, bir konuşma hazırlamamıştı kafasında. Özcan Pekşen onu konuşma yapması için çağırdığında ne söyleyeceğini düşündü, baştan aklına bir şey gelmedi. Sandalyenin üstüne çıkarken bir yandan da düşünüyordu. Köylülerin karşısında olsa bülbül kesilirdi konuşurken, bu kez karşısındakiler işçiydi; üstelik de grev gibi köylülerin elinde olmayan bir silahı kullanıyorlardı şu anda. Onların savaşımına bir şeyler katacak bir konuşma olmalıydı yapacağı. Kafasında küçük bir şimşek çaktı, bir şey bulmuştu. Ancak, bir yandan da "Ters olur mu böyle şeyler söylemek acaba?" diye düşünerek ikilem içerisinde kalmıştı. Aklına başka bir şey gelmediği için de ne olursa olsun deyip başladı konuşmaya:

"Arkadaşlar, hepinizin bildiği bir şeyi anlatacağım ama kusura bakmayın. Aklıma başka bir şey gelmiyor. Eski zamanda, Ramazanda oruç

yiyen iki kişi, şeriata göre yerine getirmeleri gereken şeyi yapmadıkları için görevlilerce yakalanmışlar. Falakaya yatırılan oruç yiyen iki arkadaşa amir soruyor:

"Sabah namazı kaç rekat?"

"Dört," diye yanıtlıyorlar oruç yiyenler.

"Vurun şunlara dört değnek," diyor amir.

"Öğle namazı kaç rekat?"

"On."

"Vurun şunlara on değnek."

"İkindi?"

"Sekiz."

"Vurun şunlara sekiz değnek," dedikten sonra, çıplak tabanlarına akşam namazı için beş, yatsı için de on üç değnek yiyen garipler perişan halde serbest bırakılıyorlar. İkisi de oradan ayrılırken değnekten şişen tabanlarının üzerine zor basabiliyorlar. Dayak yiyen arkadaşlardan biri ağır yürüyen diğerini çekiştirerek:

"Yürü arkadaş, çabuk kaçalım buradan," diyor.

Öbürü:

"Ayaklarımın üstüne basamıyorum, bütün namaz vakitlerinin rekatları kadar da dayak yedik; niye çabuk kaçacakmışız? Çekip durma kolumdan," deyince, diğeri:

"Yirmi rekat teravih namazını unuttular kardeşim, koş, durma. Adamlar hatırlamadan kaçalım buradan," diyor.

"İşte arkadaşlar, zamanı geldiğinde biz, teravih namazı için hak ettikleri yirmi değneği unutmayacağız. Sizlere böyle çektiren, sizlere kurtlu su içiren bu patronlardan yaptıklarının hesabını soracağız," deyip indi konuşma yaptığı sandalyeden. Konuşmayı çok beğenmişti işçiler. Coşkuyla alkışladılar Fevzi'yi. Sendika yöneticilerinin de hoşlarına gitmişti konuşma. Asıl ilginci Fevzi'nin konuşmasını istemeyen, onun sabote etmeye hazırlanan, değişik görüşlü devrimci gençlerin bazıları da, o konuşup inerken alkışa katılmışlardı.

***

Yaşamından hoşnuttu Fevzi; hiçbir yakınması yoktu. Bir de sağlıkla

ilgili küçük sorunları olmasa daha mutlu olacaktı. Aslında sağlığından da yakınmazdı kimseye o. Başkaları, onun hiç et tutmayan, çırpı gibi gövdesi yüzünden sağlıksız olduğunu sanırlardı. Aslında kendisi de istiyordu boyuna göre kilosu olmasını. Bazen de bunu konuştukları olurdu arkadaşlarıyla. Bu konuşmaların kulağına gitmesi nedeniyle olacak, bir gün Ulvi Oğuz gelip, kendisine "Hazırlan, bir pasaport çıkart, yurt dışına gidiyorsun yakında," dediğinde biraz şaşırmıştı. Çıkış nedenini sorduğunda da, sağlık durumu için gönderildiğini söylemişti ona Ulvi Oğuz. "Biraz kilo al da dön," demişti. İşlemleri tamamlayıp pasaportunu çıkardıktan sonra gidip İznik Kaymakamı'ndan izin aldı. Muhtar olduğu için bu gerekliydi. Valizini hazırlayıp kendisine bildirilen günde İstanbul'a gitti. Kalacağı yer Kadıköy Bahariye'de Ulvi Oğuz'un eviydi. Fevzi kaldığı sürece eve gelip gidenler oluyordu. Sonradan gerçek kimliğini öğreneceği Aydan Bulutgil de eve gelenler arasındaydı. Bu tanışmalarda ve görüşmelerde Fevzi de içlerinde olmak üzere herkesin adı takmaydı. Parti adları da değildi bunlar, Fevzi'ye de Çınar yoldaş demeyip başka bir ad vermişlerdi. Parti adı Çınar'dı ama legalde çalıştığı için pek seyrek duyardı kendisine "Çınar yoldaş" dendiğini. Partide bağlı olduğu kişi bile kendisine Fevzi ağabey derdi. Partiye ilk girdiğinde kendisine "Çınar yoldaş" dediklerinde ilk baştan yadırgamıştı ama sonradan alışmıştı. Şimdikine de alışırım diye düşündü ilk söylediklerinde yeni adını.

Ulvi Oğuz'un annesinin konukseverliği nedeniyle çok rahat etmişti o evde. Aydan Bulutgil bir gün gelip Fevzi'yi rahat ettiği bu evden alarak Yeşilköy Havaalanı'na götürdü. Orada bir sürpriz bekliyordu Fevzi'yi. Havaalanında Cemal Kıral'la buluştular. Yılların dostu bu iki arkadaş özlemle kucaklaştılar. Uzun yıllar TİP'te savaşım vermiş, yöneticilik yapmış bu iki arkadaş TKP'de buluşmuşlardı. Birlikte gideceklerdi Almanya'ya. İkisinin de adları takmaydı. Yıllarca birbirlerine gerçek adlarıyla seslenmiş olan bu iki eski dost, aralarında takma adla seslenmeyi bir türlü beceremiyorlardı. Bir süre birbirlerini gerçek adlarıyla çağırdılar. Almanya'ya gidene dek böyle yapacaklar, daha sonra kendilerine verilen takma adları kullanacaklardı. Cemal Kıral, Berlin Havaalanı'na indiklerinde; disiplin gereği Fevzi'ye, anlaştıkları gibi takma adıyla seslendi. Saatlerdir kendisine gerçek adını söyleyen arkadaşının yüzüne saf saf bakıp:

"Beni biriyle karıştırdın sanırım," dedi ona Fevzi.

Cemal Kıral katılırcasına gülüyordu. Onun o haline bir süre baktıktan sonra, bir anda, havaalanına indiklerini ve yanlış yaptığını kavrayan Fevzi de gülmeye başladı. Oradaki herkesin gözü, birbirlerine bakarak, katılırcasına gülen bu iki arkadaşa takılıyordu. Valizlerini alıp dışarıya çıktıklarında, daha önce Aydan Bulutgil tarafından kendilerine bildirilen belirteci elinde taşıyan adamı gördüler. Yanında bir arkadaşı daha vardı gelen yoldaşlarının. Bekleyenler de Türkiye'den gelen iki yoldaşlarını görüp, onlara doğru yaklaştılar. Kendisinin adının Selçuk olduğunu söyleyeni "Hoş geldiniz," deyip ellerini sıktı Fevzi'yle Cemal Kıral'ın. Diğer arkadaşı için de bir ad söyleyip tanışmalarını sağladı. Cemal Kıral'la yolda birbirlerine yeni adlarıyla seslenirken akıllarına Fevzi'nin dalgınlığı geliyordu. Onun "Beni biriyle karıştırdın sanırım," lafına gülmemek için kendilerini zor tutuyorlardı.

Partiden kendilerini karşılamaya gelen kişiler Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde onları yabancıların kaldığı bir otele yerleştirdiğinde, Fevzi Batı'dan Doğu'ya nasıl geçtiklerini anlayamamıştı. Uçaktan ineliden beri öylesine dalmıştı ki ilk kez geldiği Avrupa'nın manzarasına. Bir yandan insanlara, diğer yandan yapılara bakıyordu. Değişik gelmişti gördükleri ona. İnsanları renk olarak ve yapıları biçim olarak değişikti. Gözüne çarpan ağaçlarda bir değişiklik göremiyordu. Hafif hafif esen rüzgarda aynı Türkiye'deki gibi sallanıyordu ağaçlar. Arabada duyumsayamadığı rüzgarın da ağaçları sallayış biçimlerine bakarak Türkiye'dekiler gibi estiğini düşündü. Gözüne çarpan bir çınara dikkatlice baktı. Yaprakları ve gövdesi sanki daha koyu gibiydi Türkiye'de gördüklerine göre. Nâzım'ın çınarını anımsadı. Kesilmeden önceki halini düşündü onun. On beş yıl olmuştu dikeli, on altıncı yıla girmişti. Altında, bir çok kişinin aynı anda gölgesinden yararlanabileceği kadar büyümüştü. Çınarın dibinde Nâzım için yapılacak bir anma gününü düşünmüştü hep; gelen kişilerin arasında kendisini de görürdü. Hemen yanında da kendisine abla dediği Nâzım'ın kız kardeşi Samiye Hanım olurdu. Burada, Almanya'da İsmail Bilen'le karşılaşırsa, kendisine: "Bir çınarı bile koruyamadınız yoldaş," derse, nasıl yanıtlarım diye düşündü ve yeniden üzüldü ağacın kesildiği günkü gibi.

Partili arkadaşlarının Fevzi'yi yerleştirdiği otel ormanın içerisindeydi. Çevresindeki dereler epeyce su taşıyarak akıyorlardı. Türkiye'de sonbahara doğru dereler kururdu, buradaysa gürül gürüldü suları. Yerleştikleri otelin çok yakınında Geothe'nin köşkü vardı; bu ünlü Alman şair ve yazarının avcılığa çok meraklı olduğunu orada öğrendiler. Fevzi dışarı çıkıp dolaşma olanağı bulduğunda bu ormanın gerçekten çok dinlendirici bir yer olduğunu gördü. Bir aydan fazla kaldı Doğu Almanya'da, bunun yirmi günden fazlasını hastanede geçirdi. Yabancıların yatırıldığı hastaneydi bu. Partiden onu havaalanında karşılayıp oteline yerleştiren Selçuk geliyordu ara sıra. Selçuk, kendisiyle görüşüp konuşuyor ve gereksinimlerini soruyordu sık sık. O gelemediği zamanlar ise adının Armin olduğunu öğrendiği Türkçe bilen bir Alman genci, bir de Meksikalı bir kız olan çevirmeni geliyordu. Bu esmer, şirin kızın adı biraz tuhaf ve uzun olduğu için, Fevzi kendisinden de izin alarak ona Ayşe adını takmıştı. Nasıl olsa burada onun adı da takmadır benimki gibi, Ayşe olsun, bir fazla bir eksik takma ad, ne fark eder diye düşünmüştü. Hastaneden "istediğin zaman kısa gezintiler için çıkabilirsin" dediklerinden ara sıra çevreyi dolaşmaya başladı Fevzi. Hastaneye yatmadan önce yapılan grup gezilerine Cemal Kıral'la birlikte birkaç kez katılmışlar, bir çok yeri tanıtmışlardı onlara. Bu geziler Fevzi için eğlenceli olmuştu. Bir fotoğrafı yoktu anı olarak bu gezilerle ilgili; çünkü herkes fotoğraf çektirilirken onların gruptan ayrılmaları söylenmişti kendilerine.

Yirmi günden fazla kaldığı bu hastanede ilkin dişleri elden geçirilmiş, daha sonra bel fıtığı yakınması ele alınıp sağaltımı yapılmıştı. Bu arada, hastaneye yattığı ilk günden beri kilosuyla ilgileniyorlardı doktorlar. Her halde Fevzi'nin partili yoldaşları bu konuda uyarmışlardı onları. Buna çok seviniyordu Fevzi. "İster misin elli kiloyla buraya gelip gelip seksen kiloyla döneyim Türkiye'ye," diyordu kendi kendine. İlaçlar, iğneler, kaplıcalar ve gıdalar hep onun kilo alması içindi. Mimoza saçlı Alman hemşire kızlar, kendisi ince bıyıkları kalın bu adamı çok sempatik bulmuşlardı. Fevzi onları saçlarından dolayı mimozaya benzetirdi. Ona Almanca bir şeyler sorup gülüşüyorlardı bu hemşireler. Alay etmedikleri, dostça bir şeyler söyledikleri yüzlerinden anlaşılıyordu ama, Fevzi bir tek Almanca sözcük bilmiyordu teşekkürden başka. Dillerinden anlamadıkları bu güzel

kızlara Türkçe bir şeyler söyleyip o da gülüyordu. Görenler karşılıklı gülmelerine bakıp birbirlerini anlıyorlar sanırdı. Hele içlerinde Brigitte diye biri vardı ki, o her gün uzun uzun konuşurdu Fevzi'yle. Onu dinleyen diğer Almanlar tatlı tatlı gülümserlerdi Brigitte konuşurken. Bir gün Alman tercüman Armin hastaneye geldiğinde Brigitte yine kendisini anlamadan dinleyen Fevzi'e bir şeyler söylüyordu. Fevzi'ye başıyla selam verip konuşmaları kesmeden dinledi Armin. Kızın konuşması bittiğinde Armin de gülümsedi. Brigitte'in kendisine neler söylediğini sordu ona Fevzi. Armin:

"Gitme burada kal da seninle evlenelim," diyor, dedi kızın ne konuştuğunu merak eden Fevzi'ye.

"O kadar mı, yarım saattir konuşuyor be kız?"

"Gitmeyip de burada kalırsan ve onunla evlenirsen ikinizin ne kadar güzel günler geçireceğinizi, birlikte ne kadar mutlu olacağınızı anlatıyor."

"Ben evliyim ve üstelik karımı da çok seviyorum, bekar olsaydım hiç durmaz evlenirdim kendisiyle. Bu kadar güzel kızla evlenmez miyim be Armin, enayi miyim?" deyince Fevzi, bu kez de Brigitte sordu Armin'e "ne diyor?" diye. Armin ona da Fevzi'nin söylediklerini tercüme etti. Fevzi'nin söylediklerini beğenmediğini tavırlarıyla belli eden Brigitte, "Türkçe böyle durumlarda ne denir?" diye Almanca sordu Armin'e. Armin kendisine Türkçe "hayırsız sevgilim" demesini önerdi. Fevzi'ye kırık bir Türkçeyle "hayirsiz sevgilim" dedi kız. Fevzi hastaneden çıkıncaya dek, Brigitte "hayırsız sevgilim" diyecekti kendisine...

Mutlu günler peş peşe geçip gidiyordu. Doktorlar biraz şaşkındı. Fevzi'ye ellerinden geleni yapıyorlar, tüm bilgilerini, deneyimlerini ortaya koyuyorlar, fakat bir türlü onu şişmanlatamıyorlardı. Yaşamının bu çok değişik kesiminde güzel anılarla ülkeye dönmeye hazırlanan Fevzi'yi, son gün kantara çıkaran doktorların keyifleri yerinde değildi. Bir aya yakın zamanda tıbbın tüm olanaklarını kullanan Alman doktorlar Fevzi'nin kilosuna yüz seksen gram katkıda bulunmuşlardı. Hastaneden çıkacağı gün Armin tercüman olarak yine yanındaydı Fevzi'nin. Doktorlara "hoşça kalın" deyip onların elini sıkan Fevzi'nin söylediklerini çeviriyordu Almanlara Armin.

"Size çok teşekkür ederim," dedi kendisiyle ilgilenen doktorların ba-

şındaki adama Fevzi.

"Bir şey yapamadık size, hiç kilo aldıramadık," diye yanıtladı onu doktorların başı.

"Asıl onun için teşekkür ederim Doktor Bey," dediğini, Armin Alman doktorlara ve mimoza saçlı hemşirelere çevirince hepsi şaşkın şaşkın baktılar Fevzi'nin yüzüne.

"Anlayamadım," dedi doktorların başı.

"Sırtıma yirmi-otuz kilo yükleyip beni et hamalı yapmadığınız için teşekkür ederim size," deyince ilkin Brigitte patlattı kahkahayı. Daha sonra da hepsi Fevzi'nin şakasını anladıklarından bir kahkaha patlaması oldu odada. Brigitte Fevzi'ye bakarak Almanca bir şeyler söyledi, Armin de içlerinde tüm Almanlar bu kez de onun söylediklerine güldüler.

"Ne diyor?" diye sordu Armin'e Fevzi.

"İnsan boşuna aşık olmaz, her şey var bu adamda," diyor senin için, diye çevirdi Armin kızın söylediklerini.

"Bir daha dünyaya gelişimde söz veriyorum, ondan başka kadını sevmeyeceğim, söyle Brigitte'e," diyen Fevzi'nin bu konuşması Armin tarafından Almancaya çevrildiğinde de güçlü bir alkış koptu...

***

1980 yılında sıkıyönetim komutanlıkları izin vermediği için 1 Mayıs kutlamaları, eskisi gibi kitlesel olarak hiçbir yerde yapılamıyordu. Bursalı komünistler bu kutlamayı Müşküle'de yapmaya karar verdiler. Büyük kümeler halinde gidilmeyecekti köye, öyle konuşmuşlardı. Ulu Çınar'ın yanında, Dede İsmail'in kahvehanesinde buluşulacaktı. Orada buluştuktan sonra gelenleri karşılayan Müşküleliler onları Nâzım'ın çınarının yanına götüreceklerdi. Çınar o yıl sürgün çıkarmış, ancak hangilerinin sürgünün daha iyi olduğu belli olmadığı için ayıklamamışlardı Fevzi ve arkadaşları. Herkes 1 Mayıs hazırlığını yapmış, kumanyalarını da alarak yola çıkmıştı. Fevzi:

"Gelenlere karşı beni mahcup etme, bol yiyecek hazırla," dedi eşi Nurten'e.

"Ne zaman mahcup ettim ben seni konuklarına karşı," diyen Nurten kocasının bu sözüne biraz alınmış gibiydi. Karısı doğru söylüyordu, o hiç-

bir gün kendisini utandırmamıştı köye gelen konukların karşısında. Fevzi bu sözün fazla olduğunu anladı ama ağzından çıkmıştı bir kez. Nurten'in gönlünü almak için:

"Lafın gelişi be Nurten. Ben bilmiyor muyum hiçbir zaman utandırmadığını köye gelen konuklara karşı beni. Kusura bakma, düşünmeden söyledim işte."

"Kusura falan bakmadım, işine bak sen. Yarına bir sürü şey hazırlarım, merak etme," diye karşılık verdi Nurten Fevzi'ye. Zaman geçirmeden ertesi gün için bir şeyler hazırlamaya başladı.

Bu arada 1 Mayıs kutlamalarının Müşküle'de yapılacağını öğrenen jandarma sabahın erken saatlerinde köyü abluka altına almıştı bile. Sanki düşman köyünü zapt edeceklermiş gibi kalabalık gelmişti jandarmalar. Gelenlerin komutanı olan Başçavuş, doğal olarak Muhtar'ı aradı. İşin ilginç yanı, yasaklanan 1 Mayıs kutlamalarının yapılmaması için kendileriyle birlikte önlem alması gereken Muhtar, bu hazırlıkları yapanların başını çekiyordu. Başçavuş da bunu bildiği için Fevzi'ye gözdağı vererek konuştu:

"Her taşın altından sen çıkıyorsun be Muhtar!"

"Ne oldu ki başçavuşum?"

"Daha ne olsun, 1 Mayıs kutlamaları sizin köyde yapılacakmış, başka yer bulamadılar mı bu insanlar?"

"Benim söylediklerinizden haberim yok ama, üç beş kişinin 1 Mayıs'ı kutlamak için bir araya gelmesinin ne sakıncası olabilir ki? Onun için mi köyü ablukaya aldınız böyle?"

"Bu yıl kutlamaların yasaklandığını bilmiyor musun? Üstelik, Bursalı bütün komünistlerin sizin köyde toplanacağı duyumunu aldık. Üç beş kişinin bir araya gelmesine pek benzemiyor bu?"

Bu sırada Marmara Köy-Der Genel Sekreter'i Avukat Münir Derçin Müşküle'ye gelmişti. Münir ve eşi Aysun Ulu Çınara geldiklerinde kahveci İsmail Kaymaz'dan jandarmaların köyü abluka altına aldıklarını öğrenmişlerdi. Münir ve eşi ne olduğunu öğrenmek için köye çıktılar. Bu gözlüklü entelektüelin o köyden olmadığını anlayan Başçavuş önemli bir kanıt yakalamışçasına sevindi.

"Seninkiler gelmeye başladılar bak Muhtar, yavaş yavaş dökülüyorlar."

"Ne var, ne oluyor?"diye sordu başçavuşa Avukat Münir Derçin.

"1 Mayıs için gelenleri köye sokmama emri aldık, derhal köyü terk edin," dedi başçavuş.

"Ben Fevzi ağabeyin dostuyum, her zaman gelirim Müşküle'ye, köylülere sorun isterseniz. Yurttaşlık haklarımı elimden almak istiyorsanız buyurun zorla çıkarın beni köyden. Ancak, bu konuda yasal haklarımı arayacağımı da unutmayın."

"Ne iş yapıyorsun sen?"

"Avukatım."

"Konuşmandan anlaşılıyor. Niye geldin buraya?"

"Fevzi ağabeyi ziyaret," diyen Münir'in elindeki kumanya poşetine ve yanındaki eşi Aysun'a anlamlı anlamlı bakan başçavuş:

"O elinizdeki ne?

"Silah ve mermi."

"Benimle dalga geçme Avukat?"

"Birkaç da el bombası var poşette... Yasaya aykırı şey olmadıktan sonra jandarmayı ne ilgilendirir ki bizim elimizde taşıdıklarımız?"

"1 Mayıs için geldiniz, ama benden saklıyorsunuz geliş nedeninizi."

"Hayır, piknik yapmak için geldik ailece, bu konuda bir yasak olduğunu da sanmıyorum," dedi Avukat Münir.

"Herkes piknik yapabilir, onu yasaklayan bir madde yok kanunlarda. Ancak, beş kişiden fazla insanı bir arada görürsem seni sorumlu tutarım Muhtar, bunu bilmiş ol."

"Başka misafirim gelirse kabul etmeyeyim yani, onu mu demek istiyorsunuz?"

"Evet, iki kişiden fazla misafirin gelirse kabul etme, onu demek istiyorum."

"Kayın pederim, kaynanam benim kayınçoyu da alıp gelirlerse ne diyeyim onlara?" Bunu öylesine ciddi sormuştu ki Fevzi, Başçavuş bir an duraladıktan sonra yanıtladı onu:

"Kayınpederinle kaynanan kayınçonu da alıp gelmek için bu günü mü bulmuşlar? Ne dersen de kaynanana kayınpederine, o beni ilgilendirmez." deyip söylene söylene askerlerin olduğu yere doğru yürüdü Başçavuş.

Ulu Çınar'a gelenler çoğalmaya başlamışlardı. Bu sırada jandarmadan duyum almış olan Bursa Emniyetinin Birinci Şubesi'nden polisler de Müşküle'ye gelmişler, jandarmayla konuşup bilgi alış verişinde bulunmuşlar; sonra da arabalarıyla Ulu Çınar'ın çevresinde dolaşmaya başlamışlardı. Müşküle'ye Münir Derçin'den sonra o köyden olmayan kimseyi sokmuyordu jandarma. Aşağıya gönderdiği haberde Fevzi, köydeki durumu kahveci İsmail'e bildirmiş, gelenlerin en çok beşer kişilik kümeler halinde gölün çevresinde birbirlerinden çok uzaklaşmadan oturmalarını söylemişti. Haber gelenlere ulaştırılıyordu İsmail tarafından. İznik Gölü'nün çevresi sözde piknik yapan beş kişilik kümeler halinde, kadınlı erkekli ve çocuklardan oluşan bir çok grupla dolmuştu. Polis durmadan çevrelerinde gezip gözdağı veriyordu 1 Mayıs'çılara. Onlar şarkılar ve marşlar söyleyip koşulları zorlayarak işçilerin birlik dayanışma ve mücadele gününü kutluyorlardı. Fevzi ve Münir böyle bir günde Nâzım Usta'yı yalnız bırakmamak için sanal mezarının başında oturup orada kutladılar 1 Mayıs'ı. Kesilen çınarın çotuğundan çıkan sürgünlerden en gürbüzü olan iki tanesini bırakmaya karar verdiler o gün. Fevzi'nin dikkatini en çok çeken de beyaz bulutun orda olması ve başlarına değecekmişçesine alçalmasıydı. Polisler böylesine alçalmış beyaz buluta bakmaktan Enternasyonal'i ve TKP marşını söyleyen gruplara bakamıyorlardı...

***

Aynı yıl Dünya Barış Konseyi'nden konuklar gelmişti Türkiye'ye. İçlerinde Sovyetler Birliği'nden milletvekilleri de vardı. Barış Konseyi'nin bu üyeleri Bursa'ya da geleceklerdi. Fevzi'ye de konuklarla birlikte bulunması için haber vermişlerdi. Bursa'ya gelip arkadaşlarıyla buluştuktan sonra konukların yanlarına gitti Fevzi. Gelenler gerçekten dünya barışı konusunda çok bilgili kişilerdi; çevirmenin aktardıklarından bunu anlıyordu Fevzi. Dünya barışçıları gördükleri konukseverlikten, başta Türkiye Barış Derneği'nin Bursa temsilcisi olan Avukat Ahmet Hilmi Feyzioğlu olmak üzere onlardan, onları ilde ağırlayanlar da konuklarıyla birlikte olmaktan mutluydular. Konuklara öğle yemeğini verdikleri Serhan Restoran'da, kentin önde gelen kitle örgütü temcisi sosyalistler ve sosyal demokratlar

bulunuyordu. Bursa politikasında ve kültür yaşamında önemli bir yeri olan CHP il başkanı Yılmaz Akkılıç gelen konuklarla elinden geldiğince ilgileniyordu. Akkılıç konuklarla ilgili düzenlemeleri TKP yanlılarının yaptığını bildiği halde onları yalnız bırakmıyordu. Yemekten sonra dünya barışçılarının Mudanya gezisine Fevzi'nin de katılmasını istedi arkadaşları. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda imzalanan barış antlaşmasında önemli bir yeri olan Mudanya Mütareke Binası'nı konuklarla birlikte ziyaret ettiler.

Aynı günün akşamı Tayyare Sineması'nda, gelen konukların da konuşmalar yapacağı gece düzenlenmişti. Fevzi, bu düzenlemenin başında olan Avukat Ahmet'in çok üzgün ve telaşlı olduğunu görüyordu. Her zaman neşeli olan bu arkadaşının niye bu durumda olduğunu merak edip yanına gitti.

"Nedir bu telaşın Ahmet, üstelik de seni çok üzgün görüyorum?"

"Sorma Fevzi Ağabey, durum çok kötü?"

"Hayrola be Ahmet, nedir kötü olan?"

"Tayyare sinemasını tutmuştuk ya?"

"Evet, biliyorum."

"Adamlar ne kadar kira bedeli istedilerse ses çıkarmayıp evet dedik. Şimdi de parayı peşin vermeden sinemadan içeriye giremezsiniz diyorlar."

"Yapma be Ahmet? Paranız da yok he?"

"Şu anda yok ama, ne yapıp edip birkaç gün içerisinde hallederiz. Hiçbir şey yapamazsak benim İstanbul'daki dairemi satıp öderim borcumuzu. Önemli olan iki saate kadar istedikleri parayı bulup sinemadan içeriye girebilmek."

"Dur bakalım telaşlanma, belki buluruz bir çaresini."

"Aman Fevzi ağabey, bir düşün bakalım. Öyle bir olanak var mı bir yokla kafanı? Ne yapıp edip öderiz bulacağımız parayı, önemli olan şu andaki sorunumuzu çözelim. Konuklara rezil olmak işten bile değil yoksa."

"Otuz beş bin yeter mi?

"Tam da o kadar gerekli Fevzi abi.

Bir arkadaşına telefon edeceğini söyledi Fevzi, o da partiliydi. Arkadaşının çok küçükken ölen yoksul babasından bir eski ev kalmıştı miras olarak. Yeğenleri onu satmış ve kendisine de otuz beş bin lira göndermişlerdi köyünden. Bunu bir sohbet sırasında Fevzi'ye söylemişti arkada-

şı. Olay yakında olmuştu. Belki gelen parayı daha harcamamıştır diye umut ediyordu Fevzi. Ahmet'le birlikte yakındaki telefon kulübelerinden birine gittiler.

"Alo arkadaş, nasılsın?" diye sordu Fevzi.

"İyiyim," diyen arkadaşı merak etmişti Fevzi'nin kendisine niye telefon ettiğini. Bugün öğlende Serhan Restoran'daki yemekte yan yana otururken bir çok şeyi konuşmuşlardı birbirleriyle. Aynı gün, "ne söyleyecek acaba" kendisine diye düşündü..

"Bize para gerekli, bulabilir misin? Sinemayı vermiyorlar bu akşamki toplantı için." dedi Fevzi, lafı uzatmaya gerek olmadığını biliyordu. Ahmet konuşmanın sonucunu beklerken çok heyecanlı görünüyordu.

"Ne kadar?"

"Duruyorsa eğer babandan kalan evden sana düşen pay yeter,"

"Duruyor, verebilirim. Ne zaman istiyorsunuz?"

"Hemen şimdi, Avukat Ahmet'i veriyorum," dedi Fevzi ve ikisinin konuşması için telefonu Ahmet'e uzattı.

"Alo ağabey, nasılsın," dedi Ahmet.

"İyiyim Ahmet'çim. Nereye getireyim parayı?"

"Maden-İş'e getirebilir misin zahmet olmazsa? Özcan'a bırak, ben konuklarla ilgilendiğim için kıpırdayamıyorum yerimden, yoksa bu iş için seni yormazdık."

"Tamam Ahmet'çim, sorun değil."

Telefonu kapattırmadan yeniden aldı Fevzi.

"Senden bir ricam olacak be arkadaşım, benim bir mesaj çekmemi istediler bu akşamki barış toplantısı için. Senin kalemin iyidir, daha önce de mesajları sen yazmıştın Köy-Der adına. Bir şeyler karalayabilir misin bu akşamki toplantı için?"

"Sorun değil, yazarım ağabey. Özcan'a parayı verirken onu da bırakırım düzenleme kuruluna iletmesi için."

Ahmet'in yüzünde güller açmıştı bir anda. Sarılıp etsiz yanaklarından öptü Fevzi'yi. "Akşama görüşmek üzere abi," deyip ayrıldı.

Fevzi de düğün hazırlıklarını konuşmak için kızını görmeye gidecekti. Gülcan yakında evlenecekti. Kemal adında tabelacılık yapan bir gençti nişanlısı. Liseyi bitirdikten sonra kendi atölyesinde, meslek olarak seçtiği

tabelacılıkla uğraşıyordu. Fevzi çocuğu tanımış ve sevmişti. Dürüst bir gençti. Kemal'in babası Mehmet Tekin, Bursa emniyet müdürlüğünde üçüncü şube müdürüydü. Gülcan'la buluşan Fevzi, kızının düğün hazırlıkları için ona bir şeyler almak üzere çarşıya çıktı. Akşam yemeğini de birlikte yedikten sonra geciktiğinin farkına varan Fevzi, bir dolmuşa atlayıp Tayyare Sineması'nın bulunduğu Heykel'e çıktı. Dolmuştan inip hızlı adımlarla sinemaya doğru yürüdü. Kendisi gibi gecikmiş birkaç kişi daha vardı önünde yürüyen. Onlara çarpmamaya çalışarak hızla girdi salona. Tam bu sırada Marmara Köy-Der' den geceye gelen mesaj okunuyordu. Fevzi kendisi için ayrılan boş koltuğa doğru yürürken, okunan köylülükle ilgili bu mesajı dinleme gereğini duydu. "Marmara Köy-Der'in mesajı olabilir bu" diye düşünmüştü. Mesaj bittip de imza olarak Fevzi Kavuk adı okunduğunda sinema alkıştan inliyordu. Kendisinden önce salona gelen ve tüm mesajları dinleyen arkadaşlarının söylediğine göre en çok alkışlanan Marmara Köy-Der'inki olmuştu. Çok alkışlanan bu mesajın hesabı daha sonra, 12 Eylül'de tutuklandığı zaman polis tarafından Fevzi'ye sorulacaktı...

Bir barış toplantısına daha katılması isteniyordu Fevzi' nin. Bu seferki Bulgaristan'da yapılacaktı. Bursa'dan katılmaları için partiden Fevzi'ye, Münir Derçin'e ve Hasan Öztürk'e talimat gelmişti. Bu üç Köy-Der'li yöneticinin İstanbul'daki Maden-İş sendikasına gidip kayıtlarını yaptırmaları isteniyordu. Köy-Der yöneticiliğinin yanında üçü de yakın arkadaştılar. Yalova'da buluşup vapurla Kabataş'a, oradan geze geze Barbaros Bulvarı'ndaki Maden-İş genel merkezine gittiler. Marmara Köy-Der adına barış konferansına katılacak olan üç kişinin içerisinde gerçek köylü olarak yalnızca Fevzi Kavuk vardı. Münir Derçin'in tüm toprak varlığı, ikisi kuruduktan sonra, kalan dört çiçek saksısındaki kadardı. Hasan Öztürk on iki yaşında çıktığı köye yılda bir iki kez ya gider ya gitmez, yaşamını kentte geçirirdi. Parti kendilerine görev verdiği için köy ve köylü sorunlarını ellerinden geldiğince kitaplardan öğrenmeye çalışmışlardı. Yine de Hasan Öztürk kökeninden dolayı yarım köylü sayılırdı. Münir Derçin, otobüs ve tren yolculuklarında görmüştü dernek kurmadan önce ülkesinin köylerini.

Maden-İş sendikasına gittiklerinde, oraya niye geldiklerini söylediler önlerine çıkan ilk görevliye. O da kendilerini bir bayanın yanına yönlendirdi. Bankonun arkasında gözlüklü şirin bir kız oturuyordu. Onları güler yüzle karşılayan kız bir şeyler sorup elindeki formları doldurmaya başladı. İlkin Münir Derçin'den başlayarak adlarını soyadlarını sordu; baba adı, doğum yerleri ve doğum tarihleri derken, sıra bildikleri yabancı dillere gelmişti. Öyle bir soru da vardı yurtdışına çıkacakları için. İlkin Münir Derçin'e döndü kız:

"Bildiğiniz yabancı diller?" diye sordu. Dil de değil, 'diller' diyordu bankonun arkasındaki şirin kız.

"Az İngilizce," diye yanıtladı kızı Avukat Münir.

"Sizin bildiğiniz yabancı diller," diyerek aynı soruyu Hasan Öztürk'e yöneltti kız.

O da:

"Az Fransızca," dedi. Sıra Fevzi'ye gelmişti. "Sizin bildiğiniz yabancı diller" diyen kıza gülümseyerek baktı Fevzi. Bu bakışı hemen sonlandırmayıp biraz sürdürdü. Fevzi sustukça, kız onun ne diyeceğini iyice merak etmeye başlamıştı. Kızı daha fazla merakta bırakmamak için:

"Az pilav," dedi Fevzi. Kız bu yanıt karşısında, onun yüzüne şaşkın şaşkın bakmaya başlamıştı. "Ne bakıyorsun yüzüme?" diye sordu kıza.

"Ben yabancı dilinizi soruyorum siz bana 'az pilav' diyorsunuz. Ben garson muyum?"

"Bu adamların ikisi de yüksek okullar bitirmişler, biri az İngilizce, öbürü az Fransızca dedi yabancı dillerini sorduğunda; onların yüzüne bakmadın, ilk okulu zorla bitirmiş benim, "az pilav" deyince yüzüme bakıyorsun?" deyip güldü. Zaten Fevzi'nin yanıtına Münir'le Hasan daha önce gülmeye başlamışlardı. Kız da onların gülmelerine katıldı. Bu kahkahayla gülen grubun kimler olduğunu merak eden Zülfü Dicleli yanlarına geldiğinde onları gördü. Konukları odasına alıp çay söyledi, keyifli bir sohbetten sonra oradan çıktılar. Münir Derçin' in önerisiyle yakınlarda bir balık meyhanesi bulup oturdular...

Aynı yıl en güzel ve mutlu günlerinden birini yaşadı Fevzi. Çok sevgili kızı Gülcan'ı evlendiriyordu. Ağabeyi Gürol'dan önce evleniyordu Gülcan. Gelinlik pek yakışmıştı ona. Fevzi, kızının ilk doğduğu günü

anımsadı, nasıl da ağlıyordu onu kucağına verdiklerinde. Şu anda biraz heyecanlıydı ama yüzündeki mutluluğu da herkes anlayabiliyordu. Gelinlik de çok yakışmıştı Gülcan'a. Damadına baktı, "yakışıklı çocuk" diye geçirdi içinden. Kendisine tanıştıklarından bu yana saygıda da hiç kusur etmemişti Kemal. Onların mutlu olacağına inanıyordu Fevzi. Çok sevdiği bir tanecik kızının mutsuz olmasını istemediğinden, "evleneceğim" dediği bu tabelacı genç için, hiç duraksamadan "pekiyi" demişti Fevzi. Gelen konukları, eşi Nurten ve Kemal'in babası polis Müdürü Mehmet Tekin ve onun eşiyle karşılamışlar, daha sonra da istek üzerine damadın babasıyla karşılıklı oynamışlardı. Mehmet Bey'in karşısında oynarken bir yandan da düşünüyordu Fevzi. İçinden "Bu adam benim komünist olduğumu bilse ne yapar acaba, oynarken düşüp bayılır mı acaba?" diye soruyordu kendi kendine...

***

1980 yılı Eylül ayının on biriydi. O akşam, her zaman şakalaştığı Adalet Partili bir köylüsüyle Süleyman Demirel televizyonda göründüğünde şöyle bir konuşma geçmişti aralarında:

"Seninki çok bağırıyor, askerler devirecek diye korkuyor sanırım?" demişti ona Fevzi.

"Sen kendine bak Fevzi'cim. Dikkat et de askerler seni alıp götürmesinler yarın sabah," deyince ikisi de gülmüşlerdi köylüsünün yaptığı bu şakaya. Birileri ortalığı kan gölüne çevirip öylesine germişlerdi ki ortamı, aklı başında herkes bir askeri darbe bekliyordu. Bazıları bunun bir kurtuluş olacağını savunurken, Fevzi gibi düşünenler yapılanın gizli ellerce (pek de gizli değildi aslında) ülkeye kurulan bir tuzak olduğunu çok iyi biliyorlardı. Fevzi'nin ve onun gibilerin düşündüğüne göre sokakların kan gölüne çevrilmesinin altında askersel darbe hazırlığı vardı. Bu aynı zamanda sola indirilecek ölümcül bir darbenin de hazırlığıydı. Fevzi'nin bildiği kadarıyla kendileri silah kullanmamıştı, partilerinin politikası da bu yöndeydi. Ancak, bu arada bir çok İGD'li genç öldürülmüş; Kemal Türkler gibi, Fevzi'nin Türkiye İşçi Partisi'nden dostu, ülkede az yetişen bir işçi lideri olan DİSK ve Maden-İş başkanı da darbenin hazırlığı amacıyla katledilmişti. Bunların dışında da bir çok ilerici aydın ve genç öldürülüp Fevzi'nin yüreğine durmadan kor düşürülürken, çatışmaların inandırıcı olması

için sağdan da bazı kişiler öldürülmüştü.

O gece rahat bir uyku çekip ertesi sabah uyandığında, erken saatlerde amcasının kızı gelmişti evlerine. Kadın biraz telaşlı görünmüştü Fevzi'nin gözüne.

"Niye böyle telaşlısın sen, bir şey mi oldu?"diye sordu amcasının kızına.

"Askerler yönetime el koymuşlar, öyle söylüyor radyo," diye yanıtlamıştı onu kadın. Yapılan bu işin de amcasının oğlunun hayrına olmayacağının ayrımındaydı; kadının ürkek durumuna bakıldığında bu anlaşılabiliyordu. Fevzi gidip radyonun düğmesini çevirdi. Bundan sonra kulaklarını çok tırmalayacak olan Kenan Evren'in sesini duydu. Aklınca 12 Eylül darbesini yapmalarının gerekçesini açıklıyordu halka:

"Aziz Türk milleti! Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği, 'Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma' görevini, yüce Türk milleti adına, emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur."

"Yalan söylüyor pezevenk," diye mırıldandı Fevzi.

"Kim?" diye sordu amcasının kızı.

"Kenan Evren denilen herif," diye yanıtladı onu Fevzi.

Kenan Evren Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma kollama görevini yerine getirdiklerini söylerken aynı saatlerde CIA görevlisi Paul Henze, Amerikan Başkanı Jimmy Carter'e Türkiye'deki askeri darbeyi bildirirken "Bizim çocuklar başardı," diyerek veriyordu müjdeyi.

"Senin için kötü olur mu bu Fevzi?" diye sordu amcasının kızı.

"Sanmıyorum. Ama memleket için kötü olacağını biliyorum." Kendisi için de iyi olmayacağını biliyordu, ama amcasının kızını korkutmamak için öyle söyledi.

"Her gün insanlar ölüyordu, belki durdururlar ölümleri bu adamlar?"

"Zaten sıkıyönetim vardı be amca kızı, bitirmek isteseydiler durdururlardı akan kanı. Gene ölecek insanlar. Üstelik devlet öldürecek bundan sonra," deyip onun kafasını biraz açmayı doğru buldu Fevzi.

"Memleket için hayırlısı neyse o olsun. Senin başına bir iş gelmesin de; duyunca ondan korktum ben. Geçen sefer de askerler yönetime el koy-

duklarında seni jandarmalar alıp mahkemeye vermişlerdi."

"Almazlar sanırım, merak etme sen."

Amcasının kızı gittikten sonra bir süre başını ellerinin arasına koyup düşündü Fevzi. Bu işin sonunun iyi bitmeyeceğini, askerlerin geliş nedeninin ne olduğunu gayet iyi biliyordu.Kaçıp gidebilirdi; bunu düşündü bir süre. Köyü bırakıp gitmesinin doğru olmayacağı sonucuna vardı. Gelişmeleri bir süre daha izlemekte yarar olduğu düşüncesiyle köyde kalmaya karar verdi. Bu kararı verince de içi biraz rahatlamıştı. O sabah tarhana çorbasıyla güzel bir kahvaltı yaptı. Nurten hanım çok güzel yapardı tarhana çorbasını. Yanında hafif acılı turşu biberle çok severdi Fevzi ara sıra böyle kahvaltı etmeyi.

"Çay yapayım da iç," dedi Nurten. Fevzi sabah çayını kahvehanede içmeyi uygun buldu. Köyün muhtarı olarak bu durumda köylülerinin arasında olması gerektiğini düşündü. "Kahvehanelerde şimdi her kafadan ayrı bir ses çıkıyordur," diye geçirdi aklından. Darbeyi hayırlı görenler çok olamazdı Müşküle'de. Yine de olayları tam yorumlayamayanların sayısı az sayılmazdı köyde. Bu günleri hazırlayanlar halkı adeta "kırk katır mı, kırk satır mı?" ikilemiyle karşı karşıya bırakmışlardı. Bu böyle olunca da bazıları akan kanı durduracağı için yapılması gerekli bir şey olarak görüyordu askeri darbeyi. Fevzi ve onun gibi düşünen arkadaşlarının, bunun bir oyun olduğu ve sıkıyönetimin isterse bu akan kanı askeri darbe yapmadan da durdurabileceği yönündeki konuşmalarına inanamıyorlardı bazıları. Gidip köylüleriyle konuşmak, bu darbenin ülke açısından kötü bir şey olduğunu anlatmak için evden çıktı. Kahvehanelerin olduğu meydana yaklaştığında aşağıdan köye doğru iki jandarma arabasının geldiğini gördü. Onları görünce durup biraz bekledi. Arabalardan öndeki Fevzi'nin yanına gelince durdu. İçerisinde Orhan Başçavuş vardı. İyi bir adamdı Başçavuş, düzene karşı olduğu için, Müşküle'ye kötü gözle bakmazdı; köyle ilgili konularda görevi neyse onun gereğini yapardı.

"Burada mıydın Muhtar?" dedi Başçavuş, Fevzi'yi orada beklerken gördüğünde.

"Evet Başçavuşum, hoş geldiniz."

"Hoş bulduk," deyip arabadan inen Başçavuş Fevzi'nin elini sıktı. "Seninle özel konuşmak istiyorum biraz Muhtar, odana çıkabilir miyiz?"

"Buyurun çıkalım," diyen Fevzi, "Yukarda katip vardır, siz çıka durun muhtarlığa ben çayları söyleyeyim," diyerek başçavuşa yol verdi. O çıktıktan sonra da kahvehaneye girdi. Yeğeni Hamza'ya belindeki taşıma izin belgesi olmayan tabancayı vererek, onu ev aramasında bulunamayacak uygun bir yere saklamasını söyledi. Kendisinin muhtar olarak izin belgeli Kırıkkale marka bir tabancası vardı aslında; bu silaha güvenemediği için, daha başka, güvenilir marka silah taşırdı yanında Fevzi.

Çayları söyleyip muhtarlığa çıktı. Başçavuş oturmuş muhtar masasının karşısına onu bekliyordu. Fevzi yerine geçip oturdu.

"Nedir benimle konuşmak istediğiniz başçavuşum?" diye sordu Fevzi.

"Sizin dernekle ilgili bazı adlar var elimde, köydeyseler onları ve seni karakola kadar götürmek zorundayım. İfadelerini almamız gerekiyor."

"Köydedirler herhalde. Adlarını okur musunuz?"

"Senin dışında Münir Derçin?.."

"Münir Derçin avukattır, Bursa'da oturur başçavuşum. Bizim derneğin genel sekreteridir, ama köyle ilgisi yok onun."

"Özcan Pekşen, Ahmet Hilmi Feyzioğlu?"

"Onlar da bizim köyde oturmazlar. Bu okuduğunuz ikisinin bizim köy derneğiyle de hiç ilgileri yok." Başçavuş elindeki listedeki diğer adları okuma gereği duymadı aldığı yanıtlardan sonra. Fevzi düşünmeye başlamıştı; bu derneğin dışında bir olaydı. Münir'i biliyordu partili olarak, diğer ikisinin de TKP'li olduklarını tahmin edebiliyordu. Düşününce bu operasyonun Marmara Köy-Der için yapılmadığını anlamıştı.

"Öyleyse hazırlan da gidelim Muhtar."

"Eve haber verip geleyim başçavuşum?"

"Git ama fazla bekletme bizi."

"Haber verip hemen gelirim," dedikten sonra dışarıya çıkmış olan köy katibini çağırdı. Kasadaki parayı ona teslim edip muhtarlık mührünü baş aza Fethi Işık'a gönderdi. Gidip durumu evdekilere haber verdi. Onlarla vedalaşıp merak etmemelerini söyledi. Kendisini bekleyen jandarmalarla birlikte İznik'e hareket etmek üzere yola çıkarken erlerden biri İsmail Başçavuş'a sordu:

"Kelepçe takacak mıyız komutanım?"

"Gerek yok, Muhtar bizim konuğumuz."

Karakola gittiklerinde İsmail Başçavuş onu Orhan Başçavuş'a teslim etti. Orhan Başçavuş Fevzi'nin ağabeyi Ali Kavuk'un avcılık arkadaşıydı. Birlikte sık sık ava giderlerdi. Fevzi'yi nezarethaneye koymayıp yemekhanede kalmasını sağladı Orhan Başçavuş. Ertesi gün ziyaretçiler gelmeye başlamıştı. Başta ağabeyi Ali olmak üzere Müşküle'den minibüs dolusu ziyaretçi geliyordu muhtarlarını görmeye.

"Zamanlı zamansız geliyorsunuz, sokağa çıkma yasağına dikkat edin," diyordu Orhan Başçavuş ziyaretçilere. Kendilerini de gözaltına almak zorunda kalacaklarını hatırlatıyordu. Fevzi'nin orada kaldığı günlerde bir çok kişi geçmiş olsun demek için gelmişti. İçlerinde çevre köylerin muhtarları da vardı. Onu en çok şaşırtan ve düşündüren ise bu ziyaretleri yapan muhtarların hemen hepsinin Adalet Partili olmalarıydı. Kendilerine solcu diyen ve asıl gelmeleri gereken Cumhuriyet Halk Partili muhtarlardan hiç biri ziyarette bulunmamışlardı. "Tutuklanacaklarından korkuyorlar sanırım," diye düşünmüştü onlar için Fevzi. Orada akşama dek dolaşıp jandarmalarla sohbet eden Fevzi'ye saygıda kusur edilmiyordu. Dışarıdan istediğini aldırıp yiyebiliyor, gelen ziyaretçilerle yemekhanede oturup rahatça görüşebiliyordu.

Bir gün erlerden biri gelip ona: "Sizi komutanım çağırıyor Muhtar," dedi. Birlikte komutanın odasına gittiler. Fevzi'nin gelişini içeri girip haber verdi asker. Dışarı çıkıp kapının önünde bekleyen Fevzi'ye girmesini söyledi. İçeriye giren Fevzi komutanın yanında ilçe kaymakamının da olduğu görüp ikisine de selam verdi. Kaymakam kalkıp Fevzi nin elini sıktı.

"Geçmiş olsun Muhtar. Senin iyi bir adam olduğunu biliyorum, çok yakın zamanda bırakılacağına da inanıyorum, merak etme." dedi.

"Sağ olun Kaymakam Bey," diyerek kendisine içten dilekte bulunan kaymakama karşılık verdi Fevzi.

"Ben de Kaymakam Bey gibi düşünüyorum Muhtar, inşallah kısa zamanda kurtulursun." diyen komutan, onu fazla bekletmedi. "Gidebilirsin," deyip Fevzi'yi odasından dışarıya gönderdi. O günden sonra da Fevzi yemekhaneden nezarethaneye alındı. Nezarethane ana baba günü gibiydi. Orada bulunanlardan çoğu gece sokağa çıkma yasağından dolayı alınmışlardı. Çok kalabalıklaşan nezarethanede soluk almakta güçlük çekmeye başlamıştı Fevzi. Gözaltına alınalıdan beri kafasını patlatıncaya dek

düşünüyordu. Keşke İsmail Başçavuş'tan rica etseydim diyordu; listede bulunan diğer kişiler kimlerdi gözaltına alınmak istenilen? "Onları da bilseydim daha iyi yorum yapabilirdim gözaltına alınmam hakkında," diye düşünüyordu. Buradan Bursa'ya götürüleceğini sanıyordu; bir an önce gidip neler olduğunu öğrenmek istiyordu.

***

Bir sabah erkenden gideceklerini haber verdiler. Bir bilinmez de olsa gideceği yer, Fevzi bu habere sevinmişti. Bir süredir yaşadığı belirsizlik onu çok sıkmaya başlamıştı. Ne olursa olsun öğrenmek istiyordu olanları. Onları götürecek jandarma aracına bindirmeden bileklerini kelepçelediler Fevzi'nin. Müşküle köyünün kasketli muhtarının ince bileklerine ikinci kez kelepçe vuruluyordu düşüncelerinden dolayı. Onu ilkin Gemlik'teki askeri birliğe götürdü görevli başçavuş. Askeri hara komutanı kendilerinin böyle bir görevi olmadığını söyleyip kabul etmedi. Oradan Bursa'ya Garnizon Komutanlığı'na gitmeleri söylendi. Yola çıktıklarında araba zeytinliklerin içerisinden yol almaya başladığında Fevzi'nin gözünün önünden çocukluğu geçti. Zeytinliklerin arasında arkadaşlarıyla oynadığı saklambaç oyunlarını düşündü. Bir süre sonra da geçtikleri yolun kıyısında küçük bir çınar fidanı görüp Rıfat Taban'ın zeytinliğindeki kesilen çınarı ve İsmail Başaran'ı düşündü. Arkasından bilekleri kelepçeli Nâzım geldi gözlerinin önüne.

"Üzülme, bunlar da geçer Çınar yoldaş üzülme," diyerek onu avutmak istedi, kendisini de bilekleri kelepçeli olan Nâzım. Fevzi dikkatli baktığında onun kelepçeden ötürü bileklerine kan oturduğunu gördü. "Benim bileklerim birkaç saatte acımaya başladığına göre onunkiler kaç yıldır kelepçeli, nasıl dayanıyor bu acıya acaba?" diye düşündü.

"Üzülmüyorum Nâzım yoldaş, sizin çektiklerinizin yanında benimki nedir ki?" dedi Nâzım'a Fevzi.

"Yüz binlik mitingler yaptınız Türkiye'de; patronlar ve onların patronu Amerikalılar'ın bu durumda sizleri rahat bırakmayacaklarını bilmeniz gerekirdi. 15-16 Haziran gösterilerinden korkup nasıl yaptılarsa askersel devirmeyi, o 1 Mayıs'lardan sonra da yapacakları buydu Amerika'nın ve yerli işbirlikçilerinin."

"Biliyorduk Nâzım yoldaş, bazıları anlayamadılar perşembenin gelişini çarşambadan ama, bizler biliyorduk bunun böyle olacağını."

"Sağlam ol, hepsi geçer bunların Çınar yoldaş."

"Beni merak etmeyin Nâzım yoldaş, böyle zayıf ve çelimsiz göründüğüme bakmayın, çelik gibi sağlamdır sol mememin altındaki cevahir, inanın bana."

"Sana inanmasaydım konuşmaya gelmezdim yanına. İnanmanın ötesin de bir de teşekkürüm var sana Çınar yoldaş."

"Ne yaptım ki sizin bana teşekkür etmeniz için?"

"Vasiyetime uyup bana çınar dikenlerin arasında sen de varsın.

"Çınarı koruyamadık ama yoldaş"

"Önemli olan onu dikmeyi düşünmekti. Çınarın kesilmesinde senin suçun yok, üzülme. Kesilen çınarın dibinden çıkan sürgünlerden ikisi büyüyor işte. Onlara iyi bakın.

"Onu büyüteceğiz, söz veriyorum size Nâzım yoldaş, üzülmeyin."

"Biliyorum büyüteceğinizi Çınar yoldaş. Partimiz sana çınar diktiğiniz için verdi o adı, biliyorsun bunu. Bu adın hakkını bu güne dek verdin, bundan sonra da vereceğine inanıyorum. Parti adının niye Bedrettin Çınar olduğunu biliyorsun değil mi?"

"Parti adını veren yoldaşlarım söylediler, biliyorum. Siz nereden biliyorsunuz yoldaş? Çoktan ölmüştünüz partimiz bana o adı verdiğinde?"

"Biz ölen komünistlerin gözü sürekli siz yaşayanların üzerindedir, bunu bilmiyor muydun yoksa Çınar yoldaş?"

"Bilmiyordum."

"Neyi bilmiyordun?" diye sordu onu teslim etmek için götüren başçavuş. Düş kurarken, son sözü dalgınlıkla yüksek sesle söylemişti Fevzi. Bir an şaşırdı başçavuşun sorusu karşısında.

"Hiç," dedi, "düşünüyordum da."

"Sonunun böyle olacağını bilmeliydin. Her işe burnunu soktun be Muhtar. Ne işin var senin dernek mernek işleriyle? Sana karşı değilim aslında yanlış anlama; ancak bu düzen değişmez; atalarımızın söylediği gibi 'böyle gelmiş böyle gider.' Sen mi kurtaracaksın bu memleketi? Şimdi de korkudan kendi kendine konuşmaya başladın işte. Aklını kaçırmasan bari?"

Jandarma aracı, garnizon komutanlığının bulunduğu Bursa Işıklar Askeri Lisesi'nin önüne gelinceye dek Başçavuş bir daha hiç konuşmamıştı. Bu suskunluk Fevzi'nin hoşuna gidiyordu. Bir yandan düşünüyor, bir yandan da sonbaharın bu ilk ayında esintinin açık camdan getirdiği limon gibi mayhoş havayı kokluyordu. Cezaevi deneyimi yoktu. 12 Mart'ta Bursa,12 Eylül'den sonra İznik jandarmasında gözaltında tutulduğu nezarethanelerin ağır, ekşi kokularını düşündü. Dışarıdan gelen bu temiz havayı ciğerlerine bol bol çekerek gelecek günler için depolama gereğini duydu. Nâzım'ın uzun yıllar yattığı Bursa Cezaevi'nin önünden geçerken bir kez daha anımsadı kendisinin komünist olmasını sağlayan büyük ozanı. Araç Garnizon Komutanlığı'nın önünde durduğunda içeriye giren Başçavuş bir süre orada kalmıştı. Fevzi, Işıklar Askeri Lisesi'nin önünde duran arabanın camından dışarıya, ayağının altındaki Bursa'ya baktı. Osmanlı'nın Anadolu'da kurduğu ilk kent sayılırdı Bursa. Bir zamanlar İpek Yolu kervanlarının önemli duraklarından olan kentte pek çok han ve çarşı vardı. Bunlar hep Orhan Bey'in zaptettiği Bursa kalesinin dışarısında yapılmıştı. Orhan bey ilkin bir cami ve çarşı yaptırarak kentin merkezini belirlemişti. Padişah 1. Murat kentin batısında bulunan ve merkeze epeyce uzaklıktaki Çekirge'ye bir külliye yaptırırken, Yıldırım Beyazıt Bursa'nın doğusuna, sonradan kendi adını alacak semte başka bir külliye yaptırmıştı. 1960'ların sonlarında sanayileşmeyle birlikte yoğun göç alan Bursa,Türkiye'de en çok işçi barındıran kentleri arasına girmişti. Fevzi, iki dönem milletvekili adayı olduğu kentin tarihini okuyup bunları öğrenmişti. Dalgın dalgın Bursa'ya bakıp burada geçirdiği acı ve tatlı anılar içerisinde yitip gittiğinde Başçavuşun tok sesi onu gerçeğe döndürdü.

"İn bakalım Muhtar. Seni burada bırakıyoruz."

Fevzi araçtan indi. İçeride, onu aldıkları bölmede bir sandalyeye oturmasını söylediler. Başçavuş kelepçelerini çözüp Fevzi'ye: "Allah kurtarsın," dedi ve oradan ayrıldı. Görevli bir yazıcı, kimlik belirlemesi yapıp Fevzi'yi başka birine teslim etti. O da kimsenin olmadığı bir odaya koyup kapıyı dışarıdan kilitledi. İki çarşafsız kirli yatağın bulunduğu bu boş oda havasız ve leş gibi rutubet kokuyordu. Karnı da iyice acıkmıştı. Açlık ve kötü koku içini bulandırıyordu. Kapıyı tıklatıp, gelen askere birkaç lokma bir şey yiyebilme olanağının olup olmadığını sordu. Kantinden peynir ek-

mek getirebileceğini söyledi er. Fevzi ona söylediklerinin getirmesi için bir miktar para verdi. Ekmek tazeydi, ama peynir sütten değil de tuzdan yapılmıştı sanki. Peyniri az ekmeği bolca ısırıp karnını doyurdu. Ondan sonra da gidip tuvalet dedikleri pislik içerisindeki yerdeki sürekli akan bozuk musluktan avucuyla biraz su alıp içti. Böylesine pislik içerisinde avucunu doldurup içtiği suyun asitsiz ve içiminin çok güzel olduğunu gördü. Uludağ'dan gelen bu su buz gibiydi.

Orada bir akşam tuttular Fevzi'yi. Ertesi gün gideceğini söyleyip çıkardılar dışarıya. Bursa birinci şubeden üç polis gelmişti. Onu kelepçeleyip Renault marka eski model bir otomobile bindirdiler. Hiç konuşmuyorlardı polisler. Emniyet müdürlüğüne telsizle Fevzi'yi aldıklarını bildirdi içlerinden biri. Müdüriyete getirdiler. Orada ilkin kimlik belirlemesi yaptılar. Daha sonra aşağıya indirip nezarethane sorumlusuna teslim ettiler onu. Sorumlunun bulunduğu yerde demir parmaklıklarla ayrılmış dört oda bir de kapısı kapanmayan tuvaletin olduğu büyük bir bölme vardı. Oraya girmeden Fevzi'nin geldiğini gören arkadaşlarının demir parmaklığın arkasından kendisine baktıklarını gördü. Avukat Ahmet Hilmi Feyzioğlu, Avukat Münir Derçin, Mehmet İçin, Özcan Pekşen, Bekir Çavuş, Ahmet Sarıcan, Mehmet Ali Onay ilk gözüne çarpan tanıdıklardı. İçeri girdiğinde bir çok kol açılmış onu sarmak için bekliyordu. İlk gördüklerinden sonra da Günay Onayman ve Ali İhsan Gökçe'yi gördü nezarethanede. Bu yiğit arkadaşlarını karşısında gören Fevzi hem çok mutlu olmuş ve hem de onların da gözaltına alınmasına üzülmüştü. Ondan önce emniyete alınanlar, Fevzi'yi nezarethanede bulunan dört odadan birine yerleştirdiler. Yaydıkları battaniye ve şiltelerin üzerine oturtup tatlı bir söyleşiye daldılar. Onların grubunun sorguları başlamamıştı daha. Hiçbirinde kırık çıkık, yara bere yoktu. Hepsi sağlıklı görünüyordu. Dışarıdan ailelerince yemek getirildiğinden beslenememe diye bir sorunları da yoktu. Fevzi'yle söyleşileri sürerken dışarıdan Münir Derçin'in annesinin getirdiği bir tepsi böreğin dumanı tütüyordu. Evleri Emniyet Müdürlüğü'ne çok yakındı, kadıncağız sıcak sıcak yesinler; oğlu, gelini ve arkadaşları diye, koşturarak getirirdi eliyle yaptığı börekleri.

İçeridekilerin en neşelisi Avukat Ahmet Hilmi Fevzioğlu'ydu. Bir

gün ona,

"Ne o, amcan başbakan olacak diye mi böyle neşelisin?" diye sordu avukat arkadaşı Münir Derçin. O sırada Turhan Feyzioğlu'nun başbakanlığı konuşuluyordu. Turhan Feyzioğlu aynı soyadını taşıdığı Ahmet'in çok yakın akrabasıydı. Birbirlerinin yüzüne bakmayan bu iki akrabadan birini başbakan yapmayı düşünen cunta, diğerini de işkenceye almıştı. Münir, fakülteden arkadaşı ve partiden yoldaşı olan Ahmet'in bu akrabasını hiç sevmediğini ve ikisinin konuşmadıklarını biliyordu; ama, neşesinin nedenini yakın arkadaşına bu biçimde şaka olsun diye soruyordu. Ahmet de bunu bildiği için gülüyordu Münir'in söylediklerine. Dışarıdan gelen tencerelerden birinin kapağını geri göndermeyip el koymuştu Ahmet. Darbuka yapmıştı o tencere kapağını. Fevzi, Ahmet'in o kadar çok türkü bilmesine şaşırmıştı onu ilk dinlediğinde. Sesi de fena değildi.

Emniyet Müdürlüğünde, hele 12 Eylül'de içeride olsun dışarıda olsun, komünistlerin neşesinin uzun sürmesi düşünülemeyeceğine göre Bursa emniyetindeki eğlenceli günlerin de sonu gelmişti. Sorgu sırasının onlara böyle geç gelmesinin nedeni Dev-Sol örgütüne yapılan operasyondu. Onların sorgulaması bitmediğinden kendilerine sıra gelmemişti uzun bir süre. Ağır işkence görüyorlardı Dev-Sol'lu gençler. Fevzi'lerin grubundan ilkin Maden-iş Bursa Bölge Temsilcisi Özcan Pekşen'i aldılar sorguya. Üç gündür yukarıdaydı Özcan. Her an diğerleri de alınabilirlerdi. Kulakları, sorguya hazırlanmaları için çağrı yapanların sesini ileten tepelerindeki vericideydi. Vericiden "Sorguya hazırlanın," diye söylenen lafın aslında "işkenceye hazırlanın" demek olduğunu oradakilerin hepsi çok iyi biliyorlardı. Sapasağlam gidenlerin çoğu emniyet görevlilerin kolundan destek alarak gelmek zorunda kalıyordu. Görevliler, getirdiklerini arkadaşlarına teslim ettiğinde de sorgudan yeni çıkan bu kişiler külçe gibi yığılıyorlardı betonun üstüne.

Özcan Pekşen' in alındığı günden bu yana üç gün geçmişti. Bir akşam vericiden Ahmet Hilmi Feyzioğlu'nun adı okundu. Sorguya hazırlanması isteniyordu. O gün rahatsız olan Fevzi yattığı yerden, sorguya çıkmaya hazırlanan Ahmet'in yüzüne baktığında şaşırmıştı. Sevgilisiyle buluşmaya gidecekmiş gibi gülümsüyordu. Neşesinden bir şey yitirmemişti Ahmet.

"Gidiyorsun he Ahmet?" dedi yanına gelip "Hoşça kal, kendine iyi bak," diyen arkadaşına Fevzi.

"Evet abi. Gidip sıramızı savalım biz de," derken öyle doğal söylüyordu ki bunu. Sanki oy vermek için seçim sandığına gidiyordu.

"Haklısın. Sen git de sıra bize gelsin," dedi Fevzi. Ahmet kendisini yukarıya çıkaracak görevliyi beklerken arkadaşlarıyla şakalaşmayı sürdürüyordu. Görevli onu alıp asansöre bindirdi, beşinci kata geldiklerinde asansörden indirip yüzünü duvara döndürdü ve öyle beklemesini söyledi. Ahmet söyleneni yaptı. Biraz sonra başka biri gelip onun gözlerini, polisin Maden-İş'i basıp aldığı bir pankarttan yırttığı kırmızı bir bez parçasıyla sıkıca bağladı. Daha sonra da gücünü denercesine ilkin sağ sonra da sol böğrüne birer yumruk attı. Arkasından da bir küfür savurdu:

"Kıpırdama ulan orospu çocuğu!"

Yediği sert yumruğun etkisiyle sallanmıştı Ahmet. Zaten bir ayağı çocukken demiryolunda geçirdiği kaza sonucu kırıldığı için, bir tanesinin üzerine doğru dürüst basamıyor ve yürürken topallıyordu.

Sorguda her çeşit işkence yapıldı Ahmet'e. 12 Eylül'de Bursa emniyetinde başkalarında pek kullanmadıkları bir işkenceyi sadistçe uygulamışlardı ona. Çıplak bedeninde çokça sigara söndürdüklerini, onun cesedini morgda gören arkadaşı Avukat Veysel Yıldırım daha sonra açıklayacaktı. Polisin verdiği gözdağına karşın, kimse yanına giremezken arkadaşı Avukat Veysel Yıldırım, diretip onun morgdaki cesedini görebilmişti. Ahmet'in bedeni, özellikle de kasıkları sigara yanığıyla doluydu, diye anlatacaktı çevresindekilere Avukat Veysel. Aşağıda, nezarethanede Özcan'dan sonra Ahmet'i de sıkıntıyla beklemeyi sürdürüyordu arkadaşları. Sorgu uzadıkça Fevzi ve arkadaşları Ahmet'i beklemekten vazgeçip, onun da Özcan gibi bir günde aşağıya indirilmeyip bir süre sorguda tutulacağını düşünüyorlardı. Daha sonra uykuya dalan Fevzi, gecenin bir saatinde tepesinde duyduğu büyük bir gürültüyle uyandı. Bir şey düşmüştü bulundukları yerin üstüne. Neydiyse o şey,çok büyük ve yüksekten düşen bir cisim olmalıydı. Nöbetçi polislerde bir telaş başlamıştı duydukları bu gürültüden sonra. Fevzi'yle birlikte diğer arkadaşları da uyanmışlar, tepelerinde patlayan bu şiddetli sesin ne olduğunu birbirlerine sorup nedenini anlamaya çalışıyorlardı. Münir Derçin'in mahalleden çocukluk arkadaşı,

Bursa emniyetinde görevli polis telaşla nezarethaneden içeriye girinceye dek tepelerinden gelen bu güçlü sesin ne olduğunu anlayamadılar. Ta ki polis, çocukluk arkadaşı Münir'e korku dolu gözlerle bakıp:

"Düşen kişi avukat dediklerinde ben seni sanıp korkmuştum," dedi. Bir anda hepsi tepelerine düşenin Ahmet'in olduğunu anlayıp şoka girmişlerdi. Çünkü aralarında üçüncü bir avukat yoktu gözaltına alınanların. Şok durumundan kurtulup akılları başlarına geldiklerinde de, bir şeyler sormak istedikleri, söyledikleriyle oradaki herkesin yüreğine kor düşüren polis oradan çoktan gitmişti. Fevzi ve arkadaşları için o gün ve ondan sonra gelen günler çok büyük acılar içerisinde geçmişti. Daha sorgunun ilk gününde Ahmet'in ölmesi anlaşılacak gibi değildi. Ahmet düştüğünde yanında bulunan Devrimci Sol örgütünden gözaltına alınan Gemlik'li Necati Kartal, onun polislerce pencereden atıldığını söylemişti. Daha sonra, kendisi polislere kızdığı için böyle deme gereğini duyduğunu, gerçekte ise, Ahmet'in pencereden kendisinin atladığını anlatmıştı Fevzilere. Onun anlattığına göre, Ahmet sorgudan sonra Necati Kartal'ın yanına getirildiğinde polislere: "Bana bir kağıt bir kalem, bir de sigara verin ve yalnız bırakın," demiş. Polisler Ahmet'i çözdüklerini düşünüp istediklerini vermişler. Sevinçle yanından uzaklaştıklarında, onların kendisine verdiği sigarayı içip bitirmiş ve oturduğu sandalyenin üzerine çıkarak kendisini pencereden aşağıya atmıştı.

Fevzi bu son anlatılanın doğru olduğuna inanmıştı. Daha ilk gün "Ahmet konuşmuyor," diye pencereden atılmasının bir anlamı yoktu. Öldürülüp ondan sonra intihar süsü vermek için atılmadığı da belliydi; çünkü Necati Kartal görmüştü kendisini. Belki ilk gün hiçbir şey söylememişti Ahmet, ancak bu, ilerideki günlerde de sistemli yapılacak olan işkenceye dayanıp konuşmayacağı anlamına gelmiyordu. Bir de onun düşüşünden sonra şöyle düşünüyordu Fevzi: Ahmet öylesine neşeliydi ki, bu hali sanki bir şeye karar vermiş ve rahatlamış duygusunu uyandırıyordu insanda. İşkenceye çıkacağını biliyordu; sorgudan gelenlerin perişan halini o da herkes gibi görüyordu. Niye bunlardan etkilenmeden, sürekli neşe içerisinde olup arkadaşlarına moral vermeye çalışıyordu? Tencere kapağı çalarak, güler bir yüzle,durmadan türkü söylüyordu? Bursa'da TKP'nin içinde bulunduğu her olayda en önde bulunmuştu o. TKP'nin etkisi altın-

daki tüm örgütlerin eylemlerinde Avukat veya etkinlik düzenleyicisi olarak polisle hep o karşı karşıya gelmişti. Durum böyle olunca, en çok işkencenin kendisine yapılacağını bilmiyor muydu Ahmet? Biliyordu bilmesine, diye düşünüyordu Fevzi, ama o konuşmayacaktı; verdiği karar buydu. Neşesi de bundandı. Ancak işkenceye dayanamayıp konuşabilirdi, kararını o olasılığı da düşünüp vermişti. Sorguda ilkin kendisini deneyecek; yapılan işkence karşısında konuşma olasılığı belirince de canına kıyacaktı Ahmet. Daha ilk günde kendisini pencereden atması polise ser verip sır vermemek istemesindendi onun.

Ahmet'in ölümünün üzerinden iki gün geçmişti ki Fevzi'nin adı duyuldu vericiden. Vakit sabahtı. Bu vakitte sorgucular genellikle dinlenmek için evlerine giderlerdi. Arkadaşları Fevzi'nin bir deri bir kemik bedeninin yukarıdaki eziyete dayanamayacağını bildikleri için kendisine kalınca bir kazak giydirmişlerdi. Sanki kurşun geçirmez yelek gibi değişik bir şeydi bu. Arkadaşlarının yardımıyla acele hazırlanan Fevzi, çalışma saatlerini niye böyle uzattılar acaba diye düşünüyordu yukarıya çıkarken. Gece Bekir Çavuş'u almışlardı; "O hakkımda bir şeyler söylediği için mi bu vakitte alıyorlar acaba beni?" diye düşündü. Bekir Çavuş İnegöl'ün Kurşunlu beldesindendi. Köy-Der şube yöneticisiydi Kurşunlu'nun. Partili olup olmadığını bilmiyordu ama, Bekir Çavuş'la birlikte dernek çalışmaları yapmışlardı ikisi. Onu da bu saatlerde indirmeleri gerekirdi, bugüne dek yapılan uygulamalar öyleydi. Fevzi yukarı çıktığında sorguların yapıldığı bölüme girmeden görevli onun da gözlerini bağlayıp sorguculara teslim etti. Bu görevli yalnız getir götür işlerine baktığı için sorgulananların kendisini görmesinden çekinmiyordu. Getirip götürdükleriyle de yolda sohbet ediyordu. Fevzi'nin haline bakıp:

"Çok zayıfmışsın be amca," dedi ona.

"He ya, öyleyim," dedi Fevzi. Aklına Almanya'da bir aylık özel bakım sonucu yüz seksen gram aldığı geldi. Bunu emniyetteki getir götür görevlisine söylemedi doğal olarak; ama, aklına gelen bu anıya gülümsemeden de edemedi.

"Gül gül amca, vakit varken iyi gül. Sorguda gülebileceğini hiç sanmıyorum," dedi görevli alaylı bir tavırla.

Ayaktaydı Fevzi. İlkin çok ağır bir küfür savurdu ön sağ yanında duran sorgucu. Annesi Melek Hanım gözlerinin önüne geldi. Ne kadar namuslu, ne kadar iyi bir insandı küfür edilen bu kadın. Fevzi gururlu bir köy çocuğuydu, üstelik bu küfürlerin her biri için, onun köyünde bir şarjör mermi boşaltılırdı edenin ağzına. Yine de o, soğukkanlılığını korumalıydı. Nezarethanede kaldığı sürece dinlemişti bu işkencecilerin taktiklerini. Bedenini yıkmadan önce, insanları moral olarak çökertmeye çalıştıklarını öğrenmişti kendisinden önce sorguya alınanlardan. İlkin parti adını ve kim tarafından partiye alındığını sordular Fevzi'ye. Tüm zorlamalarına karşın yanıt alamamışlardı. Biri sağdan diğeri soldan çapraz sorgulamaya almışlardı onu. Başka biri de, tek tek çekip bıyıklarını yoluyordu sorgu başlayalıdan beri. Fevzi'nin gür bıyıkları birer birer eksiliyordu. Dünya Barış Örgütü'nden gelen konuklar için Tayyare Sineması'nda yapılan gecede onun imzasıyla gelen bildiriyi okudu sorguda bulunan polislerden biri:

"İhtilal mi yapacaktınız fırsat bulsaydınız lan Muhtar?" diye alay etti biri.

"Ben böyle şeylerden anlamam. Cahil bir köylüyüm," dedi ona Fevzi. Bunu söylerken biraz da polislerce kendisinin özgeçmişinin bilinip bilinmediğini öğrenmek istiyordu. Bu arada Fevzi, kendisine çaprazlama sorulan soruları savuşturuyordu ama, durmadan gür bıyıklarını yolunması canını çok acıtıyordu. Gözlerinden akan yaşlar, gözbağı olarak kullandıkları kırmızı pankart bezin üstüne çıkmıştı.

"Sen mi cahil köylüsün?" diye alaylı bir sesle sordu sorgucuların şefleri olduğunu sandığı adam.

"İlkokulu zorla bitirmiş adamım ben, ihtilalden falan ne anlarım?" deyince okkalı bir küfür daha yedi sağındaki sorgucudan. Dişlerinin arasından yılan ıslığı gibi tıslayarak konuşmasını sürdürdü polis:

"Asıl öyle adamlar yapar ihtilali lan, bilmiyor musun hıyar? Cahil ayaklarına yatıp bizi mi kandıracaksın aklın sıra?"

"O ilkokulu zorla bitiren adamı Bursa milletvekili yapacaktı İşçi Partisi, biliyorsun değil mi?" diye sordu solundaki sorgucu.

"Hem de birinci sıradan adaydın, avukatların doktorların önünde?" Bu kez sağındaki konuşmuştu.

"Radyoda konuşacak senden başka adam yok muydu koskoca İşçi Partisi'nde?" soldakiydi konuştuktan sonra alaycı alaycı gülen. Bu gülü-

şüyle, "biz senin hakkında çok şey biliyoruz, yalan söylemeden konuş yoksa fena yaparız" demek istiyor gibiydi.

"Merkez Yürütme Kurulu üyeliğine seçecek başka cahil bulamamış mı İşçi Partililer?" diyen sağdaki ensesine güçlü bir tokat indirdi. Başı dönmüş gözlerinin önünde yıldızlar uçuşmuştu ama, dayanılmayacak acı değildi Fevzi için bu. Şu durmadan bıyıklarımı yolan adam olmasa, diye geçiriyordu içinden. Sanki böyle bir şeyi aklından geçirdiğini anlamışçasına bıyıklarından bir tel daha koparan adam, arkasından da dalga geçerek konuştu:

"Üzülme be Muhtar, nasıl olsa kökü sende, yine çıkar bıyıkların. Bir süre dudağının üstünde yarım bıyıkla gezeceksin ama," deyip bir tel daha koparırken bir de kahkaha patlattı. Sadistçe bir gülüştü bu.

Sorgu uzayınca bir çay içmek için ara verdiler sorgucular. Çaylarını içerlerken özellikle kaşık sesinin duyulmasını isteyerek karıştırıyorlardı. Daha sonra da çaylarını höpürdeterek içiyorlardı. Fevzi'nin de ağzı öylesine kurumuştu ki, şekeri mi yükselmişti ne? "Bir çay olsa şimdi ne güzel gider," diye düşünmekten kendisini alakoyamadı... Yeniden başladıklarında Fevzi'yi değil de Köy-Der'li Bekir Çavuş'u sorguluyorlardı. Ondan Fevzi hakkında bir şeyler almaya çalışıyorlardı. Bekir Çavuş partili değildi; beldede yaptığı yıkıcı çalışmalar nedeniyle almışlardı onu. Kurşunlu'da adı anarşiste çıktığı için belki de birileri TKP'li diye polise bildirmişti kendisini. Onu kıyasıya dövdükleri anlaşılıyordu gelen seslerden. İri yarı ve etli butlu adam olduğu için Bekir Çavuş'tan gelen sesler de, kemikten çıkan türden değil, etten çıkan tok seslerdendi. Gık demiyordu Bekir Çavuş. Fevzi onun bu halini çok takdir etti. Başkanı hakkında hep iyi şeyler söyledi Bekir Çavuş. Fevzi hakkında ne kadar uğraştıysalar da polisler, bir tek kötü şey söyletemediler ona.

Sıra Köy-Der adına televizyonda yapılan programlara gelmişti. Süleyman Demirel'in orada söylenenleri dinleyip de, "katılanların listesini ve yapılan konuşmaların metinlerini istiyorum," dediği Köy Kahvesi programına çıkanların arasında Bekir Çavuş'da vardı. Oraya nasıl çağrıldığı soruluyordu. O da gayet iyi savuşturuyordu kendisine gelen soruları. Fevzi'nin dikkatini çeken bir şey vardı bu sorgularda; birbirlerini albayım,

yarbayım gibi subay rütbeleriyle çağırıyorlardı polisler. Kendilerine subay süsü verip daha etkili olacaklarını mı sanıyorlardı, yoksa işkence suçunu subayların üstüne atmayı mı düşünüyorlardı, pek kestiremiyordu.

Bekir Çavuş'u bırakan sorgucular yine Fevzi'nin başına geldiler. Biri:

"Yatırın şunu aşağıya," diye bağırdı.

"Buraya mı albayım?" diye sordu diğeri.

"Hayır hayır, oraya değil, daha ileriye, Avukat Ahmet'i yatırdığımız yere," deyince Fevzi'yi alıp biraz ileriye götürdüler. Sırtüstü yatırdılar durduğu yere.

"Tamam, orası iyi. Bak muhtar, tam da senin olduğun yerde öldürdük Ahmet'i. Şimdi bize hiçbir ayrıntıyı atlamadan anlatacaksın. TRT'de kimlerle ilişki kuruyordunuz? Bize yalan söylemeye kalkarsan senin sonun da Ahmet'inki gibi olur, bunu iyi bilesin."

"Derneğe telefon geliyordu TRT'den, bizden adam istiyorlardı program için, biz de araştırıp o hafta konuşulacak konuyu iyi bilen uygun birini gönderiyorduk," deyince okkalı bir küfür daha savurdu "albay" denilen kişi.

"Ulan, hemen legalize ediveriyorsun olayı be. TKP'nin parmağı olmadan nasıl becereceksiniz o işleri ha? Bize, TRT'de tanıdığın Türkiye Komünist Partililerin adını vereceksin, yoksa kalkamazsın yattığın yerden."

"Bize telefon eden Filiz Ozankaya'ydı, ona sorun TRT'deki Türkiye Komünist Partilileri." Filiz Ozankaya'nın komünist olmadığını, sadece dürüst bir demokrat olduğunu biliyordu Fevzi. Aslında onlara baştan beri telefon eden, dostlukları eskiye dayanan, programın sunucusu Nevzat Şenol'du. Onun da partili olabileceğini düşünerek adını saklıyordu Fevzi. Türkiye İşçi Partisi'nde birlikte çalışmalar yaptığı bu arkadaşı aynı zamanda TRT-DER Ankara Şube başkanıydı. TKP'lilerin öncülük ettiği 1979'da İzimir Konak Alanı'nda yapılan 1 Mayıs'ta buluşup konuşmuşlardı. Konuşmalardan anlayabildiği kadarıyla TKP'ye yakındı kendilerine TRT'de konuşma yolunu açan Nevzat Şenol.

Bu tür sorular peş peşe, verilen gözdağları, bıyık yolmaları ve ağza alınmayacak küfürlerle uzayıp gidiyordu. Albay dedikleri çok kızmıştı. Fevzi'ye bir tokat vurup okkalı bir küfür daha savurduktan sonra:

"Bağlayın ulan şu pezevenge elektriği. Bülbül gibi ötmesin de göre-

lim namussuzu," dedi.

"Aman Albayım ne yapıyorsunuz siz, bu kadar zayıf adamın kalbi dayanır mı elektriğe?" diye heyecanla bağırdı içlerinden biri. Adamın sesinden Albay'ın kararına isyan ettiği anlaşılıyordu.

"Sen karışma binbaşı, böyle namussuzlar yaşayıp da ne olacak? Bağlayın şunu elektriğe." Biri sağ elinin serçe parmağına bir tel bağlarken, Albay'ın "Binbaşı" dediği kişinin yalvarışlarını duyuyordu Fevzi.

"Ne olursunuz Albayım, biraz daha sabredin? Dayanamaz bu adam elektriğe. Söz veriyorum size, ben konuşturacağım onu. Ölüsü ne işimize yarar ki?"

"Doğru, ölüler konuşamadığı için bir işimize yaramaz. Bir saat veriyorum sana binbaşı; konuşmazsa bağlatırım elektriğe. İster ölsün ister kalsın, umurumda bile değil. Böyle vatan hainlerinin yediği ekmek haramdır bu memlekette," deyip, küfür ederek dışarıya çıktı Albay dedikleri sorgucu. Binbaşı dedikleri sorgucu Fevzi'nin başına gelirken:

"Çöz o teli Muhtar'ın parmağından astsubayım," dedi. Fevzi'yi sırtüstü yattığı yerden kaldırıp oturmasını sağladı. "Sigara içiyor musun?"diye sordu.

"Şimdi canım istemiyor," dedi Fevzi. Aslında çok küçük yaştan beri içtiği sigaranın bir teki için neler vermezdi şu anda. Bir sorgucunun merhamet gösterip vereceği sigarayı içmek istemiyordu. Bir de, aşağıda, nezarethanede sırasını beklerken diğer kişilerin anlattığına göre, içlerinde iyi polis numarası yapan biri olurmuş; böylece sorgudakilerin güvenini kazanıp ağızlarından laf alırlarmış. Bu adamın da iyi polis rolü yapan biri olduğunu düşündü Fevzi.

"Bak Fevzi kardeşim, sana dostça bir şey söyleyeceğim. Bu Albay denilen adam insan kasabıdır. Kaç kişinin ölümüne sebep oldu sayısı belli değil. Sizin arkadaşınız Ahmet de bu adamın kurbanları arasında. Ahmet'in ölümüne benim çok üzüldüğümü bilmeni isterim. Ahmet gibi okuyup avukat olmuş, aydın bir kişinin öldürülmesinden zevk alan birinin, senin gibi bir köylü parçasına acıyacağını hiç düşünme. Gel konuş. Bunu bir dost olarak söylüyorum sana. Burada ekmek parası için çalıştığıma bakma, aslında ben de solcu sayılırım, tabi ki senin kadar aşırılarından değilim. TKP gibi illegal, Rusya'dan emir alan örgütlere de karşıyım açıkçası. Gel, inat etme de bildiklerini anlat bize. Senin partili olduğunu bili-

yoruz, inkar etmene gerek yok. Özcan anlattı bize her şeyi. İstersen parti adını da söyleyeyim sana. Ama bunu senin söylemeni istiyoruz biz," deyip kesti. Fevzi'nin yanıtını bekliyordu. Fevzi adamın yalan söylediğini biliyordu. Özcan'ın, onun parti adını bilmesi olanaksızdı; kendisiyle partili olarak hiçbir ilişkisi olmamıştı. Zarf atıyordu iyi polisi oynayan adam kendisine. Rahatlamıştı biraz Fevzi konuştuklarıyla...

"Bakın binbaşım. Ben hiçbir zaman partili olmadım. Böyle bir öneri gelseydi belki kabul edebilirdim, ama gelmedi. Bildiklerimin hepsini anlattım size. Başka da söyleyecek bir şeyim yok." derken başında duran bu sivil giyimli adamın binbaşı olmadığı da anlaşılıyordu. Bunun en büyük delili de burnuna gelen yoğun bir parfüm kokusuydu. Adamın başından aşağıya bir şişe parfüm dökmüşlerdi sanki. Subayların koku kullanmalarının yasak olduğunu biliyordu Fevzi. Özenip kullansa bile amirlerinin yanında böylesine yoğun parfüm kokmaktan çekinirdi subay olan kimse.

"Bize kahramanlık yapma Fevzi. İki ihtimal var önünde: Ya konuşacaksın, ya da öleceksin." Bu arada Fevzi'yi ayağa kaldıran sorgucu onun omzuna elini atmış bir dostluk gösterisi yapıyordu kendince.

"Suçsuz insanları öldürmek sizin görevleriniz arasındaysa bilemem binbaşım. Ama ben de bu ülkenin diğer yurttaşları gibi yaşama hakkı olan bir kimseyim," deyince sorgucu hırsla onun omzundan elini çekti.

"Sana dostluk yaramıyor, ne halin varsa gör," deyip oradan uzaklaşır gibi yapıp Fevzi'nin arkasına geçti. Sırtına inen bir darbeyle sallandı Fevzi. Kendisine neyle vurulduğunu anlayamamıştı. Darbenin etkisiyle sallanmış, ama düşmemişti. Bir anda gözleri karardı, soluğu kesildi ve darbeyle ilk anda düşmeyen Fevzi kendisinden geçip yere yığıldı.

Polisler telaşlandılar. Ahmet'inkinden sonra ikinci bir ölüm olayı daha istemiyorlardı. Üstelik de aynı emniyet müdürlüğündeki bilinen üçüncü ölüm olayıydı Ahmet'inki. Polisin yaptığı resmi açıklamaya göre hepsi kendilerini pencerelerden atmışlardı. Dışarıdan gelen baskılar sonucu sorguların yapıldığı beşinci ve altıncı katların pencerelerine demir parmaklık takılmaya başlanmıştı bu sıralar. Aynı emniyet müdürlüğünde sorgulananlardan, bir arkadaşının tanık olduğu şöyle bir olay vardı: Onun, Fevzi'ye anlattığına göre olay şöyle gelişmişti: Anlatan arkadaşının parmak izini almak için götürüldüğü ikinci kata bir kadın ağlanıp dövünerek gelmişti.

"Beni devlet hastanesine gönderdiniz. Oğlum burada ölmüş, siz götürmüşsünüz onu hastanenin morguna," diye bağırıyormuş kadın. Polisler çok kısa zamanda ağzını kapatıp tehdit ederek susturmuşlar bağıranı. Ama, Fevzi'nin arkadaşı öğreneceğini öğrenmişti. Aynı kişi orada, sorgu işine karışmadan, gözaltına alınanların başında bekleyen bir toplum polisinden de, aynı emniyet müdürlüğünde, sorgudaki ölümlerin üç değil yedi olduğunu duymuştu. Devlet Hastanesi'nde kayıtlara giren bu ölümler ve tedaviler polisin işine gelmiyordu. Mahkemelerde yargılananların lehine delil olarak kullanılabiliyordu hastane raporları. Daha sonraları sorguda dayanamayıp bayılanlar ve sinir krizleri geçirenler Özel Hayat polikliniğine götürülmeye başlanmıştı. Bursa'dan verilen bir haberle TKP'nin sesi radyosunda da dile getirilmişti bu özel polikliniğin adı. Böyle bir emniyetin siyasi şubesinde sorgulanıyordu işte Fevzi.

Bayıldıktan sonra yolda, hastaneye giderken kendine gelebilmişti, ama güçlükle soluk alabiliyordu Fevzi. Hastaneye girdiğinde onun halini gören Marmara Köy-Der yönetiminden arkadaşı Nuri Çavdar koşarak yanına geldi. Arkadaşının hatırını sorunca polisler onu tehdit ederek oradan hemen uzaklaştırdılar. Fevzi bu arada sesinin yettiğince bağırdı polislerin Nuri Çavdar'la uğraşmalarını fırsat bilerek: "Ey insanlar, emniyet müdürlüğünde işkence yapılıyor. Bunu herkese duyurun, çocuklarınıza işkence yapılıyor!" diye bağırarak herkesi uyarmaya çalışmıştı. Fakat görevli polislerin kendisini götürdükleri kadın doktor onun kadar cesur olmadığından Fevzi'yle konuşamamış ve muayene etmeden, ağrı kesici bir şeyler yazıp kendisini emniyete geri göndermişti. Götürüldüğü Bursa Devlet Hastanesi'nden çıkarken arkasından üzüntülü bir ses duydu Fevzi:

"Bu adam bizim köyün muhtarı be. İyi adamdır o, polisler ne istiyorlar ki ondan?" diye bağırarak, herkesin duyacağı bir sesle konuşuyordu adam. Arkasını dönüp bakamamıştı, ama tanımıştı üzüntülü bir sesle konuşan bu kişiyi. Müşküleli bir gençti o; hastanede hastabakıcı olarak çalıştığını biliyordu Fevzi. Daha önceleri bir hasta ziyaretine geldiğinde onunla görüşüp konuşmuştu kendisi...

Emniyete geri döndüğünde bir süre daha ayağa kalkamamıştı. Bu arada arkadaşları sırayla çıkıp iniyorlardı sorguya. Hepsi de perişandılar. Da-

ha çok da onların gurubuyla uğraşıyordu polisler. Ahmet'in ölümüyle iki gün ara verdikleri sorgulamaları Fevzi'nin dışındakileri peş peşe alarak sürdürüyorlardı. Aralarında partili olmayan Bekir Çavuş, bir de Bülent Yardımcı adında, içlerinden hiç birinin tanımadığı bir kişi onlarla birlikte sorguya alınıp boş yere işkence görüyordu. Fevzi'ler Bülent'i aralarına konmuş bir ajan sanmışlardı baştan. Sonra da evinde yapılan aramada bazı yayınlar bulunup alınan, arşive ve antikacılığa meraklı bir kişi olduğu, bir süre de gazetecilikle uğraştığı anlaşılmıştı. Hiçbir örgüte sokamadıkları Bülent Yardımcı'yı evinde buldukları bazı belgelere bakarak "bu olsa olsa TKP'lidir" deyip Fevzilerin grubuna sokmuşlardı polisler. Bu arşiv ve antikacılığa meraklı kişi için en büyük delil, bir yerden ele geçirip sakladığı BASK gerillalarına ait bir bildiriydi. İkinci önemli delil de antika olduğu için evinde sakladığı değerli bir kamaydı.

Bir gün Fevzi'nin yanına gelen Bekir çavuş:

"Nasılsın Fevzi ağabey?" diye hatırını sordu.

"Nasıl olayım be Bekir, görüyorsun işte halimi. Çok dayanıksız çıktım. Ben de senin gibi dayanıklı olmak isterdim. Daha ilk günde bu hale geldik."

"Benim dayanıklı olduğumu nereden çıkarıyorsun be ağabey?

"İyi dayanıyordun sorguda, ben de ordaydım biliyorsun?" dedi Fevzi.

"Yok be Fevzi ağabey, ne dayanması?

"O kadar dayak yedin gık demedin; bravo dedim içimden sana."

"Bir de sen orada olmadığın zamanlar gör nasıl bağırdığımı," deyince Fevzi şaşırmıştı.

"Ben olmadığım zamanlar niye bağırıyorsun? O gün o kadar eziyete gıkın bile çıkmadı?"

"Senden utandım Fevzi ağabey. Sen bu halinle aslanlar gibi karşı koyunca heriflere, ben bağırırsam çok ayıp olur diye dişimi sıkıp sustum. İçimden çok bağırdım ama sen duyamadın benim sesimi."

***

Aradan bir hafta kadar geçmişti ki yine okundu Fevzi'nin adı. Yine giydirdiler "dayak geçirmez" yeleği sırtına arkadaşları. Geçen sefer o ye-

lek olmasaydı, belki de birkaç kemiği kırılırdı Fevzi'nin diye düşünüyorlardı. Onu yukarıya götüren görevlinin dünya umurunda değildi; ıslıkla "Minareden at beni, in aşağı tut beni" türküsünü çığırıyordu. Bu adamların işlerine nasıl alıştıklarını, nasıl böyle duyarsız olabildiklerini düşündü Fevzi. "Şaşılacak şey" diye geçirdi içinden. İnsan olanın, herhangi bir canlıya yapamayacağı eziyetleri öylesine rahatlıkla yapıyorlardı ki burada, akıl alır gibi değildi. Sorguya alınanlardan çıkan sesler uzaktan dinleyenleri bile çıldırtabilirdi. Görevli Fevzi'yi gözlerini bağlayıp sorguculara teslim etti. Gürültü çıkararak açılıp kapanan bir kapıdan girdi içeriye. Asıl şaşkınlığa o anda uğradı. Baştan kulaklarına inanamadı. İşkence yapılan bir kadının çığlığı geliyordu yakınlardan bir yerden. Bu doğal bir sesti buralarda; onu asıl şaşırtan kulağına gelen başka bir kadının neşeli kahkahalarıydı. Teypten gelmediği belliydi sesin, çünkü kahkaha atanın siluetini görebiliyordu biraz ilerisinde. Bağladıkları gözbağından karşısındakilerin yüzünü seçemiyordu ama, siluetlerini iyice görebiliyordu. Kahkaha atan, yanındaki polislerden biriyle konuşunca da hiç şüphesi kalmamıştı onun kadın olduğundan. Amiri'nin onu takdir ederek söylediği:

"Erkek gibi kadınsın valla, keşke yanımda çalışanların hepsi senin gibi olsa," sözüne gülüyordu. Hoşuna gitmişti kadının kendisinin erkeğe benzetilmesi. İşkencede feryat eden hemcinsinin sesine aldırmadan kahkaha atabiliyordu kadın. Konuşmalarından bu şubede görevli bir kadın olduğunu anladı onun Fevzi. Nasıl olabilirdi? Biraz ötesinden bir hemcinsinin iç paralayan feryatları gelirken kadın böylesine rahat nasıl davranabilirdi? Fevzi buraya geleliden beri insana yakışmayacak öyle çok olaya tanık olmuştu ki...

İçeriye, sorgunun yapıldığı odaya alındıktan sonra ilkin iyi polis karşıladı Fevzi'yi:

"Geçmiş olsun Fevzi, hastaneye götürüldüğünü duydum üzüldüm."

"Sağ olun" diye karşılık verdi. Fevzi de sorgucu gibi oynayıp rol kesmeye karar vermişti. Ona: "Geçen sefer burada soluğumu kesecek darbe vurulduğunda yanımdaydın, bilmiyormuş gibi numara yapma bana." demenin hiçbir işe yaramayacağını iyi biliyordu Fevzi.

"Nasıl, konuşup albaya her şeyi anlatmaya karar verdin mi bakalım?"

"Sorduklarınıza verdiğim cevapların hepsi doğrudur. Başka ne söyle-

memi istiyorsunuz ki?"

"Dayanamazsın Fevzi, boşuna inat etme. Ne babayiğitleri bülbüle döndürdü burada Albay. Sen bu zayıf bedeninle kısa zamanda ölüp gidersin. Beni dinlersen iyi edersin. Seni bu halde görünce ne kadar üzüldüğümü bilemezsin," dedikten sonra, polis daha fazla konuşmasının bir işe yaramayacağını düşünüp sustu. Kendisinin bu cılız bedenine bir kez daha kahretti Fevzi. Güçlü kuvvetli olsa, buradan hem konuşmadan hem de sağ olarak çıkabilirdi. Bu durumda ölüm kendisine çok yakın duruyordu. Bir anda üç çocuğu ve eşi gözlerinin önünden aktı geçti. Hepsi kendisine bakıp ağlıyorlardı. Elinde olmadan gözlerinden akan iki damla yaş yine ıslatmıştı gözlerinin bağlandığı kırmızı pankart bezini. İçinden, "dilerim bu ıslaklık gözbağımın üstünden belli olmaz, diye geçirdi. Kendisini bu halde gören polisler korktuğunu sanacaklar diye endişelendi.

"Demek konuşmayacaksın Fevzi. Ne derdin varsa gör o zaman. Üstelik ben bu akşam Ankara'ya bir kurs için gidiyorum, on beş gün yokum. Albay seni öldürür ben burada yokken. İnan ki acıyorum sana. Sana iyi şanslar, buna ihtiyacın olacak. Haydi allaha ısmarladık," diyen polis yine Fevzi'nin arkasına geçip onun göremeyeceği bir yerde durdu. Polisin buram buran parfüm kokusunu arkasında dursa da alabiliyordu Fevzi. Albayın saksağanı andıran çirkin sesi Fevzi'nin kulaklarını fena biçimde tırmalamıştı. Bu yalnızca sesin çirkinliğinden değildi. Hatta bu sesin çirkinliğine aldırmayabilirdi bile.

"Kod adın Çınar, he? Niye bu adı verdiler sana? Böyle, çınar gibi iri yarı olduğun için vermişlerdir sanırım bu adı sana? Nasılsın Çınar yoldaş?" diye parti adıyla seslenmişti Albay kendisine. Bir an sarsıldı Fevzi; başından aşağıya kaynar sular dökülmüş gibi oldu. Kendisi söylemediğine göre kimden duymuş olabilirdi bunu Albay? Hiç sesini çıkarmadan bekledi; "bu işin sonucu nereye varacak bakalım diye?" düşüyordu içinden. "Kod adı Çınar. Çok şaşırdın bakıyorum da Bedrettin Çınar yoldaş. Şaşırmakta haklısın. Hiç ummuyordunuz değil mi İsmail Bilen'i de yakalayabileceğimizi. Bütün yönetici kadronuz, gizli arşiviniz elimizde. Şimdi ne diyeceksin bakalım; konuşmamakta ısrar edecek misin?" Albayın saksağanı andıran sesiyle patlattığı kahkaha Fevzi'nin beynine bir top mermisi gibi düşmüştü. "Doğru mu söylüyordu acaba bu adam İsmail Bilen'den, arşivden söz ederken," diye düşündü bir an. Böyle bir şeyin doğru olama-

yacağına karar verdi. Kendisinin Almanya'da çok yakınına dek gittiği halde göremediği Parti Genel Sekreteri İsmail Bilen'i yakalamaları aklına yatmamıştı. Pekiyi parti adını kimden öğrenmişlerdi? Bunu daha fazla düşünmedi Fevzi. Hatta daha sonraları da hiç sormadı arkadaşlarına adının kim tarafından polise verildiğini. Şimdi önemli olan bunu kendisinin onaylamaması diye düşünüyordu. İşkencenin ne biçim bir şey olduğunu kendisine yapılanlardan örmüş, dinlediklerinden öğrenmişti. Herkesin bu yapılanlara dayanabilmesini düşünmenin olanaksızlığını biliyordu Fevzi. Onun için şu anda adını kimin verdiğini kafasına takmamalıydı. Bir de bu sorgulamada ve arkadaşlarından dinledikleriyle öğrenmişti ki, dayanabildiğin kadar dayanmaya çalışıp polisin arkasından gideceksin. Sorgucuların ne kadar şey bildiklerini öğrenmeye çalışacaksın. Polisler bir yem atınca hemen yutup konuşmayacaksın. Gücünün yettiğince dayanmaya karar verip Albay denilen polisi çıldırtacak yanıtını verdi Fevzi.

"Ben partili değilim ki parti adım olsun."

"Seni öldürmemi mi istiyorsun ulan şerefsiz, ulan vatan haini namussuz?"

"Benden daha değerli insanları öldürdünüz, beni de öldürürsünüz bunu biliyorum. Ancak, olmayan parti adımı size nasıl söyleyebilirim ki, öyle değil mi?"

"Bize soru sorma, soruları biz sorarız burada. Sen kendini ne sanıyorsun ulan vatan haini pezevenk?"

"Ben kendimi hiç bir şey sanmıyorum. Basit bir köylü olduğumu biliyorum."

"Öldürmeden önce son bir defa soruyorum sana, partili olduğunu kendi ağzınla söyleyecek misin, söylemeyecek misin?" Sesi yılan ıslığı gibi tıslamıştı yine.

"Ben partili değilim," dedi Fevzi. Bu kez yine gözünün önünden hızla aktı üç çocuğu ve eşi. Yine duygusallaştı ama bu kez gözyaşı akıtmadı. Durum öyle gösteriyordu ki kesin ölecekti, ama konuşmayacaktı.

Çok hırpaladılar Fevzi'yi. Kalbinden rahatsız olduğunu bir yerlerden duydukları için midir, yoksa onun sağlıksız bedeninin bunu kaldırmayacağını düşündüklerinden midir, elektrik vermemişlerdi ona. Yapılanlar yetmemişti, konuşturamamışlardı onu. Sonuçta partili olduğunu kabul et-

tiremedikleri gibi, Fevzi'nin haberi olmadan kendilerinin hazırladıkları ifadesini de imzalatamadılar. Bir şey alamayacaklarını anladıklarında yarı baygındı Fevzi. Görevli onu nezarethanede arkadaşlarına teslim etmek için aşağıya getirdiğinde adeta sürüklüyordu. Arkadaşları kendisini dikkatle taşıyarak bir köşeye hazırladıkları şiltelerin üzerine yatırdılar. Birazcık su içirip dışarıya bu tür olaylarda ne gibi ilaçların gerekli olacağını öğrenmeleri ve hemen göndermeleri için haber saldılar. Babalarının durumunu öğrenen çocukları ve küçük kardeşi Hasan, dışarıda da kendisini tedavi eden, Nâzım'ın Bursa hapishanesindeyken doktorluğunu yapan Neşati Bey'e gitti. Onun verdiği ve yazdığı ilaçları kısa zamanda içeriye ulaştırdılar. Bu arada Avukat Münir'in annesi, Neşati Bey daha bir şey göndermeden önce bir takım kocakarı ilaçları yapıp Fevzi'nin bedenine sürmeleri için emniyet müdürlüğüne getirip içeriye gönderebilmişti.

Çocuklar boş durmuyorlardı. Kızı Gülcan yanına eşi Kemal'i de alarak, kaynatası olan Bursa emniyetinde üçüncü şube müdürü olan Mehmet Tekin'e gitti. Bursa Devlet Hastanesi'nde hastabakıcı olarak çalışan Müşküleli de daha önce Fevzi'yi hastaneye getirdiklerini, durumunun hiç iyi olmadığını söylemişti çocuklarına. Bunu duyduğu halde, kaynatasının bu işe karışmasının sakıncalı olacağını düşünen Gülcan ona gitmemişti. Zaten içeriden Fevzi de Gülcan'a, "sakın Mehmet Bey'i bu işe karıştırmayın" diye haber göndermişti. Fakat babasının son durumunu öğrenen kızı bu kez, ne olursa olsun deyip gitmişti eşinin babası Mehmet Tekin'e. Kemal de eşini desteklemişti babasına gitme düşüncesini öğrendiğinde. Adam çok duyarlı karşıladı kendisine gelenleri. Gülcan'a Ankara'dan gelen bir emirle alındığını söyledi Fevzi ve arkadaşlarının. Dünürü için elinden geleni yapacağını söyleyip gönderdi oğlunu ve gözleri yaşlı gelinini.

Gerçekten de her polis müdürünün o dönemde göze alamayacağı bir şeyi yaptı Mehmet Bey. Kendisi, hiçbir politik görüşe bağlı olmadığını, ülke için hayırlı olacağına inandığı partiye oy verdiğini söylerdi her zaman. Öyle bir bürokrat olmasına karşın, gelini Gülcan ve oğlu Kemal'le konuştuktan sonra evden hemen çıkıp emniyete geldi. Yanına iri yarı bekçilerden birini alıp nezarethaneye indi. Görevli polis kendisini görünce selam durdu. Ona, Fevzi'yi alıp hastaneye götüreceğini ve bunu kayıtlara geçme-

mesini söyledi. Fevzi'nin yarı baygın durumda yattığı yere kadar geldiler. Fevzi'ye, "geçmiş olsun" deyip, bekçiye onu kucağına almasını söyledi. Bekçi müdürünün söylediğini yaptı ve Fevzi'nin bir çocuk kadar ince bedenini kucağına aldı. Arabasına koyup Bursa Devlet Hastanesi'ne getirdi onu Mehmet Bey. Hastanede kendisini tanıttı. Doktorlarla konuşup Fevzi'ye gerekli tedavinin yapılmasını rica etti. Bekçiye, işleri bittikten sonra bir taksiye binip emniyete dönmeleri için yol parası verdi ve yeniden "geçmiş olsun" deyip Fevzi'ye hastaneden ayrıldı. Bu kez Fevzi'yi iyice kontrol ettiler doktorlar. Ağrı kesici iğne yaptılar ve gerekli ilaçları da yazıp nasıl kullanması gerektiğini anlattılar ona. Kendisini orada alıkoyamadıkları için özür dilediler doktorlar. Hastaneden emniyet müdürlüğüne dönerken kendisini biraz daha iyi duyumsamıştı Fevzi...

***

Hastaneden sonra bir kez daha çıkardılar Fevzi'yi sorgucuların yanına. Bu kez eziyet etmediler. Biri elinden tutup bir şeyler imzalattı. İmzalattıkları sözde ifadesiydi ama, elinden tutup attırdıkları Fevzi'nin imzası değildi. Bir ay kadar kaldıkları emniyet müdürlüğünden bir gece Bekir Çavuş dışındaki arkadaşlarını ve onu polis arabalarından birine doldurup adliyeye götürdüler. Bir süre nereye gittiklerini anlayamadılar; Avukat Münir bu gidişin adliyeye olduğunu, bunun aynı zamanda sorguların bittiği anlamına geldiğini fısıltıyla arkadaşlarına iletti. İkişer ikişer zincirlemişlerdi kollarından birbirlerine. Fevzi, halen polis arabasında olmasına karşın, "Burada insan olmaktan utandım," dediği emniyet müdürlüğünden kurtuluşuna sevinmişti. İçinden Ahmet'i orada bırakmanın büyük acısı olmasaydı daha da çok sevinecekti. Ekim ayının ortalarıydı; hafif hafif Bursa'nın ünlü lodosu estiğinden hava sıcak sayılırdı. Gökyüzünde yıldızlara baktı. Bir çoğunun kendisine "Haydi bakalım, bunu da atlattın," dercesine göz kırptıklarını gördü. Bir yıldız hızla kaydı gözlerinin önünden. Gözlerini yıldızlardan alıp dışarıya baktığında bindikleri araç adliyenin bulunduğu Heykelönü'ne gelmek üzereydi. Adliyeye vardıklarında; nöbetçi mahkemenin yargıcın yüzünü görmeden kendileri için tutuklama kararı verdiğini öğrendiler. Yine emniyetten geldikleri araca bindirilerek Bursa Cezaevi'ne götürüldüler.

O gece, "emanet" denilen, cezaevine ilk gelenlerin koğuşlara verilmeden önce kaldıkları geçici yere koydular onları. Çoğu, gece sokağa çıkma yasağından dolayı alınmış insanların oluşturduğu bir kalabalık vardı konuldukları yerde. İnsanlar üst üste yatıyorlardı. Ayakta dururken bile rahat değillerdi. Gelenlerin siyasi tutuklular olduklarını duyan diğerleri, Fevzi ve arkadaşlarını yadırgamışlardı. Söylenenlerin pek anlaşılmadığı bazı homurtular duyuldu ilk girdiklerinde emanete. Gece sokağa çıkma suçu nedeniyle alınanlardan biri Fevzi'yi tanıdı; Müşküle'ye gelip Muhtar Fevzi'nin yemeğini yemiş bir adamdı bu. Erken geldiği için kapmış olduğu tek kişilik yatağı, o gece Fevzi'yle paylaştı. Diğer arkadaşlari yerlere oturup duvarlara dayanarak uyumaya çalıştılar. Emniyetten çok bitkin çıkan Fevzi için yarım yataklık da olsa bir yer bulunduğuna hepsi çok sevinmişlerdi.

Ertesi sabah uyandıktan bir süre sonra adları okundu Fevzi ve arkadaşlarının. Avluya çıkmaları söyleniyordu vericiden. Birlikte koğuşların açıldığı ortak avlulardan birine çıktılar. Fevzi kendilerine doğru gelen gardiyanlara baktı. Hepsi de çok havalıydılar. Bazıları sağ ellerinde tuttukları coplarını sol avuçlarına, yavaş yavaş, tempolu bir biçimde vuruyorlardı. İçlerinden biri tek sıra olarak dizilmelerini söyledi, cezaevine yeni gelen, polis tarafından komünist oldukları bildirilen bu kişilere. Söyleneni yaptılar Fevzi ve arkadaşları. Adlarını ve mesleklerini sordular gardiyanlar; onlar da söylediler. Bir yandan da gardiyanlar dalga geçiyorlardı yeni gelenlerle; özellikle de avukat Münir'i mesleğinden dolayı alaya alıp ona haka-ret ediyorlardı. Birinin elinde Fevzilerin tutuklandıklarını yazan yerel bir gazete vardı. Nedense, polisin verdiği bilgiye göre kendileri komünist olarak tanıtılıyordu ama, Türkiye Kurtuluş Partisi (TKP) olarak yazılmıştı örgütlerinin adı.

"Şimdi de avuçlarınızı açın," dedi gardiyanlardan iri yarı olanı. Çam yarması gibiydi; "Biçseler bir damlık tahta çıkar bu tomruktan," diye düşündü Fevzi. Hepsi ellerini uzatıp avuçlarını açtılar. Başka bir gardiyan da sırayla ve tam gücüyle copla bir kez vurup avuçlarına, diğerine geçiyordu. Kemikli ince eli açık duran Fevzi'nin hizasına gelen gardiyan ona ve uzattığı eline bakıp vurmadan geçti. Acımıştı Fevzi'nin haline. Önünden geçerken de ona, "sen indir," dedi.

"Hayır," deyip indirmedi elini Fevzi. Arkadaşlarına vurulan copun kendisine de vurulmasını istiyordu. Gardiyan ayakta sallanan bu zayıf adama, onun elini indirmeyip direnmesine karşın vurmadı...

Daha sonra bahçeye çıkarıp çöp toplamalarını söylediler gardiyanlar onlara. Çöp toplamaya başladıklarında avluya bakan pencerelerden mahkumların bağrıştıklarını, gardiyanları protesto ettiklerini duydular. Bursa cezaevinin hem doğu bölümünde, hem de batı bölümünde Fevzi'nin köyünden ikişer kişi yatıyordu. Batı bölümünde yatan ve dayı yeğen olan Kazım Çınar ve Fikret Köse köylerinin muhtarı Fevzi'yi görmüşler ve çevrelerine onu tanıdıklarını, kendi köylerinin muhtarı olduğunu söylemişlerdi. Bunun da etkisi olmuştu mahkumlara. Doğu bölümü avluyu görmemesine karşın kantincilik yapan ve hapishane içerisinde rahatça bir çok yere girip çıkabilen Müşküleli Ahmet Çalık durumu görüp arkadaşlarını harekete geçirmiş ve koşarak başgardiyana gitmişti. Avludaki olayı anlatmış ve bu değerli insanlara yapılanın çok ayıp olduğunu söylemişti. Duruma el koyan başgardiyan, Fevzi ve arkadaşlarının içeriye girmelerini sağlayıp çöp toplamalarını ve hırpalanmalarını önlemişti. Daha sonra da Özcan Pekşen'i güney tarafına, Fevzi ve diğerlerini doğu tarafına almışlardı. Onların Bursa emniyetinden cezaevine alındıklarını duyan Türkiye İşçi Parti'li Doktor Ünal Eşiyok, Bursa cezaevi müdürü olan ağabeyi Ertekin Eşiyok'u hemen aramıştı. Ağabeyi Ertekin'e TKP'lileri, özellikle de dostu ve hastası olan Fevzi Kavuk'u orada rahat ettirmesini söylemişti. Ertekin, içerisinde eski tüfek komünistlerin olduğu bir aileden geliyordu. Çok sevip saygı gösterdiği Sıdıka Su ablası kuzeni oluyordu. Kardeşi Doktor Ünal'a ertesi gün her şeyin ayarlandığını, merak etmemesini söyledi. Fevzi hem iki köylüsü Ziver Aga ve Ahmet Çalık'ın ve hem de Yenişehir'den teyzesinin oğlu Kamil Gedikli'nin olduğu bir bölüme verilmişti. Tanıdıklarının içerisinde Bursa'nın ünlü kabadayısı Benli Halil'i vuran Abaza Emin, Fevzi'nin karısının amca oğullarındandı. Gemlik'in önemli kişilerinden Kürt Ali Çavuş'u vuran Ali Kemal'i de bir düğünde evinde konuk etmişti Fevzi. İnegöl'ün köylerinden müebbete hükümlü Habil adında bir kişinin ranzasının üst katına verdiler ona. Başta Fevzi olmak üzere TKP davasından tutuklananlar büyük saygı uyandırmışlardı çevrelerinde. Bursa cezaevine adım atar atmaz aklına gelen şeyi çok istediği halde gerçekleştiremedi Fevzi; ters tarafta olduğundan ve izin vermediklerinden Nâzım'ın yattığı koğuşa gidemedi. Ancak, romanlarını

çok sevdiği Orhan Kemal'in yattığı koğuşu ziyaret edebildi. Emniyetin ağır işkencelerinden sonra cezaevinde çok rahattılar, ziyaretçileriyle de görüşmeye başlamışlardı.

Gelen ziyaretçilerin arasında İsmail Başaran'la Hasan Çakır da vardı. Daha önce yıllarca yattığı bu cezaevine gelirken nedense tedirgindi Başaran.

"Nedir seni böyle tedirgin eden," diye sordu Hasan Çakır arkadaşına.

"Belli oluyor mu tedirginliğim Hasan?"

"Hem de nasıl. Yeniden içeriye alacaklar diye mi korkuyorsun yoksa?"

"Yok be Hasan. Fevzi'nin yerine ben yatsaydım keşke. Yaş yetmişi geçti, biz ancak hapis yatarız bundan sonra, Fevzi dışarıda olsa çok işe yarar, elli yaşında daha. Onun için tedirginim."

"Partiliymiş anlaşılan, bize hiç söylemedi bak?"

"Cahil cahil konuşma be Hasan. İnsan gizli örgüt üyesiyim ben, diye söyler mi hiç. Bu işleri bilmiyor musun sen? Bir sürü kitap okuyorsun Sovyet ihtilaliyle ilgili."

"Ben öyle olduğunu umuyordum ama."

"Hep umuyorduk. Bilmezlikten geliyorduk, parti ne derse biz de Fevzi'ye uyup yapıyorduk pekala." Bunları konuşarak otobüs terminalinden Ulu Cadde'deki cezaevine yavaş yavaş yürüyerek giden iki eski arkadaş tarihi cezaevi binasının önüne geldiler. Baştan, soyadları tutmadığı için görüştürmek istemediler onları Fevzi'yle. Onlar ne yapıp edip izin kopardılar müdüriyetten. Kendileri de şaşırdılar kopardıkları izne, ama çok da sevindiler oraya kadar boşu boşuna gelmedikleri için. Cezaevi müdürü Ertekin Eşiyok'tan torpilli olduklarını bilmiyorlardı iki arkadaş.

Fevzi'nin adı ikinci kez okunuyordu bu görüşme gününde. Aileden de hemen hemen hepsi gelmişlerdi ilk kez yaptığı görüşmede. "Kim acaba gelen?" diye düşüne düşüne gitti görüş yerine. Başaran'la Hasan Çakır'ı görünce çok sevindi. Emniyette olanları duyup çok üzülen Başaran ve Hasan Çakır, Fevzi'ye, kendisini iyi gördüklerini söylediler. Kısaca emniyette olanları özetledi, Ahmet Feyzioğlu olayını kısaca anlattı Fevzi gelenlere. Köyden haber sordu, onlar da belki otuz, belki de kırk kişinin adını saydılar selamları var diye.

"Dün Nâzım'ın mezarının başında oturduk Hasan'la. Hep senden söz ettik. Beraat edemezsin bu durumda herhalde, değil mi Fevzi?"

" Belli olmaz be İsmail Aga, ne suç işledik ki hapis yatalım. Bakarsın ilk mahkemede çıkıveririz." Bu söylediklerine kendisi de inanmıyordu Fevzi, yine de arkadaşlarına moral vermeye çalışıyordu.

"İnşallah," dediler Başaran'la Hasan Çakır.

"Hangi bölümde yatıyorsun Fevzi?"

"Doğu tarafında İsmail Aga."

"Bizim yattığımız yerleri görememişsindir öyleyse?"

"Göremedim. Çok istiyordum ama göremedim."

"Nâzım'ın o şiirini okuyor musun ara sıra?"

"Hangisini İsmail Aga?"

Adını söylemeden, her zamanki gibi boğazını temizleyip gözlerini kısarak okumaya başladı Fevzi'ye sorduğu şiiri. Özellikle bugün okumak için dün gece ezberini tazelemişti Başaran.

Dünyadan, memleketinden, insandan
umudum kesik değil diye
İpe çekilmeyip de
Atılırsan içeriye,
Yatarsan on yıl, on beş yıl
Daha da yatacağından başka,
"Sallansaydım ipin ucunda
Bir bayrak gibi keşke"
Demeyeceksin,
Yaşamakta ayak direyeceksin.
Belki bahtiyarlık değildir artık,
Boynunun borcudur fakat,
Düşmana inat
Bir gün fazla yaşamak.

Şiiri okumayı sürdürüyordu Başaran. Çevresindekiler bazıları ve bir gardiyan onu dinliyordu. Fevzi de anımsamıştı onun okumaya başladığı şiiri. Bir gün önce arkadaşları da okumuşlardı aynı şiiri cezaevinde. Onun gülümsemesinden ve dudaklarının kıpırdamasından anlamıştı Başaran

Fevzi'nin de şu anda okuduğu şiiri anımsadığını. Şiirin sonuna geldiğinde çoğu zaman yaptığı gibi Fevzi'nin yüzüne baktı. Fevzi de Hasan Çakır'ın yüzüne bakarak ona " haydi sen de, hepimiz birlikte" dercesine okumaya başladı şiirin son iki dizesini. Ona, son iki dizeyi okurken Fevzi ve Hasan Çakır da katıldılar:

Kararmasın yeter ki
Sol memenin altındaki cevahir

***

Bursa emniyetindeki zor günlerden sonra cezaevindeki yaşam çok kolay gelmişti Fevzi'ye. Arkadaşlarının da yara bereleri iyileşmiş moralleri düzelmişti. Bir gün gardiyanlardan biri gelip hazırlanmalarını, ertesi gün Gölcük'e askeri tutukevine gideceklerini söyledi. Eski bir minibüsle yolculuklarına başladılar ertesi gün sabahın erken saatinde. Ekim'in sonlarıydı. Soğuk bir hava vardı. Minibüste bileklerinden birbirlerine kelepçeleyip öyle götürüyorlardı Fevzi ve arkadaşlarını. Sanki yıllarca görmemiş gibi bakıyordu Fevzi yollara, ağaçlara ve gökyüzüne. Bir rampadan sonra karşısına çıkan denize ve sahil boyunca yayılmış Gemlik ilçesine bir süre baktı. Bir zamanlar küçük bir sahil kasabası olarak tanıdığı ve onun çocukluğunda üç bin kadar insanın yaşadığı Gemlik, şimdi elli bini aşmış nüfusuyla bir sanayi kenti olmuştu. Buralarda seçim propagandası yaparken bir yandan zeytin üreticisinin sorunlarını anlatmış, diğer yandan da işçinin sorunlarını dile getirip bu sorunlardan kurtulmanın çarelerinden söz etmişti. Eski günleri anımsadığında yüreğinin burkulduğunu duyumsadı. Gemlik'i geçip sağı solu zeytinlik olan yolda ilerlerlerken Fevzi, ağaçlardakilerden bir çoğunun kararmış olduğu ürünlere bakıp bu yıl dokunamayacağını düşündü zeytin tanelerine. Ağacından toplanmış olan zeytin tanelerini avucuna alıp onların kalitesine bakamayacak, bir kilodа kaç tane zeytin olacağını kestiremeyecekti bu yıl.

Arabaları Orhangazi, sonra da Yalova'yı geçip İzmit'e giden yola döndü. Eski minibüs düz yolda bile bağıran motoruyla yavaş yavaş ilerliyordu askeri tutukevine. Kelepçelenip içine doldurulan bu insanların

özgürlüklerinin ellerinden alınmasını; onların dört duvar arasında çile çekmelerini istemiyormuş gibiydi sanki. 12 Eylül paşaları bıçak gibi kesmişlerdi sokakta akıttıkları kanı. 'Akıttıkları kanı' diye düşünüyordu Fevzi. Sıkıyönetim olarak her türlü olanak zaten ordunun elindeydi; değişen ne olmuştu ki darbeden sonra?.. Durumu bilmeyenler, askersel darbeye hazırlık yapanların akıttıkları kanı durduran paşaları alkışlayıp onlara "Allah razı olsun" diyorlardı. Bildikleri tüm solcuları, silah kullanmış olsun olmasın 12 Eylül sabahı askeri tutukevlerine doldurulmuşlardı. Sağdan ise ortalığı karıştırmak için kullandıkları kişilerin çok azı toparlanıp askeri tutukevlerine konurken ele başları MİT'in emrinde kahraman yapılmak isteniyordu. Daha önce bulamadıkları bir çok kişiyi şimdi elleriyle koymuş gibi buluyorlardı nedense. Fevzi bunları düşünüp bir yandan da İstanbul'dan Yalova'ya doğru gelmekte olan vapura bakıyordu. Denizdeki hafif sis iskeleye beş altı mil uzaktaki vapura gizemli bir hava veriyordu. Ufka doğru baktığında denizden doğru gelip de biraz sonra bindikleri aracın üzerinden geçip giden iki martı gördü. İki martının sevgili olduklarını düşündü. Martılar ayrıca ona İznik Gölü'nü anımsatmıştı, gölü anımsayınca da Şeyh Bedrettin'i düşündü arkasından. Bir işaretiyle binlerce kişiyi idama gönderen Osmanlı sultanını... Ne zaman ki Börklüce Mustafa Osmanlı'nın İzmir ve Manisa valilerinin yenip de bir güç olduğunu kanıtladı o zaman Kara Beyazıt Paşa ve Şehzade Murat komutasındaki büyük bir orduyu onun üzerine salmıştı Çelebi Mehmet.

Baş yardımcısı Börklüce Mustafa yenilince kendisine rahat verilmeyeceğini bilen Şeyh Bedrettin İznik Kalesi'nden Bulgaristan'a kaçmakta bulmuştu çareyi. Fevzi, kelepçeli bileklerle "bunları niye düşünüyorum," diye geçirdi aklından. "Niye düşünmeyeyim ki," dedi sonra da içinden; sömürüyle savaş sürüyor o günden bugüne. Şeyh de ben de bu sömürüye karşı durduğumuza göre ikimizin arasında yakınlık yalnızca İznik'ten gelmiyor. Aynı savaşın parçalarıyız biz. O yüzden de onun boynuna yağlı ilmik, benim de şimdilik bileklerime kelepçe taktı sömürücüler.

Daha Gölcük'e varmadan, dik rampayı çıktıktan bir süre sonra minibüsleri inişe geçtiğinde makilik bir arazinin içerisinde, üstünde silahlarıyla denizci askerlerin beklediği nöbet kuleleri gördüler. Sol yanları de-

niz sağ yanları dağdı. Nöbetçi askerlerden biri türkü söylüyordu, ama duyulması olanaksızdı. Kendi minibüslerine doğru dalgın dalgın bakan er, bir yandan da türküsünü söylemeyi sürdürüyordu. Rampadan inen minibüs tam düzlüğe çıktığında sola doğru döndü. Bir deniz üssünün bulunduğu Konca denilen manzarası çok güzel bir yerdi burası. Tutukluları minibüsten indirdiler görevliler. Kapısından içeriye sokuldukları tek katlı binaya girince Fevzi içinden "eyvah" dedi. Sanki terkedilmiş, o yüzden de harap duruma gelmiş bir yer gibiydi burası. Bir süre önce yağan yağmur sularının birikintileri görülüyordu yer yer binanın tabanında. Girişte, sağ yandaki üçüncü koğuşa almışlardı Fevzi'leri, sol tarafta daha büyük bir koğuş vardı, ama boştu orası. Bu binayı, darbeci paşaların donanma komutanlığına bağladığı iller için tutukevi yapmaya karar vermişlerdi. Girişte, tam karşılarına gelen kapı banyo ve helalara açılıyordu. Fevzi helalara ilk gidişinde kedi büyüklüğünde sıçanlar karşılamışlardı onu...

Bursa cezaevinden sonra burası pek döküntü gelmişti onlara. İlkin güzelce bir havalandırıp binayı kötü kokan nemden kurtulmak istediler. İdarenin verdiği beyaz çarşafları eski ot yataklarının üzerlerine serip, kendilerine yatmak için yer ayarladılar. Koskoca koğuşta bir minibüs adam kalıyorlardı başlangıçta. Çok kısa zamanda yeni konuklar gelmeye başlamıştı yanlarına. Silah kaçakçıları, az sayıda faşist, çeşitli sol fraksiyonlardan bazı kişilerle koğuş çok kısa zamanda dolmuştu. Karşılarındaki dördüncü koğuş da dolmak üzereydi. Fevzilerin koğuşunun bitişiğinde ikinci, onun yanın da birinci koğuş vardı. Yaş ortalaması en yüksek olanı Fevzi'lerin koğuşundakilerdi. Günde iki kez yarımşar saat havalandırmaya çıktıkları, tel örgülerle çevrili, dağlara bakan büyük bir bahçesi vardı tutukevinin. Bahçeden İzmit-Yalova arası yolda gidip gelen araçlar görülüyordu. Burası denizcilere ait üs olmasına karşın karacı askerler tutukevinde görev yapıyorlardı. Dış kulelerde nöbet tutanlar ise denizciydi.

İnsan ağır koşullarda yaşamaya da zamanla alışıyordu ama, Fevzi bir türlü kendilerine verilen karavana yemeklerini yiyemiyordu. Midesi bir zamanlar delinmiş olduğundan bu yemeklerden çok rahatsız oluyordu. Zaten zayıf olan bünyesi iyice incelip halsizleşmeye başlıyor; Bursa cezaevinde düzelen sağlığı yeniden bozuluyordu. Tutukevinin komutanı Hasan

Binbaşı'nın sert görünmesine karşın fena adam olmadığını zamanla anlamışlardı Fevzi ve arkadaşları. Bunu anladıkları an da kendisinin bel fıtığını ve delik midesinin ağrıdığını söyleyerek hastaneye gitmek istediğini söylemişti ona Fevzi. Bu isteği, çok kolay olmasa da bir çok kez yinelenerek kabul ettirilmişti komutana. Hastanede doktorlar haline bakıp üzülmüşler ve yakınlık göstermişti Fevzi'ye. Ona, tutukevi yönetimince kesinlikle bazı özel yiyeceklerin alınması; aksi halde yaşamsal tehlikenin olacağını söylemişlerdi. Bu yiyeceklerin alınmasıyla ilgili bir de rapor yazmışlardı doktorlar. Rapor kendisine ulaşınca "olur aldırınız," diyen komutan bir tür-lü yerine getirmemişti sözünü. Ne zaman ortalığı denetlemek için üçüncü koğuşa gelse, Fevzi bu konuyu kendisine anımsatıyor; ancak bir sonuç alamıyordu. Binbaşıya ne zaman konuyu açmaya kalksa, o yanıt olarak Fevzi'ye:

"Bir dakika," diyordu. "Bir dakika," diye diye koğuştan çıkıp gidiyordu Hasan Binbaşı. Birkaç kez yinelenmişti bu durum. Yine bir gün komutan üçüncü koğuşa geldiğinde her zamanki gibi onun arkasına düşmüştü Fevzi:

"Binbaşım.."

"Bir dakika."

"Binbaşım.."

"Binbaşım," diye belki on kez seslenmişti Fevzi. Binbaşı'nın yanıtı hep "bir dakika" olmuştu. Binbaşı kapıdan çıkmak üzereyken Fevzi dayanamamış, sesini de biraz yükseltip:

"Binbaşım size de bir dakika," deyince Komutan biraz da şaşırarak durdu. Bu kez karşısındakinin kendisini kolay kolay bırakmayacağını anlamıştı. O durunca Fevzi gereksinmelerini anımsattığında da:

"Tamam tamam, haklısın. Alırız istediklerini," deyip gitti.

Ertesi gün Fevzi'nin yönetime teslim etmek zorunda olduğu parasının bir kısmıyla bir koli dolusu pastörize süt, bal, karper peyniri, yumurta, bisküvi gibi doktorun yazdıklarından oluşan yiyecekleri getirip:

"Al işte, bıktık senin çenenden," dercesine vermişlerdi aldıklarını. Fevzi'nin arkadaşlarından Tekstil sendikası Bursa Şubesi başkanı Günay Onayman da mide rahatsızlığı çektiğinden ikisi uzun süre yediler yönetimin aldırdığı yiyecekleri.

Bu sırada sevgili dostu Avukat Turgut Kazan onun tutukevine geldiğini duyunca Konca'ya geldi. Vekaletnamesini alıp onu en iyi biçimde savunacağını, merak etmemesi gerektiğini söyleyip, bir süre de sohbet ettikten sonra gitti. Tutukevi kalabalıklaştıkça gürültü de artıyordu. Diğer koğuşlardan sabahlara dek gelen gürültü asker gardiyanların onlara bağırıp çağırmalarına karşın bir türlü kesilmiyordu. Fevzi'lerin koğuşunun yaş ortalaması yüksek olduğu için orada gürültü fazla değildi ama, onların koğuşunda da bir mahkeme kurulmuştu. Bu yüzden orada da bazen bağırıp çağırmalar olurdu. Koğuş mahkemesince faşistler sorguya çekilip ifadeleri alınıyordu. İşledikleri cinayetler itiraf ettirilip el yazılarıyla kağıda döktürülüyordu Fevzi'nin arkadaşlarınca. Sonra da faşistlerin bu ifadeleri mahkemeye verilmek üzere yönetime gönderiliyordu. Bir gün Adapazarı'ndan getirilen bir karacı birliği ellerinde coplarla koğuşlara dalıp acımasızca dövmeye başladı tutukluları. Yaş ortalaması en yüksek olan kişilerin bulunduğu koğuşta böyle şeyler yapan askerler gençlerin kaldığı diğer bölümlerde neler yapıyorlardır, diye düşündü Fevzi. Herkesi sıradan geçiren askerlerden biri Fevzi'nin yanına geldiğinde onun haline bakıp duralamıştı. Neresine vuracağını bir süre düşünüp, uygun bir yer bulamadığı için de copunu, Fevzi'nin yerine onun yattığı ranzanın demirine vurdu daha fazla beklemeyip yanından uzaklaştı. Bitişikteki ranzaya gitmişti asker. Orada dövmeye başladığı Fevzi'nin yaşında, Zonguldaklı bir silah kaçakçısıydı. İri yarı, besili bir adamdı. Herkes birkaç cop yedikten sonra bir yerlere kaçıp kurtulmaya çalışırken o kaçmayı başaramamış; üç katlı demir ranzalardan ikisinin arasına sıkışmıştı. Kaçamadığı için de gücünün yettiğince, durmadan vuruyordu Fevzi'ye kıyamayan asker. Bu darbelere dayanamayan adam askere yalvarmaya başlamıştı:

"Ne olursun vurma, ben Müslüman adamım," diyordu. Gerçekten ranzasından oturduğu yerde namaz kılarken görüyordu o silah kaçakçısı müslümanı Fevzi. Bu dini bütün müslüman silah kaçakçısı, inançlı bir adam olduğunu söyleyip kurtulmayı ummuştu; ancak, aldığı yanıt onun inancının kendisini kurtaramayacağını gösteriyordu.

"Diğerleri Hıristiyan mı ulan eşek oğlu eşek," diyerek tüm gücüyle vurmasını sürdürüyordu asker.

***

Çok uzun süre kalmamışlardı Konca'da. Hemen hazırlanmalarını, Selimiye'ye gideceklerini söylediler Fevzi ve arkadaşlarına. Bulundukları bölge sıkıyönetim komutanlığı olarak donanmaya bağlıydı; doğal olarak da kendilerinin orada yargılanmaları gerekir diye düşünüyorlardı.

"Niye götürüyorlar bizi İstanbul'a, burada yargılanmamız gerekmez mi?" diye sordu Avukat Münir'e Fevzi.

"Anlayamadım Fevzi ağabey, burada yargılanmamız gerekiyordu yasal olarak. Bildiğin gibi Anayasa'nın ortadan kaldırıldığı, yasaların üniforma giydiği bir dönemde yaşıyoruz. Onun için de tanıyamıyoruz bildiğimiz yasaları," diye yanıtladı onu arkadaşı. Bir bilinmeze doğru yola çıkacaklardı yine. Deniz üssünün et arabası olarak kullandıkları araçtı bindirildikleri. Yanlarına gelen tutukevi komutanı Hasan Binbaşı onları yolcu ederken :

"Güle güle arkadaşlar. Sizleri Allah kurtarsın. Ben umut ediyorum ki hepiniz beraat edip evlerinize en kısa zamanda dönersiniz. Herkesin başına böyle şeyler gelebilir. Bu sizlerin suçlu olduğunuzu göstermez. Sizi istediğiniz gibi konuk edemedik ama elimizden fazla bir şey gelmiyordu. Güle güle gidin." dedi.

"Sağ olun binbaşım," dediler Fevzi ve arkadaşları. Böyle bir konuşma beklemiyordu hiç birisi. Binbaşı şaşırtmıştı onları giderayak.

Et arabasının tavanında asılı boş çengeller sallanmaya başlamıştı yola çıktıklarında. Aracın arkasına eklenen özel bölmede silahlı ve karacı iki er bulunuyordu. Dışarısı gözükmeyen araç motor gürültüleriyle ilerliyordu. İzmit üzerinden İstanbul'a geldiklerinde aradan epeyce zaman geçmişti. Aralarında şakalar yaparak, bazen de Avukat Ahmet'i anımsayıp hüzünlenerek yol almışlardı. Kendilerini nasıl bir yaşamın beklediğini bilmiyorlardı. Bilinmeze yaptıkları yolculuklardan biriydi bu da. Araç durup kapılar açıldığında Selimiye Kışlası'nın avlusunda olduklarını gördüler. Araçtan çıkıp kendilerine yol gösteren görevli onbaşının arkasına düştüler. Bir çok merdiven indikten sonra, eskiden ahır olarak kullanılan koğuşlara geldiler. Ellerindeki eşyaları oraya bırakmalarını söyledi onbaşı. Eşyalarını bıraktıktan sonra ellerinde coplarla birkaç askerin daha yanlarına geldiğini gördüler.

Askerlerden biri:

"Soyunun," dedi onlara. Ses tonu sert ve düşmancaydı askerin. Soyunmaya başladılar.

"Yalnız külotunuz kalacak ayağınızda, sallanmayın, çabuk olun" dedi bir başka asker. Ayaklarında yalnız külotları kalınca yan yana dizilmeleri söylendi kendilerine. Dizilince de içlerinde çavuş rütbeli olanı "ellerinizi uzatın" derken, çok mutlu görünüyordu. Ellerini uzatan Fevzi ve arkadaşlarına tıpkı Bursa Cezaevi'nde olduğu gibi mesleklerini sordu Çavuş. Herkes bir şeyler söyledi, çoğu da sendikacıydı ama "işçiyiz" deyip profesyonel sendikacı olmadan önceki mesleklerini söylüyorlardı. Münir avukat olduğunu söyleyince çavuş maden bulmuş gibi sevindi. Aklınca oradaki işçi ve Fevzi gibi köylüleri onun örgütlediğini düşünüyordu. Hepsinin ellerini uzattırıp sıradan coplamaya başladıklarında Münir'e gelince çok daha acımasız vuruyorlardı. Fevzi'ye geldiğindi sıra, kaburgaları sayılan, elli yaşındaki bu adama:

"Sen indir elini," dedi Çavuş.

"Onlar dayağı hak ettiyseler, ben de hak ettim," dedi ona Fevzi.

"İndir elini diyorum sana," diye sertçe bağırdı Çavuş. İndirmemişti Fevzi. Öyle kararlı duruyordu ki, uzattığı elini indirmeyeceğini anladı Çavuş. Bursa'daki gardiyan gibi boş verip geçmedi o.

"Sen bilirsin," deyip tüm gücüyle Fevzi'ye de vurdu ve bu vuruş bir kezle kalmadı. Arkadaşları kaç cop yediyseler ona da o kadar vurdular. Avukat Münir'e vurulanlar kadar güçlü darbeler değildi ama bunlar, yine de diğer arkadaşlarına vurulanlardan hiçbir farkı yoktu.

Dayak faslı bittikten sonra kendilerine gösterilen yer yataklarına, coptan şişmiş elleriyle, zorlanarak çarşaflarını yaydılar. Helalar koğuşun içerisindeydi. Epeyce rahatsız ediciydi koku. Ertesi gün çıkan yemeklerin Konca'dakilerden farklı olmadığını gördüler. Burada, dışarıdan bir şey aldırma gibi bir olanağı da yoktu Fevzi'nin. Bir önceki askeri tutukevindeki koşulları arar olmuşlardı. Bu kötü koşullar yetmiyormuş gibi bir de, bazı sağcılarla birlikte Kemal Türkler'in katillerini getirilip koymuşlardı yanlarına. Namazlarını vakit kaçırmadan kılıyorlardı bu yeni gelen katiller. Fevzi, Maden-İş Bursa temsilcisi Özcan'ın yanına giderek namaz kılanlardan birini gösterip:

"Görüyor musun şu heriflerin suratlarını Özcan?"

"Ben zebanilere benzetiyorum hepsini. Sen ne görüyorsun suratlarında Fevzi ağabey?"

"Sanki cenneti güvence altına almış gibi bir ifade var suratlarında?"

"Niye öyleler acaba?"

"Kemal Türkler'i öldürdükleri için büyük sevap işlediklerine inanıyor pezevenkler."

"Haklısın Fevzi ağabey, mücahit sanıyor kendilerini hergeleler," derken Genel Başkan'ını öldüren bu adamlarla, elinden hiçbir şey gelmeden birlikte kalmanın utancını yaşıyor gibiydi Özcan. Bu duruma çoğu Maden-İş sendikasından olan diğer arkadaşlarının da çok üzüldüğü her hallerinden anlaşılıyordu.

Bir gün savcılık sorgusuna götürdüler Fevzi ve arkadaşlarını. Savcı Fevzi'ye ad soyad gibi bilinen şeyleri sorduktan sonra:

"Türkiye Komünist Partisi üyesi olduğunu söylemişsin polisteki ifadende ne diyorsun?" diye sordu.

"Ben böyle bir şey söylemedim Savcı Bey. Söyleseydim işkence edip iki kez hastaneye götürmezlerdi beni." diyerek yanıt verdi.

"Marmara Köy-Der'in Genel Başkanı'ymışsın sen, bu da mı yalan?"

"O doğru."

"TKP'ye yeni elemanlar kazanmak için kurmuşsunuz bu derneği?"

"O dernek köylülerin haklarını savunmak için kuruldu Savcı Bey. Savundu da üstelik."

"Türkiye İşçi Partisi'nde yöneticilik yapmışsın?"

"Evet öyle. Türkiye İşçi Partili olmak tutuklanıp, polis işkencelerinden geçmeyi, sonra da hapse atılmayı gerektirmez. O yasal bir partiydi."

"Görüşlerini mahkemedeki savunmanda söylersin," dedi sertçe savcı. "Bu imza senin değil mi?" diye sordu.

"Ben bu güne kadar öyle bir imza hiç atmadım. Yirmi bir yıllık muhtarım, binlerce imza attım belgelere. Hiç biri o imzaya benzemez benim attıklarımın, isterseniz inceleyebilirsiniz," dedi Fevzi. Birkaç şey daha sordu savcı Fevzi'ye, daha sonra da dışarıya çıkabileceğini söyledi.

***

Bir süre kaldıktan sonra Selimiye kışlasında. "Davutpaşa'ya gideceksiniz," deyip bir askeri araca doldurdular Fevzi ve arkadaşlarını. Fevzi hiç sevmemişti Selimiye'yi. Bursa cezaevinden sonra doğru dürüst yıkanamamışlardı. Fevzi'nin başı fena halde kaşınıyordu. "İstediğim gibi yıkanabileceğim bir sıcak banyoya neler vermezdim," diye düşündü. Gidecekleri Davutpaşa'nın ne biçim bir yer olduğunu bilmiyordu ama, yine de sevinmişti Selimiye'den ayrılmalarına ve en çok da, bir zamanlar TİP'ten arkadaşı olan Kemal Türkler'in katilleriyle aynı koğuşta yatmaktan kurtulduğuna. İlkin alındığında, kaldığı İznik'teki nezarethaneden sonra bu kapatıldığı yedinci yer olacaktı. İçlerinde en rahatı nezarethaneye alınmadan kaldığı İznik jandarmasıydı. Orada da yemekhaneden nezarethaneye alındıktan sonra rahatı kaçmıştı; onun için de Bursa Cezaevi'nde geçen günlerini unutmuyordu. Belki de Nâzım yıllarca bu cezaevinde yattı diye sevmişti orayı. Davutpaşa'ya gittiklerinde ilk karşılanmaları Selimiye'deki gibi olmamıştı. Sıra dayağından geçirilmedikleri gibi, kalmaları için yerleştirdikleri yer de daha düzgündü. Kendilerinden önce sendikacıları ve İstanbul eski Belediye Başkanı Ahmet İsvan'ı da oraya almışlardı. DİSK başkanı Abdullah Baştürk ve konfederasyonun diğer yöneticileri de oradaydılar. Yıllar sonra birinci TİP yönetiminden arkadaşı ve partisinin eski Tekirdağ milletvekili Kemal Nebioğlu'nu görmüştü Davutpaşa'da. İki eski arkadaş birbirlerini görür görmez sarılıp özlem gidermişlerdi.

Fevzi ve arkadaşları Emniyet Müdürlüğü'nden beri çok güzel işleyen bir komün kurmuşlardı. Ne gelirse gereksinimlerine göre bölüşülüyorlardı. Burada kantinden yararlandıkları için Selimiye'de iyice zayıflayan Fevzi, Davutpaşa'da gün geçtikçe sağlığına kavuşuyordu. Yanlarındaki koğuşta kalan sendikacılarla araları gayet iyiydi; zaten kendi içlerinde de onları tanıyan Özcan Pekşen, Günay Onayman, Mehmet Ali Onay, Mehmet İçin gibi Bursalı sendikacılar vardı. Bu sendikacılardan bazıları daha önce yargılandıkları için çıkacakları mahkemeler ve dava süreçleri hakkında onlardan bilgi alıyorlardı yeni gelenler. Aralarında Münir avukattı ama, Fevzi, Kemal Nebioğlu'yla karşılaştıklarında mahkeme konusunu da konuşurdu onunla. Bir gün Fevzi daha bir şey sormadan Nebioğlu ona takılarak:

"İçimizde en ağır cezayı sana verirler diye düşünüyorum Fevzi," demişti.

"Niye be Kemal?" diye sordu Fevzi.

"Sen, bu düzenin muhtarı olarak ihanet etmiş sayılırsın kendilerine."

"Deme be?"

"Öyle. Sen bu devletin bir parçası değil misin?"

"Evet. Ama yanlış monte edilmiş bir parçasıyım. Montajı yapanlarda suç."

"Haklısın Fevzi. Köyün hepsine ceza veremeyeceklerine göre?" deyip güldü Nebioğlu. "Bu yüzden idamdan da kurtulabilirsin belki?" Bu idam şakasını hep yapardı Fevzi'ye Kemal Nebioğlu. Zeki bir Karadenizli olan Nebioğlu, aynı zamanda cesur bir sosyalist, deneyimli bir sendikacıydı. Bir zamanlar kurucularından olduğu DİSK için açılan davadan yargılanıyordu şimdi o. Fevzi'yle ve diğer arkadaşlarıyla konuşurken kendilerini düşüncelerinden dolayı buraya kapatmış olan 12 Eylül generalleriyle durmadan dalga geçerdi. Sendikacılarla süren bu ironik ve tatlı sohbetlerle neşelenirlerken bir yandan da bazen rahatlarının kaçtığı olurdu Fevzi ve arkadaşlarının. Alt katta gençlerin bulunduğu, sık sık devrimci marş ve türküler gelen koğuşa idarece yapılan baskınların neden olduğu acı çığlıklar duyarlardı. Kendini insanların mutluluğuna adamış, gençliklerinin ateşiyle bazen yanlışlıklar da yapan bu insanların çığlıkları Fevzi'ye büyük acı verirdi. O çığlıkları duyar duymaz, kendisini tutamaz 12 Eylül generallerinin yedi sülalesini kalaylardı.

Her görüşme günü geleni eksik olmazdı Fevzi'nin. Soyadı tutan, hısım ve akrabalığını belgeleyen bir çok kişi kendisini ziyarete geliyordu. Oğlu Gürol evlenecekti. Bunun için de kendisini beklediğini söyledi bir gelişinde Fevzi'ye.

"Bizim ne zaman çıkacağımız belli olmaz oğlum, sen yap düğününü," dedi ona Fevzi.

"Sen hapisteyken ben nasıl düğün yaparım baba. Üstelik benim acelem de yok."

"Bu iş uzun sürebilir ama."

"Beklerim, sen böyle şeyleri takma kafana baba."

"İlk mahkemeye çıkalım bir, bakarsın tahliye de edebilirler."

"Öyle bir olasılık da var mı?"

"İddianame geldi. Ben okumadım, ama arkadaşlar okuyup incelemişler. 'Tahliye edilebiliriz,' diyor Münir."

"Turgut Ağabey ne diyor bu işe?"

"İddianame dün geldi. Onunla daha görüşmedim. Yarın gelir sanırım Turgut. O, bu tür mahkemelerin ne yapacağı belli olmaz ama, bu durumda seni mahkum etmeleri çok zor demişti, Konca'ya beni ziyarete geldiğinde."

"Ben de ziyaret ettiğimde Turgut Kazan'ı çok umutlu konuştu," diyerek konuşmaya katıldı Fevzi'nin en küçük kardeşi Hasan. Her görüşme günü gelirdi ağabeyine. Bu kez büyükçe bir paket bıraktığını söyledi komutanlığa.

"Ne var paketin içerisinde?" diye sordu Fevzi.

"Çeşitli sigaralar var."

"Sigara alabiliyorduk buradaki kantinden niye zahmet ettin?" diye sordu Fevzi.

"Bunu İsmail Tuna gönderdi sana, çok selamı var. Pazarcı arkadaşları aralarında toplamışlar. Sizinle dayanışma olsun diye gönderdi," deyince kardeşi Hasan Kavuk, Fevzi'nin içini ısıtan sıcak bir rüzgar esti. Kendisinden yaşlı olan ve Fevzi'nin ağabey dediği, İstanbul pazarlarında, yazın sıcakta, kışın soğukta havlu satan Pazarcı İsmail'in yaptığı onu çok duygulandırmıştı. Bursa'da TİP'i birlikte kurup yaşatmışlardı. İstanbul'da pazarcılık yapan İsmail Tuna, Bursa'nın Mustafakemalpaşa ilçesindendi. Her hafta sonu Bursa'ya gelip parti çalışmalarına katılırdı. Küçük oğlu Faysal'ı da sosyalist olarak yetiştirmiş ve oğlu, TİP'e üye olup militanca çalışmaya başlayınca çok sevinmişti İsmail Tuna.

Avukatı ve dostu Turgut Kazan da iddianameyi okumuş, gösterilen bu delillerle sivil mahkemelerde kimseyi mahkum edemeyeceklerin söylemişti Avukat Münir gibi o da. Bu mahkemeler güdümlü olduğu için, yine de güvenemiyorlardı Fevzi ve arkadaşları yargıçlara. Kemal Nebioğlu da bir gün Fevzi'ye:

"Böyle zamanlarda, her an çıkacakmışsın gibi hazır olacaksın. Aynı zamanda hiç çıkmayacakmışsın gibi düşünüp ona göre önlemini alacaksın," demişti. Onun için de Fevzi hiç bilmediği el becerilerini deneyip başarabileceğine inandığı için tutukevinde çamaşır mandallarından abajurlar yapmaya başladı. Böylece, uzun yatması gerekirse diye kendisine

bir uğraş bulmuş oluyordu. Yönetimin izin verdiği kitapları da okuyordu bunun yanında.

***

Mahkemeye ilk çıktıkları gün asker ve sivil yargıçların, yanlarında sivil bir savcıyla birlikte oluşturdukları yargılama kurulu biraz ürkütücü gelmişti Fevzi'ye. Mahkeme Başkanı Piyade Albay Halit Durmuş, duruşma yargıcı Sivil Hakim M. Kenan Aysan, Üye Yargıç Ön Yüzbaşı Atılay Tekgündüz ve Savcı Mustafa Batmaz'dan oluşuyordu mahkeme. Epeyce de avukat vardı. Kendisini savunan Turgut Kazan'ın ve DİSK'in avukatı Rasim Öz'ün yanında İstanbul Barosundan Ergin Türksoy ve Ali Galip Yıldız, Bursa Barosu'ndan Şükrü Uyar ve Yahya Şimşek vardı. Sanıklar ise şunlardı: Özcan Pekşen, Mehmet Ali Onay, Günay Onayman, Ahmet Sarıcan, Ayşe Aktaş, Mehmet İçin, Münir Derçin, Aysun Derçin, Bülent Yardımcı, Mehmet Fevzi Kavuk, Celal Topçu, Ali İhsan Gökçe.

Savcı iddianamesini okurken duyanlar Fevzi ve arkadaşlarının ülkeyi satılığa çıkardıklarını, satamasalar bile ne yapıp edip düzeni zorla yıkma gibi çok büyük suçlar işlediklerini, bu durumda asılmasalar bile ölünceye dek hapisle cezalandırmaları gerektiğine inanırlardı. Evinde Bask gerillalarına ait bir bildiri ve antika kama bulunan, partiyle falan hiçbir ilgisi bulunmayan Bülent Yardımcı'ya ait bölüm savcı tarafından okunurken, Fevzi'nin mahkemeyi izlemeye gelmiş olan yeğeni Hamza, amcası Hasan Kavuk'un kulağına eğilip:

"Amcam belki müebbetle kurtulur, ama bu Bülent denilen adamı kesin asarlar," diye fısıldamıştı. Savcı onu yalnızca TKP üyesi değil, aynı zamanda Bask gerillalarının Türkiye'deki temsilcisi sayıyordu. Avukatların bazıları yargıçlara belli etmemeye çalışarak gülüyordu savcının bu iddialarına.

İçerideyken, dışarıdan bazen iyi, bazen de üzücü haberler geliyordu Fevzi'ye. Onu en çok mutlu eden haberlerden biri ilk torunu Emrah'ın doğumuydu. Gülcan, anne olmuştu. Bu habere çok sevinen Fevzi ilk torununu kucağına alamadığı için de biraz üzülmüş; kızının bu mutlu gününde yanında olmak istemişti. Buna olanak yoktu ama, Fevzi düş kurmasını becerebilen bir insandı. Gözlerini kapatıp kızının yanına gitti, hem onu anne olduğu için kutladı, ayrıca da ilk torunu Emrah'ı kucağına alıp öptü ve

kokladı. Aldığı en üzücü haberlerden biri ise Mayıs ayında Bursa TKP operasyonunda doksan kişinin gözaltına alınmasıydı. Alınanların içerisinde yakından tanıdığı kişiler de vardı...

Bursa'da polis tarafından yapılan bu operasyondan kısa süre sonra da Fevzi tahliye olmuştu. Mahkemedeki sorgusunda Turgut Kazan'ın kendisine söylediği biçimde kısa bir savunma yapan Fevzi, o duruşmadan bir süre sonra 23. 07. 1981 de tutuksuz yargılanmak üzere Aysun Derçin, Ayşe Aktaş, Ali İhsan Gökçe, M. Ali Onay ve Mehmet İçin'le birlikte salıverilmişti. Özcan Pekşen ve Günay Onayman 8 Eylül'de, Münir Derçin, Ahmet Sarıcan, Bülent Yardımcı 15 Ekimde tutuksuz yargılanmak üzere salıverildiler. Fevzi toplam on buçuk ay kadar kalmıştı içeride. Dava sonuçlandığında da Ahmet Sarıcan on yıl sekiz ay, Özcan Pekşen ve Günay Onayman altı yıl sekiz ay hapse mahkum olmuşlar, diğerleri ise beraat etmişlerdi.

***

Askeri tutukevinden çıkıp Müşküle'ye gelen Fevzi'yi eş dost büyük bir sevinçle karşıladı. Kimse ona hapse girdiği için köylerinin yüzünü karartan bir kişi olarak bakmıyordu. Aksine, onunla onur duyuyorlardı Müşküleliler. Bu çok gurur verici bir durumdu kendisi için. Ancak, Fevzi'nin köye gelişiyle birlikte İznik jandarması Müşküle'yi ablukaya almıştı. Fevzi'nin muhtarlığı da sona ermişti tutuklanmasıyla birlikte. Yerine atanan baş azası Fethi Işık'ın da jandarmanın bu baskısına karşılık yapacağı bir şey yoktu. Fevzi yakın arkadaşlarıyla bir araya gelip bu işten rahatsızlığını onlara anlattı. Kendisi gözaltında olduğu için değil, Müşküle'nin jandarma tarafından baskı altında tutulması onu rahatsız ediyordu. Buna hakkı olmadığını düşünüyordu. Gerçekten de jandarma baskısı herkesi rahatsız etmeye başlamıştı köyde.

"Sana yeni kavuştuk, bizi yine mi bırakıp gideceksin?" diye soran Başaran'ın sesi çok duyguluydu köyden ayrılmak istediğini söyleyen Fevzi'yle konuşurken..

"Biz göğüs gereriz, sen o işi kafana takma. Hatta mahkemen bitince de ilk seçimde seni yine muhtar yaparız köye," diyen Hasan Çakır da Fevzi'nin Müşküle'den ayrılmasını istemiyordu. Kendileri için bunun bir ye-

nilgi olacağını düşünüyorlardı iki yaşlı dostu. "Müşküleliler 12 Eylül generallerine teslim oldu," diyecekler diye korkuyorlardı.

"Sizlerin böyle düşündüğünüzü biliyorum arkadaşlar. Köyde politize olmamış ya da bizimle karşı görüşlü olan insanların sizler gibi düşündüklerini sanmıyorum. Ayrıca, bizim gibi düşünseler bile, jandarmanın benim yüzümden köyü gözaltına almasından insanların rahatsız olmalarını istemiyorum. Ben bir süre Bursa'ya gidip orada kalacağım."

"Şehirde geçinmen zor olmayacak mı? Bir daha düşün istersen sen bu işi," diye sordu Mehmet Başaran. Sanki "sen gitme de başka bir çaresini bulalım şu işin," der gibiydi. Köyü gözaltına tutan jandarmalarla çatışalım dense ilkin o koşardı böyle bir şeye. İsmail Başaran çok atak yetiştirmişti yeğenini.

"Benim Gürol'la, Senayi kendilerine küçük bir iş kurmuşlar. Biraz birikimimiz var, madem jandarma köye rahat vermediği için ayrılmak istiyorsun, gel Bursa'da bir bakkal dükkanı açalım sana," dediler.

"Yapabilecek misin? Sabahın erken saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar ayakta durabilecek misin be Fevzi?" diye sordu İsmail Başaran.

"Kardeşim Hasan yardım edeceğini söyledi."

"Madem iyice kafana koyup hazırlanmışsın gitmek için, seni gönderelim Bursa'ya. Ancak sık sık gelmeni isteyeceğiz. Sensiz pek kötü geliyor bize köy," derken dokunsalar ağlayacak gibiydi Hasan Çakır. "Bursa'ya yerleşmekle köyü bırakır mıyım be Hasan Aga. Bir evimiz de burada olacak."

O konuşmalardan sonra Fevzi Bursa'ya gidip açacak oldukları dükkan için yer baktı. Bir süre aradıktan sonra Altıparmak semtinde Yazıcıoğlu Sineması'na yakın bir aralıkta açacağı bakkal dükkanı için yer buldu. Bu arada da kızı Gülcan'ın oğlu, ilk torunu Emrah'ı bol bol sevdi. Dede olmanın mutluluğunu yaşıyordu onu severken Fevzi.

"Söylerlerdi de nasıl oluyor acaba diye düşünürdüm. Bu dedelik çok güzel şeymiş be Nurten," dedi hanımına.

"Ben de nineliği pek sevdim Fevzi," diye karşılık verdi ona karısı.

"Daha çok gençsin be Nurten. Dur bakalım, Emrah'ın da çocuğu olsun ondan sonra nine olursun. Şimdilik anneannesin sen," dedi eşine. Bu-

nu iltifat olsun diye söylememişti Fevzi. Gülcan'ın çocuğu olduğu o tarihte Nurten Hanım daha kırk iki yaşındaydı. Kendisi kabul ediyordu, ama nine olacak yaşta değildi o henüz.

"Bizim köylerde bu yaşta nine olunur, bilmiyor musun sen?"

"Artık şehirli oldun be Nurten. Bundan sonra şehirlilere uyacaksın, onlar gibi düşünüp yaşayacaksın," diyerek şaka yaptı eşine Fevzi.

"Aman Fevzi, tilkinin dönüp dolaşıp gideceği yer kürkçü dükkanıdır, bizim şehirliliğimizden ne olacak? Çocuklar burada olmasa bir gün duramam ben Bursa'da, canım sıkılır. Daha şimdiden köyü aramaya başladım."

"İstediğin zaman gidersin köye, sıkma sen canını."

"Başkalarının erkekleri gibi olsan gidip kalırım istediğim zaman köyde. Sen bakamazsın ki burada kendine. Alışıksın, önce annenin sonra da benim her işini görmemize," diyen Nurten Hanım gerçekten haklıydı. Alışık olmadığı için yalnız kalmaya, yemek yapmak, bulaşık, çamaşır yıkamak gibi şeyleri bilmezdi Fevzi.

"Hapiste sen mi baktın bana Nurten?"

"Ben bakmadım ama, çıktığında doğru dürüst bir yemek yap da yiyeyim demek oldu ilk lafın."

"Haklısın haklısın, ben de şaka yaptım zaten. Sen olmasan bir işe yaramam. Ben de özleyeceğim köyü biliyorum, onun için de fırsat buldukça birlikte gideriz köye, merak etme sen."

***

Bir süre sonra Bursa'ya taşınmak için köye gittiler Fevzi'yle eşi. Nurten Hanım ve yakınları taşınmak için evi toplarken Fevzi, Başaran'la Hasan Çakır'a gelmelerini haber gönderip Nâzım'ın kesilen çınarının yanına indi. Tutukevinden çıktığında, daha ilk gün gidip görmüştü son halini çınarın. Çotuktan çıkan sürgünlerden bıraktıkları iki fidan üç yaşına girmişti. Rıfat'ın oğlu Ali de sebzeleri sularken çınara bol bol su vermişti. Çınar ağaçlarının suyu çok sevdiğini söylemişlerdi Ali'ye. Fevzi'nin boyunu geçmişlerdi sürgünlerin her biri. Hatta sürgünlerin yanına gittiğinde bir serçenin uçtuğunu gördü boyu uzun olanının üstünden. "Kuşlar da konmaya başlamış artık Nâzım'ın çınarına," diyerek sevindi. Onları bir süre sevip okşadı, hatta yüksek sesle de konuştu fidanlarla Fevzi. "Bir an

önce büyüyün de yüzümüzü ağartın bizim," dedi onlara. Çınara gelirken yanında bir şişe yetmişlik rakı ve beyaz peynir getirmişti Fevzi. Çınarın yanına indiğinde Rıfat'ın zeytinliğinde yetiştirdiği domates ve hıyarlarından topladı. Onları yıkayıp kendilerine yer sofrasını kurdu. Çok geçmeden Başaran ve Hasan Çakır göründü zeytinliklerin arasında. Fevzi'nin kendilerine böyle bir sürpriz yapacağını bildikleri için Hasan Çakır bir yerlerden zeytin yağlı dolma bulmuş getiriyordu. İki yaşlı dostuyla oturup sohbete başladığında aşağılarında kalan Bursa-Adapazarı yolundan, İznik yönünden gelen bir jandarma arabası gördü Fevzi. Arkadaşlarına arabayı gösterip:

"Benim köye geldiğimi duydular sanırım," dedi.

"Duymalarına gerek yok. Her gün Çınar'a gelip Dede'ye senin Bursa'dan köye gelip gelmediğini soruyorlar. Bugün de onun için gelmişlerdir," diyerek duruma açıklık getirdi Hasan Çakır.

"Askeriyede yatmak zor değil mi Fevzi?" diye sordu Başaran.

"Askeriyede yatmak zor da asıl emniyet müdürlüğünde geçen günler, insanı dünyaya geldiğine pişman ediyor. Yapılanları gördükçe insan olduğuna, insan doğduğuna utanıyorsun. Hiçbir hayvanın yapamayacağı işkenceyi bizim soyumuzdan olan insanlar yapıyorlar İsmail Aga. Bir yandan işkence yaparlarken bir yandan da bizi Rus casusu yerine koyup, Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur deyerek, akıllarınca öğüt verip gözümüzü açmaya çalışıyorlar."

"Türk'e Türk'ten başka işkence yapan yoktur deseydin ya sen de onlara?" dedi Hasan Çakır.

"Onlar laftan mı anlar be Hasan Aga. İçlerinden biri benim kanımda karışıklık var mı diye bir takım sorular sordu. Baba tarafından saf kan Türk olduğumu öğrendi. Anne tarafımdan Kafkas kanı taşıdığımı öğrenince "Önemli değil, padişahlarımız da senin gibi anne tarafından Türk değil, bunun bir sakıncası olmaz," gibi laflar etti. Sonra da beni, Kürtlerin de dağ Türk'ü olduğuna inandırmaya çalıştı. Karlı dağlarda gezerken ayakları kart kurt diye ses çıkardığı için o Türklere Kürt demişler sözde."

"Dağ havasından olacak, anadilleri de değişmiş demek," derken bıyık altından gülüyordu Başaran.

"Soğuk dağ suları da değiştirir insanların anadillerini," diyerek konuya başka bir alaylı yaklaşım getirdi Hasan Çakır.

"Bunu sana niye anlatıyor polisler, ne ilgin var senin Kürtlerle?" diye sordu Hasan Çakır.

" Ne ilgim olur mu Hasan Aga? TİP'in 1970'de yapılan Dördüncü Büyük Kongresi'nde 'Kürt halkı' diyerek karar almadık mı? Onun için kapattılar partimizi. Ben de o partinin yöneticisiydim ya? Onun için yanıldığını, Kürt diye bir halkın olmadığını kanıtlamaya çalışıyorlardı bana polisler."

"Niye sizin davayı gazeteler TKP değil de Türkiye Kurtuluş Partisi davası diye yazdılar Fevzi?" diye sordu ona Başaran.

"Tam bilmiyorum ama, sanırım TKP'ye büyük bir operasyon düşündüklerinden adını dillendirmek istemiyordu polis. Sözde hiçbir şeyden haberleri yokmuşçasına işi saflığa vuruyorlarmış gibi geldi bana."

Tutuklu kaldığı günlerle ilgili merak ettikleri şeyleri sordular ona Fevzi'nin iki yaşlı dostu. Alkolün etkisiyle bazen coşup güldüler, bazen Nâzım için diktikleri ilk çınarın kütüğüne bakıp gözlerinden akan birkaç damla yaşa engel olamadılar. Başaran coşup sık sık Nâzım'dan şiirler okudu. Çınarlı köyün üç komünisti o gün bol duygulu anlar yaşadılar...

***

Fevzi Bursa'ya yerleşti. Çocuklarının yardımıyla dükkanı açıp ondan sonra da Gürol'un düğününü yaptılar. Kısa süren acemilikten sonra bakkallığı da öğrendi. Bu arada Jandarma, Fevzi'nin Bursa'ya yerleştiğini öğrenmişti. Bursa emniyetine durumu bildirdi. Bursa emniyeti Fevzi'nin dükkanını yerini bulup onu sürekli gözaltında tutmaya başladı. Fevzi'nin dükkanının karşısında, çaylarını da oradan içtikleri, Karadenizlilerin açmış olduğu bir kahvehane vardı. Polisler sürekli Fevzi'yi gözaltında tutma işini yapmalarının, çevrenin dikkatini çektiğini ve kendilerinin herkesçe tanındığını düşünerek, kahvehane sahiplerinden Fevzi'ye göz kulak olup kendilerine bilgi vermeleri için yardım istediler. Kısa zamanda Fevzi'yle dost olan, onu seven kahvehaneciler polislere bu gözaltında tutmanın nedenlerini sordular.

"Sakıncalı," dediler polisler. Fevzi'nin sakıncalı olabileceğine inanmayan kahvehane sahipleri Polislere:

"Bu adamın sakıncalı olabileceğine inanmıyoruz," dediklerinde Fev-

zi'nin komünist olduğunu öğrendiler.

"O adam komünistse biz de komünistiz," yanıtını kahvecilerden alan polisler bozularak geri döndüler.

Fevzi, köyle ilişkisini hiç kesmedi. Anayasa oylamasında arkadaşlarıyla yaptıkları çalışmalar sonucu, tüm baskılara karşın yüzde doksan dolayında 'hayır' oyu çıkmıştı Müşküle'den. Müşküle Müşküle'liğini göstermişti yine dosta düşmana. Mahalli seçimlerde düşmana inat, Fevzi'yi yeniden muhtar seçmek istemişlerdi arkadaşları. O bunu kabul etmemiş ve arkadaşlarıyla toplanıp sosyalist savaşımda hep ön sıralarda yer almış olan Rıfat Taban'ı muhtar adayı gösterip büyük bir oy farkıyla seçtirmişlerdi.

Müşküle'yle ilişkisini sürdüren Fevzi, şehirlerde tanıdıklarının çok olmasından dolayı köydeki hastaların yardımına koşup onları doktor arkadaşlarına gönderiyordu. Kendi hastalığına da Bursa'nın tanınmış kardiyoloji uzmanı olan dostu Ünal Eşiyok bakıyordu. Sürekli onun denetimi altındaydı. Kalbi ara sıra yoklasa da Dr.. Ünal Eşiyok'un yakın ilgi ve önerileriyle atlatıyordu bunları.

Bursa'ya geldikten sonra daha çok, yoldaşı ve hapishane arkadaşı Avukat Münir'le, ara sıra da Bursa'da muhasebecilik yapan İGD' li gençlerden Fevzi'yi çok sevip sayan Adnan Önürmen'le birlikte oluyorlardı. Gittikleri yer genellikle Sait Reis'in Genç Osman semtinde açtığı salaş meyhaneydi. 12 Eylül darbesiyle kapatılan Marmara Köy-Der'in Merkez Şube Başkanlığı'nı da yapan Reis'in söyleşileri çok tatlı olurdu. Fevzi'yi de çok severdi. Üç arkadaş, Bursa'ya taşınmasından sonra meyhanesine ilk kez gittiklerinde Sait Reis bir yakınmada bulunacağını söyledi Fevzi'ye.

"Hayrola Reis, nedir yakınman?"diye sordu Fevzi.

"Polisler beni beğenmediler."

"Anlayamadım Reis?"

"Polisler diyorum, adam yerine koymadılar beni."

"Onlar bizi de adam yerine koymadılar be Reis, takma kafanı böyle şeylere."

"Öyle ama, hiç olmazsa komünistsiniz diye dava açtılar size. Beni

komünist yerine de koymadıkları için, emniyette üç ay tuttuktan sonra saldılar sen içerideyken."

"Daha iyi işte, salmasaydılar kötüydü ya?"

"Öyle deme be Fevzi, beni TeKePe'li saymadıkları için çok üzüldüm. Kendimi TeKePe'li sayıyordum ben." Bunu söyleyen Reis gerçekten çok üzülmüştü mahkemeye çıkartmadan onu emniyetten sonra aldıkları levazım birliğinden saldıklarında. TKP operasyonunda alınan Köy-Der Merkez Şube başkanı Reis'in, sonradan partili olamadığı anlaşılmıştı. TKP'li arkadaşlarından üç ay sonra ayrılırken ağlayacak durumdaydı. Levazım birliğinden salınan birkaç kişi ok gibi fırlayıp giderken, Reis bir süre askeri birliğinin önlerinde beklemiş, dönüp dönüp pencerelere bakmıştı. Polise birlikte alındığı arkadaşlarına uzun süre el sallamıştı. İçeride de çok cesurca davranıp işkencecilerin karşısında eğilip bükülmemişti.

"Ben de TKP'li değilim be Reis, üzülme," dedi Adnan Önürmen. Reis'e bunu söyleyen Adnan'ın partili olup olmadığını Fevzi bilmiyordu ama boş durmadığını ve parti adına bir şeyler yaptığını seziyordu. Adnan'ın kendisine sorup anlattırdığı bazı şeyleri daha sonra TKP'nin sesi radyosundan dinlemişti Fevzi.

"Aslında senin rengin tutuyor ama, niye almadılar partiye bilmiyorum?" dedi Reis.

"Niye be Reis?" diye sordu Adnan.

"Git aynaya bak görürsün. Yüzün Komünist bayrağı gibi."

Adnan içki içince horoz ibiği gibi kıpkırmızı olurdu. Reis, rengin tutuyor dediğinde de Adnan yine kıpkırmızıydı. Onun bu esprisi diğerlerini güldürmüştü. Reis daha sonraki yıllarda komünistliğini kanıtlamak için, yıllarca sosyalist sola karşı olmadan, üyesi olduğu CHP'den (Partinin Gemlik belediye başkan adayı da olmuştu) ayrılıp ÖDP'ye üye oldu. Aynı partiden Bursa Milletvekili adayı gösterildi. Fevzi'nin yaşamında önemli dostlardan saydığı Sait Reis'le, onun kanserden öldüğü 1999 yılına dek yakın arkadaşlığı sürdü.

***

1984 yılının Mart ayında TKP Gölcük davasından yargılanan TKP'liler cezaevinden çıkınca Bursa'da arkadaşı çoğaldı Fevzi'nin. Onlar çıkmadan Bursa'da polis baskısı ve az kişi oldukları için sürekli gözaltında

tutulmaları nedeniyle politik bir çalışmaları olamamıştı. "TKP'nin Sesi" radyosunu dinlemekten ve çevresindeki insanlara radyodan dinlediği TKP görüşlerini anlatmaktan başka bir şey yapamıyordu. Bursa'daki olayları radyodan duydukça çevresinde bir şeylerin olup olmadığını da merak ediyordu. Birlikte tutuklandığı arkadaşları da bir şey bilmiyorlardı ama, TKP'nin Sesi radyosunda en çok haberi çıkan bölgelerden biriydi Bursa. Arkadaşları içeriden çıkana dek partili olarak kendisini bulan olmamıştı beklediği halde. Arkadaşları içeriden çıktıktan sonra ilk kez kendisine parti organı 'Atılım' verildiğinde çok sevinmişti Fevzi. Bir süre geçtikten sonra da polisçe çok yoğun baskı altında tutulan Bursa'da bir şeyler yapma gereğini duyan partili arkadaşları İnsan Hakları Derneği'ni kurmaya karar vermişlerdi. Bursa'da o anki sorumlulardan biri sandığı arkadaşı, derneği kurmak için partiye haber gönderdiklerini, olumlu haber gelirse Fevzi'nin de kurucu olarak görev alması ve burada çalışması gerektiğini söyledi. Fevzi buna çok sevinmişti.

"İyi olur, pasımız silinir hiç olmazsa," diye yanıt verdi parti sorumlusu sandığı arkadaşına.

Partiden "İnsan Hakları Derneği'nin işlerine parti olarak karışmıyoruz; ancak, bireysel olarak katılan partililerimiz var. Bursalılar da böyle bir çalışma içerisinde olabilirler," diye bir yanıt gelince Fevzi ve arkadaşları boya ticareti yapan Faik adlı bir dostlarının dükkanında 17 kişi toplandılar. Toplantıya Yenişehir Belediye başkanı da katılmıştı. O toplantıda İnsan Hakları Derneği'nin Bursa Şubesi'ni açmaya karar verdiler. İçlerinden bir arkadaşları tanıdığı olan Akın Birdal'a gidip kararlarını bildirdi. Elinde yönetim olarak önerilen listede iki TİP'li, bir TSİP'li, bir Kürt ve bir de İKD'de çalışmış ve 12 Eylül'de tutuklanmış olan Doktor Rahmiye Tanrısever bulunuyordu. Akın Birdal listeyi beğenmişti. Bursa'ya kadar gelerek dernek kurucularıyla tanıştı. Fevzi yönetime girmemişti, ama kuruluş çalışmalarında ve Akın Birdal'ı konuk edenler arasında bulunmuştu.

Kurulan dernek ilk kongresini yapıp Fevzi'nin dostu Avukat Şükrü Akmansoy'u başkan seçmişti. Genel Merkez delegeliliklerine de Şükrü Akmansoy, Fevzi Kavuk ve Dr. Rahmiye Tanrısever seçilmişlerdi. Ankara'da Türk-İş salonundaki kongreye giden Fevzi, orada uzun yıllardır görmediği arkadaşlarına rastlayınca çok mutlu oldu. Bu tür toplantıları her

zaman çok sevmişti. Özlem gideren ve dostlukları tazeleyen bu toplantılarda geçmişin acı tatlı anıları konuşulur, gelecek için güzel düşler kurulurdu. Yapılan kongre sonunda Nevzat Helvacı başkan seçildi. Akın Birdal yönetime girerek yine genel sekreter oldu. Yönetime seçilenler ve bazı kişiler, akşam küçük bir grup olarak yemeğe gittiler. Yemeğe Fevzi de davetliydi. Halit Çelenk'le karşılıklı oturmuş tatlı tatlı konuşuyor ve rakılarını yudumluyorlardı. Bursa'dan bir haber geldi. E tipi cezaevinde tutuklu ve hükümlüler yönetime baş kaldırmışlardı. İçeride üzücü şeylerin olduğu da söyleniyordu. Orada, İnsan Hakları Derneği tarafından hemen bir komitenin kurulup Bursa'ya gönderilmesine karar verildi. Doğal olarak Bursa'lı Fevzi de gidenlerin içine gönüllü olarak katıldı. Avukat Halit Çelenk ve diğer birkaç dostuyla başladığı konuşması ve rakı kadehi yarım kalmıştı.

***

İnsan hakları çalışmaları, partinin görev olarak verdiği, dışarıya çıkan kişilerin yeniden düzenlerini kurmalarında yardımcı olmak ve içerideki arkadaşlarının aileleriyle dayanışma gibi çalışmalarla günlerini geçiren Fevzi bu sıralarda Bursa'ya iyice yerleşmiş gibiydi. İnsan Hakları Derneği yaptığı yararlı çalışmalarından dolayı kendisini bir teşekkür plaketiyle ödüllendirmişti. Muhtarlık görevi de olmadığı için köyle ilişkisini azaltmıştı. Bu arada, 12 Nisan 1985 günü, sevdiği ve saydığı yaşlı dostlarından Hasan Çakır ölmüştü. Onu gömerken çok duygulanan Fevzi, göz ucuyla Başaran'a baktığında onun gözlerinden iki damla yaşın süzüldüğünü gördü. Köyde ve kentte başında fötr şapkayla dolaşan Hasan Çakır, yaşamı boyunca sosyalizmi savunmuş olan bu köy bilgesi, üniversite bitirmiş bir çok kişiden daha fazla kitap okumuştu. Mezarına son olarak toprağı Başaran'ın atması için Fevzi küreği ona uzattığında göz göze geldiler. Hasan Çakır'dan üç yaş daha büyük olan Başaran:

"Sıramı kaptı, gördün mü Fevzi? Hep acelecidir zaten bu bizim Hasan. Bulduğumuz kitapları da benden önce okurdu," dedi. "Ne acelesi vardıysa sanki?"

"Sosyalist Türkiye'yi görmekten umudunu kesince yaşamanın gereğinin de kalmadığını düşündü sanırım. Son günlerde 12 Eylül cuntasına

çok küfür ediyordu, umutlarını yıktığı için."

***

1987 yılında TİP'le TKP'nin birleşmesi konusunda partili arkadaşı Fevzi'nin düşüncelerini sordu. O böyle bir birliğe çok sıcak baktığını söyledi ve ekledi: " iki kolum göğsümde kavuşmuş gibi oldu sanki..." İki partinin birleşmek için çalışmalar yapmasını dikkatle izliyordu. Sosyalizm adına çok şey öğrendiği örgüt olan TİP'le, yıllardır üyesi olduğu, uğruna işkenceler görüp hapisler yattığı TKP'nin birleşecekleri haberi onu çok sevindirmişti. 1987 yılının 7 Ekim'inde TİP Genel Başkanı Behice Boran ve TKP genel sekreteri Haydar Kutlu düzenledikleri ortak basın toplantısında partilerinin merkez komitelerinin, iki partiyi "Türkiye Birleşik Komünist Partisi" adı altında birleştirme kararı aldığını açıkladılar . Bu habere sevinmişti Fevzi; ancak, bundan üç gün sonra da duyduğu haber onu çok üzdü. Bir zamanlar Genel Başkanı olan, yaşamını sosyalizme adamış olan Behice Boran geçirdiği bir kalp krizi sonunda Belçika'da ölmüştü. Boran'ın cenazesi Ankara'da TBMM'de yapılan bir törenden sonra İstanbul'a götürüldü. Orada yapılan on binlerin katıldığı cenaze törenine Fevzi de katılmıştı. Köye dönüp Başaran'a anlattı İstanbul'da gördüklerini. Hasta olduğu için cenazeye katılamayan İsmail Başaran:

"Korkudan insanların cenazeye katılamayacaklarını sanıyordum, demek halen cesaretini kaybetmemiş o kadar insan var he Fevzi, umudumuzu koruyalım o zaman," dedi.

Kutlu ve Sargın'ın gelir gelmez gözaltına alınmaları ve Derin Araştırma Laboratuarı (DAL) denilen işkencehanede sorguya çekilmeleri insanları bir şeyler yapmaları için harekete getirmişti. Kutlu ve Sargın geldikten sonra sorguya alınmaları Fevzi'yi çok üzmüştü; onların dönüşüyle çalışmalara bir canlılık gelmesi ise sevindirmişti. Yapılan etkinliklere elinden geldiğince katılıyordu. 1988 Mart ayının başında Nâzım Hikmet Vakfı'ndan bir telefon aldı. Telefon eden vakfın yönetim kurulu sekreteri Kıymet Coşkun'du. Nâzım Hikmet'in kız kardeşi Samiye Yalçın ve şairin bir grup dostu Bursa'ya geleceklerini bildirdiler. Fevzi'nin de orada olmasını istiyorlardı. Nâzım'ın uzun yıllar süren hapislik yaşamında on yılını geçirdiği bu cezaevinin yıkılacağını duymuşlar, yıkılmadan önce şairle il-

gili çekilecek olan bu belgeselde o binanın da olmasını istiyorlardı. Daha sonra da Müşküle köyüne gidip Nâzım için dikilen çınarı filme çekeceklerdi. Fevzi böyle bir buluşmada şairin hapishane arkadaşı İsmail Başaran'ın da olması gerektiğini düşündü. Evine gittiğinde onun hasta yattığında buldu. Böyle bir toplulukta bulunmak için can attığı halde gelmeye gücü olmadığını gördü.

4 Mart günü Bursa'da bir otelde buluşmuştu cezaevine gidecek olan Nâzım dostları. Kimler yoktu ki gelenlerin içerisinde. Fevzi'den sonra Bursalılardan Nâzım'ın hapishane arkadaşı Yakup Usta geldi, arkasından yine Nâzım'ın hapishane arkadaşı İbrahim Balaban'la Bursalı Avukat Şükrü Uyar geldiler. İstanbul ekibi gelirken en önde Samiye Hanım'ı gördü, yanında Vâlâ Nurettin'in eşi Müzehher Vâ-Nû vardı. Araştırmacı yazar ve eski tüfek komünistlerden Rasih Nuri İleri, gazeteci ve sendikacı Kemal Sülker, 1945 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kriminoloji Enstitüsü'nde genç bir asistanken Bursa Cezaevi'nde incelemeler yaptığı sıralar Nâzım'la tanışan, o da ülkenin eski tüfek komünistlerinden olan Şahabettin Bakırsan, geziyi organize eden Nâzım Hikmet Vakfı yöneticilerinden Kıymet Coşkun, Samiye Hanım'ın avukatı Atilla Coşkun, Nâzım'la dört yıl bu cezaevinde birlikte yatan Konstantin Konstantinidis ve belgesel ekibi gelenlerin arasındaydılar. Onlara daha sonra Bursa Cumhuriyet Başsavcı Yardımcısı Şinasi Berkel de katıldı.

Hep birlikte Nâzım, Orhan Kemal, Yılmaz Güney, İbrahim Balaban, İsmail Başaran ve Deniz Gezmiş'in; daha sonra da Fevzi ve arkadaşlarının yattığı Ulu Cadde'deki eski cezaevinin önüne gittiler. 1911 Yılında yapılan bu taş bina Alman mimarisi özelliklerini taşıyordu. 1987 Yılının Ağustos ayında terkedilmişti. Bursa'da merkezi olan ve başkanlığını Fevzi'nin dostu olan Adnan Önürmen'in yürüttüğü, kısa adı GÜMÇET olan, Güney Marmara Doğal ve Kültürel Çevreyi Koruma Derneği'nin bu binanın anıt sayılması için açtığı mahkeme sürüyordu. Dernek buranın Nâzım Hikmet müzesi yapılmasını istiyordu. Binadan içeriye girdiklerinde ziyaretçileri karşılayan bir gardiyan, "Nâzım Hikmet Raaan... ziyaretçilerin var!.." diye yüksek sesle bağırdı. İlkin Samiye Hanım fırladı aralarından, idarenin bulunduğu taş avluyu geçilerek loş merdivenden ikinci kata, re-

vire çıktı. Sol tarafta en sondaki odanın kapısı açıldı. Cezaevinin bu taraflarını bilmiyordu Fevzi. Samiye Hanım'ın anlattıklarını içini kaplayan bir hüzünle dinliyordu. "İşte burada yemek yerdik ağabeyimle birlikte," diyordu. "Şiirlerini bu koridorda dolaşa dolaşa yazardı." Samiye Hanım'ın anılarından sonra sözü Nâzım'la dört yıl birlikte yatan Konstantin anlattı şairle birlikte yaşadıkları o günleri. Daha sonra da Yakup Usta anlattı anılarını gözleri buğulanarak. O da üç buçuk yıl birlikte yatmıştı Nâzım'la.

Bursa'dan ayrıldıktan sonra herkesin içine bir hüzün çökmüştü. Sanki, Nâzım'ı dört duvar arasında bırakmışlar da evlerine dönüyorlarmış gibiydiler. Cezaevinde belgesel çekmek için gelenlerle birlikte, ekip birkaç kişi azalarak Müşküle'ye gidiyordu. Herkes heyecanlıydı Nâzım'ın vasiyeti olan çınarı görecekleri için. Minibüsleri Gemlik'i geçip Orhangazi yönüne değil de Adapazarı'na doğru ilerlemeye başladı. Zeytinliklerin arasından ilerleyen yoldan ilerlerken birkaç köy geçtikten sonra İznik Gölü çıkıvermişti önlerine. Fevzi merakını yenemeyip gölün üstüne doğru baktığında beyaz bulutu yine görmüştü. Bu kez sanki gülüyormuş gibi bir hali vardı beyaz bulutun. Ulu Çınar'da inip zeytinliklerin arasından yürüdüler. Biraz ileride kendilerini kesilen ana çotuktan çıkan iki genç çınar ağacı selamlıyordu. On yaşına gelmişlerdi iki kardeş; biri daha gürbüz görünüyordu. Nâzım'ın istediği bir çınar ağacı yerine onları iki çınar ağacı karşılamıştı. Çınarın olduğu zeytinlikte Rıfat'ın oğlu Ali daha önce ayıklanmış olan zeytinlerinin dibindeki çalıları topluyordu; gelenleri görüp yanlarına geldi ve onlara "hoş geldiniz" dedi. Fevzi, Ali'yi konuklara tanıttı. Çınarın dikiliş öyküsünü anlattı birlikte geldiği Nâzım dostlarına. 1964 Yılının 4 Temmuz'unda diktikleri, şu anda çotuğunu gördükleri çınar yaşasaydı 24 yıl olacaktı dikileli; bu da aşağı yukarı otuz yaş demekti.

"Çınarın niye dikildiğini bilmeyen biri kesti o çınarı," deyip Ali'yi korumuştu gelenlere karşı. Ali buna çok sevinmişti, minnetle baktı Fevzi'nin gözlerine. Daha sonra, şu anda hasta yatan ve en içten selamlarını gönderen Başaran'ın aralarında olamadığına çok üzüldüğünü söylediğini iletti konuklara. Kısaca ondan söz etti. Çoğu tanıyordu Başaran'ı. Konuşması bittikten sonra Rasih Nuri İleri'nin bir şeyler mırıldandığını duyup arkasına döndüğünde onun şiir okuduğunu duydu. Bu şiiri ilk kez Başaran'dan duymuştu Fevzi. Herkesin kendisine baktığını gören Rasih Bey

şiirin kalan bölümünü yüksek sesle okumaya başladı:

Yoldaşlar, ölürsem o günden önce yani,
- öyle gibi de görünüyor -
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni
ve de uyarına gelirse,
tepemde bir de çınar olursa
taş maş da istemez hani...

***

Nâzım dostlarını yolcu ettikten sonra köye çıkmıştı Fevzi. Köylüler önemli kişilerin Nâzım için dikilen çınarı görmeye Müşküle'ye geldiklerini duyup çok mutlu olmuşlardı. 18 Mart 1988 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde bu konuda Yurdagül Erkoca imzasıyla çıkan, Fevzi'nin de fotoğraflarının olduğu uzun yazıda Müşküle'den söz etmesi ve bu köyü övmesi en çok gelenlerle tanışmış olan Rıfat Kalan'ın oğlu Ali'yi mutlu etmişti. O ünlü kişiler kendilerinin bahçesine geldikleri için seviniyor, arkadaşlarına o gün olanları heyecanla anlatıyordu. Söz verdiği gibi çınarı sık sık sulayan ve onun büyümesinde emeği geçen Ali, yazının gazetede çıktığı gün Fevzi'nin yanına sokulup ona sevinicini anlatmıştı. Gözlerinin içi gülüyordu konuşurken.

"Gördün mü Fevzi amca, nasıl büyütmüşüm çınarı?"

"Evet Ali, senin verdiğin bol su olmasaydı o kadar büyümezdi çınar, bravo sana. İyi korumalısın Nâzım'ın çınarını. Gazetede çıkan bu yazıdan sonra daha çok kişi gelecek o çınarı görmeye."

"Bizim zeytinlik ünlü olacak desene Fevzi amca?"

"Yalnız zeytinlik değil sen de ünlü olacaksın Ali. Yarın baban öldüğünde, Ali'nin zeytinliğindeki Nâzım'ın çınarı diyecekler."

"Derler mi gerçekten?"

"Niye demesinler, sana kalmayacak mı baban öldüğünde o zeytinlik?"

"Bana kalacak."

"Fevzi'nin zeytinliği diyecek halleri yok ya, sahibi sen olduğuna gö-

re, Ali' nin zeytinliği diyecekler." Fevzi bunları söylerken Ali'nin yüzü bir tuhaf olmuş, boğazına bir şey takılmış gibiydi. Sanki bir şeyler söylemek istiyor da söyleyemiyormuş gibiydi.

Yazı gazetede çıkalı üç gün olmuştu. Dede İsmail, Rıfat'ın zeytinliğine gitmişti Nâzım'ın çınarına bakmak için. Birincisi kesildikten sonra büyüyen iki çınar da kesilebilirmiş gibi geliyordu ona. Üstelik de gazetede çınarla ilgili yazı çıktıktan sonra bu tehlikenin daha da arttığını düşünüyordu. Çınarın olduğu yere yaklaştığında gördüklerinin karşısında ayakları tutulur gibi olmuştu. Gözlerine inanamıyordu. Böyle bir şey nasıl yapabilirdi; hangi vicdansız yapmıştı bunu? Ana kökten sürüp büyüyen iki çınar da yerde boylu boyunca yatıyordu. Çotuğun yanına yaklaşırken başı dönüyor, kalbi küt küt atıyordu; kesik çınarlara doğru yaklaştığında bir acı daha saplandı yüreğine; kökün üzerinde ateş yakmışlardı. Bir daha sürgün vermemesi için yapmışlardı bunu. Yaş çotuğu yakmak için döktükleri gaz kokusu, çevredeki toprağa bolca sıçrattıklarından olacak halen duruyordu. Ne düşmanlıktı bu, ülkemin en büyük, en çok vatan hasreti çeken şairine bu yapılır mı diye söylenip olduğu yere çömeldi İsmail. O da köyün önemli sosyalistlerindendi. Şu anda hasta olan, hocaları saydıkları İsmail Başaran'ın ve çınarın büyümesi için sık sık gelip dallarını okşayıp yap-raklarıyla konuşan muhtarları Fevzi'nin bu olaya nasıl üzüleceklerini düşündü. Daha sonra da üç gün önce gelen ve kendisinin de çınarı ziyaret ettiğinde yanında bulunduğu Samiye Hanım'ı düşündü...

***

Başaran biraz iyileşir gibi olmuştu. Fevzi'ye haber göndererek kendisini Nâzım'ın mezarına götürmesini istemişti. Fevzi bir araba bulup Başaran'ı Rıfat'ın zeytinliğine götürdü. Çınar kesileli ve kökü yakılalı iki gün olduğu halde iki kardeş yerde boylu boyunca yatıyordu. Başaran'la Fevzi birbirlerinin yüzüne bakamıyorlardı; ikisinin de göz pınarlarında birer damla yaş donup kalmıştı. Aradan yirmi beş dakika geçtiği halde ikisi de hiç konuşmadılar. Sessizliği Başaran bozdu. Kısa bir şiir okudu. Fevzi bir yerlerden anımsıyordu bu şiiri ama bir türlü çıkaramamıştı; sanki daha başkaymış gibi kalmıştı aklında.

"Bu şiiri nereden biliyorum ben İsmail Aga, anımsar gibi oldum ama

çıkaramadım," diye sordu Fevzi.

"Nâzım'ın buna benzer bir şiiri var, oradan hatırlamışsındır."

"Nâzım'ın son şiiri değil miydi o?"

"Evet."

"Tam böyle değildi ama?"

"Değildi Fevzi. Ben ona uyarladım. Bu benimki çınarın son şiiri."

"Bir daha okur musun?" Başaran hüzünlü gözlerini yerde yatan iki çınara dikti ve Nâzım'dan uyarladığı şiirini okudu:

Sürsene dediniz bana
Büyüsene dediniz bana
Gülsene dediniz bana
Ölsene dediniz bana

Sürdüm
Büyüdüm
Güldüm
Öldüm

"Nasıl olmuş çınarın son şiiri Fevzi?"

"İyi olmuş İsmail Aga. Bir de acıklı olmasa."

"Bu ülke adam olmaz Fevzi; en değerli insanlarına bunu yapan ülkeler adam olmaz."

"Aziz Nesin doğru söylüyor bence; 'Nâzım'ı rahat bırakın yattığı yerde, Türkiye'ye getirmeyin,' derken, İsmail Aga."

"Bence de Fevzi. Kemiklerinden de korkarlar Nâzım'ın bu faşistler."

"Çınara bunu yapanlar Nâzım'ın mezarına ne yapmazlar ki?"

"Samiye Hanım'a Nâzım'ın mezarının Moskova'da kalması söylenmeli Fevzi."

"Ben Atilla Coşkun'u görüyorum ara sıra; hukuksal olarak bu işle uğraşan o, Samiye Hanım'ın avukatı aynı zamanda. Nâzım'ın yurttaşlık hakkıyla uğraşsın ama, söyleyelim de mezarının nakli için hem kendisi hem de başkaları uğraşmasın bari."

***

Aziz Nesin'in yüreğini koyduğu 'Aydınlar Dilekçesi' olayı ileride Türkiye tarihini okuyanlar için bir yüz akı belgesi olacaktır. Böyle düşünüyordu İnsan Hakları Derneği Bursa şubesinden çıktığında Fevzi. Otobüs terminaline doğru, Fevzi Çakmak Caddesi'nden yokuş aşağı iniyordu. Hoş bir akşam üstüydü. Ekim ayı gelmişti ama, ısı Temmuz-Ağustos aylarını aratmıyordu. Bursa'da çocuklarının yanında da kalabilirdi ama o, köye dönüp kentin gürültüsünden kurtulmak istemişti. Bursa Emniyet Müdürlüğü'nün önünden geçerken başını kaldırıp baktı binaya. İşkencelerin yapıldığı beşinci ve altınca katlarda yapılan demir parmaklıklara takıldı gözleri. Avukat Ahmet'in ölümünden sonra yapmışlardı o demir parmaklıkları. Ondan sonra da sorguda ölenleri pencereden atamamış, hastanenin morguna kaldırmıştı polisler. Vatan uğruna (!) vatandaşlarını öldüren bu adamların sorgudaki küfür dolu sesleri geldi kulaklarına. İrkilmişti; kendisini toparlayıp kulağındaki sesleri kovmak için yanından geçen insanlara bakmaya başladı. Terminale de yaklaşmıştı. Karşıda kendisine bakmakta olan İsmail Başaran'ı görünce çok şaşırdı. Üç gün önce köyde bıraktığında hasta yatıyordu evinde. Şu anda ise durumu hiç de fena değildi. İkisi de gülerek birbirlerine yaklaştılar.

"Üç gün önce hasta bırakmıştım seni köyde?"

"Turp gibiyim görüyorsun işte!."

"Yer ayırttın mı otobüste?"

"Ben de şimdi geldim. Doktora gitmiştim kesilmeyen öksürüğüm için; bu ilaçları verdi; sigarayı da bırak dedi. Sigarayı bıraktıktan sonra bu ilaçlara ne gerek var, değil mi Fevzi? Önemli olan sigara içenin öksürüğünü kesmek. Sigara içerken kes ki göreyim senin doktorluğunu."

"Düşünüyor musun sigarayı bırakmayı?"

"O beni bırakıncaya kadar düşünmüyorum. Yani mezara kadar."

"Haydi gidip yerimizi ayırtalım otobüste."

"Bak sana ne diyeceğim Fevzi."

"Ne diyeceksin İsmail Aga?"

"Bu akşam köye gitmeyelim, burada kalalım. Ne zamandır seninle rakı içmemiştik, oturup kafayı bir güzel çekelim?" Bunu öylesine masum bir tavırla söylemişti ki, kabul etmemek olanaksızdı. Ancak, onun hastalığının ciddi olduğunu bilen Fevzi bir bahane uydurup buna engel olması gerektiğini düşündü.

"Köyde yaparız o işi yarın akşam İsmail Aga. Üstelik cebimde para da yok meyhaneye gidecek," diyen Fevzi'nin aslında iki kişinin içki giderini karşılayacak kadar parası vardı cebinde. Böyle bir şeyin, Başaran'ın sağlığı açısından çok sakıncalı olduğunu bildiği için öyle söylemek zorunda kalmıştı.

"Sen biraz bekle beni öyleyse."

"Nereye gidiyorsun?"

"Bekle biraz sonra geleceğim,"deyip Fevzi'nin başka bir şey sormasına izin vermeden oradan ayrıldı Başaran. Biraz ilerideki eczaneye girdi. Kasanın yakınında oturan orta yaşlı, gözlüklü, sarışın ve saçlarının ön kısımları dökülmüş olan eczacıya yaklaştı.

"Çok özür dilerim beyefendi, sizden bir ricam olacaktı?"

"Buyurun efendim," dedi adam. Ayağa kalktı Başaran'ın ricasını dinlemek için. Kibar bir adama benziyordu.

"Hasta getirmiştim Bursa'ya. Getirdiğim hasta öldü. Şimdi de cenazesini köye götürmem gerekiyor. Bu ilaçları vermişti doktor, gerek kalmadı, üstelik de benim de cenazeyi götürmem için para gerekli. Bunları sizden almadım ama bana bir iyilik yapıp bu ilaçları versem parasını ödeyebilir misiniz acaba?"

"Hiç önemli değil, başınız sağ olsun," diyen eczacı Başaran'a acıyıp elindeki ilaçları alarak parasını ödedi.

"Size ne kadar teşekkür etsem azdır," deyip oradan çıktı Başaran. Fevzi'nin yanına gittiğinde gözlerinin içi gülüyordu.

"Tamam bu iş Fevzi. Yakındaki meyhanelerden birine oturabiliriz."

"Ne yaptın sen eczanede?"

"İlaçları sattım eczacıya, param yok dedin ya sen?"

"Köyde içeriz demiştik İsmail Aga? İlaçları satmana gerek yoktu. İlle de burada içelim diyorsan, ben çocuklardan da alabilirdim içki parasını. Sen git al ilaçlarını."

"Gerek yok be Fevzi. Ayıp olur şimdi adamdan ilaçları geri almak. Ölen hastam dirildi mi diyeyim eczacıya? Hem, sigarayı bırakacağıma göre ilaçlara da gerek yok."

"Bırakacak mısın ama sigarayı?"

"Denerim."

Birlikte gidip yakında bir meyhaneye oturdular. Fevzi hasta ve yaşı seksene yaklaşmış olan Başaran'a içkinin dokunacağını düşünüp bir ufak şişe rakı getirtti. Epeydir hasta yatan Başaran birinci şişe bittikten sonra bir otuz beşlik daha söyledi. Fevzi onun dayatmalarına fazla dayanamayıp kabul etmek zorunda kalmıştı bu isteğini.

"Belki son içkimiz bu seninle, bırak da kafayı iyice bulalım Fevzi."

"Niye son içkimiz olsun be İsmail Aga? Neden öyle söyleyip üzüyorsun beni?"

"Bunu sen de biliyorsun Fevzi. Benim durumum hiç iyi değil. Vaktimi doldurdum, gidiciyim ben."

"Daha çok içeriz; boş ver, ölümü falan getirme aklına.""Yaşamak için neden de kalmadı. 12 Eylül'ü yapan bu deyyuslar benim yaşama isteğimi kırdılar. Eğer umutlarım kırılmasaydı ben en az doksan yılı devirirdim. Üstelik çınarımızı da kestiler ikinci kez," diyen Başaran garsonun getirdiği şişeyi Fevzi'ye bırakmadan kendisi alıp bardağına, bir duble rakı koydu.

"Daha çok yaşayacağız İsmail Aga."

"Sen daha altmışına bile gelmedin, çok yaşayacaksın tabi. Ama ben çok yakında öleceğim. Neyse, onu bir kenara bırakalım. Sana dün gece gördüğüm rüyamı anlatayım bak. Nâzım'ı gördüm rüyamda Fevzi."

"Bize çok kızıyor muydu, diktiğiniz bir çınarı koruyamadınız, beceriksizler dedi mi sana?"

"Çınardan da söz etti. Anlatacaklarımı dinle bak. Moskova'nın Kızıl Meydan'ında birlikte yürüyoruz Şair Baba'yla. Kar her tarafı kaplamış; bir yandan da yağmayı sürdürüyor. Cezaevinden söz ediyoruz. Söz dönüp dolaşıp onun için diktiğimiz çınara geliyor. Bunun için bizlere çok teşekkür ediyor Şair Baba. Bana "Sen de gel artık bu tarafa," diyor. "Moskova'ya mı?" diye soruyorum. "Yok canım, ölüler diyarına," diye cevap veriyor bana," dedikten sonra sustu Başaran.

"Çok yaşayacaksın demek, o anlaşılıyor bundan," diyerek onu avutmak istedi Fevzi.

"Bu rüyadan o anlaşılmıyor Fevzi. Senin de bildiğin gibi, benim artık buralardan gitme vaktimin geldiği anlaşılıyor."

"Sen gidersen tadı kalmaz buraların be İsmail Aga."

"Göreceğin çok şey var. Üstelik, Nâzım Baba da sana selam söyledi.

'Söyle Fevzi yoldaşa, moralini bozmasın; benim sana, senin ona emeklerimiz boşa gider yoksa' dedi."

"Gerçekten öyle mi dedi be İsmail Aga?"

"Evet. Ondan sonra da birkaç kez senden söz ederek, bu ülkeyi faşist namussuzlara bırakmaman için ölünceye kadar mücadele etmeni söyledi."

Başaran'la Fevzi o akşam Bursa'da kaldılar. Ertesi gün köye döndüklerinde bir günlüğüne sigarayı da bıraktı. Nedenini soranlara da Fevzi'ye Bursa'da bu konuda söz verdiğini söyledi. O gün akşamı zor etti ama, inat edip sigara yakmadı. Birlikte rakı içtikten dört ay sonra, 24 Şubat 1989'da Başaran toprağa verildi. Ancak; Fevzi köyde olmadığı ve oğlu Tuğrul Başaran babasının hiçbir dostuna onun ölümünü haber vermediği için cenazede bulunamamıştı. Babasını sevmeyen ve bunu açık açık söyleyen oğlu Tuğrul, son yıllarında Başaran'ı çok ihmal etmiş ve onun kötü günler geçirmesine neden olmuştu ama hâlâ babasının kendisine bıraktığı mirasla geçiniyor...

***

O günlerde Ankara'dan bir davet mektubu geldi Fevzi'ye. Mektupta şöyle yazıyordu:

"Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü konusunda bugüne değin yürütülen savaşımı daha da geliştirmek amacıyla nelerin yapılması gerektiği, yaklaşık dört ay önce Aziz Nesin ve Sadun Aren'in çağrıları üzerine İstanbul' da yapılan bir toplantıda tartışılmıştı.

Kendilerine ulaşabilen her kesimden demokrasi savunucuları İzmir, Ankara ve İstanbul'da düzenlenen toplantılarda bir "Demokrasi Kurultayı" düzenlemeyi öngörmüştü.

Bizler ekli izlence çerçevesinde 29-30 Nisan 1989 günleri Ankara'da bir Demokrasi Kurultayı düzenlemiş bulunuyoruz."

Kurultayı düzenleyenler Aziz Nesin, Sadun Aren, Cevdet Geray, Halûk Gerger, Fatih Gümüş,Tevfik Çavdar, Özcan Keskeç, Rasih Nuri İleri, Vecihi Timuroğlu,Varlık Özmenek, Güngör Aydın ve Sami Alptekin'di. Belirtilen tarihte yapılan bu kurultaya Fevzi de katılmıştı. Ankara Dedeman Oteli'nde toplanan kurultayın açış konuşmasını Aziz Nesin yaptı.

SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ve Sosyalist Parti Genel Başkanı Ferit İlsever konuşmacılar arasındaydı. İki gün süren kurultayda Fevzi bir çok dostuyla karşılaştı ve özlem giderip anılarını tazeledi. 29 Nisan akşamı verilen yemekte Aydan Bulutgil, Yusuf Işık, Naili Severge, Hasan Öztürk, Fevzi aynı masayı paylaşmışlardı. Yusuf Işık, Fevzi'yle ve ondan daha yaşlı olan, TİP'in 12 Mart'taki Ankara il başkanı Naili Severge'yle ilk kez tanışıyordu. Bu iki yaşlı komünisti kendisiyle tanıştıran arkadaşına çok teşekkür eden Yusuf Işık, özellikle bir süre sohbet ettiği Fevzi Kavuk'a hayran kalmıştı. Kendisiyle Fevzi'yi tanıştıran Hasan Öztürk'e dönüp: "Ben hiç böylesine halkın kendisi olan komünist görmemiştim, ne güzel adam bu." demişti. Yusuf'un babası Hasan Esat Işık da Fevzi'yi tanır ve severdi. İktidarlarca tehlikeli köy olarak bilinen Müşküle'nin hükümetlerle bir işi olduğunda Fevzi, ilkin gerçek bir demokrat olan ve Müşküle'yle her zaman yakından ilgilenen Hasan Esat Işık'ın kapısını çalardı. Fevzi o akşam bir çok eski dostunun masasına gitti; bir çoğu da onu görüp masasına geldiler. Kurultay bitip de Bursa'ya dönerken başta Aziz Nesin olmak üzere ülkesinin bu namuslu aydınlarını bir kez daha yürekten kutluyordu. Bu duruma gelinceye dek, ülkesindeki namuslu aydınlardan çok şey aldığını, onlara borçlu olduğunu düşünüyordu...

Ankara'da geçirdiği üç güzel gün içerisinde hep bir burukluk duymuştu. Partisinin Genel Sekreteri Haydar Kutlu'nun ve yine eski partisinin genel sekreteri Dr. Nihat Sargın'ın Demokrasi Kurultayı'nda olmaması onu çok üzmüştü. Sargın'la aynı kurullarda birlikte olmuşlardı TİP'te. Haydar Kutlu'nun da Nabi Yağcı olduğunu söylemişlerdi. 1968 yılında Ankara Selim Sırrı Tarcan spor salonunda yapılan üçüncü büyük kongrede, kısa fakat çarpıcı bir konuşma yapmış olan İstanbul'un genç delegesi Nabi Yağcı'yı anımsıyordu Fevzi. Bir buçuk yıldır Demokrasi Kurultayı'nın yapıldığı Ankara'nın kapalı cezaevinde yatıyordu ikisi de.

***

Bursa'ya geldiğinde Gürol köye gitmemesini istemişti babasından. İşlerini çok geliştirmişti oğlu. Her ne kadar kendisinin ticaretten anla-

madığını, köye dönmek istediğini söylediyse de Fevzi, Bursa'ya yerleşmiş olan üç çocuğu da onun orada sürekli kalmasını istemişlerdi. Çocuklarının dayatmasıyla daha çok kalmaya başladı Bursa'da. Sık sık eski arkadaşlarıyla buluşuyordu. Yine bir akşam Sait Reis'in balık lokantasına gittiler. Avukat Münir, muhasebeci Adnan ve Fevzi, üç kişiydiler. O akşam Sait Reis'in lokantası çok tenhaydı. Fevzi buna sevindi, Sait Reis'le bol bol sohbet edebilirlerdi bu durumda. Lokantanın boş olmasına sevindiğini söyleyemezdi doğal olarak Sait Reis'e. Adama "Oh oh ne güzel, bu akşam lokantan boş, para kazanamayacaksın," denir miydi? Reis meyhanesine onların geldiğini görünce çok sevindi.

"Hoş geldiniz. Ben de birkaç kafa dengi arkadaş gelse de sohbet etsek diyordum. Ara sıra lokantaya az insan geldiğinde çok seviniyorum da, öyle akşamlar yakın arkadaşların gelmemesine çok üzülüyorum," dedi Sait Reis.

"İnsan lokantaya az müşteri geldi diye sevinir mi be Reis? Kafan hiç çalışmıyor bu ticaret işlerine senin," dedi ona avukat Münir.

"Sen olsan sevinmezsin, ama ben sevinirim yalak ağızlı; her şey para değil, ben sizi paradan çok seviniyorum anlayamadın mı daha?" diye şakadan azarlayarak yanıtladı onu Reis. Aslında paraya hiçbir zaman değer vermemiş olan Reis'in bu yanıtı vereceğini biliyordu Münir; onu kızdırmak hoşuna gittiği için öyle konuşuyordu.

"Reis'i tanımıyormuş gibi konuşuyorsun be Münir," dedi Fevzi.

"Tanır tanımasına da, domuzluğuna yapıyor işte," diyen Reis hiç sormadan masalarını donatmaya başlamıştı. Sevdiklerine masa donatmayı çok seven Reis, kendisine sipariş verilmesine kızardı. Dostları için kurduğu masaya "Muhtar Sofrası" derdi. Reis'in Muhtar Sofrası kurarken kendisine karışılmasına kızdığını bilen Adnan; "Lakerda var mı be Reis?" diye sordu. Zaten lakerda getirecek olan Reis kızarak Adnan'ın gözünün içine baktı:

"Konuşmasan çatlar mısın Sarı Pipi," dedi ona. Reis'in dışındakiler kahkahayı patlatmışlardı.

Reis de onlarla birlikte içiyordu. Lokantadaki tek müşteri de kalkmıştı. Reis'in özenle ızgara yaptığı, yanında bol roka olan lüfer balığını yiyorlardı.

"Sana bir lüfer ızgara hikayesi anlatayım mı Fevzi?" diye sordu Reis.

"Anlat Reis, senin hikayelerini severim ben," diyerek yanıtladı onu Fevzi.

"12 Eylül'de sorgudan nezarethaneye indiğimizde canım öyle balık istemişti ki, burnumda tütüyordu lüfer ızgara. Orada bizi bekleyen polislerden birine dedim ki: "Benim bir lokantam var, gidin oradan kendinize de bana da balık söyleyin." Onlar da hazır bedava balığı duyunca gidip söylediler. Bizim çocuklar lüfer ızgara göndermişler ben çok seviyorum diye. Biraz da fazla yapmışlar oradaki arkadaşların yemesi için. O gün çok özlediğim lüfer ızgaraları güzelce bir yedik arkadaşlar ve oradaki nöbetçi polislerle. Ondan sonra her gün burnuma lüfer kokuları gelmeye başladı. Ben kokusundan anlarım balığın cinsini. Kokan hep lüferdi ve ızgarasıydı. Nereden geldiğini de pek anlayamıyordum ama, burnuma gelen koku gerçekti, iyi biliyordum. Kim bu emniyetteki paralı herifler, her gün lüfer ızgara yiyorlar diye de düşünüyordum. Bir gün bekçi et getirdi, benim hanım yapıp göndermiş dışarıdan. Bekçiye, "adam her gün lüfer ızgara yemekten bıkmıştır diye bugün de et getirdiğimi söylersin Reis'e," demiş benim hanım. Ben orada sadece bir gün lüfer ızgara yemiştim. Hanımla görüşme olanağım olmadığından soramadım ama tahmin eder gibi oldum neler olduğunu. Ancak çıkınca gerçeği öğrenebildim. Polisler her gün benim lokantaya gidip Reis lüfer ızgara istiyor diye pişirttikleri balıkları nezarethaneye getirip, bana göstermeden, odalarında kendileri yiyorlarmış. Burnuma gelen de hayal değil benim lüferlerin kokusuymuş."

***

Kutlu ve Sargın yurda dönüp hapse atılalı iki yılı geçmiş olmasına karşın halen tutukluydular. Mahkemelerine yurt dışından ve yurtiçinden birçok kişi gelip dayanışmalarını gösteriyorlardı. Bir kamuoyu yaratılmasına karşın tutuklanmalarına neden olan TCK' nun 141 ve 142. maddelerini kaldırmak için bir hareket görülmediği gibi, tutuksuz yargılanmaları da kabul edilmiyordu. Yirmialtıncı kez mahkemeye çıkışlarıydı Kutlu ve Sargın'ın. Sekiz aralıktaki basın toplantısını gazetelerde okuduğunda çok heyecanlanmıştı Fevzi. TBKP illegal çalışmaya son verdiğini açıklıyordu. İstanbul Çağdaş Gazeteciler Derneği'nde bir basın toplantısı düzenleyen elliyi aşkın partilinin imzaladığı bildiriyi Umur Coşkun okumuştu. İmza-

cılar arasında İdris Erdinç, Rasih Nuri İleri ve Şahabettin Bakırsan gibi eski tüfek komünistler de vardı. İstanbul'daki bu legale çıkışı diğer bölgeler izledi. Kocaeli ve Sakarya'dan sonra Bursalı Komünistler Kent Restoran'da "Tanışma Kokteyli" düzenlediler. Fevzi, Sait Reis'i de alıp birlikte gitti bu toplantıya. Otuz üç kişinin katıldığı toplantıda Osman Özdemir tarafından basın açıklaması yapıldı. Bursa birinci şubede Fevzi ve arkadaşlarını, daha sonra da yüzlerce kişiyi çeşitli işkencelerle sorguya çeken polislerinin gözlerinin içerisine bakarak yapmışlardı bu toplantıyı. Üstelik de 12 Eylül'de ağır işkencelerden geçenler de vardı bu toplantıyı yapanların içlerinde. Legale çıkış eylemi bunlarla da kalmayıp art arda sürüyordu. Zonguldak'ı Eskişehir, İzmir' i Ankara İzledi. ..

Otuzikinci duruşmadan sonra kamuoyuna bir açıklama yapan Kutlu ve Sargın şöyle diyorlardı:

Başladığımız ölüm orucu,141-142-163. maddelere ilişkin düzenlemelerle komünist partisi üzerindeki yasak kalkıncaya veya kalkacağının açık işaretleri ortaya çıkıncaya kadar, ve/veya daha uygun koşullarda mücadele olanaklarına sahip olacağımız tahliyemize kadar kesintisiz sürecektir...

Bu ölüm orucuyla Türkiye'nin gündemine Kutlu ve Sargın'la birlikte TBKP ve ceza kanununun 141-142 ve 163 maddeleri de girmişti. Yirmi gün devam eden ölüm orucu süresince Bursalı arkadaşlarıyla birlikte Fevzi, bu eyleme yüreğini koyarak katılıyordu. Bursa'da Kutlu ve Sargın'ın ölüm oruçlarının dördüncü gününde on iki kişinin başlattığı grev hiç ara verilmeden sürüyordu. Yine Sait Reis'i yanına alan Fevzi, Adımlar Dergi'sinin bürosunda bir zamanlar delinen midesiyle açlık grevine katıldı. Fevzi ve arkadaşları Adımlar Bürosu'nda yapılan bu eylemin halka tam anlamıyla yansıtılamadığını düşündüler. Bu grevlere TBKP'lilerle birlikte katılan SHP İl Başkanı Kemal Ekinci'yi de yanlarına alarak iki yüz kişinin katılacağı, Bursa'nın en büyük alanı olan Heykel önünde açlık grevi yapmaya karar verdiler. Kutlu ve Sargın'ın, başladıktan yirmi gün sonra ölüm orucuna son vermeleriyle bu girişimleri sonuçsuz kalmıştı.

***

Kutlu ve Sargın'ın tahliyelerinden sonra TBKP' yi yasal olarak kurma çalışmaları hızlandığında Bursa örgütünün kurulması için görev alan Fevzi bu arada TİP kesiminden gelen yeni arkadaşlarıyla tanışıp dostluklar kurdu. Bunların içerisinde yürekli ve bilinçli bir işçi olan Osman Özdemir'i TBKP'ye il başkanı yaptılar. Kuruluş çalışmalarında Bursa'ya gelen Haydar Kutlu gündüz yapılan görüşme ve konuşmalardan sonra akşam Çağdaş Gazeteciler lokalinde verilen yemekte, Fevzi'nin yanında oturmak istediğini söyledi. Genel sekreterin bu isteği Fevzi'yi çok mutlu etmiş, onurlandırmıştı.

1991 Yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla diğer komünistler gibi Fevzi de büyük bir düş kırıklığına uğramıştı. Güvendiği dağlara kar yağmıştı sanki. Bu arada da Anayasa Mahkemesi TBKP'nin adında komünizm sözcüğü geçtiği için kapatmıştı. Legal olarak kurulan TBKP'nin çalışmalarına katılmış olan Fevzi, ondan sonra kurulan, dostu ve doktoru Ünal Eşiyok'un il başkanlığı yaptığı Sosyalist Birlik Partisi'nde ve ÖDP' de çalışarak politik yaşamını sürdürdü.

Özel yaşamında dalgalanmalar sürüyordu Fevzi'nin. Küçük oğlu Senayi'yi 1990 yılında evlendirdi. Gürol'un bir kızı, Gülcan'ın bir oğlu daha olmuştu. Senayi'nin ilk çocuğu olan Alican'ı da sevdi. Torunlar çoğalıyordu. Büyük bir firma kuran Gürol'un işleri bozulmuş, Bursa'dan köye dönmüştü. Ondan önce de küçük kardeşi Hasan'ın işleri bozulmuş, bir parça zeytinliğini satmıştı Fevzi. Gürol'a mal veren firmalara ipotek ettiği zeytinlikleri de haciz sonrası gitmişti elinden. Babadan kalma zeytinlikler gözlerinin önünde orman ya da viran olup gidiyordu. Bu arada muhtarlıkta geçen hizmetiyle Bağ-Kur'dan emekli oldu. Geçimini onunla sağlamaya başlamıştı. Arada bir Bursa'ya çocuklarını görmeye geliyor, onun dışında sürekli köyde oturuyordu.

1995 yılının 11 Haziran'ında Fevzi'nin eski arkadaşlarından, Nâzım'ın çınarının dikildiği zeytinliğin sahibi Rıfat Talan öldü. Ölümü biraz tuhaf olmuştu Rıfat'ın. Tuhaflığı şuradaydı: Çınar'ın dikildiği bahçede ölmüştü Rıfat; üstelik de büyüyen iki sürgünü kesildikten sonra yakılan çotuğun hemen yanında bulunmuştu ölüsü. Rıfat'ın cenazesini köye getirip kaldırdıktan sonra kahvenin önünde oturmuş, dalgın dalgın eskileri düşü-

nüyordu Fevzi. Rıfat'ın bildiri taşırkenki özverilerini, Bursa kongresinde sinema salonunu faşistler bastığındaki cesaretini, çınarın bahçesine dikilmesi için gösterdiği çabayı... O bunları düşünürken yanındaki boş sandalyeye birisinin gelip yavaşça oturduğunun farkına varamamıştı.

"Nasılsın Fevzi amca?" diye bir ses duyup döndüğünde evlatlık Ali'yi gördü.

"Sen miydin Ali?"

"Bendim ya Fevzi amca." Mezarlıktan ayrılırken başın sağ olsun demişti Ali'ye. Yanına oturduğunda boynu bükük ve çok üzgün görünce onu, bir kez daha baş sağlığı diledi Fevzi:

"Yeniden başın sağ olsun Ali, sen çok yaşa oğlum." dedi.

"Sağ ol Fevzi amca."

"İşlerin çoğaldı. Yalnız kaldın, tek başına bakacaksın bundan sonra mallara Ali."

"Bakarım be Fevzi amca, o kolay. Ben sana bir şey söylemek istiyorum, onun için geldim yanına."

"Nedir bana söyleyeceğin Ali?"

"O çınarı ilk ben kesmiştim ya, hani şu Nâzım'ın çınarını diyorum?"

"Evet Ali, anladım?"

"Onu nasıl kestiğimi biliyor musun?"

"Bilmiyorum Ali."

"Babam söylediği için kesmiştim."

"Bunu doğru mu söylüyorsun Ali?"

"Yemin ederim istersen Fevzi amca."

"Demek öyle, baban söyledi sen kestin?"

"Öyle Fevzi amca. Ben onun ne için dikildiğini falan bilmiyordum. Babam diktiğimiz sebzelerin güneşini engelliyor diye kestirdi. Bilseydim kesmezdim inan ki."

"Sonrakiler de engelliyordu sebzelerin güneşini değil mi Ali?"

"Öyle ama, ben öğrenmiştim artık onların ne için büyütüldüğünü. Onun için de hep su verdim çabuk büyümeleri için."

"Sonradan büyüyen iki çınarı kimin kestiğini biliyor musun peki Ali?"

"Bilmiyorum Fevzi amca. Yemin ederim bilmiyorum" diyen Ali'ye inanmıştı Fevzi. Öylesine masum konuşuyordu ki; kestiği birinci çınarın

tüm yükü üzerinde, onu eziyordu sanki.

***

1999 Yılında yapılan seçimlerde Sait Reis'e yardımcı olmak için Bursa'ya gitti. Her zamanki gibi yine Sait Reis'in balıkçı meyhanesine uğramışlardı. Kendisinden üç yaş büyük ve yetmiş yaşını aşmış olan Reis, kanser hastalığına karşın hem lokantacılığı sürdürüyor ve hem de politikada aktif görev alıyordu. Kararı karardı, adını komüniste çıkarana, polisi komünist olduğuna inandırıncaya dek uğraşacaktı. Bu yüzden arkadaşlarının Bursa milletvekili adaylığı önerisini kabul etmişti. Bursa'dan ÖDP'nin milletvekili adayıydı. Reis, ölmeden önce komünist olduğunu herkese duyurmak istiyordu. Çalışmalarında kendisine yardımcı olması için Fevzi'yi o çağırmıştı.

"Benim danışmanım olacaksın bu seçimde Fevzi, sen bu konularda deneyimlisin," dedi.

"Elimizden geleni yaparız be Reis. Milletvekili seçilirsen beni evlatlık alırsın belki? Ne ana kaldı ne baba, köydeki mallar da ipotekli."

"Alırım merak etme. Sana bu danışmanlık işi için ücret de ödemek isterim ama kusura bakma, nakit sıkıntısı çekiyorum. Ücretini nakit yerine likit olarak ödeyeceğim. Başla bakalım ücretini tahsil etmeye," deyip bir şişe 70 lik Yeni Rakı'yı masaya koyup kendisi de Fevzi'nin karşısına oturmuştu. Seçimler nedeniyle balıkçılık yapan oğlu Süleyman'ı lokantada kendisine yardım etmesi için çağırdığından bu akşam rahat rahat içebilirdi.

"Belediye Başkanlığı'ndaki gibi yanlış şeyler yapmayalım Reis, ben bir şeyler duydum Avukat Münir'den," diyen Fevzi, yetmişli yıllarda yapılan yerel seçimlerde Gemlik Belediye Başkanlığı'na CHP'den adaylığına koyan Reis'e o seçimleri anımsatıyordu.

"Kılavuzu karga olanın burnu boktan kurtulmaz diye bir laf vardır ya, öyle oldu o işte. Bu sefer kılavuzu değiştirip seni istedim yanıma," dedi Reis.

"O seçimlerde kılavuzun kimdi?" Aslında onun kim olduğunu çok iyi biliyordu Fevzi; Reis'i konuşturmak için soruyordu bu soruyu.

"Bizim Hasan Öztürk danışmanımdı sözde. TKP beni destekliyormuş o zamanlar. Bundan haberim yok benim. Hasan bana yardımcı olması için göndermişler. Sağ olsun, konuşmalarımda falan yardımcı oluyordu ama,

bir türlü derdimize çare bulamıyordu."

"Derdiniz neydi, onun çare bulamadığı?"

"Seçim konuşmalarında kahveler, meydanlar dolardı ben konuşmaya başlamadan; konuşurken de beni dinleyen herkes söylene söylene kaçıp giderlerdi. Aslında çok da iyi şeyler söylerdim Gemlik için."

"Niye kaçtıklarını anlayamıyor muydunuz?"

"Anladık ama, iş işten geçtikten sonra."

"Niye kaçıyorlarmış seni dinleyenler?"

"Benim sağ elimin işaret parmağı kopuk ya?" deyip parmağını gösterdi Reis Fevzi'ye. Kayığının motorunu tamir ederken kopartmıştı sağ elinin işaret parmağını.

"Evet, biliyorum."

"Ben konuşurken, kopuk olduğunu unutup, parmağımı sallıyordum. Parmak olmadığı için, her söylediğimden sonra; sanki, yumruğumu sallayıp, 'nah yaparım bu söylediklerimi' dermişim gibi oluyormuş. Dinleyenler de 'bu adam şimdiden bize bunu yapıyor, seçilirse ağzımıza eder,' diye daha fazla dinlemeyip kaçıyorlarmış doğal olarak."

"Sen yumruğunu o biçimde sallarken Hasan görmüyor muydu bu durumu?"

"Görmez. Gözü açık havalarında geçinir ama, aslında aptaldır. Hiç babasına çekmemiş, rahmetli babası zeki adamdı."

"Seçimi kaybedince tepkin ne oldu Reis? Bozulmuşsun sanırım seçilemediğin için?"

"Biraz bozuldum aslına bakarsan."

"Ne yaptın sonuçları öğrenince?"

"İnsanların beni dinlerken kaçmalarından anlamıştım zaten seçimi kaybedeceğimi. Bunun için de hazırlığımı çoktan yapmıştım. Eskiden taksi olarak çalışan büyük Şevroleler vardı bilirsin? Onlardan bir tane kiraladım bir gün önce, bir kol da çalgı tuttum. Hasan'la ikimiz öne oturduk, arka koltuğa da bir kol çalgıyı yerleştirdik. Bol rakı ve meze alıp Gemlik'ten Armutlu'ya doğru yola çıktık. İkinci kadehte ben çarpıldım. Seçim yenilgisinden olacak, aslında iyi içiciyimdir.. Karacaali köyüne girerken mezarlık vardır. Oraya geldiğimizde, baştan beri kulağıma doğru üfleyip iki defa da bahşiş alan klarnetçi ve diğer çalgıcılar aniden kestiler çalmayı.

"Ne oldu, niye sustunuz?" diye sordum.

"A be, mezarlığa gelmişizdir Reisim," dedi klarnetçi.

"Olsun, ne olacak mezarlığa geldiysek," dedim.

"Günahtır be Reisim,'" deyince klarnetçi, ben çalgıların durmasını istemediğimden ilk aklıma gelen şeyi söyledim klarnetçiye."

"Ne dedin?"

"Elham'ı çalın Elham'ı..."

***

1996 yılında ağabeyi Ali Kavuk öldükten dört yıl sonra da, 2000 yılında Fevzi'den on yaş küçük olan kardeşi Nurettin öldü. Ondan sonra da en küçük kardeşi Hasan öldü. Bu arada Bursa'ya gittiğinde uğrayıp tatlı sohbetlerini dinleyip neşelendiği Sait Reis de milletvekili adayı olarak katıldığı seçimlerden dört ay sonra kanserden ölmüştü. Zeytinlikleri de başkasına hacizli olduğu için tarımla uğraşacak bir durumu da yoktu. Bulabildiği kitapları okuyor, öyle vakit geçiriyordu Fevzi. Bursa'ya çocuklarını görüp torunlarını sevmek için gittiğinde kızı Gülcan ve damadı Kemal ona bir öneride bulundular. Bu öneride bulunurken çok iyi biliyorlardı ki Fevzi'nin hareketsizlikten köyde canı sıkılıyordu.

"Annemle birlikte İstanbul'da oturur musunuz baba?" diye sordu Gülcan.

"Ne İstanbul'u kızım bu?" diye soruyla karşılık verdi Fevzi ona.

"Emrah Yıldız Teknik Üniversitesi'ni kazandı, ona ev tutmak istiyoruz okuluna yakın bir yerde; kendisine bakamaz yalnız olursa. Yurtta da kalsın istemiyoruz." Birlikte geldikleri eşi Nurten'e baktı. O daha önce haberliydi bu önerinin yapılacağından; Gülcan ona daha önce söylemişti babasıyla konuşacağını. Nurten "sen bilirsin" der gibi baktı kocasının yüzüne.

"Pahalıya gelmez mi kızım bu size? Bildiğin gibi benim Bağ-Kur'dan aldığım para çok az, başka gelirim de kalmadı?"

"Biz hesabını yaptık baba. Emrah'ın okuması için bu giderleri yapabiliriz," dedi Kemal. Baştan, işleri iyi olduğu zamanlarda Gürol' un yanında çalışan damadı, plastik doğrama işini öğrenmiş, kendi firmasını kurup epeyce de geliştirmişti.

"Gidelim öyleyse İstanbul'a, benim de canım sıkılmaya başladı köy-

de," sözüyle ondan sonraki üç yıla yakın zamanını İstanbul'da geçidi Fevzi.

Beşiktaş'ta Ihlamur Caddesi'nde bir daire tutmuşlardı onlar için. Bursa'da otururken oranın gürültüsünden köye kaçan Fevzi öyle bir yere gelmişti ki, yetmişine merdiven dayayan bir insan için biraz zor çekilirdi bu kent. Ama bu durumdan yakınmıyordu o. Yeni, hareketli bir yaşam başlamıştı Fevzi için. İstanbul'da olduklarını bildiği eski arkadaşlarını aradı. İlkin Saygı Yağmurdereli'nin Küçükparmakkapı'daki Akşam Sefası adını verdiği meyhanesini buldu. Daha sonra Nevzat Şenol'un Arnavutköy'deki İskele Bar'ına gitti. İstiklal Caddesi'nde Mustafa Atalay'ın bürosuna sık sık uğramaya başladı. Meserret'e gidip Nabi Yağcı'yla görüştü birkaç kez. Bunların yanında bulduğu, kendisi için en önemli yer Nâzım Hikmet Vakfı'ydı. Kıymet Coşkun'un yakın ilgisi sonucu İstanbul'da en çok uğradığı yerlerden biri vakıf oldu. Bir gün gittiği yerlerden birinde rastladığı eski dostu Attila Aşut onu kısa adı TÜSTAV olan Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı'na götürüp kaydını yaptırdı. Üyesi olduğu bu vakıf da gittiği yerlerdendi artık Fevzi'nin. Ataol Behramoğlu, Namık Kemal Behramoğlu, Vahit Tulis yeni yerleştiği bu kentte buluştuğu kişilerdi. Canı sıkılmıyordu İstanbul'da, bu arada bol bol da kitap okuyordu. Aradığı kitabı bulamamak gibi bir sorunu da yoktu artık.

***

Fevzi, yetmiş yaşındayken, yani 2001 yılında Türkiye İşçi Partisi'nin kırkıncı kuruluş yılı kutlamaları yapılıyordu. Türkiye'nin bir çok yerinde bu konuda etkinlik düzenlenmişti. İstanbul'da düzenlenen etkinliklerin içerisinde bir de panel vardı. Eski yürütme kurulu üyelerinden Fevzi'yi panelist olarak çağırmışlardı etkinlikleri düzenleyenler. Bu tür panellerde konuşmaya alışık olmayan Fevzi, baştan heyecanlanmıştı ama, kendisinden istenen TİP'in köylüye bakışı konusunda yaptığı konuşma büyük alkış almıştı. Bu kasketli adam söyledikleriyle sık sık şaşırtırdı kendisini tanımayanları.

Yine bir akşam İskele Bar'da oturuyorlardı. Nevzat Şenol, Hasan Öz-

türk ve Fevzi. Üç eski dost bir yandan boğaza karşı rakılarını yudumlarken diğer yandan eskilerden anlatıp anıları tazeliyorlardı. Akşamın bir vaktinde masalarına Melih Aşık geldi. Melih Aşık, Nevzat Şenol'un yakın dostlarındandı. Onun gelmesiyle yeni konular açıldı. Daha çok güncel politikadan konuşmaya başlamışlardı. Konuşan daha çok Melih Aşık'tı. Nevzat Şenol sık sık, Hasan Öztürk ara sıra söze karışıyordu. Bir süre konuşmalara hiç katılmayan Fevzi:

"Bu konuda ben de bir şeyler söylemek istiyorum," deyince Melih göz ucuyla bu kara kuru yaşı yetmişi geçmiş adama baktı. Konuştukları konuda ne diyeceğini merak etmişti. Dile getirdikleri konu üzerinde felsefi tahliller yapmaya başlamışlardı. Sözünü ettikleri ülkedeki dinci akımlardı. Fevzi, özellikle Melih Aşık'a dönerek: "Bu adamların en büyük eksiği Diyalektik Materyalizmi bilmemeleri," diye söze başladı. Melih hafifçe oturuşunu düzeltip ona doğru dönmek gereğini duymuştu. Fevzi'yi iyi tanıyan Nevzat'la Hasan, onun konuşmasını dikkatle dinleyen Melih Aşık'a bakıyorlardı. Konuşması boyunca felsefi olarak yaptığı çözümlemeleri şaşkınlıkla dinlemişti Melih. Onun otuz beş yıl önce George Politzer'i, Bottigelli'nin Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu'nu ve daha birçok kitabı öğrenmek için kaç kez okuduğunu ve bu öğrendiklerini sindirmek için nasıl kafa patlattığını bilmiyordu doğal olarak.

***

Fevzi mezarlığa hakim bir noktada oturmuş, mezarlıktaki kalabalığı izliyordu. Mezarlığa inen yol çok yokuş olduğu için çevresindekiler onun aşağıya inmeyip orada oturmasını istemişlerdi. Sessizlikte yalnızca köyün hocasının okuduğu kuran duyuluyordu. Oturduğu yerden taze toprak yığını görülüyordu. Çok genç ölmüştü son muhtar. Kırk beş yaşındaydı Emin Tektaş. Fevzi iki yıllık muhtardı o doğduğunda. Kendisine saygıda hiç kusur etmemiş olan bu genç adamın ölümüne, her şeye karşın çok üzülmüştü. Müşküle'de muhtarlık yapmanın zorluğunu anlayamamıştı Emin Tektaş. Türkiye'de tüm baskılara korkmadan kafa tutmuş köylerin en başındaydı Müşküle. Başöğretmeni Nâzım'dı bu köyün. Yanlışı bağışlayabilirdi belki ama, muhtarlar köylüye pek kulak asmayarak bazı yanlışlar yapmıştı. Tüm baskılara karşın düzene kafa tutan bu köyün, kendisi bir

yanlış yaparsa ona da kafa tutabileceğini hesaplayamamıştı. Dikkat etmesi gerekirdi; Müşküle'de muhtarlık yapmak her babayiğidin harcı değildi.

Bu işin ölümle sonuçlanacağını biliyordu Fevzi; onun için de özürlüler aza seçildiğinde köye gelen gazetecilere bu işi soğutmalarını, yangına körükle gitmemelerini söylemiş ve kendisiyle röportaj yapmak için gelenlere: "Konuğum olarak geldiyseniz başımın üstünde yeriniz var, benden bu dönemde röportaj beklemeyin," demişti. Taze toprak yığınına bakıp buraya nasıl gelindiğini bir kez daha düşündü.

2003 yılında torunları Emrah'ın İstanbul'daki yaşamını yalnız sürdürebileceğini düşünen ve bundan sonraki günlerini köyde daha sakin ve temiz havada geçirmek isteyen Fevzi ve eşi Nurten köye dönmeye karar vermişlerdi. Döndüklerinde köyün toplumsal yaşamında bir çok değişiklerle karşılaştılar. AKP 2002'de yapılan son seçimlerde köyden 428 oy almıştı. Baştan sosyalistlere daha sonra da çoğunlukla sosyal demokratlara oy veren Müşküle'de, bu durum hayra yorulacak bir şey değildi. Fevzi bunun nedenini araştırdığında, köyde yoksullara AKP tarafından yardım yapıldığını, daha sonra da bol bol, hakkı olana da olmayana da kömür ve yeşil kart verildiğini öğrendi. 12 Eylül de bu arada meyvelerini veriyordu. Okullardaki zorunlu din eğitimi, yaygınlaşan Kuran kursları Müşküle camisini hemen hemen dindar bir köy mabedi haline getirmek üzereydi.

Eskiden müsamerelerin yapıldığı yerde şimdi Kutlu Doğum Haftası kutlanıyordu. Köyden dışarıya eğitim yapmaya giden gençlerin bir kısmı, namazında niyazında kişiler olarak, bazıları da ayağında şalvar başında takkeyle dönüyorlardı. Seçimde Müşküle'de kazandıkları başarının sonunda AKP tarafından köye parke taşı ve daha önce verilmeyen sulama boruları verilmiş, üç katlı ilköğretim okulu yaptırılmıştı. Okul tamamlandığında Fevzi İstanbul'dan yeni dönmüştü. Açılış için tören yapılacaktı köyde. Muhtar, İznik'ten tüm partilerin temsilcilerini, il genel meclisi üyelerini çağırmıştı açılışa. Fevzi'nin de bulunmasını özellikle istedi muhtar Emin Tektaş. Yapılan törende, geçmiş hizmetlerinden dolayı övücü sözlerle kürsüye çağırılan Fevzi'ye bir onur plaketi verdiler. Fevzi burada yaptığı konuşmada köyün durumundan söz ederken şöyle dedi:

"Gençlerin ceplerinde eskiden olduğu gibi silah değil de onun yerine

telefon taşımalarını olumlu buluyorum. Telefonlar her ne kadar bir gidere neden olsa da merminin de bir fiyatı vardı."

Gençlere ayrıca şöyle seslendi:

"Dışarıdan köye dönerken cebinizde boyalı gazeteler değil, bir kitap, kitap da olmasa, en azından ciddi bir gazete olsun. Biz bu köyde 1960'larda, şimdi olmayan bir kitaplık kurmuştuk. O kitaplığa bir çok aydın tarafından kitap bağışlanmıştı. Hatta, gazeteci İnci Özgüden arabasıyla İstanbul'dan köye kadar kitap getirip bağışlamıştı. Yapılan her askeri darbenin kitap toplaması sizleri korkutmuş olabilir. Siz korkup kitap okumayasınız diye yapılıyor bu darbeler. Okuyacaksınız, korkmayacaksınız. Müşküle Müşküle olmaktan, bu ülke ülke olmaktan çıkmadan, bizim kurduğumuz ve bugün adından başka bir şeyi kalmayan gençlik kulübünü yeniden var edeceksiniz."

Müşküle'de halen muhtarlık yapan kişi sosyal demokrat bir aileden gelmesine karşın köylülerin ondan memnun olmadıklarını öğrendi İstanbul'dan yeni dönen Fevzi. Köye sosyalist düşünceyi yerleştiren arkadaşları birer birer ölmüşlerdi. TİP'in 1964'te İzmir'de yapılan I. Kongre'sine birlikte gittikleri arkadaşlarının çoğu ölmüş, kendisinin dışında yalnızca İsmail Başaran'ın yeğeni Mehmet Başaran sonradan yerleştiği Gemlik'te yaşıyordu. Sosyalist sistemin çöküşü, ülkede sosyalist savaşımın ivme yitirmesi Müşküle'yi de etkilemişti. Buna karşın Fevzi'nin köye döndüğüne sevinen çok kişi olmuştu. Ondan, yakında yapılacak yerel seçimlerde muhtarlığa adaylığını koymasını istiyordu köylülerinden bir çoğu. 2003 yılında yaşı yetmiş ikiye gelen ve sağlı da pek yerinde olmayan Fevzi köylülerinin bu isteğini kabul etmedi. Üstüne çok geldikleri için de seçim gününe dek Bursa'ya gidip çocuklarının yanında iki ay kalmaya karar verdi. Kendisinin ne denli yumuşak yüzlü biri olduğunu bildiği için bu zorlamalar karşısında yüzü tutmadığı için "evet" diyebilir, sonra da yaşamının bu sonbaharında bir sürü sıkıntı çekebilirdi; üstelik çocukları da onun böyle bir şeye kalkışmasını istemiyorlardı.

Seçim akşamı Müşküle'ye geri döndü Fevzi. Halen muhtarlığı sürdüren kişinin karşısına başka birinin adaylığını koyduğunu öğrendi. Adaylığını koyan kişi Fevzi'nin amcasının torunu olmasına karşın Doğru Yol Partiliydi. Diğer köylüleri gibi Fevzi de, "hiç olmazsa sosyal demokrattır" diye eski muhtara verdi oyunu. Karşısında zayıf bir rakiple seçime giren es-

ki muhtar Emin Tektaş, köylüler kendisinden çok memnun olmasalar da, ikinci kez kazanmıştı Muhtarlığı. Müşküle'lilerin sağcı partiden bir adaya oy vermeye elleri gitmemişti.

Köyde yaşamını sürdüren Fevzi, özellikle gençlikteki yozlaşmaya bakıp üzülüyordu. Gençliği çekip çevirecek kimse yoktu köyde. Kimsecikler doğru dürüst kitap okumuyordu. Yaşı yetmişi geçtiğinden kendisi de çok işlevsel olamıyordu. 12 Eylül ve Turgut Özal yüzünden öyle bir gençlik yetişmişti ki, onlara bakıp bakıp üzülmekten başka elinden bir şey gelmiyordu. Solun bir türlü toparlanamaması; son yıllarda partilerin sağıyla soluyla milliyetçilik yarışına girmeleri Müşküle'yi de etkiliyordu. Bu arada bir süredir, köylülerin vazgeçtiği silah taşıma sevdası yeniden başlamıştı. Köydeki ilerici, demokrat ve düzene karşı var olan mayanın yavaş yavaş çürüdüğünü görüp, ilerlemiş yaşı ve çok iyi olmayan sağlığından dolayı bir şey yapamamanın acısıyla yaşıyordu. Silahın iyi bir şey olmadığını her fırsatta gençlere anlatmaya çalışan Fevzi, senin de var demesinler diye, muhtarlık zamanından kalan ruhsatlı silahını hiçbir karşılık beklemeden gidip Silah Bürosu'na teslim etti.

Bu arada köyde muhtardan yakınmalar artmaya başlamıştı. Muhtarın köydeki işleriyle ilgilenmediğini, Bursa'da gününü gün ettiğini ve il başkanı olmak için çalışma yaptığını (CHP il yönetim kuruluna girmişti) söylüyorlardı köylüler. Köy içme suyu ve sulaması işlerinde de düzensizlikler olduğu konuşuluyordu. Okul suyunun altmış yıldır kullanılan hatları bozulmuştu. Sahipsiz kalan suyun, yeri ile birlikte başkalarına satıldığı konusunda söylentiler duyuyordu Fevzi. Bu arada muhtarı yıpratmak için bazı kişilerin kasten su zayiatına neden oldukları da söyleniyordu. Muhtarın kendilerini dinlemediğini ileri süren azalar birer birer ayrılmışlardı görevlerinden. Bu durumda muhtarın da görevden ayrılmasını bir demokrasi gereği olarak düşünüyorlardı Müşkülelilerin çoğu. Muhtarın ise ayrılmaya niyeti yoktu. "Köylümün bana verdiği görevi sürem bitinceye kadar yapacağım," diyordu. Azaları ayrıldığından, yeni ihtiyar heyeti oluşturmak için seçime gitmek zorundaydı Müşküle. İznik İlçe Seçim Kurulu 29 Ekim'e gün vermişti bunun için.

28 Ekim günü köy meydanında bu konuda bir toplantı yapacağını ca-

minin vericisinden duyurmuştu Muhtar. Konuşacağı saat gelip de mikrofonu eline aldığında Muhtarın çevresinde çok az kişinin olduğunu uzaktan, oturduğu kahvehanenin önünden görüyordu Fevzi. Muhtarın yanında onu ilgiyle izleyen Mehmet Olgun adında akıl zayıflığı olan biriydi. Mikrofonda yaptığı konuşmada Muhtar Emin Tektaş, daha önce köylüye söylediği şeyleri yineleyerek, muhtarlığı bırakmayacağını, yarın aza olarak yanına kimi seçerse onunla çalışabileceğini söyledi. Kendisi bir aza listesi çıkarmayıp, köylülerinin uygun göreceği kişilerle çalışacağını söylemeyi de dürüstlülüğünün ve yapacağı hizmetlerin güvencesi sayıyordu.

Fevzi, kararını muhtar konuşmadan önce vermişti, oyunu vermeye gitmeyecekti. Konuştuğu, bu konuda düşüncelerini öğrendiği kişiler de aynı şeyi yapacaklarını söylemişti. Demokratik tercihleri muhtarın da görevden ayrılıp, yapılacak seçimlerde yeniden adaylığını koymasıydı. Oy vermeye gitmeyerek bu tavırlarını muhtara göstermek istiyorlardı.

29 Ekim sabahı, "ben herkesle çalışırım" diyen Muhtar'ın iki teyze oğlu ve kayınpederinin de olduğu sekiz kişilik bir basılı aza listesi ortada dolaşmaya başlamıştı. Listesi vardı, ama kendisi yoktu muhtarın. Emin Tektaş'a karşı, Fevzi'nin içerisinde olmadığı gizli bir plan yapılmıştı. Bir akşam gibi kısa bir süre içersinde çok iyi çalışmışlardı bu işi yapanlar. Köyde bunun anlaşılmadan yapılabilmesi için cep telefonlarının kullanıldığını sanıyordu Fevzi. Çünkü bu çalışma sonucunda akıl zayıflığı olan dört kişi 222-105 arası oy alarak aza seçilmişlerdi. Birinci aza, Muhtar köy meydanında konuşma yaparken onun yanında duran Mehmet Olgun'du. 1300 dolayında seçmeni olan Müşküle'de muhtarın akrabalarının da olduğu adaylar ise 82-88 arasında oy alabilmişlerdi. Fevzi'nin de içerisinde bulunduğu bin kadar kişi, karşı tavır olarak seçim sandığına gitmemişlerdi.

Akıl zayıflığı olan kişilerin köye aza seçilmesi olayı tüm ülkede ve hatta yabancı basında büyük yankı uyandırdı. Kamerasını, fotoğraf makinesini kapan gazeteciler dolmuştu köye. Gelenler özellikle muhtardan demeç almak istiyorlardı. Seçim günü de köyde olmayan muhtar aradan üç gün geçmesine karşın köye dönmemişti. Üç gün geçtikten sonra, köye döneceğini bildiren Emin Tektaş, geldiği akşam saat 18.00'de bir toplantı yapacağını da caminin vericisinden duyurmuştu. İznik'in diğer köylerin-

den muhtarlar ve Bursa Olay Televizyonu kendisi haber verdiği için gölün yakınındaki Ulu Çınar'da bekliyorlardı. Orada buluşacaklarını sandıkları muhtar otomobiliyle yanlarında durmayıp, hızla geçmişti. Köye çıkan Emin Tektaş'ın aşırı içkili olduğunu görüyordu köylüler. Köy meydanında silahını çeken Muhtar sağa sola ateş ederken, köylülerden Lütfü Talan kendisini tutmuş ve jandarmanın da işe karışmasıyla silah elinden zorla alınabilmişti. Bu arada sıktığı mermilerden biri, kahvehanenin kapısından, diğeri de camı delerek içeriye girip duvara saplandı. Bir diğer mermi de muhtarı elinden yaraladı.

Yapacağı konuşmayı dinlemek için saat on yedi kırk beşte evinden çıkan Fevzi, yolda Muhtar'ın kendisini vurduğunu öğrendi. Basın için çok ilginç olan bu olay Fevzi'yi endişelendiriyordu. Akıl dengeleri yerinde olmayan kişilerin aza seçiminde yapılan düzenlemenin gizliliğini, kısa zaman süresinde bunun örgütlenmesi ve hatta bu ilginç buluş, Müşküle gibi politik kültürü olan köylerde yapılabilirdi ancak. Fevzi'yi düşündüren bunun sonuçlarıydı. O köyünü iyi tanıyordu. Nitekim muhtarın kendisini vurması ve aza listesinde olan kaynatasının, bu işin düzenleyicisi sandığı bir köylüsünü dövmek istemesi onun endişelerini haklı çıkarmaktaydı. Ali Kırca'nın haber ekibi köyden canlı yayın yapıyordu. Diğer görsel ve yazılı basın harıl harıl köyden haber çıkarmaya çalışıyordu. Köyün geçmişini araştıran kişilerin karşısına doğal olarak sonuçta Fevzi Kavuk çıkıyordu. Kendisiyle konuşmaya gelen basından kişilere bu işin soğutulması gerektiğini söyleyip geri çeviriyordu onları Fevzi. Kendisiyle bu olay dışında konuşmak isteyen basın mensuplarına da: "Daha sonra gelin, benim konuğum olun, sizinle uzun uzun konuşalım" diyordu. Bu köy Müşküle köyüydü. Fevzi ise bu köyü en iyi bilenlerden biriydi. Basın aza seçimindeki trajikomik olayın yalnızca komik yanını öne çıkarıyor, izleyicilerini eğlendirmeye çalışıyordu.

Yabancı televizyonlardan, dünya gündemine sık sık giren El Cezire televizyonu köyden yaptığı yayında "Bizim Arap dünyasında o küçük köydeki kadar bile demokrasi yok," diye veriyordu haberi.

Yurt ve dünya basınının Müşküle'ye ilgisi haftalarca sürdü. Yurdun başka yörelerinden de Müşkülelileri örnek alarak akıl dengeleri yerinde olmayan kişileri aza seçtiler. Bu konuyu araştırmak için Finlandiya üni-

versitelerinin birinden gelen bir profesör, Müşküle'de iki gün kalarak aklı yerinde olmayan kişilerin aklı yerinde olan kişilerce nasıl ve neden aza seçildiklerini inceledi.

Bu köyde o kadar çok insan sudan nedenlerle öldürülmüştü ki, ortam gerginleştikçe Fevzi endişeye kapılıyordu. Bu köyün insanları isyankardı, bu köyün insanları kızınca korku nedir bilmezlerdi. Genç yaşta oğlunu ve karısını doktora götüremeyip kaybeden, kendisine "alın yazısıdır bu" diyen Hacı Halil'e: "Ulan be Hacı, bu kötü şeyleri Koç'un Sabancı'nın değil de hep bizim alnımıza mı yazacak bu senin tanrının kalemi?" diyen Ali Osman Ayrancı'nın; Yalova'daki bir madende çalışıp, zeytin, peynir, soğan gibi şeylerle beslenen; maden mühendisi Kudret Bey'in köpeğine et yedirdiğini görüp: "Ey adaletsiz tanrım, beni insan yaratacağına Kudret Beyin Bobi'si yaratsaydın ya?" diyen İsmail Öner'in; 1964 yılında TİP'in I. Büyük Kongresinden dönen Çoban İsmail için köy kahvesinde: "Senin oğlun da komünist olmuş," diyen Hacı Osman Kayali'ye eliyle de tarif edip: G... nü sıkıp seninkilerden biri de komünist olsaydı," diyen Ali Osman'ın köyüydü burası. Basmanın, akbezin, gazyağının, şekerin, buğdayın vesikayla verildiği yıllarda İznik Ofisi'ne giden köylüler, oradaki görevlinin buğdayı, kelli felli olanlara tenekeyi yığının üstünden, garibanlara gelince tozlu topraklı olan dipten doldurduğunu görünce korkmadan itiraz eden Müşkülelilerdi bunlar. Çıkan kavga sonucunda ambarın duvarlarını jandarmaya karşın yıkan bu köylülerdi işte.

Fevzi, elinden geldiğince yapılan bu delileri seçme eyleminde kimsenin burnunun kanamamasını sağlamak için uğraşmıştı. Dünya gündemine giren Müşküle'de muhtarın yaralanması ve bir kişinin bu eylemle ilgili dövülmek istenmesinin dışında bir olay yaşanmamıştı. Buna seviniyordu Fevzi. Yine de, İlçe Seçim Kurulu, aklı yerinde olmayanların azalıklarını okuma yazma bilmedikleri için geçersiz saysa da, sorunun burada bitmediğini çok iyi biliyordu.

4 Kasım 2006 Referans gazetesinde çıkan bir yazıda Nâzım Hikmet tarafından, cinayet işleyip hapse giren Fevzi Kavuk'un, orada Büyük Şair tarafından yetiştirildiği ve çıktıktan sonra köylüleri sosyalist yaptığı yazıyordu. Bu tür çarpıtmaların yanında sadece olayın gülünç yanı ele alınarak

veriliyordu aza olayı. Müşküle'nin politik kültürü ve sosyal yapısı kimsenin umurunda değildi. Basının bu olayda yaptığının kap kalaylamak olmadığını apaçık görüyordu Fevzi. Köyünün insanın çok iyi tanıdığı için de bu iş daha fazla kurcalandığında sonucunun mezarlıkta biteceğini görebiliyordu.

Sonunda da öyle olmuş, olay mezarlıkta bitmişti. Bursa'da kardiyolojideki randevusuna giden Fevzi'ye oğlu Gürol telefon ederek Emin Tektaş'ın kendisini muhtarlık odasının tavanına asarak intihar ettiğini söyledi. Müşkülelilerin koydukları tavır karşısında bir suskunluğa bürünen Muhtar Emin Tektaş üzerindeki baskının altında daha fazla kalamayarak kendisini asmıştı. Hem de Fevzi'nin muhtarlık yaparken yıllarca oturduğu odasında, üstelik de bazı günlerde başını kaldırıp dalgın dalgın baktığı tavana asıp kendisine kıymıştı Emin Tektaş. Fevzi cenaze törenine yetişebilmek için randevusuna gitmeyip otobüs terminaline dönmüştü.

Muhtarı gömen topluluk ona olan son görevlerini yapıp köye döndüler. Bir mezarın kenarında oturan Fevzi toplulukla gitmeyip geride kalmıştı. Ailesindeki kişilerin ve yakın dostlarının mezarlarını ziyaret edip oradan ayrıldı. Mezarlıktan ayrılan Fevzi'nin ayakları onu köye değil de eski değirmenlerine su taşıyan derelerden birine doğru götürüyordu. Ayaklarına direnmedi Fevzi. "Bunda bir iş var, dur bakalım," deyip yürüdü o yöne doğru. Bir süre sonra da ayaklarının götürdüğü yerde durup çevresine bakındı. Burası Nâzım için Rıfat Talan'ın zeytinliğine diktikleri çınarı söktükleri yerdi. Bir zamanlar "Nâzım için hangisi dikelim?" diye konuştukları çınar fidanları büyüyüp koskoca ağaç olmuşlardı. Birinin dibine oturup sırtını ağaca dayadı.

Yıldız'dan hafif hafif esen rüzgar hızını artırmaya başlamıştı. İlk geldiğinde çok derinden, bir fısıltı gibi duyup ne dediğini anlayamadığı ses, rüzgar arttıkça iyiden iyiye duyulmaya başladı. Çınar ağaçları koro halinde:

"Tüm çınarlar Nâzım'ın. Tüm çınarlar Nâzım'ın. Tüm çınarlar Nâzım'ın" diye türkü söylüyorlardı. Fevzi de çınar ağaçlarına uyup, onlarla birlikte aynı türküyü söylemeye başladı. Daha iyi yoğunlaşabilmek, yüreğinin en derin yerinde duyabilmek için türküyü, gözlerini kapatıp söylemeye devam etti.

Aradan biraz zaman geçtikten sonra İznik Gölü yönünden beyaz bir bulutun kendisine doğru geldiğini gördü. Bu bulutu tanıyordu. Yaklaştıkça alçalıyordu Beyaz Bulut. İyice alçalıp önünde durmuştu. Hem türküsünü söylüyor ve hem de gelip önünde duran beyaz buluta bakıyordu. Bulutun içinden üç kişi indi ve gelip Fevzi'nin karşısına oturdular. Gelenler Nâzım, Şeyh Bedrettin ve İsmail Başaran'dı. Hayretler içerisinde kalan Fevzi onları görüp ayağa kalkmak istediğinde gelenlerin en yaşlısı olan Şeyh Bedrettin eliyle oturmasını ve türkü söylemeye devam etmesini işaret etti. Nâzım'ı ve Şeyh Bedrettin'i bu kadar yakından görme mutluluğunu yaşayan Fevzi, bulutun getirdiği ve kendisine gülümseyen bu adamlara bakıyordu. Onların da katıldığı "Tüm Çınarlar Nâzım'ın" türküsünü hep birlikte söylerlerken gözlerini ayıramamıştı onlardan; büyülenmişti sanki.

"Rüzgar kesilmeden gidelim," dedi Nâzım. Beyaz bulutla gelen üç kişi gitmek için ayağa kalktılar. Onları yolcu etmek için kalkan Fevzi'nin elini sıkıp yanaklarını öptüler. Nâzım ona:

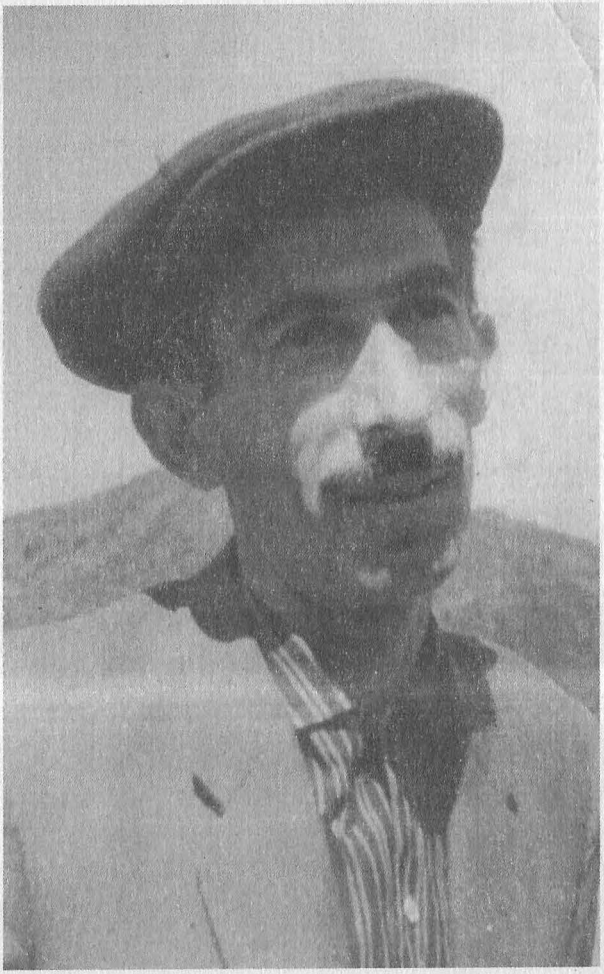
"Hoşça kal Çınar Yoldaş," dedi. Diğerleri:

"Hoşça kal," dediler.

Gelenler bulutlarına binip giderlerken Müşküle'nin üzerinde birkaç tur attılar. Gidenler gözden kayboluncaya dek Fevzi'ye el salladılar.

Onlar gözden kaybolduklarında çınarlar halen türkülerini söylüyorlardı:

"TÜM ÇINARLAR NÂZIM'IN...
TÜM ÇINARLAR NÂZIM'IN...
TÜM ÇINARLAR NÂZIM'IN..."

1969 köy gezileri. (Fotoğraf: Osman Saffet Arolat).

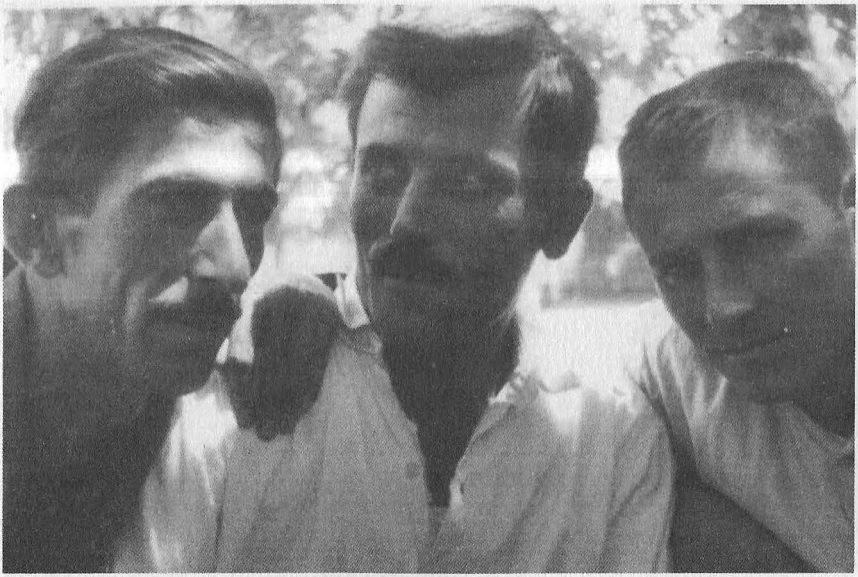
TİP Köy gezilerinde.

Sol başta Ahmet Yılmaz, Fevzi Kavuk, İsmail Başaran, Mehmet Turan, Ayten Öğretmen, Emin Alpe, İsmail Kaymaz (Dede) İbrahim Yağcı İstanbul Çiçek Pasajı'nda.

Sol başta Cavit Karaköse, Hüseyin Taban, İsmail Başaran, Mehmet Ali Erdem, İsmail Güney (Çoban).

Sol başta Fevzi Kavuk, Emin Alper ve Kemal Tosun.

1969 TİP gezilerinde Bursa Ovaakça köyü (Fotoğraf: Osman Saffet Arolat).

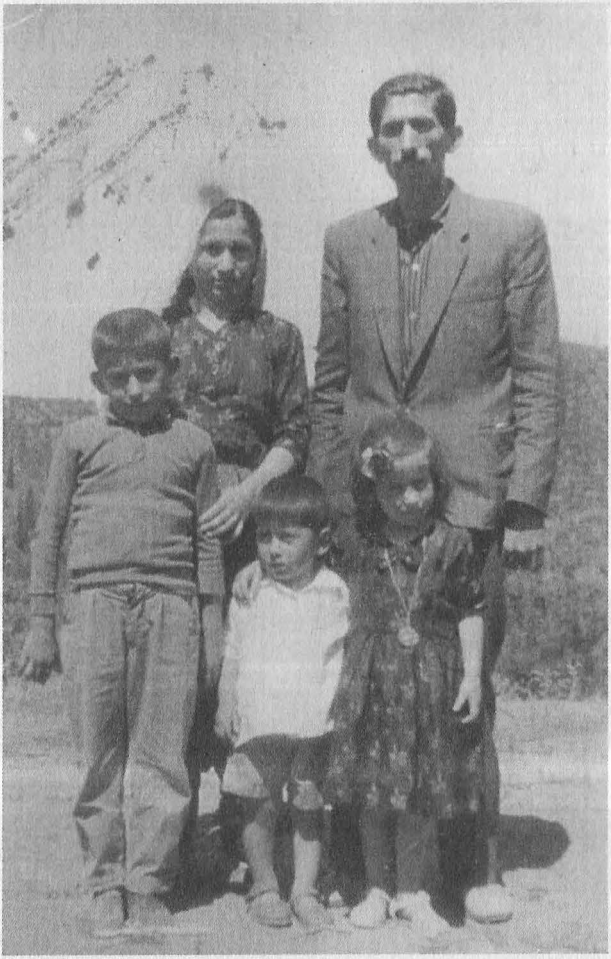
1966 Uludağ. Sol başta İsmail Kaymaz (Dede), Emin Alper, Kemal Nebioğlu, Kemal Bilbaşar ve arkada Fevzi Kavuk.

1969 yılı. TİP İznik açık Hava Toplantısı.

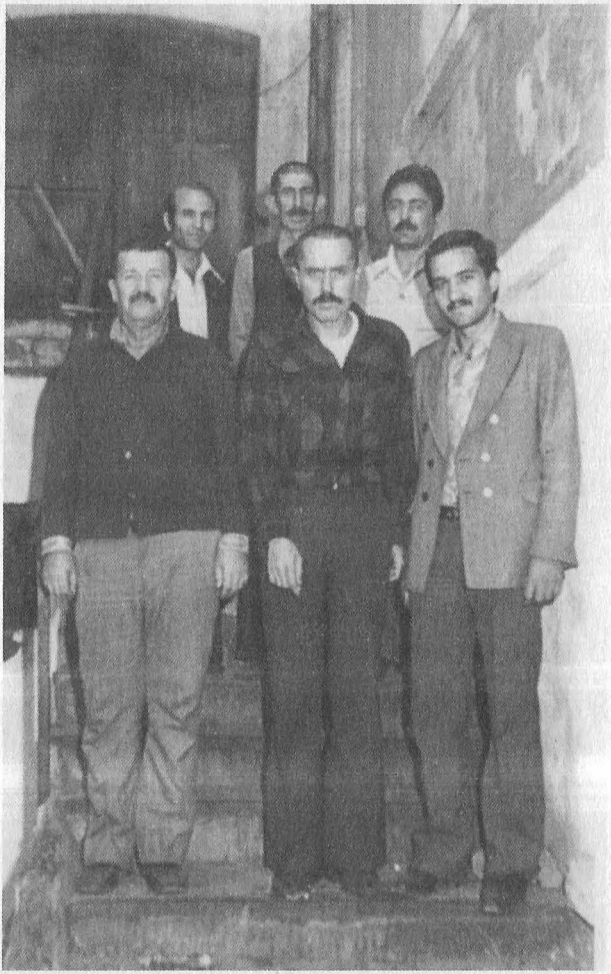

1964'te Müşküle'de Nâzım Hikmet için dikilmiş çınar (31.12.67). Kişiler: Mehmet, Ekin, Rıza, Recep,Senayi.

1966. Ailesi ile birlikte.

r

18.10.1980 Bursa Cezaevi'nde. Sol ön başta Ziver Özkan (Müşküle), Celalettin Metin (Bursa), Emin Yulmaz (Rüştiye) arka solda Ramazan, Fevzi Kavuk, Ahmet Çalık (Müşküle).

Fevzi Kavuk

Mustafa Kavurmacı

KAVAKLI CAMİSİ (Tatkavaklı)

Bak. TATKAVAKLI CAMİSİ

KAVAKLI ÇEŞMESİ

Bursa merkez Osmangazi ilçe s Hisar semtinde çeşme. Kavaklı Camisi'nin kuzeydoğusunda ve Kavaklı çınarının doğusunda bulunan bu evin duvarına bitişiktir. Yüksekliği 2.50, genişliği 1.50 ve kalınlığı 0.70 metredir. Yalnız mi oluşturan memerler başka bir yapıdan getirilmiştir. Ana taş, girift geçme süslerle bitki motifi ile süslenmiştir. İlk yazıt taşında orta boy nesih harflerle "Abdülaziz el-Müfti", ikinci yazıtında "Nesibe Hatun H. 1274 (1857/58)" ve üçüncüsünde de "Ekmekçi Mehmet Ağa H. 1336 (1917/18)" yazılıdır. Çeşme ilk yapıldığında üç fıskiyeli iken, iki yandakiler sonradan kapatılmış ve ortadakine pirinç bir musluk takılmıştır.

KAVAKLI ÇINARI

Bursa merkez Osmangazi ilçesi Hisar semtinde, Kavaklı caddesinde bulunan ünlü ağaç. Söylenceye göre, Bursa'nın fethi sırasında geyik üzerinde savaşlara katılarak askeri yüreklendiren Geyikli Baba (Baba Sultan) tarafından dikilmiştir. Aşıkpaşazade ve Mehmet Neşri'nin tarihlerinde bu olaya değinilmektedir. Neşri de, Orhan Gazi'nin, Turgut Alp'in önerisi üzerine Geyikli Baba'yı görmek istediği, ama onun bu isteğe karşı çıktığını aktardıktan sonra, onun bir gün çıkageliip bir kavak (çınar) dikişini şöyle anlatır:

"Bunun üzerinden birkaç gün geçti. Bir gün, o dervîş bir kavak (eski Türklerde ve Türkmen geleneğinde 'çınar'a 'kavak' da denilirdi) ağacını alarak omzunda getirdi, Bursa İnşaatında Bey Sarayı avlusunun içyanına bu kavağı dikmeye başladı.

'O dervîş gelerek, bir kavak dikiyor' diye çabucak Orhan'a haber verdiler.

Orhan da geldi, ağacın tamamıyla dikilmiş olduğunu gördü. Orhan Gazi daha sormadan, dervîş, 'bu bizim kutlamamız olduğundan, ama dervîşlerin dostu, sonra ve nesiller için makbuldür' diyerek, derhal duâ etti ve durmadı, yine dönüp gitti".

Bursa'nın fethiyle yaşlı olduğuna inanılan ve bulunduğu mahalleye adını veren bu anıt ağaç, şiddetli lodoslar ve çevresindeki inşaatlar sırasında dalları kırılıp kesildiğin için gövdesi kavrulup boşalmış durumdadır. Bir zamanlar manav ve ayakkabı tamircisi gibi işyerlerinin açıldığı bu boşluk, ağacın korunabilmesi amacıyla betonla doldurulmuştur.

Yüksekliği 6 metre ve gövde çevresi 10.75 metre olan kavaklı çınarı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu'nca tescil edilmiştir.

KAVAKLIGÖL

İnegöl'e bağlı Gedikpınar köyünün eski adlarından. Öteki eski adı "Güvemcik"tir (*Bak. GEDİKPINAR*).

KAVAKLI SUYU

Osmangazi ilçesi'ne bağlı Süleymaniye (Elmağaçkuru) köyünün kuzeyinde, 972 metre yükseklikte çıkan kaynak suyu. Önceleri Maksem ve İbrahimpaşa mahallelerindeki bazı çeşmelere akıtılmakta iken, kent içme suyu şebekesine katılmıştır.

KAVANOZOĞLU, Şefik Lütfi, Dr.

Bursa belediye başkanı ve milletvekillerinden (*Bak. ŞEFİK LÜTFİ BEY, Dr. Kavanozoğlu*).

KAVSİ

Orhaneli'ne bağlı Karasi köyünün bir başka adı (*Bak. KARASİ*).

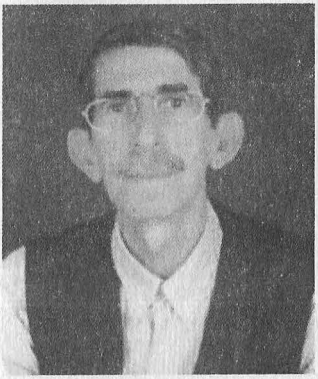
KAVUK, Fevzi

(İznik Müşküre 1931) Köylü önderi, siyasetçi. Köyünde ilkokulu okudu. Askerliğini 1951'de jandarma eri olarak Edirne ve Siirt'te yaptı. Anadolu'nun batısını ve doğusunu tamma olanağını buldu. Nâzım Hikmet'le birlikte Bursa Cezaevi'nde yatan edebiyatçı İsmail Başaran'ın köyünün öğretmenliğine atanması ve onunla kurduğu yakınlık ile ufku genişledi. Gazete ve kitap okumaya, ülke ve dünya sorunlarıyla ilgilenmeye başlayarak kendini yetiştirdi. Köyünün gençlerini çevresinde topladı ve "Dostluk Spor Kulübü"nü kurdu. Gençlerin çeşitli kültür etkinliklerine katılmalarını sağladı. 27 Mayıs 1960 müdahalesinin ardından yönetim tarafından Müşküre köyü muhtarlığına atandı. Bu tarihten sonra, 12 Eylül 1980'e değin yapılan bütün seçimleri kazanarak muhtarlığını sürdürdü. Okul, köy konağı, tuvalet, yol ve düzenli bir köy alanı yaptırdı, içme suyu getirdi. Bu arada köylülerini sol siyasetler doğrultusunda bilinçlendirdi, işçi grevleriyle "1 Mayıs" kutlamalarına köylüleriyle birlikte destek verdi. Nâzım Hikmet'in ölümünün birinci yıldönümünde, O'nun vasiyeti uyarınca, bir gün belki de oraya getirilip toprağa verilir düşüncesiyle bir çınar fidanı dikti. Kooperatif etkinliklerine katıldı. "Marmarabirlik" ile Tarım-Kredi ve Köy-Koop yönetimlerinde görev aldı. "Marmara Köylüleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği"nin kurucuları arasında bulundu. Bu dernek 12 Eylül 1980'den sonra kapatılacaktır. Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP) kaydoldu. 1965 ve 1969 milletvekili genel seçimlerinde bu partiden aday oldu, ancak kazanamadı. Partisinin genel yönetim kurulu üyeliğinde bulundu. 12 Eylül 1980 'deki askeri müdahalesinin ardından gözaltına alındı. Çeşitli ceza ve tutukevlerinde 10 ay 15 gün süreyle yattıktan sonra tahliye edildi.

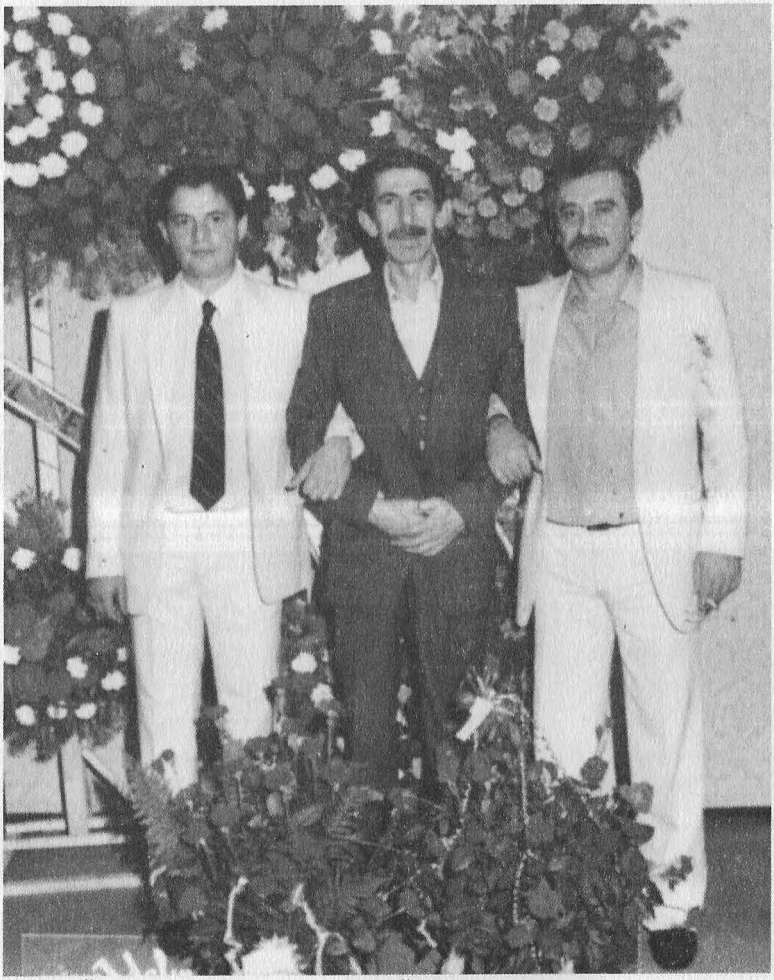
BURSA
ANSİKLOPEDİSİ

Bursa Ansiklopedisi'nde Fevzi Kavuk.

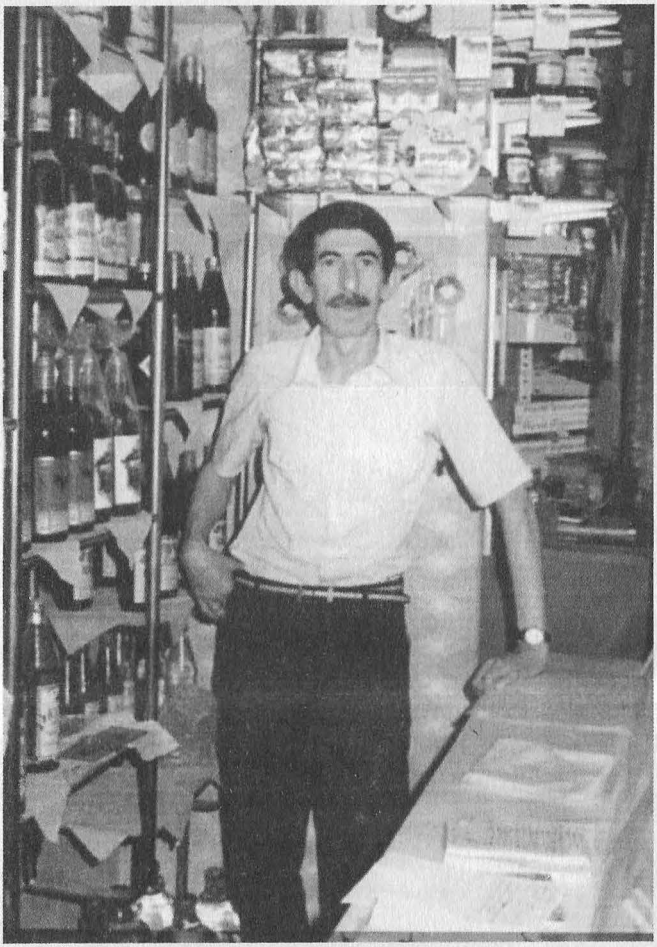

Fevzi Kavuk

Adnan Önürmen, Fevzi Kavuk, Hasan Öztürk

1983 yılı. 12 Eylül'den sonra Bursa'da tekel bayiliği işletirken.

İsmail Başaran'ın O günlerde yayınladığı "Buğday Direniyor" isimli şiir kitabının kapağı..

BUĞDAY DİRENİYOR ŞAİRİ

İsmail Başaran'la Müşkilre köyünde birçok kez karşılaştık. Şiirlerini kendisinden bir çok kez dinledim. Bugün 65 yaşında olan İsmail Başaran sadece köy kökenli değil, yaşamasıyla,üretimiyle gerçekten köylü. Balaban'la birlikte Bursa Hapishanesindeyken Nazım Hikmet'le karşılaşmışlar. Birlikte hapis yatmışlar. Bana anlattığı bir hikayeyi her zaman anımsarım. Bir gün yemeğe davetli olduğu bir başka köyde, yemeğin bitiminde oradakilere size bir dua okuyacağım,demiş ve Nazım'ın "Meşin Kaplı Kitap" adlı şiirini ezberinden okumaya başlamış. Şiiri bitirdiğinde herkes "Amin" diyerek kalkmış sofradan.

Gerçekten de dua okur gibi tadını çıkara çıkara bir şiir okuyuşu var Başaran'ın. Bu şiirlerinin yapısında da görülen bir şey. Heceli, uyaklı şiirler değil Başaranınkiler. Hole heceye hiç rastlanmıyor. Buna karşılık deyimlerle, halk söyleyişiyle, halk bilgeliğiyle örülü, kimi zaman dua gibi dinlenilen bir şiire tadına varılan şiirler.

Başaran'ın şiirlerini bu söyleyiş özelliğini gözönünde tutmadan okumak yanıltıcı olur. İsmail Başaran toplumcu bir şair. Fakat salt kendine özgü söyleyişi,kendine özgü üslubu olan bir toplumcu şair.

Atıaol BEHRAMOĞLU

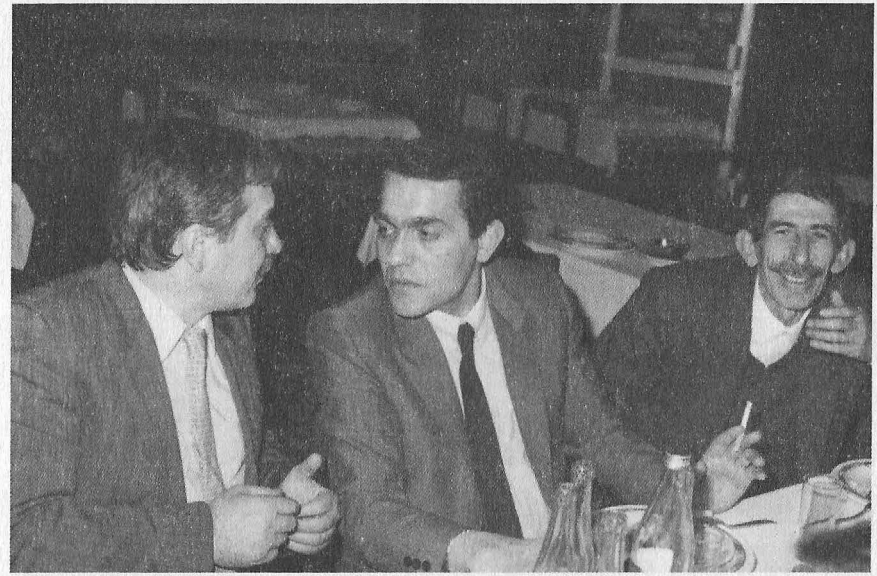
7.5 lira

İSMAİL BAŞARAN

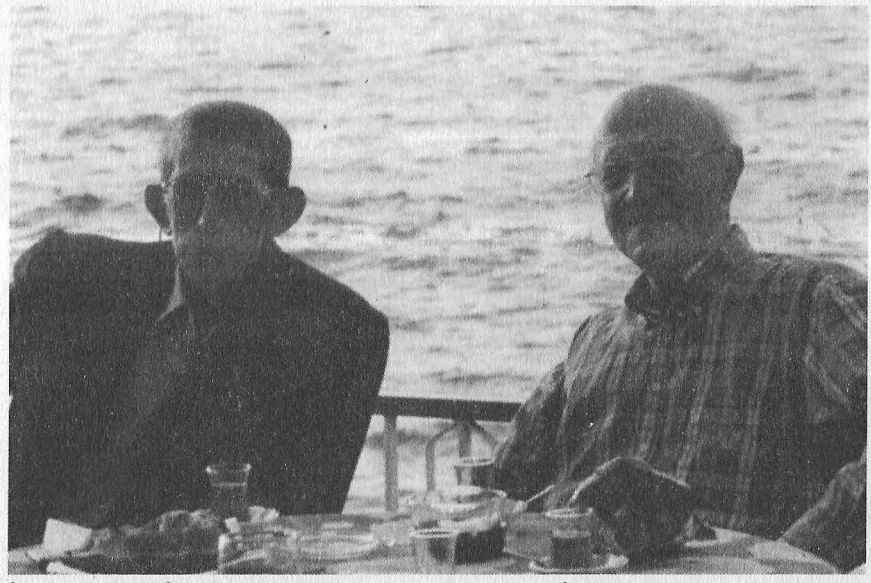
BUĞDAY DİRENİYOR

ŞİİRLER

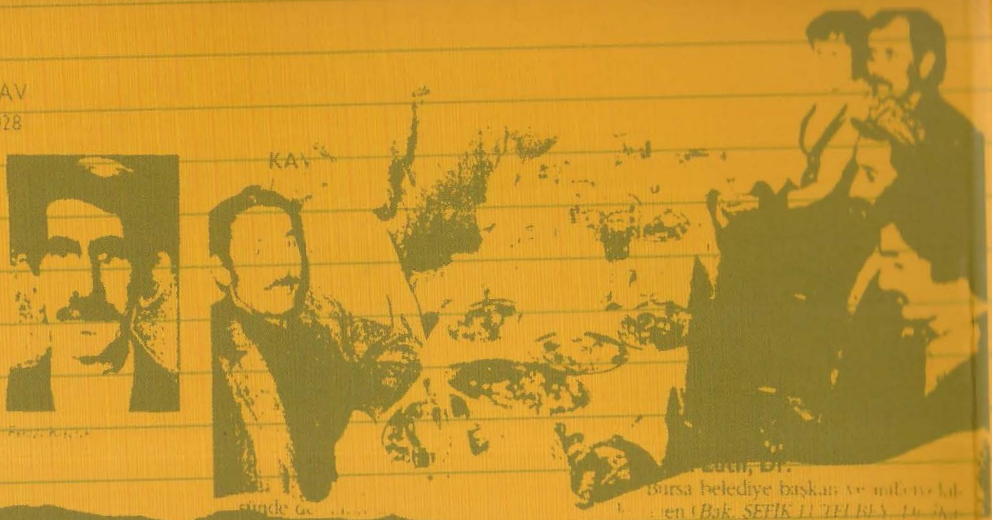

Hasan Öztürk, Faysal Tuna, Fevzi Kavuk

İki bardak çay. İki dost Fevzi Kavuk ve Alaaddin Bilgi, İznik Gölü kıyısında. 2003 yılı.

KAV
1028

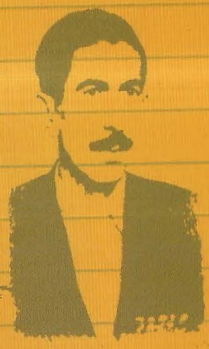

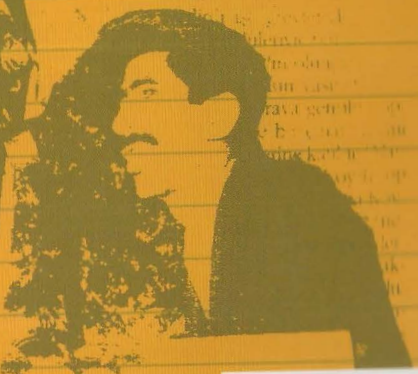

KAVSİ

KAVUK, Fevzi

SKG 019SSS 108
2006
KİTAP

SARI DEFTER 6

9 789758 683628